

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BALIKESİR ROMANLARININ HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP GÜNEŞÇELİK

BALIKESİR 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BALIKESİR ROMANLARININ HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP GÜNEŞÇELİK

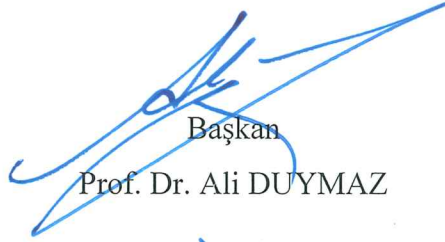
Tez Danışmanı

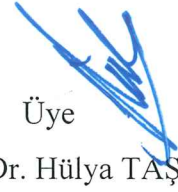
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

BALIKESİR 2019

T.C. BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ONAYI

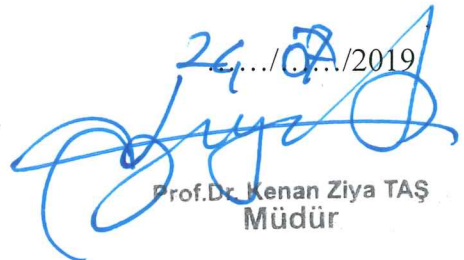
Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201512511012 numaralı Zeynep GÜNEŞÇELİK'in hazırladığı "Balıkesir Romanlarının Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22.07.2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Üye
Doç. Dr. Hülya TAŞ

Üye
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

24.../07.../2019

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Balıkesir Romanlarının yaşamında var olan ve değerlerini oluşturmada önemli bir etken olan kültürü meydana getiren ve yaşam tarzındaki unsurları tespit etmede bize rehber olacak çalışmalar yaparak halk edebiyatı ürünlerini, geleneksel meslekleri ve halk bilimi ürünleri içerisinde de bulunan geçiş dönemlerinin Roman kültüründeki etkilerini belirlemeyi amaçladık.

Bu çalışmada sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen verilerle genelde Romanların, özelde de Balıkesir Romanların kültürel dokusu hakkında bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Ardından da Romanların geleneksel meslekleri, halk edebiyatı ve halk bilimine dair ürünleri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle Özet, Ön Söz, İçindekiler bölümlerine yer verilmiştir. Çalışma *Giriş* ve *Sonuç* bölümleri ile birlikte sekiz bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde bulunan başlıklar ise şunlardır: *Problem, Amaç, Önem, Sınırlılıklar, Literatür Taraması, Yöntem*. Bu bölümlerde çalışmamızın problemi, amacı, önemi, çalışma esnasında yaşanan sınırlılıklar hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır. Literatür Taraması başlığı altında ise ilgili kitaplar, makaleler ve tezler alt başlıklar halinde tasnif edilerek verilmiş ve yapılan çalışmaların içeriklerine de değinilmiştir.

Çalışmanın *Dünya’da ve Türkiye’de Romanlar* başlığını taşıyan birinci bölümünde beş ana başlık vardır. Bu başlıklar şu şekildedir: *Roman ve Çingene Kavramları, Dünyada ve Türkiye’de Romanlara Verilen İsimler, Romanların Kökenleri ve Göçleri, Romanların Anadolu’ya Gelişleri, Roman Kimliği*. *Roman ve Çingene Kavramları* bölümünde öncelikle Roman sözcüğünün kökeni ile ilgili görüşlere yer verilmiştir. Ardından sözlüklerdeki anlamları da belirtilmiştir. *Dünyada ve Türkiye’de Romanlara Verilen İsimler* adlı bölümde dünya coğrafyasında ve ülkemiz topraklarının farklı bölgelerinde Romanlar için kullanılan çeşitli adlandırmalara yer verilmiştir. *Romanların Kökenleri ve Göçleri* başlığı altında ise kökenleri ile ilgili bilgilerin yanı sıra tarihi kaynaklardan ve eldeki mevcut diğer kaynaklardan yola çıkılarak Romanların nereden ve ne zaman gelmiş olabilecekleri, kim oldukları hakkında bilgilere yer verilmiştir. *Romanların Anadolu’ya Gelişleri* adlı bölümde Romanların göç hareketlerinin Anadolu ayağı hakkında bilgiler verilmiştir. Hemen ardından da çalışma sahamız olan Balıkesir Romanlarının söz

konusu ildeki göç hareketleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. *Romanların Kimliği* başlığı altında ise ‘Roman ve Çingene’ kavramlarına karşı Balıkesir Romanlarının düşüncelerine değinilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümde ise çalışmanın ana kısımları olan *Balıkesir Romanlarının Halk Edebiyatı Ürünleri ve Balıkesir Romanlarında Hayatın Geçiş Aşamaları: Doğum, Düğün ve Ölüm* başlıkları altında derlemeler esnasında kaynak şahıslardan toplanan bilgilere yer verilmiştir. Derlenen her malzemenin sonunda kaynak şahsın adı ve ikamet ettiği mahalle adı verilmiştir. Halk edebiyatı ürünleri kendi içlerinde tasnif edilerek derlenen metinlere yer verilmiş ve incelenmiştir. Hayatın geçiş aşamalarında ise yer yer analizler yapılarak aktarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde *Bayramlar ve Kutlamalar* başlığı altında Romanların bayramlar ve kutlamalarındaki gelenekleri, yaşamlarında bayram ve kutlamaların önemi kaynak şahıslar ve gözlemler sonucu ulaşılan veriler dâhilinde işlenmiştir.

Halk İnanışları, Uygulamaları ve Halk Hekimliği çalışmanın beşinci bölümüdür. Bu bölümde Romanların geleneklerini yaşadıklarını, kendilerine özgü kültürü muhafaza ettiklerinin belirlenmesi açısından ilgili veri ve değerlendirmeler paylaşılmıştır.

Çalışmanın altıncı ve son ana bölümü *Balıkesir Romanlarında Geleneksel Meslekler*’dir. Romanların dünü veya yarını yoktur, Romanlar bugünün çukurundadır. Ekonomik olarak dahi anı yaşayan Romanlar geçmişten gelen ve unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarını veyahut dini hassasiyeti olan kişilerin yapmayacağı işler olan falcılık, müzisyenlik gibi meslekleri icra ederler. Bu bölümde geleneksel mesleklerin Romanların hayatındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Ayrıca çalışmanın ana hatlarının oluşumu sırasında Balıkesir merkezde bulunan *Gündoğan, Gümüşçeşme, Dinkçiler* Mahalleleri; Susurluk’ta bulunan *Sultaniye ve Burhaniye* Mahalleleri; Ayvalık’ta bulunan *Hamdibey ve Altınova* Mahalleleri; Altınoluk’ta bulunan *Basın Sitesi; İvrindi ilçesinin* merkezinde yaşayan Romanlar çalışmanın kaynak kişilerini oluşturmaktadır.

Son olarak da genel değerlendirmenin yapıldığı *Sonuç* bölümü, kaynak şahısların kullanmış olduğu bazı Romanca kelimeleri barındıran *Sözlük* bölümü, derlemeler esnasında görüşme yapılan kaynak şahısların alfabetik olarak sıralandığı *Kaynak Şahıslar Listesi*, çalışma esnasında yararlanılan yazılı kaynaklar da yazar soyadına göre alfabetik olarak verilmiş ve *Kaynaklar* bölümü oluşturulmuştur.

Derlemeler esnasında tespit edilen fotoğraflar ise çalışmanın ilgili bölümleri ile birlikte verilmiş ayrıca bir bölüm oluşturulmamıştır.

Çalışmamın konusunun belirlenmesinden çerçevesinin çizilmesine, karşılaşılan zorluklarda ve çalışmanın sonuçlanmasına kadar her aşamada benimle tecrübelerini paylaşıp bana rehberlik eden değerli hocam Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN'e teşekkürlerim sonsuzdur.

Kaynak şahıslara ulaşmamda bana kılavuzluk eden Balıkesir Büyükşehir Belediye Konservatuvarı Öğretim Görevlisi Zafer Dutçu'ya ve tüm kaynak şahıslara, bu çalışmanın oluşum aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Gülistan Güneşçelik'e ve babam Hüsnü Güneşçelik olmak üzere aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep GÜNEŞÇELİK

Balıkesir 2019

ÖZET

BALIKESİR ROMANLARININ HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

GÜNEŞÇELİK, Zeynep

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2019, Sayfa 295

Bu çalışmada vatani olmayan bir topluluk olan dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Romanlar incelenmiştir. Balıkesir merkez ve ilçede bulunan Roman mahallelerinden, sözlü ve yazılı bazı kaynaklardan hareketle Roman kültür dokusu ortaya çıkarılmaya, Romanların kim oldukları konusunda tespitlerde bulunmaya çalışılmıştır. Balıkesir merkez ve ilçe Roman mahallelerinin halk edebiyatı, halkbilimi ürünleri, geleneksel meslekleri saha araştırmaları yoluyla tespit edilmiş ve tespiti yapılan bu ürünlerin analizleri yapılmıştır. Bu analizlerle Roman kültürü hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma yerleştikleri bölgenin yerel halkıyla etkileşime geçip kendilerine özgü özellikleri koruyan, kültürel kodlarını geleneksel meslekler ile ortaya koyan Romanların halk edebiyatı, halk bilimi ürünleri ve geleneksel mesleklerini içeren sözlü ve yazılı kaynaklardan yola çıkarak kim olduklarını tespit etmeyi amaçlayan bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Roman, Halk Edebiyatı, Halk Bilimi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE FOLKLORE OF BALIKESIR GYPSIES

GÜNEŞÇELİK, Zeynep

Master Thesis, Department of Turkic Language and Literature

Adviser: Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2019, page 295

In this study, Gypsies who have not a homeland and who are living in different regions around the world were studied. Gypsy neighbourhoods in Balıkesir Province's center and other districts' gypsy neighbourhoods have been used with oral and written sources to identify gypsy people and their cultural structure. These neighbourhoods' folk literature works and productions of folklorism have been detected by field research. At the end of the research, all data have been analyzed. With these analyzes it was tried to obtain information about gypsy culture.

The main purpose of this study is to identify that who are these gypsies. Although they are being interacted with local people of the regions which they have settled, they have protected their own original characteristics. They have shown their cultural codes with traditional jobs. In this study gypsy literature and folklore products including oral and written sources were being used to determine who are these gypsies.

Key Words: Balıkesir, Gypsies, Folk Literature, Folklore, Traditional Occupations.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ	1
1. PROBLEM	1
2. AMAÇ	2
3. ÖNEM	2
4. SINIRLILIKLAR	3
6. LİTERATÜR TARAMASI	4
6.1. Kitaplar	4
6.2. Makaleler	7
6.3. Tezler	8
7.YÖNTEM	10
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ROMANLAR	12
1. Roman ve Çingene Kavramları	12
2. Dünya’da ve Türkiye’de Romanlara Verilen İsimler	16
3. Romanların Kökenleri ve Göçleri.....	18
4. Romanların Anadolu’ya Gelişleri.....	20
5. Roman Kimliği	22
İKİNCİ BÖLÜM	26
BALIKESİR ROMANLARININ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ	26

1. Masallar	26
1.1. Masalların İncelenmesi	26
1.1.1. Masalların Tasnifi	26
1.1.2. Masalların Tip ve Motif Özellikleri	27
1.1.2.1. Hayvan Masalları.....	27
1.1.2.2. Asıl Halk Masalları.....	27
1.1.3. Masallarda Formel İfadeler	31
1.1.3.1. Giriş Formelleri	31
1.1.3.2. Geçiş Formelleri	32
1.1.3.3. Bitiş Formelleri.....	32
1.1.3.4. Diğer Formeller	33
1.2. Masal Metinleri.....	33
1.2.1. Hayvan Masalları	33
1.2.1.1. Horoz	33
1.2.2. Asıl Halk Masalları	34
1.2.2.1. Arap Köle	34
1.2.2.2. Muradına Ermedik Dilber.....	37
1.2.2.3. Sarı Yılan.....	40
1.2.2.4. Çöpçatan	41
1.2.2.5. Kara Kız ilen Sarı Kız	42
1.2.2.6. Vardır Bunda Bir Hayır	43
1.2.2.7. Altın Köprü ile Gümüş Köprü	45
2. Fıkralar.....	46
2.1. Fıkraların İncelenmesi	46
2.2. Fıkra Metinleri	48
2.2.1. Tabela	48
2.2.2. Romanca 1	48
2.2.3. Romanca 2.....	48
2.2.4. Ateş.....	49
2.2.5. Kaybolan Dana.....	49
2.2.6. Cennete Gideceğiz.....	50
2.2.7. Geyik Hasan'ın Karısı	50
2.2.8. Hasta Adam ile Kör Adam	50

2.2.9. Şeftali ile Karısı.....	50
2.2.10. Hava ile Havva	51
2.2.11. Köpek Taklidi.....	51
2.2.12. Hayvanat Bahçesi.....	51
2.2.13. Beygirle Eşğin Kavgası	51
2.2.14. Evliya Nazif Hoca	52
3. Türküler	54
3.1. Türkülerin İncelenmesi	54
3.2. Türkü Metinleri.....	56
3.2.1. Kına Türküleri	56
3.2.1.1. Kına Türküsü I.....	56
3.2.1.2. Kına Türküsü II	56
3.2.1.3. Kına Türküsü III	56
3.2.1.4. Kına Türküsü IV	57
3.2.2. Gurbet ve Ayrılık Türküleri	57
3.2.2.1. Al Elmayı Kopardılar	57
3.2.2.2. Usandım.....	57
3.2.2.3. Ayrılık Ateşten Bir Ok	58
3.2.2.4. Yârim İstanbul’u Mesken mi Tuttun?	58
3.2.2.5. Biz Beş Kardeşlik	59
3.2.2.6. Hainsin.....	59
3.2.2.7. Sakla Gözyaşını Annem	59
3.2.2.8. Yandım	60
3.2.3. Oyun Türküleri.....	60
3.2.3.1. Terzi.....	61
3.2.3.2. Mum Söndü	61
3.2.3.3. Şalvarlık.....	61
3.2.3.4. Canım Karı	62
3.2.3.5. Samedim	62
3.2.3.6. Dade	63
3.2.3.7. Ne Güzel de Ne Güzel de Gelinin Var	63
3.2.3.8. Bu Tarz Benim.....	63
3.2.3.9. Sanki Sibel Can	64
3.2.3.10. Zeyno	64

3.2.3.11. Hap Koydum.....	64
3.2.3.12. Mahallenin Kızı Sezen.....	65
3.2.3.13. Gamzeli Yârim	66
3.2.3.14. Tepecikli mi?	67
4. MANİLER	68
4.1. Manilerin İncelenmesi	68
4.2. Mani Metinleri	69
5. NİNNİLER	109
5.1. Ninnilerin İncelenmesi	109
5.2.1. Ninni I	111
5.2.2. Ninni II	111
5.2.3. Ninni III	111
5.2.4. Ninni IV	111
5.2.5. Ninni V	112
5.2.6. Ninni VI	112
6. BİLMECELER.....	113
6.1. Bilmecelerin İncelenmesi	113
6.2. Bilmece Metinleri	115
6.2.1. Tabiat ve Tabiat Hadiseleri İle İlgili Bilmeceler	115
6.2.2. Bitkiler ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler.....	115
6.2.3. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler	116
6.2.4. İnsanlar ve İnsan Uzuqları İle İlgili Bilmeceler.....	116
6.2.5. Eşya İle İlgili Bilmeceler	116
6.2.6. Manevi-Dinî Unsurlar ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler..	117
6.2.7. Diğer Bilmeceler	117
7. ALKIŞ ve KARGIŞLAR	118
7.1. Alkış ve Kargışların İncelenmesi	118
7.2. Alkış ve Kargış Metinleri	119

7.2.1. Alkış Metinleri	119
7.2.2. Kargış Metinleri	120
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	123
BALIKESİR ROMANLARINDA HAYATIN GEÇİŞ AŞAMALARI: DOĞUM, DÜĞÜN VE ÖLÜM	123
1. Doğum	125
1.1. Doğum Öncesi	125
1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları	125
1.1.2. Aşerme/ Aşeriklik	129
1.1.3. Hamilenin Kaçınmaları	131
1.1.4. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini	132
1.1.5. Doğum Hazırlığı.....	134
1.2. Doğum Sırası	135
1.3. Doğum Sonrası.....	135
1.3.1. Lohusalık/ Kırklı	136
1.3.2. Kırk Basması	139
1.3.3. Kırk Karışması	140
1.3.4. Kırklama/ Kırk Uçurma.....	140
1.3.5. Tuzlama	144
1.3.6. Çocuğun Göbeği ve Göbekle İlgili İnanışlar.....	145
1.3.7. Ad Verme	146
1.3.8. Yaşamayan Çocuk.....	149
1.3.9. Yürümeyen Çocuk.....	149
1.3.10. Geç Konuşan Çocuk.....	151
1.3.11. Yeni Doğan Çocuğa Kesilen Kurban/ Akika Kurbanı	151
1.3.12. Yeni Doğan Çocuğun Kesilen İlk Saçı ve İlk Tırnağı.....	152
1.3.13. Diş	153
1.3.14. Yeni Doğan Çocuğa Okutulacak Mevlit/ Altı Aylık Kınası .	154
2. Sünnet	156
2.1. Sünnet Yaşı/ Dönemi	157
2.2. Sünnet Hazırlıkları	158
2.3. Sünnet Düğünü.....	159

2.4. Sünnet Hayrı	162
3. Evlenme	165
3.1. Evlenme Biçimleri	166
3.2. Evlilik Yaşı	167
3.3. Evlilik Beyanı	168
3.4. Evlilik Aşamaları	169
3.4.1. Eş Seçimi	169
3.4.2. Kızı Görme/Kız İsteme/ Söz Kesme	170
3.4.3. Başlık Parası/ Süt Parası	173
3.4.4. Nişan	174
3.4.4.1 Nişan Bohçası	176
3.4.4.2. Nişanlılıkta Bayram Gelenekleri	176
3.4.5. Çeyiz Alma/ Çeyiz Serme	177
3.4.6. Gelin Hamamı	179
3.5. Düğün	180
3.5.1. Düğüne Davet/ Okuntu	180
3.5.2. Kına Gecesi	182
3.5.3. Damat Tıraşı	185
3.5.4. Nikâh	186
3.5.5. Düğün	186
3.5.6. Gelin Alımı	189
3.5.7. Düğün Sonrası/ Duvak Sabahı/ İkinci Oturması	191
4. Ölüm	194
4.1. Ölüm Öncesi	194
4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	194
4.1.2. Kaçınmalar	196
4.2. Ölüm Sırası	197
4.2.1. Ölümün Duyurulması	197
4.2.2. Defin İşlemleri	197
4.2.2.1. Yıkama	198
4.2.2.2. Kefenleme	199
4.2.2.3. Cenaze Namazı	199

4.2.2.4. Ölünün Gömülmesi.....	200
4.2.2.5. Telkin/ Talkın	201
4.3. Ölüm Sonrası	202
4.3.1. Cenaze Evi.....	202
4.3.2. Ölünün Günleri.....	202
4.3.3. Ölünün Eşyaları.....	203
4.3.4. Ölüm ve Ruhla ilgili İnanmalar.....	204
4.3.5. Yas Tutma/ Ağıt.....	205
4.3.6. Mezar Ziyaretleri.....	206
4.3.7. Mezar Taşları.....	206
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	208
BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR	208
1. Ramazan Bayramı.....	208
2. Kurban Bayramı	209
3. Hıdrellez	209
4. Yılbaşı.....	217
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	218
HALK İNANIŞLARI, UYGULAMALARI VE HALK HEKİMLİĞİ.....	218
1. İnanış ve Uygulamalar	218
1.1. Nazar	218
1.2. Yağmur Duası	220
1.3. Ay Tutulması	221
1.4. Mevsimler, Aylar, Günler	222
1.5. Diğer İnanmalar	223
2. Halk Hekimliği	225
2.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavileri	225
2.1.1. Bacak Ağrısı.....	225
2.1.2. Bademcikler	225
2.1.3. Baş Ağrısı	226
2.1.4. Bel Ağrısı	226

2.1.5. Boğaz Ağrısı.....	226
2.1.6. Böcek Öldürme	227
2.1.7. Çıban	227
2.1.8. Diş Ağrısı	227
2.1.9. Ezilme.....	228
2.1.10. Gaz Sancısı	228
2.1.11. Gelincik	228
2.1.12. Güneş Yanığı.....	228
2.1.13. İshal	228
2.1.14. İye Batması.....	229
2.1.15. Kabakulak.....	229
2.1.16. Karın Ağrısı.....	229
2.1.17. Kulak Ağrısı	229
2.1.18. Mide Bulantısı/ Kusma.....	229
2.1.19. Kısma	230
2.1.20. Saç Kıran	230
2.1.21. Sarılık	230
2.1.22. Sıkmaca	230
2.1.23. Sırt Ağrısı	230
2.1.24. Siğil	230
2.1.25. Yanık	230
2.1.26. Yılancık Kesme	231
2.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavileri	231
2.2.1. Hayvan Yarası	231
2.2.2. Doğumu Kolaylaştırma	231
2.2.3. Hayvanın Gazını Çıkarması İçin	231
2.2.4. Hayvanda Kırık/Çıkık	232
ALTINCI BÖLÜM.....	233
BALIKESİR ROMANLARINA ÖZGÜ MESLEKLER.....	233
1.Demircilik.....	237
2. Kalaycılık.....	246
3. Sepetçilik	249
4.Süpürgecilik.....	254

5. Müzisyenlik	258
SONUÇ	266
SÖZLÜK	269
KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ.....	272
KAYNAKLAR.....	276

GİRİŞ

1. PROBLEM

Göçebe topluluklar içerisinde nüfus bakımından en büyük kesimi oluşturan topluluk, Romanlardır. Bu topluluk, yaşam tarzları ile merak uyandırmalarının yanı sıra yaşam tarzları nedeniyle önyargıların temel alındığı bir hor görülme durumuyla birlikte yaşamak zorunda kalmışlardır. Renkli kültürleri, yaşattıkları gelenekleri hep bir merak uyandırmış ancak sosyo-ekonomik zorluklar yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu da oluşan önyargıların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Göç yoluyla dünyanın hemen hemen dört bir yanında bulunan ve yaşam şartları açısından benzerlik gösteren bu aykırı halk; Amerika, Avrupa, Asya gibi dünyanın farklı yerlerinde dağınık bir şekilde yaşayan büyük göçebe bir topluluktur.

Romanlar, tarihi bilgilere göre V. yüzyıldan bu yana göç yolları üzerine dağılarak yerleşmişlerdir. Göç; Roman ananelerinin korunması, kendi aralarındaki evlilik bağı ile akrabalık ilişkilerinin canlılığını kaybetmemesi ve ekonomik açıdan sıkıntı yaşama gibi arka planlara sahiptir. Zira Romanlar gelenek, görenek ve âdetlerine ayrıca ailelerine bağlı bir topluluktur. Dünyanın her yerine dağılmış olan bu anavatanından mahrum millet, yaşamlarını devam ettirdikleri yerlerde çeşitli fizyolojik ve psikolojik şiddetlere maruz kalmışlardır. Bu duruma rağmen geleneklerinden taviz vermeme hususunda çok büyük bir başarı göstermişlerdir.

Avrupa’da özellikle Nazi Almanyası döneminde insanlık dışı muamelelere maruz kaldıkları halde Romanlar, yaklaşık iki yüzyıl boyunca beşeri bilim alanında önemli bir yer edinmiştir. Özellikle de Romanların kökeni bilim dünyasında büyük bir merak konusu olmuştur. Önceleri Romanların kökeninin Mısır’a dayandığı iddiası daha güçlü olup ‘gypsie’, ‘egyption’, ‘gitano’ gibi adlarla anılmışlardır. Fakat günümüzde karşılaştırmalı dil çalışmaları nedeniyle Romanların Batı Hindistan kökenli oldukları fikri çoğu Roman uzmanı tarafından kabul edilmiştir.

Romanlar yüzyıllardan beri Türk coğrafyasında yaşayıp Türk kültür ve yaşamının bir parçasını oluşturmaktadırlar. Ancak gerek adlandırmalarında gerek adlarına yüklenen manalardaki hakir görülme nedeniyle dilleri, görgü ve gelenekleri, antropolojik özellikleri ile kültürel kimliklerine gereken önem verilmediğinden geçmişten günümüze kadar haklarında detaylı bir halkbilim başlığı altında çalışma

yapılmamıştır. Bunun yanı sıra toplumların mihenk taşını oluşturan edebiyat ürünleri hakkında da müstakil bir çalışma mevcut değildir. Ayrıca günümüzde geleneksel mesleklerin icralarında büyük bir paya sahip olan Romanlar üzerine meslek folkloru adı altındaki çalışmalar da oldukça kısıtlıdır. Belirttiğimiz bu üç ana problem “Balıkesir Romanlarının Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma ” başlığı altında incelenecektir.

2. AMAÇ

Romanların yaşamını ifade eden Yoors Roman yaşamını şu şekilde özetler: *“Her dilde onlarca atasözü vardır, tıpkı bizde olduğu gibi... Ama Romanlarda bir tek atasözü vardır: Evde oturan ölür...”* (Yoors, 2005: 9) Romanların kültürel kimlikleri yaşamlarındaki gelgitlerle oluşmuştur. Hindistan’dan göçleri, Avrupa kıtasına dağılıp yerleşmeleri, Ortaçağ Avrupası’nda, İspanya’da tesviye edilişleri, Nazi Almanyasında yaşadıkları trajik olaylar Romanların kültürel özelliklerini yaşamlarını engelleyememiştir. Theslef’in bu muhafaza edilmiş kültür hakkındaki ifadeleri şu şekildedir: *“Çingeneler/Romanlar kelimenin tam anlamıyla olması gerektiği gibi insanlardır. Çünkü tüm ülkelerde ve iklimlerde; kendi dillerini, kendi görgü ve geleneklerini, antropolojik özellikleri ile birlikte kendi kültürel özelliklerini korumuşlardır.”* (Theslef, 1912: 83)

Roman olmayanların ön yargılarına maruz kalmaların rağmen, yaşam tarzlarının çerçevesini belirleyen kültürlerini ve geleneklerini büyük ölçüde muhafaza etmişlerdir. Bu nedenle birçok ülkenin sosyolojisine, antropolojisine konu olmuşlardır. Bu araştırma Türkiye’de Roman nüfusunun yoğun olduğu Balıkesir ilinde yaşayan Romanların halkbilimi inanışlarında imajlarında öne çıkan tarafları, halk edebiyatı ürünlerinin hayatlarındaki konumu ve işlevini ve meslekî uğraşlarıyla yaşamları arasındaki bağı her yönüyle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3. ÖNEM

Yüzlerce yıldır aramızda yaşayan Romanlar, farklı yaşam tarzlarıyla dikkat çeken azınlık bir topluluktur. Uzun yıllar boyunca Türk kültürü ile iç içe olması nedeniyle Romanlar, Türk kültürünün bir parçasıdır. Ancak çoğu zaman kültürlerinin, yaşamlarının araştırılmasına gereken önem verilmemiştir. Özellikle halkbilimi alanında çalışmamız dışında, şu ana kadar haklarında detaylı bir halkbilimi ve edebiyatı konulu bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma Romanların

Türk edebiyatında edebi ürünlere, halkbilimi inançlarına, tören ve kutlamalarına, meslek folkloruna konu olduklarını ortaya koyma hususunda önem taşımaktadır.

4. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, malzeme kaynağı olarak 2016-2019 yılları arasında Balıkesir ili merkez ve ilçelerinin bir kısmı olarak Roman mahallerindeki Roman vatandaşlarımızla yapılan saha görüşmelerinin ürünüdür.

Romanlar çok renkli bir topluluk olmalarının yanı sıra marjinallikleri ile de dikkat çeken bir gruptur. Bu nedenle merkezde iki, hemen hemen her ilçede de en az bir mahalleye dağılan Romanlara ulaşmak çoğu zaman zorluk yaşanılmasına neden olmuştur. Bu durumun arka planındaki en önemli neden, onların yaşadıkları bölgede dışlanmaları ve bu nedenden dolayı kendilerini yaşadıkları topluma karşı izole etmiş olmaları olarak düşünülmüştür. Kendilerini bulunduklarını ortamdaki bu denli soyutlaştıran bir grubun içerisine dâhil olmak ve güvenlerini kazanmak zaman almış ve zor olmuştur.

Çalışmanın sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için Romanlarla sürekli iletişim halinde olma, düğün merasimlerine, söz kesimlerinde bulunma ve sünnet düğünlerine katılmak gerekmiştir. Bu ritüeller sırasında yaşanan en ciddi problem fotoğraflama işleminde yaşanan sıkıntılardır. Romanların ani tepki ve taşkınlıklarından dolayı elde edilen veriler görsellerle destekleme noktasında zayıf kalmıştır. Ayrıca araştırmanın alan çalışması esnasında tek olmam çalışmanın sonuca ulaşmasında hem zaman almış hem de yorucu olmuştur. Bu sıkıntılar halk edebiyatı ürünlerini derleme esnasında şekil değiştirmiştir. Halk edebiyatı ürünlerini derleme esnasında da kaynak şahısların bellekleri bir iki kuşak öncesini hatırlayacak kadar taze olmasından dolayı atalarını ve edebi ürünleri aralarındaki en yaşlı kişinin hatırlayabileceği kadarıyla bilirler. Bu nedenle halk edebiyatındaki ürünler kısıtlı sayıdadır.

Romanlar üzerine Türkiye’de fazla kaynağın olmamasının yanında, Balıkesir Romanları ile ilgili hiçbir çalışmanın olmaması, araştırma sonuçlarını farklı çalışmalarla mukayese etme olanağını sınırlandırmıştır.

6. LİTERATÜR TARAMASI

Romanlar hakkında Avrupa’da kapsamlı çalışmalar olmasına karşın Türkiye’de henüz bu konu ile ilgili kapsamlı çalışmalar pek bulunmamaktadır. Geçmişten günümüze kadar ki yapılan çalışmalara baktığımızda Romanlar ile ilgili müstakil bir halkbilimi ve halk edebiyatı çalışmalarına rastlanılmamaktadır. Genellikle yapılan çalışmalar Romanların; tarihi, sosyolojisi ve Roman dili ve lehçeleri hakkındadır. Bu nedenle Romanlar hakkındaki çalışmaları değerlendirirken farklı kategorilerde konuyu ele almak yerine tek bir başlık altında ele almanın daha doğru olacağı kanısına vardık. Çalışmanın bu bölümünde Romanlar ile ilgili bilgi veren çalışmalar tanıtılarak değerlendirilmiştir. Ancak sözlüklerdeki Roman maddeleri “Roman Kavramı” adlı bölümde verileceği için burada bu çalışmalara yer verilmemiştir.

6.1. Kitaplar

İsabel Fonseca, **Beni Ayakta Gömün Çingeneler ve Yolculukları**, İstanbul 2002: Ayrıntı Yayınları.

Romanları Avrupa’nın en büyük ve en çilekeş azınlığı olarak tanımlayan Fonseca, dört yıl boyunca Doğu Avrupa’nın çeşitli ülkelerini gezmiş ve buralardaki Roman toplulukları arasında yaşamış bir gazetecidir. Kitabın içeriğinde bu renkli toplumu tanıtırken gözlemlerini ve yaşadıklarını bir seyahatnamenin de ötesinde sağlam bir bilimsel yaklaşım ile bizlerle buluşturmuştur. Ayrıca Romanlar ile ilgili tarihi, psikolojik, sosyolojik, zorunlu göçleri, maruz kaldıkları soykırımları, gelenek ve görenekleri hakkında çok geniş bir yelpaze de çarpıcı bir şekilde bilgi vermesi bakımında da önemli bir çalışmadır.

Angus Fraser, **Avrupa Halkları Çingeneler**, İstanbul 2005: Homer Kitabevi.

Genel editörlüğünü James Campbell ve Barry Cunliffe’nin yapmış olduğu “Avrupa Halkları Serisi” ne ait bir çalışmadır. Bu eser, son dönemlerde yapılan çalışmalar arasında Romanlar üzerine yapılmış ilk ciddi bilimsel çalışma olma özelliği göstermektedir. Fraser, çalışmasında Batı Hindistan’dan kitleler halinde göç eden bu toplumun kökenlerini, göçlerinin başlangıcını, Avrupa’daki genel Roman manzarasını asırlar öncesinden kronolojik bir sıra ile anlatımı yapıp sözü günümüz modern zamanlardaki Roman yaşamına getirmiştir. Romanlara genel bir tanımlama kullanarak ‘gezginler’ olarak adlandıran Fraser, Romanların tüm yaşadıkları iniş

çıkışlar, asimilasyona maruz kalma, tecrit ve dışlanma durumlarını Avrupa coğrafyası çerçevesinde değerlendirmiştir.

Donald Kenrick, **Çingeneler Ganj'dan Thames'e**, İstanbul 2006: Homer Kitabevi.

Günümüzde Roman uzmanları tarafından fikir birliği sağlanamamış bir konu olan Roman kökeni meselesi hakkındaki pek çok teori bu çalışma da ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Romanların Hindistan'dan çeşitli boylar halinde çıkışları ile birlikte yerleştikleri tüm yerlerdeki yolculuk serüvenleri bu çalışma ile birlikte kayıtlara geçmiştir.

Suat Kolukırık, **Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler**, İstanbul 2007: Simurg Kitapçılık.

Kitapta yer alan makaleler 1-2 Ekim 2005 tarihlerinde İnsan Hakları Derneği Karadeniz Ereğli Şubesinin ev sahipliğinde gerçekleştirilen “İnsan Hakları Bağlamında Dünyada ve Türkiye’de Çingeneler/ Romanlar” başlıklı ve uluslararası katılımlı sempozyum da sunulan bildirilerin yeniden gözden geçirilmiş halidir (Kolukırık, 2007: 3). Aynı zamanda Kolukırık’ın doktora çalışmasıdır. Türkiye Çingeneleri ve Dünya Çingeneleri adlı iki ayrı bölüm adı altında yayımlanan bildiriler Türkiye ve dünyada Romanların tarihsel, sosyolojik ve kimlik problemlerine eğilimleri açısından önemli yazılardan oluşmaktadır.

Ali Arayıcı, **Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler**, İstanbul 2008: Kalkedon Yayınları.

Avrupa’da yaşayan “vatansızlar”, “topraksızlar” ve “unutulmuşlar” olarak tanımlanan Çingene azınlığı ulusal ve kültürel azınlık halklardan birisi ve en önemlisidir (Arayıcı, 2008:5). Buna rağmen en temel haklarından yararlanamamışlardır. Ali Arayıcı bu çalışmasında Romanların anavatanlarından çıkışları ve göçleriyle ilgili detaylandırmaların yanı sıra çalışmanın alt başlıklarında Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Romanların tarihçesini ve yaşamlarını gözler önüne sermiştir. Türkiye ve Balkan ülkelerindeki Romanların yaşamlarına dair genel bir çerçeve de çizen Arayıcı, kimlik meselesine de değinmiştir.

Suat Kolukırk, **Dünden Bugüne Çingener**, İstanbul 2009: Ozan Yayıncılık.

Sosyolojik bir perspektiften genelde Türkiye Romanları özelde İzmir Romanları üzerine bir alan araştırması yaparak konuya hâkimlik kazandırmak isteyen Kolukırk'ın çalışmasındaki gaye, dışa kapalı bir kültür ve kimliği anlamadır. Bu nedenle saha çalışmasında elde edilen tüm veriler yazılıp değerlendirilmiştir. Ayrıca Kolukırk, Roman kültürünü tanıma ve anlama da önemli bir nokta olan kimlik algısı ve bunu yansıtmaya biçimlerinin de altını çizmiştir. Çingene adı ve Roman adının toplumsal imajdaki etkisini belirtmek için de çeşitli sosyal deneyler yapmıştır.

İsmail Altınöz, **Osmanlı Toplumunda Çingener**, Ankara 2013: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İsmail Altınöz'ün bu eseri doktora çalışmasıdır. Osmanlı toplumsal tarihinin pek incelenmeyen bu alanı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışma da Osmanlı Devleti'nin Romanlar ile olan ilişkileri, bunların sınırları ve uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde Romanların yaşamları, sanatları, meslek grupları vb. konular bu çalışmada incelenmiştir.

Ayrıca Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan Romanların sosyo-ekonomik yapılarıyla birlikte, kültürel ve refah seviyeleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde yer alan Romanların meslek gruplarıyla birlikte, gelenek ve görenek özellikleri üzerinde de durulmuştur.

Nazım Alpman, **Başka Dünyanın İnsanları Çingener**, İstanbul 2014: Ozan Yayıncılık.

Nazım Alpman kitabını, dünyanın çeşitli yerlerinde dışlanmışlığın en uç örneklerini yaşayan Romanların yaşamlarını konu alan “neşeli” bir belgesel olarak tanımlamıştır. Yazar, daha verimli bir çalışma yapabilmek adına aylarca Romanlarla birlikte vakit geçirmiş ve gözlemlerini kaleme almıştır. Kitapta yer alan; Romanların dili ve edebiyatı, Roman olmanın felsefesi, Kakava ve Hıdırellez bayramları, düğünleri, kavgaları, davulcular, çiçekçiler, demirciler, müzisyenlerle ilgili bölümler ötekileştirilen Romanların renkli ve onurlu yaşamlarının ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını göstermektedir.

Mustafa Aksu, **Türkiye’de Çingene Olmak**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2003.

Mustafa Aksu, Türkiye’de Çingene Olmak adlı çalışması ile Romanlarla ilgili bilimsel sınırlılıklara uymayan ve önyargılı yayınlara dikkat çekmiştir. Aksu

çalışmasında Romanların yaşadıkları haksızlıklar ve bunlara karşın yapılan mücadeleden bahsetmektedir.

Ali Rafet Özkan, **Türkiye Çingeleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Ali Rafet Özkan tarafından kaleme alınan Türkiye Çingeleri adlı çalışma bilimsel bir çalışmadan ziyade popülerlik amacı taşıyan bir çalışmadır. Yazar detaylı bir çalışmadan ziyade Türkiye Çingeleri üzerine yapılan çalışmalardan oluşan bilgileri toplayarak telif bir çalışma meydana getirmek yerine derleme bir çalışma ortaya koymuştur.

6.2. Makaleler

Türkiye’de Romanlar hakkında yazılan akademik çalışmaların ne kadar dar bir alanda sınırlı olduğunu literatür çalışması sırasında farkına vardık. Bu sorunun araştırmamızda Literatür Taraması başlığının bir alt başlığı olan Makaleler kısmında daha açık bir biçimde görmek mümkündür. İncelenen makaleler konumuzla ilgili yok denecek kadar az olmasının yanı sıra çalışmalar sosyoloji, tarih gibi alanlarda yapılmıştır.

Hüseyin Yıldız, (2007), **“Türkçede Çingeler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”**, Dil Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Güz-2007, s. 61-82.

Hüseyin Yıldız bu makalesinde Türkçede Romanlar için verilen çeşitli adları belirledikten sonra Türkiye’de Romanlar için kullanılan adlardan yalnızca etimolojisi tartışmalı olan “Çingene, Kıptî, Karaçi, Poşa, Roman” kelimeleri üzerinde durmuş, bu adların etimolojilerini göstermiştir.

Halime Ünal, (2012), **“Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık”**, Batman University Journal of Life Sciences, Volume 1, Number 1.

Geçmişten günümüze Romanların farklı adlandırılma sorununu, Çingene adlandırılmasının arka planını, Roman adının kullanılmak istenmesinin haklı sebepleri ile birlikte makalede incelenmiştir. Ayrıca Romanların Roman olmayanlarla arasındaki ilişki sonucu korunan konumlarını, ötekileştirilmenin sonucu olarak korunan yaşam tarzlarını, kimliklerini korumalarındaki en büyük etken olan yabancılık algısı çerçevesinde ele alınmıştır.

Semra Özlem Dişli, (2016), **“Çingene mi Roman mı? Bir İnşa Süreci”**, AÜDTCF, Antropoloji Dergisi, Sayı:31 s.97-117.

Dişli, makalesinde Çingene ve Roman adlandırmalarının birbirlerinden farklılaşan kullanım biçimlerini ortaya koyma amacı ile kaleme almıştır. Çanakkale'nin Biga ilçesinde yaşayan Romanların kendilerini nasıl temsil ettiklerinin bilgisine ulaşmayı amaçlayan bir saha çalışması çerçevesinde yazılan bu makalede iki farklı temsil modeli olarak 'popüler temsil' ve 'akademik temsil' kavramları destekleyici örnek ve söylemlerle açıklanmıştır.

Hakan Alp, (2016), “**Çingenelere Yönelik Nefret Söyleminin Ekşi Sözlük'te Yeniden Üretilmesi**”, İlef Dergisi, Sayı:3 s.143-172

Kendilerine has yaşam biçimleri ve korudukları kültür değerleri ile bulundukları toplumlarda “yabancı/ öteki” olarak görülen Romanları Hakan Alp makalesinde nefret söylemini esas olarak kitle iletişim araçlarında, söylencelerde, yeni medya ortamları çerçevesinde değerlendirmiştir. Makale boyunca analiz edilen nefret söyleminin ortaya çıkması ve gelişmesinde, rol oynayan etmenler örnek ve sonuçları ile birlikte açıklanmıştır. Makalenin sonuç kısmında Alp, önemli bir internet portalı olan Ekşi Sözlük'te açılan başlık adı altında sözlük yazarları tarafından yazılanların istatistiki sonuçlarına yer vererek bu sonuçlar ışığında nefret söyleminin somut örneğini ortaya koymuştur.

6.3. Tezler

Özgür Uçum, (2008), **Kocaeli Çingenelerinde Evlenme Geleneği**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Esasında evlenme geleneği konulu bir çalışma olan bu tezde öncelikle Kocaeli Romanlarının tarihçesi, yerleşim bölgeleri, Romanlarda sosyal, dini ve ekonomik yaşam, Roman kimliği bilinci gibi konularda sözlü ve yazılı kaynaklardan yola çıkılarak bilgilendirmeler yapılmıştır. Ardından Kocaeli Romanlarının evlenme geleneklerinde gözlemlenen ve derlenen ürünlere yer verilmiştir.

Ceyda Yüksel (2009), **Buçuk Millet: Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı Çingeneleri**, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Tezin ana eksenine Romanlar oturtulmuş özelde de II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Romanlarının politik, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda devlet ve toplum sistemi içerisindeki yerlerine değinmekte ve Osmanlı tarihinin en kritik dönemlerinden biri olan Abdülhamid Döneminde (1876-1909) onların

hayatlarının nasıl etkilendiği, hayatlarında nelerin değiştiği ve de nelerin aynı şekilde kaldığı sorunsalı üzerine eğilmektedir. Osmanlı Romanı fenomenine yeni, derin ve gerçekçi bir boyut kazandırmak adına konu Romanları edilgen bir unsur olarak göstermeksizin ele alınmış ve Roman-yönetim ve Roman-toplum ilişkisi çift taraflı bir yaklaşımla irdelenmeye çalışılmıştır.

Muhammet Fırat, (2016), **Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu doktora çalışmasında, Malatya'da yaşayan Romanlara sosyolojik açıdan yaklaşılmakta, bu anlamda; Romanların sosyo-kültürel, ekonomik, politik özellikleri, dini yaşantıları, mesleki uğraşları, başta dışlanma, hor görülme ve yoksulluk olmak üzere deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunlarla baş etme yolları, bulundukları toplumdaki diğer insanlarla ilişkileri ve gelecekte bekledikleri gibi konulara değinilmiştir. Bu çalışma, Malatya ilinde yaşayan 249 kişiye uygulanan anketin yanı sıra görüşme ve gözlem bilgileriyle de desteklenen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma verileri çerçevesinde, Malatya'da yaşayan Romanların eğitim düzeylerinin düşük olduğu, küçük yaşta evliliğin yaygın olduğu, marjinal işlerde çalıştıkları, işsizliği, yoksulluğu yoğunlukla deneyimledikleri, Roman olmayanlarla ilişkilerinin sınırlı olduğu çeşitli dışlanmalara maruz kaldıkları, sağlıksız konutlarda barındıkları ve suç işleme düzeylerinin yüksek olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Zeynep Özver, (2015), **Trakya Yöresi Tekirdağ İli Çingelerinin Kültürlerinin, Müziklerinin, Müzik Kültürlerinin Müzikal Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin Araştırılması ve Geliştirilmesi Önerileri**, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Musikisi Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.

Müzik alanında yapılan bu çalışmada Tekirdağ Romanlarının kültürlerini, müziklerini, müzik kültürlerini ve aile içi müzik eğitim geleneği olarak, kendi içlerinde usta-çırak ilişkisi ile devam eden müzikal öğretme ve öğrenme süreçlerinin incelenmesini içermektedir. Ortaya çıkan veriler Tekirdağ Aydoğdu Mahallesinde yapılan saha araştırması ile belirlenmiştir.

Musa Emre Yürüktümen, (2010), **Türk Sinemasında Çingelerin Temsili**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Musa Emre Yürüktümen bu çalışmasında Türk sinemasında Roman temsillerini inceleyerek Roman tarihi ve yaşam tarzını detaylı olarak ele almış; etnik grup, etnik kimlik, aidiyet gibi kavramları açıklamıştır. Roman müziği, edebiyatı ve sinemasını içindeki temsilleri, ayrı dönemlere ait üç film üzerinde yapılan metin analizleriyle incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde Romanların Türk sinemasındaki varlıkları değerlendirilmiş; ayrıca Romanların Türk sinemasında nasıl temsil edildikleri ve temsillerin dönemlere göre nasıl değişim gösterdiği tartışılmıştır.

7.YÖNTEM

Bu araştırma konusu saha çalışması/ taraması yöntemine dayalı olarak işlenmiştir. Özgün ve güvenilir kültür ürünleri ve halkbilimiyle ilgili bilgiler derlemek için; araştırmacının veya araştırmacı grubunun, hakkında bilgi alınacak topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmalarında bulunmasına “Alan Araştırması” denir (Çobanoğlu, 1999: 54). Gözlem ve görüşme tekniği kullanılan bu çalışmada, bu yöntem ile ilgili ihtiyaç duyulan kaynakların tespit edilmesi, bu kaynaklara ulaşıp analiz edilmesi ve tek bir kaynakta ortaya çıkan veri ve sonuçların toplanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın halk edebiyatı, geleneksel meslekler ve halkbilimiyle ilgili verileri derlemek için; veri toplama aşamasında mülakat tekniği kullanılmıştır. Derlenen tüm malzemenin çözümlenmesi ve yorumlanması yine saha çalışmasının bir başka aşamasıdır.

Saha araştırmasının yapılması sırasında nitel araştırma teknikleri (gözlem, görüşme) esas alınmıştır. Objektif yaklaşımlarla birlikte etik yaklaşım içerisinde bulunulması gerekmektedir. Halk edebiyatında ve halkbiliminde folklor ve kültür ürünlerine incelenen topluluğun haricinde ve ayrıca o kültür ürünlerini araştırmaya, incelemeye gelmiş bir bilim insanı olarak bakma ‘etik yaklaşım’ olarak isimlendirilmektedir. Bu araştırma nitel araştırma eksenli olmasının yanı sıra etik yaklaşım tekniği ile yapılmıştır. Sünnet şöleni, söz kesimi, nişan töreni, düğün ve düğün sonrası eğlenceler ve geleneksel mesleklerin icraatları sırasında katılımcı gözlemle Balıkesir Romanlarının gelenek, görenek, edebi ürün ve meslekleri ile yaşamları arasındaki bağı anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Balıkesir Romanlarının yaşamlarını ve geçmişlerini oluşturan katı batıl inançlarını, geleneklerini anlamak için yaşam hikâyeleri dinlenmiştir. Mahallelere

göçlerin nasıl olduğu, sosyal ve kültürel durumları ve sosyal ilişkileri hakkında veriler toplanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeye katılan kişilerin demografik dağılımı oluşturulmuştur. Demografik dağılım çizelgesiyle Balıkesir Romanlarının cinsiyet, yaş ortalaması, eğitim durumları öğrenilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ROMANLAR

1. Roman ve Çingene Kavramları

Günümüzde Romanlığın genlerden mi geçtiği yoksa bir yaşam tarzı mı olduğu hâlâ tartışmaya açık bir konudur. Halk; insan yığınlarının bir arada bulunduğu zorunlu bir kavram değildir. Bireyler neden, niçin bir araya geldiklerini içselleştirerek, hissederek yaşar. Romanlarda bu tanımlamaya uyan bir kimliği oluşturmaktadırlar. Bulundukları coğrafyalarda birlikte yaşamaları ve yaşamlarını kendi içlerinde devam ettirmeleri, evlilik gibi soyun devamını sağlayan önemli bir müesseseyi kendi içlerinde gerçekleştirmeleri bulundukları toplumda yer alıp yok olmamalarına ve yaşamlarını devam ettirmelerini sağlamıştır.

Romanların sürekli göç etmeleri ve bu göçlerden kaynaklanan farklı topluluklarla karşılaşmaları onların adlandırılma noktasında çeşitliliğe ve adlarının sayısında artışa sebep olmuştur. Angus Fraser’in söz konusu kavramlar ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Çingene sözcüğü başkaları tarafından onlara verilmiş bir isimdir. Terminolojide yaşanan karışıklık özellikle yirminci yüzyılda belirgin hale gelmiştir. Çingene kelimesi esasen ırksal bir anlam çağrıştırmaktır. The Oxford English Dictionary’de Romanlarla ilgili tanım şu şekildedir: Gipsy, gypsy (Çingene) İngiltere’ye ilk olarak 16. yüzyıl başlarında gelen, o dönemde Mısırlı oldukları düşünülen, Hint kökenli gezgin bir ırk üyesi (kendilerine Roman derler)” (Fraser, 2005: 11).

Ülkemizde ise bu topluluk, genel olarak diğer vatandaşlar tarafından “Çingene/ Roman” adı ile anılmaktadır. Yörelere göre de çeşitli şekillerde adlandırılmaktadırlar: Batı Anadolu ve Trakya’da "Roman", Orta Anadolu’da "Elekçi", Van ile Ardahan arasındaki bölgede "Mutrip", Erzurum ve civarında "Poşa" ismiyle anılırlar. Anadolu’nun pek çok yerinde “Esmer vatandaş”, “Koçer”, “Arabacı”, “Sepetçi” (Akdeniz ve Ege Bölgelerinde), “Cono” (Adana’daki Çingeneleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır). Ayrıca, ülkemizde “Kıptî” Mısırlı

manasına gelmektedir. Osmanlı döneminde “Çingane” şeklinde ifade edilen Romanlar, Mısırlı oldukları zannıyla, “Kıptî” adıyla anılmış ve bu tabir günümüze kadar gelmiştir. Ancak Ege ve Marmara Bölgelerinde yoğun bir şekilde bulunan ve Akdeniz Bölgesi’ne de yayılmış olan Romanlar kendilerini Çingene adından ziyade “Roman” adı ile ifade etmektedir.

Kelimenin sözlüklerdeki anlamları ise şöyledir:

Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlüğü*’nde Çingene; öz. a. 1. Hindistan’dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti, Roman. 2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti, Roman olarak açıklanmıştır (Türkçe Sözlük, 2011: 549).

Ali Püsküllüoğlu’nun yazmış olduğu *Türkçe Sözlük*’te Çingene maddesi, “ 1. Hindistan’dan çıktıkları sanılan genellikle çalgıcılık, ızgara, masa, sepet gibi ufak tefek şeyler yaparak geçinen dünyanın birçok yerinde genellikle göçebe olarak yaşayan bir topluluk.2. Bu topluluğun soyundan gelen, bu topluluktan olan kimse. (Püsküllüoğlu, 2002: 385) şeklinde geçmektedir.

İsmet Zeki Eyuboğlu *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* adlı eserinde, Çingene sözcüğünün etimolojik incelemesini şu şekilde yapar: “Çengiyân (çeng çalanlar) dan Çengâne- çingene. Hindistan’dan çıkıp başka ülkelere dağıldığı söylenen, genellikle çalgı çalıp oynayarak geçimini sağlayan topluluk. Çeng (çalgı) çalmaları nedeniyle kendilerine çalgıcılar anlamında çengiyan denilmiş, sonra ağız ayrılıkları yüzünden çingân, çingene biçimine girmiş (Eyüboğlu, 2004: 146).

Andreas Tietze *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* adlı çalışmasında Çingene maddesinin karşılığı olarak ‘Hindistan asıllı göçebe halk’ ve ‘cimri’ anlamlarını kullanmıştır. (Tietze, 2002: 233).

Misalli Büyük Türkçe Sözlüğü’ne baktığımızda “Çingene: i.(çingâne) 1.Menşeleri kesin olarak bilinmeyip Hindistan’dan çıktıkları sanılan, çalgıcılık, falcılık, ayakkabı boyacılığı yapmak ve elek, ızgara, masa, çiçek gibi şeyleri satmakla geçinen, bütün Avrupa’ya yayılmış çoğu göçebe topluluk. Kıpti, roman. 2. Bu topluluğa mensup olan kimse. 3. Arsız açgözlü. 4.Haris, cimri anlamlarını görmektedir (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2006: 586).

Yaşar Çağbayır’ın kaleme aldığı *Ötüken Türkçe Sözlük*’te ise Çingene tanımı: “... Hind. Çangar (indus kıyısında eski bir kabile) >Far. Çingene / Yun. Tsinganos - -is. 1. Hint asıllı olduğu söylenen on üçüncü yüzyıldan itibaren Avrupa’ya yayılmış, genellikle sepetçilik, kuyumculuk, çalgıcılık, falcılık, at cambazlığı, arabacılık ve

bohçacılık gibi işlerle geçimini sağlayan çoğu göçebe topluluktan olan kimse, 2. sf. Mecaz. Arsız; yüzsüz, 3.mecaz, cimri şeklinde açıklanır (Ötüken Türkçe Sözlük, 2007: 1002).

İsmail Parlatır'ın yazmış olduğu *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*'nde "Çingene tanımı şu şekilde ifade edilmiştir: 1. Kıpti, 2. mec. Arsız, hoyrat, hasis, alçak. Çingenelik maddesi ise: Çingene cinsiyeti, hayâsızlık, arsızlık, tamahkârlık olarak tanımlanmıştır (Parlatır, 2006: 299).

Yakın bir zamana kadar ansiklopedi ve sözlüklerde Roman adı için küçümsemenin, aşağılanmaların altının çizildiği bir kimlik çerçevesinde tanımlamalar, sıfatlar kullanılmıştır. Örnek olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın İslam Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi'nde "Hayvan ve çocuk satarlar, göçebe olarak yaşarlar, hırsızlık yaparlar, inançsızdırlar, nikâha ve sünnete itibar etmezler, buçuk millet olarak bilinirler." ifadelerine artık yer verilmemektedir. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde bulunan Çingene maddesiyle ilgili kötü ifadeler de 2003 yılında değiştirilmiştir. Balıkesir içerisinde yapmış olduğumuz saha çalışmasında görüşmeler esnasında hemen hemen tüm Romanların bu kötü tanımlamalardan haberdar olup rahatsız oldukları derlemeler esnasında gözlemlenmiştir.

Çingene/Roman adını etimolojik ve semantik açıdan kitap ve ansiklopedilerde bu şekilde görürken, Çingene kelimesinin menşeiinin nereye dayandığı ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve bu konu ile ilgili farklı kaynaklarda çeşitli bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalarda verilen bilgiler şu şekilde görülmektedir:

Angus Fraser, *Avrupa Hakları- Çingeneler* adlı eserinde, Çingene ismiyle ilgili şu sözleri ifade etmektedir: "*Çingene kelimesi günümüzde ayırım yapılmaksızın serseri olmadığı belli olan, seyyar özelliklere sahip herkes için kullanılmaktadır. 1967'de Yüksek Mahkeme'de Çingene kelimesi 'sadece göçebe bir hayat süren, sabit bir işe ve ikametgâha sahip olamayan kişi' anlamında kullanılmıştır. Çingene Kamplarının yasalarını belirlemek amacıyla, Karavan Siteleri Yasası'nın 1968'de yürürlüğe konmasıyla; Çingeneler, "Kökenleri ve ırkları ne olursa olsun göçebe bir hayat süren kişiler" olarak tanımlanmış, gezgin sirklerdeki kişiler ya da göstericilerden ayrı tutulmuştu. Böylece birinin Çingene sayılıp sayılmayacağı kültürel ya da etnik kökene göre değil, bilhassa yaşam tarzına göre belirlenecektir* (Fraser, 2005: 12-13).

Honcook araştırmasında şu tespitlerde bulunmuştur: "*Çingene (Gypsy) adının iki kökü vardır. Bunlar; Astingani ve Egyptian'dan gelmektedir. Başlangıçta bazı*

Avrupalılar, Çingenelerin Türk olduğunu düşünmüş ve bu ismi kullanmıştır. Bazıları da Fransız ve Almanların Çingeneler için kullandığı Saracen ismini daha sonra da ilk Alman tanımlama olan Haiden'i (heathens) kullanılmıştır. Diğer tanımlamalar; Tsingani ve Egyptian'dır. Bunlardan Tsingani, Grekçe Atsingani'den dokunulmaz anlamında – gelen veya sonra Çingene, Zigeuner, Cigan ve Cingano olarak değişik formlarda üretilen isimdir. Diğer adlandırma Egytian ise daha yaygın şekilde Gypsy olarak kullanılmaktadır ve Sipsiwn, Ijito, Gjupci, Gitano, Yiftos, Gitan' da aynı köktendir. Avrupalı bilim adamları Çingenelerin (yani biz'lerin) Rom'lar olduğunu ancak uzun bir süre sonra öğrenebildi. Ayrıca Honcook, Roman/Çingene isminin yazımıyla ilgili şu saptamalarda bulunmuştur: "Gips veya Gypsy ismi, 16. ve 17. yüzyıllarda değişik şekillerde yazılmıştır; Egipcian, Egypcian, Gipcian, Gypcian ve Egyptian'dan gelir. Günümüzde Gypsy ismi nadiren kullanılırken, 1888'de kullanılan Gypsy Lore Society 'Gypsy' ismi yerine, tüm dünya Çingenelerini tanımlama için 'Roma' veya 'Romani' adının kullanılmasını savunmaktadır. Honcook'a göre 'Romani' adının kullanılmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi Çingeneler Mısırlı (Egyptians) değildir ve Gypsism diğeri tarafından yaratılmış bir isimdir. İkincisi, ismin taşıdığı olumsuz imajdır. Romani ismi, bizim insanlarımızın kullandığı üst bir kimlik, tanımlama olarak" diye söylemiştir (Hancock, 2000: 1- 18).

Bakker ve Kyuchukov'a göre ise "Çingene olmayanlarca kullanılan Gypsies (Çingeneler) kelimesinin iki kökü vardır. Bunlardan bir tanesi, Egyptian diğeri ise Athinganoi veya Asingar'dır. İngilizce'deki Gypsy, Fransa'daki Gitan, İspanya'da Gitano Egyptian kökenlidir. Ayrıca bu tanımlar çok eskidir. Çingeneler Avrupa'ya ulaştıklarında 'Mısır' veya 'Küçük Mısırdan' geldikleri iddia edilmiştir. Çingeneleri tanımlamak için kullanılan diğer kelime Hollanda, İskandinavya ve Almanya'daki Zigeuner, Fransa'da Tsigane, Romanya'da Tigan, Türkiye'de Çingene, İtalya'da Zingaro veya Zigano, Portekiz'de Cigano ve diğer Slav dilleri ve Çekoslovakya'da Cigan'dır. Bu kelimenin – Cigan- orjini hakkında iki teori vardır. Bazıları bunun çoğu Çingene gruplarında erkeklerin yaptığı iş olan demircilik, demir ticareti için İran'dan alınan bir kelime Farsça demirci 'Asingar' olduğu belirtilmektedir. İkincisi ise Güneydoğu Avrupa Ortodoks kilisesi tarafından doktrinlere aykırı olarak düşünülen (heretic) insanları yanılmamada kullanılan terim olan Athingani'den geldiğidir" diyerek farklı olan iki yaklaşımı belirtmiştir (Bakker, Kyuchukov, 2000: 58-59).

2. Dünya’da ve Türkiye’de Romanlara Verilen İsimler

Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren çok geniş bir coğrafyada varlıklarını sürdüren ve sürekli göçer halde olan Romanlar, bulundukları her yerde yerli halk tarafından farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Araştırmamız sürecince Romanlar olarak konu edinilen bu etnik topluluk için dünyada ve ülkemizde ortak bir ifade yoktur. Dünyanın dört bir yanına dağılmış bu vatansız halk, içlerinde bulundukları toplumlar tarafından adlandırılmışlardır. Suat Kolukırık doktora tezinde, Romanlara ülkelere göre verilen adları ülkelere göre şu şekilde belirtmiştir:

“Almanya’da Zigeuner, Fransa’da Bohemian, Romanya’da Tigane, Macaristan’da Cigany, İtalya’da Zingari, Litvanya’da Cigonas, Hollanda’da Heiden, Danimarka ve İsveç’te Tartars, Türkiye’de Tchinghane, İspanya’da Zincali veya Gitanos, Güneybatı Pakistan ve İran arasında Luri, İran’da Karaki, Afganistan’da Kauli ve Bizans’ta Atsincanoi (Kolukırık, 2009: 10-11).

Romanların dünya coğrafyasında farklı adlandırılmaları konusunda etnolog Martin Block’un bir tespiti mevcuttur:

“Çingeneler Türkiye’de ‘Tsinghiane’ (Çingene), Bulgaristan’da ‘Tsigani’; Romanya’da ‘Tigani’; Macaristan’da ‘Ciganyok’ (Czigani) ve bütün Slav toplumlarda ise, ‘Tsigani’ olarak çağrılmaktadır.” Burada dikkati çeken husus; Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içerisinde bulunan tüm ülkelerde Çingenelerin aynı adla anıldığıdır. Buradaki adlandırmalarda Çingene sözcüğü aynı kökenden gelip yalnızca yazılış ve okunuşlarında az bir farklılık vardır (Block, 1936: 54).

Gacolar yani Çingene olmayanlar tarafından Çingenelere verilen adlar konusundaki bu farklılıklar Türkiye’de de kendini göstermektedir. Çingeneler, ana göç yollarından biri olan Anadolu’dan geçerken başta Trakya ve Ege topraklarına yerleşmişlerdir. Bu durumun doğal sonucu olarak da bulundukları her farklı yörede farklı adlandırılmalar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde, yerli halk tarafından özellikle ‘Çingeneler’ genel adıyla anılmaktadırlar. Ancak, bu adlandırma çeşitli bölgesel yerleşim birimlerine göre de değişiklik göstermektedir. Anadolu’nun çeşitli (Orta,

Doğu ve Güneydoğu Anadolu) bölgelerinde yaşayan Çingeneler renklerinin ‘esmer’ olması dolayısıyla “Poşa ya da Boşa”, “Karaçi”, “Mutrib” ya da “Mutrip”, “Kipti”, “Elekçi”, “Cono”, “Köçer” gibi adlarla çağrılmaktadır. Akdeniz Bölgesi’nde yaşayan Çingeneler, genellikle “Arabacılar”, “Conolar” ve “Sepetçiler” olarak anılmaktadır. (Kolukırık, 2006: 3)

Yöre halkları tarafından farklı farklı isimlerle anılmaları bir yana, her yöredeki Çingene toplulukları kendilerini de değişik isimlerle adlandırmışlardır. Batı Anadolu’da yaşayanlar kendilerini çokça ‘Roman’ olarak adlandırırken, kendilerine Çingane, Manuş, Poşa, Beyzade, Elekçi gibi isimler takılmıştır. İstanbul çevresinde Kipti, Pırpır, Karaoğlan, Todi, Mango gibi isimler alan Çingeneler, Güney Anadolu’da kendilerine ‘Mitrip’ dedikleri halde Karaçi veya Cingan, Doğu ve Kuzey Anadolu’da ise ‘Poşa’ ismini uygun gördükleri halde bu kez de ‘Çingen’ olarak anılmaktadırlar (Duygulu, 2006: 19).

Ayrıca Kipti kelimesi de sıkça kullanılır. “Kipti” Mısırlı manasına gelmektedir. Osmanlı döneminde “Çingene” şeklinde ifade edilen Çingeneler, Mısırlı oldukları zannıyla, Kipti adıyla anılmış ve bu tabir günümüze kadar gelmiştir. Ancak Ege ve Marmara bölgelerinde yoğun bir şekilde bulunan ve Akdeniz Bölgesi’nde yayılmış olan Çingeneler kendilerini “Roman” kelimesiyle ifade etmektedirler (Özkan, 2000: 4).

Elbette ki farklı yörelerdeki bu isim çeşitliliğini listeleyip arttırmak mümkündür. Romanlar gittikleri her yöre ve bölgede kendilerine verilen farklı adlandırmalar mevcut olmasına karşın kendilerini de farklı isimlerle tanımlamışlardır. Bu belirttiğimiz detayın arka planına baktığımızda kendini farklı gösterme gayreti ve hala tanımlama çabası güden kimlik arayışı olarak yorumlayabiliriz. Bu durum Balıkesir’de yapılan saha çalışmasında açıkça görülmektedir. Derleme esnasında görüşme yapılan Romanlar, **“Bak! Cebimizde Türkiye Cumhuriyeti kimliği taşıyoruz (kimlik kartını göstererek), biz Türküz”, “Hepimiz insanız Türk, Kürt, Çingene, Alevi nereden geldiğin fark eder mi?”, “Biz Romanız!”, “Biz Çingene değil insanız”** gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

Bölge farklılıklarına dayanan farklı adlandırmaların yanı sıra bu husustaki en önemli problem Roman/Çingene adlarından hangisinin kullanılması gerektiğidir.

Etnik köken adıyla ilgisi bulunmayan Roman adının kullanılması yerine Çingene sözcüğünün hakaret olarak sayıldığı bir toplumda bu adı kullanarak etnik kimliğe saygıyı güçlendirme adına farklı ve etkili bir mücadele alanı yaratmada başlangıç yapılabilir. Ancak çalışma sahasındaki gözlemlerin adlandırma konusunda hassas davranılması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kaynak şahıslarında kendilerini ‘Roman’ olarak adlandırmasından dolayı bizlerde çalışmamızda bu adı kullanmayı uygun gördük.

3. Romanların Kökenleri ve Göçleri

19. yüzyıldaki dil çalışmaları ile birlikte kökenlerinin Hindistan’a dayandığı gerçeği kesinleşen Romanlar göç hareketleri ile birlikte Avrupa kıtasında en büyük azınlık nüfusa sahip topluluklardan biri haline gelmiştir. Yalnızca yapılan dil çalışmaları ile değil etnoloji ve antropoloji alanlarındaki çalışmalarda bu tezi desteklemektedir. Kökenleri Hindistan’a dayandığı kabul edilen Romanlar Avrupa’da maruz kaldıkları dışlanma ve soykırım olaylarına rağmen ayakta kalmayı başarmış bir topluluktur.

Anayurtları Hindistan’ın Kuzey Batısı Pencap Sind Bölgesi olan Romanlar, yedi iklim dört kıtaya buradan yayıldıkları ifade edilir. Esas olarak göçebe bir topluluk olan Romanlar, göçleri esnasında konakladıkları yer genellikle bulundukları yerin yönetimlerinin kendileri için ayırdığı alanlarda olup buralarda kamp kurarlardı. Ayrıca yine yönetimin izin verdiği süre zarfında kamp alanında bulunabilirlerdi. Bu bilgilerden de Romanların hemen hemen her gittikleri ülkede küçük görülüp aşağılandığı söylenebilir.

Romanlar, tarihi tespitlere göre; Miladi V. yüzyıldan itibaren göçebe olarak yaşayan bir topluluktur. “Çingenelerin üzerine araştırma yapan bilim adamlarınca, Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Bilim adamlarını bu sava götüren sebep, 200 yılı aşkın bir zamandan beri Çingeneler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarının onların büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı dillerinin olduğunu göstermesidir. Günümüzde ise antropolojik, etnolojik ve filolojik araştırmaların ışığında Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları kesin bir şekilde ileri sürülmektedir. Çingenelerin tipolojik ve dil yapılarından hareketle Hintli olduklarına hükmedilmesinin yanı sıra antropolojik olarak da onların Ariler öncesi Hindistan’ın yerlileri olduğu kanaatine varılmaktadır (Özkan, 2000: 4).

Romanların tarihine baktığımızda 3 büyük göç durumunu görmekteyiz. İlk büyük göç; 9. Yüzyıldan itibaren Hindistan topraklarında gerçekleşmiştir. 14. yüzyıla geldiğimizde ikinci büyük göç dalgasını Güneybatı Asya'dan Avrupa'ya doğru gerçekleştiğini görürüz. (Kaynaklarda Aresajipe olarak da bilinmektedir.) Üçüncü büyük göç hareketi ise; 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da Romanların köleliğinin kaldırılması sonrası denk gelip bu hareket Avrupa'dan Amerika'ya doğru olmuştur.

Suat Kolukırık doktora tezinde, Clebert'in Romanları üç grupta inceler:

1. *Kaldera Çingeneleri: Yalnızca kendilerinin gerçek Çingene olduklarını ifade etmektedirler. Çoğu kazancılıkla uğraşmaktadırlar. Önce Balkan Yarımadası'ndan çıkmışlar, sonra Orta Avrupa'dan Fransa'ya geçip beş kola ayrılmışlardır:*

a) *Lovariler: Macaristan'da uzun süre yaşadıklarından, Fransa'da 'Macar' adıyla çağrılırlar.*

b) *Boyholar: Transilvanya'dan gelmişlerdir. Evcilleştirilmiş hayvanlarla gösteri yapan Çingenelerdir.*

c) *Luri ya da Luliler: Firdevsi'nin anmış olduğu Hint kavminin adını taşımaktadır.*

d) *Çurariler: Diğer Kaldera Çingenelerinden ayrı olarak yaşamaktadırlar. Geçmiş dönemlerde at alıp satan Çurariler, bugün kullanılmış araba alım satımıyla uğraşmaktadırlar.*

e) *Türko-Amerikalılar: Avrupa'ya gelmeden önce, Türkiye'den Amerika Birleşik devletlerine göç etmiş oldukları için kendilerine bu isim verilmektedir.*

2. *Gitanolar: Kendilerine yalnızca İspanya, Portekiz, Kuzey Afrika ve Güney Fransa'da rastlamak mümkündür. Dış görünüşleri, lehçeleri ve gelenekleriyle Kalderalardan ayrılır. Kendi içlerinde İspanyol ve Endülüslüler ve Katolonyalılar diye ayrılmaktadırlar.*

3. *Manuşlar: İsimlerinin anlamı Sanskritçe'de 'doğru adam' anlamındadır. Sinti olarak adlandırılırlar. Muhtemelen İndus kıyılarından geldikleri ve Hint kökenli oldukları için, kendilerine Sinti denmektedir. Üç alt gruba ayrılır:*

a. *Valsikanlar ya da Fransız Sintileri: Pazarcılık yapar sirklerde çalışırlar.*

b. *Gaygikanlar ya da Alman (Alsatian) Sintileri*: Çoğu kez, Roman olmayan, ancak aynı gelenek ve göreneklere göre yaşayan Avrupalı göçebelerle karıştırılmaktadır.

c. *Piemonstesiler ya da İtalyan Sintileri*: Bu üç grubun dışında İngiltere, İrlanda ve İskoçya'da yaşayan çingeneler Kaldera, Manuş ve Tinkerler'a benzemektedirler. Bunlar gezgin kazancılarıdır ve Çingene asıllı olup olmadıkları da kesin değildir (Kolukırık, 2009: 18).

4. Romanların Anadolu'ya Gelişleri

9. yüzyılın sonlarından itibaren birkaç farklı dalga ile birlikte Hindistan'da Roman göçü başlamış olup buradan da farklı kollara ayrılmıştır. Farklı kollara ayrılan bu Romanlar göç hareketinden bir kısmı, İran ve Suriye üzerinden Anadolu'ya geçmiştir. Roman uzmanlarının bir kısmına göre ise Romanlar Türkiye sınırlarına Avrupa'dan geldiklerini belirtir. Romanların ilk olarak hangi tarihte Anadolu topraklarına geldikleri ise kesin olarak bilinmemektedir.

1877'deki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya yapılan göç dalgasında muhtemelen Roman topluluğu da etkilenmiştir. Fakat asıl göç Lozan Antlaşması'nda sınırları belirlenen mübadele ile gerçekleşmiştir. Antlaşmadaki mübadele maddesi ile Balkanlarda bulunan Romanların 'Türk casusu' olarak adlandırılarak Avrupa'dan gönderilmiştir. Bunun üzerine Romanlar Trakya üzerinden Anadolu'ya yayılmışlardır.

Lozan Antlaşması gereğince Yunanistan'dan gelen ve sayıları kesin olarak belli olmayan Roman nüfusunun varlığı söz konusudur. Özkan'a göre "Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan ile yapılan 'Nüfus Mübadelesi' uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte büyük bir Çingene nüfusu Türkiye'ye gelmiştir. Bunu Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gönüllü göçmen statüsünde gelen Çingeneler takip etmiştir (Kolukırık, 2009: 13).

Romanların mübadele sonucunda Türkiye'de yerleşim yerlerindeki dağılımlara baktığımızda Osmaniye, Çorum, Tekirdağ, Adana, İzmir, Balıkesir, Edirne, Samsun, Sinop illeri görülür. Romanların Türkiye'deki nüfus yoğunluğuna göre bölge sıralaması ise şu şekildedir: Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

Yerleşik ve göçebe olarak ikiye ayrılan Türkiye Romanları yerleşik olarak şehir ve kasabaların ‘kenar mahalle’ olarak adlandırılan kesimlerinde yaşarlar. Günümüzde hâlâ göçebe özelliklerini koruyanlar ise sürekli göç halinde yaşamlarının yanı sıra yarı göçebe olarak da yaşamlarını devam ettirenler mevcuttur.

Türkiye’de yaşayan bazı Roman kökenli vatandaşlar mevsimlere göre göç etmektedirler. Mevsimsel işçilik olması ve ılıman iklim özelliklerinden dolayı genellikle Güney bölgeleri, özellikle de Adana, Osmaniye, Hatay, Mersin ve Antalya gibi illeri tercih ederler:

“Türkiye’deki bütün göçebe Çingenelerin göç takvimi aynıdır. Nisan ayının başında göç etmeye başlamaktadırlar. Her Çingene grubunu tercih ettiği göç mekân ve güzergâhları farklıdır. Mesela Osmaniye ve Adana civarındaki yarı yerleşik durumunda olan “Manuş”lar, Niğde, Kayseri, Yozgat ve Sivas göç güzergâhını tercih etmektedir. Sürekli göçebe olarak yaşayan ve kendilerini “Melikli Aşireti” olarak ifade edenleri ise daha serbest hareket etmekle birlikte Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Iğdır gibi iller arasında göçmeyi tercih etmektedirler. Sakarya, İzmit gibi illerde yarı yerleşik olarak yaşayan Çingeneler ise Konya, Niğde, Aksaray, Mersin gibi göç yollarına kullanılmaktadırlar. Gaziantep, Kahramanmaraş, Elazığ ve Malatya gibi illerde yarı göçebe olarak yaşayan Çingenelerde genellikle Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum ve Doğu Anadolu illerinde dolaşmaktadırlar. Hatta bunlardan bazılarının Nahcivan’a geçtiklerine de şahit olduk. Artvin, Erzincan, Erzurum, Bayburt, illeri de yarı göçebe olarak yaşayan “Poşalar” ise daha ziyade kendi illeri civarında göç etmekte ve özellikle seyyar satıcılık ve bohçacılık yapmaktadırlar (Duygulu, 2006: 22-23).

Araştırma konumuz olan Balıkesir Romanları tıpkı diğer yörelerde bulunan Romanlar gibi Balkanlar üzerinden Balıkesir’e yerleşmiş olanlardır. Saha araştırmamız boyunca duyduğumuz göç hikâyelerinin başında mübadele sonucu öncelikle Susurluk ve Karacabey olmak üzere buraya yerleşmeye başladıklarıdır. İzmir ve Bursa gibi iki büyük şehrin arasında bulunan Balıkesir, Türkiye’deki Roman nüfus oranına göre Edirne’den sonra en fazla Roman nüfus yoğunluğuna sahip ikinci ildir. Burada yaşayan Romanlar Birinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Romanya’dan göç ederek Balıkesir’e

gelmişlerdir. Başta il merkezi olmak üzere hemen hemen tüm ilçelerinde yerleşik, göçebe veya yarı göçebe olarak yaşayan Roman nüfusu mevcuttur. İl merkezinde iki ayrı mahallede yerleşik olarak yaşayan Roman nüfusu mevsimlik işçi adı altında yarı göçebe de yaşıyor denilebilir. İlçelerde dağınık olarak yaşayan Roman nüfusuna baktığımızda ise yaz aylarında Güney kesimlerde mevsimlik işçi olarak göç etmeye başladıkları görülür. Örneğin; Merkez mahallerinde bulunan müzisyenler yaz dönemi ile birlikte düğünlerde sahne almak için farklı il ve ilçelere gitmeleri söz konusudur. Susurluk'ta yaşayan Romanlar, Zonguldak'a hurda toplamaya gitmektedirler. Altınova'da çadır hayatı yaşayan Romanlar, İzmir'in turistik bölgelerine işçi olarak göç ederler. Özellikle Adana ve civarına pamuk toplayıcısı olarak giden bu yarı göçebe Romanlar, göçlerini otomobil ve minibüslerle gerçekleştirirler.

5. Roman Kimliği

Romanlar marjinal yaşam biçimleri ile göç ettikleri yerleşkelerde birçok kültüre ev sahipliği yapmışlardır. Çoğu zaman bulundukları coğrafyalarda yer aldıkları toplumların tortuları ile 30-40 yıl geriden gelmişlerdir. Buna rağmen içerisinde bulundukları toplumun sosyal ve kültürel yaşantısına çeşitlilik, zenginlik katmışlardır. Roman olmayan kişilere göre hayat tarzlarındaki farklılıklar kültür çerçevelerini belirlemiştir ve bu durum bireyle de içselleşmiştir. Bu nedenlerden dolayı da Romanlara verilen adlarda bu durumdan ayrı değildir. Batı Hindistan'dan çıkışlarından günümüze değin Romanlar her geçtikleri ve yerleştikleri yer ve bölgede çeşitli adlar almışlardır. Bu adları da genellikle yaşadıkları coğrafyadaki insanlar vermiş ve tanımlamışlardır. Bu tanımlamalarda çoğu zaman Roman olmayanların düşünceleri ve algılayışları etkili olmuştur. Günümüze baktığımızda Romanlar, bu ad ve tanımları belli bir standarda getirmek istemektedirler; çünkü ad, onlar için toplum içerisindeki statülerini, algılanışlarının göstergesi olacaktır. Yapılan çalışmalara baktığımızda çoğunlukla 'Roman' adını kullanmak istemektedirler. Bu durum tezimizde işlediğimiz Balıkesir Romanlarını da kapsamaktadır. Balıkesir'de yaşayan Çingeneler kendilerine 'Roman' demektedirler.

Roman kimliği bir gen aktarımı mı yoksa bir yaşam tarzı mı hâlâ tartışılmaktadır. Fakat buna rağmen kimliğin oluşumundaki en önemli faktör, onların hayata bakışları ve hayatı algılayışlarıdır.

“Bir Roman ne geçmişe göndermeler yaparak kendisini anlatmaya ne de geçmişini bilerek geleceğe ışık tutmaya ihtiyat duyar. Onun yanında dün ve yarın somut bakımından olduğu gibi soyut bakımından da hiçbir mana ifade etmez yalnızca bugün vardır. Bugünün bütünüyle yoğun yaşanması gerekir. Tarihin ne kendisi ne de ortaya koyacağı veriler, ne yaşamı kolaylaştıracak ne de anlamlandırarak veriler değildir. Önceden yaşanmış sıkıntıları dert edip bugünü daha da sıkıntı ve çekilmez hale getirtmek, geleceğe yatırım yapıp günlük zevklerden mahrum kalmak gereksiz ve anlamsızdır (Duygulu, 2006: 16).

Bu fikir doğrultusunda Roman kimliğinin oluşumunda ana hatlar olarak; dış görünüşleri, (fiziki görünüm ve giyim tarzları) müzikleri, meslekleri ve inanışları görürüz. Balıkesir Romanlarının hayat tarzlarında da bu özellikler net bir şekilde gözlemlenmektedir. Yarını asla düşünmediklerini asıl olan gerçeğin bugün olduğunu ve bugünü de dünü ve yarını düşünmeden yaşamayı gerektiğini altını çizerek belirtirler.

Romanlar birlikte yaşadıkları toplumlar tarafından sürekli ‘hakir görülen’ ve ‘ezilen’ çoğu zamanda ‘dışlanan’ bir topluluktur. Roman kimliğinin yansıttığı bu olumsuzluklar çeşitli kitap ve ansiklopedilerde de kendine yer bulmuştur:

“1911 yılında yayımlanan Britannica Ansiklopedisinde Çingeneler, zevksiz, aşırı süslü, gösterişe düşkün, palavracı, kibirli ve batıl inançlı, 1958 basımında ise; çocuk aklına sahip, hiçbir şey başaramayan, kavgacı, çabuk öfkelenen veya gülen zalim olarak tanımlanmışlardır. Oxford İngilizcesi Sözlüğü Çingeneleri; kurnaz, hilekâr ve kararsız olarak belirtmiştir. Amerikan Uluslararası Ansiklopedisinde 1953 basımında Çingeneler; eğitimsiz, çocukları tembel, hırsız ve dolandırıcı olarak yetiştirenler olarak tanımlanmıştır. Grolier Derneğinin 1952 yılında yayımladığı Bilginin Kitabında Çingeneler, tüm doğal yaşamda canlı, yüksek derecede batıl inançlı, ilkbaharın ilk işaretleriyle yola koyulan, parlak, siyah saçlı ve inci dişli, zeki, siyah gözü, kadın ve erkekleri zeytin gözlü, genellikle esmer renkli ve erken yaşta ölenler olarak nitelendirilmiştir (Kolukırcı, 2004: 31).

Türkiye’de Romanlar konusunda edebi anlamda yapılan çalışmaları incelediğimizde de bu olumsuz düşüncelerin devamını görebilmekteyiz. Roman yaşamını edebi üslûpla anlatan Osman Cemal Kaygılı’nın Çingeneler adlı romanı,

Metin Kaçan'ın Ağır Roman'ı, Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ı, Melih Cevdet Anday'ın Raziye adlı kitabı bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu başlık altında Balıkesir'de ikamet eden Romanların sosyal hayatlarındaki dışlanmaya karşı sahiplendikleri kimlik tanımlamalarının yer, zaman ve sosyal ilişkiler çerçevesinde nasıl şekil aldığı incelenecektir. Balıkesir Romanlarının günlük yaşamlarında kullandıkları ifadeler, kimlik algılarının önemli bir göstergesidir. Balıkesir Romanlarının kimlik sorunu ve bu kimlik konusunun aksettirilme biçimleri, Roman yaşamı ve kültürünü tanımada önemli bir husustur. Çünkü bu husus Romanların herhangi spesifik bir olayda neyi, niçin, nasıl kullandığının önemli bir işaretidir. Fakat bu durum genel olarak incelendiğinde kimliğe atfedilen tanımlama ve içerikler esnek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. ***“Daha çok yeni bizimkiler Romanım diyorlar eskiden Çingeneyiz, Muhaciriz diyorlardı.” “Çingeneyim dediğimizde bir başka bakılıyor, dışlanıyorduk bu yüzden hep sakladık kim olduğumuzu ama biz yerleştik artık buralara Çingene değil Romanız. Romanlar daha iyi insanlar, sıcaklar, samimiler.”*** İfadelerinde görüldüğü gibi isimler birbirlerine geçmiş aynı zamanda da Roman ve Çingene ismi birbirlerinden farklı olarak da kullanılabilmektedir. Dikkati çeken bir başka husus ise, Roman isminin çok yeni bir söylem olduğudur.

Ayrıca saha çalışması esnasında görüşülenlerin kendilerini genellikle Roman olarak tanımlamaları, aidiyetlik hususunda önemli bir noktadır. Buna ek olarak kimliğin tanım ve içeriği farklı etkenlere (yer, zaman, sosyal ilişkiler) bağlı olarak da değişkenlik gösterebilmektedir. “Hepimiz Türkiye vatandaşıyız, tek bayrak altında yaşıyoruz. Çingene yahut Roman demek arasında bir fark yoktur. Çingene kelimesi biraz ağır, kaba kaçıyor, göçebe olanlara yahut çadırdaki yaşayanlara Çingene deniliyor. Sonradan bize Roman adını verdiler. Kulağa daha hoş geliyor” söylemleri kimlik sorunsalında adlandırma ile ilgili yaşanan esnek yapıyı göstermesi açısından iyi bir örnektir. Suat Kolukırık doktora tezi olarak sunduğu çalışmasında kimlik algısı üzerindeki fikirleri dikkate değerdir:

“Görüşülenler, Gacoları karşı kendilerini öncelikli olarak Roman adı altında tanıtmaktadır. Bu bağlamda kullanılan ‘Biz Romanlar Çingene’den farklıyız’ ifadesi görüşülenlerin kendilerini Çingene’den ayrı tutma çabalarının bir göstergesidir. Görüşülenlerce Roman adının ön plana çıkarılmasının asıl nedeni, kamusal söylemde Romanlığın Çingeneliğe göre istenilen ve kabul edilen bir tanımlama olmasıdır. Diğer bir ifadeyle

Romanlığın kabulü, daha çok görüşülenlerin kendilerini farklı olarak sunma isteklerinin bir çabasıdır. Bu, kimliğin dönüştürülerek yeni bir algı yaratma çabası olarak da düşünülebilir. Zira 'Ben Romanım' diyenler aynı zamanda Çingeneliği de kabul etmekte ve Romanlığı 'kibar bir tanımlama' olarak değerlendirmektedir. Görüşülenlerin kendilerini Roman olarak tanımlamasının ardında yatan diğer bir etmen ise, Romanlığın yerleşik anlamı taşımasıdır. 'Biz Bornova'nın yerlisiyiz' ve 'Bizim yerimiz, yurdumuz, evimiz var' ifadeleri yerleşikliğe işaret etmektedir. Bu anlamda görüşülenlerce yerleşikliğe ilişkin söylem ve atıfların kullanılması, Gacıyla olan benzerliğin vurgusu ve Çingenelerin kendilerine bir alt alan açma çabasının sonucu olarak değerlendirilebilir (Kolukırmık, 2009: 63-64).

İKİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR ROMANLARININ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

1. Masallar

Masallar, genellikle çocukluk evresinde hayal dünyasını zenginleştiren, hayvanlar veyahut insanlar aracılığıyla her zaman rehberi doğruluk, iyilik olan anonim halk nesri ürünlerindendir. Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 2002: 4). İnandırıcılık amacı taşımayan masallar hayal ürünüdür, dinleyicisini inandırma kaygısı gütmeyiz.

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle masal anlatanların ve dinleyenlerin sayısı gittikçe azalmaktadır. Çocukların hayal dünyalarını genişleten bu tür çocuk gelişimi açısından da oldukça önemlidir.

1.1. Masalların İncelenmesi

1.1.1. Masalların Tasnifi

Balıkesir Manavları arasından derlenen masal metinleri Antti Aarne, Stith Thompson'ın The Types of the Folktale adlı çalışmaya göre tasnif edilecektir. Bu tasnife göre

1. Hayvan Masalları: 1
2. Asıl Halk Masalları: 7
3. Fıkralar: -
4. Zincirleme Masallar: -

Balıkesir Romanların derlediğimiz 8 masalın yedisi asıl halk masalı, biri de hayvan masalı olduğu görülmektedir. Tasnifte geçen “Fıkra” bölümüne herhangi bir metin konulmamıştır. Fıkralar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Derlemelerimiz sırasında “Zincirleme Masal” başlığı altında değerlendirebileceğimiz masal metinlerine rastlanmamıştır. Balıkesir Romanları arasındaki hayvan masalları asıl halk masallarına kıyasla çok daha kısadır. Asıl halk masalları ise formel unsurlar bakımından zengin olmasına karşın motif bakımından çeşitliliği sınırlıdır.

Çalışma sahamızda masal anlatmasını istediğimiz çoğu kaynak şahıs, uzun zamandan itibaren masalla uğraşanını olmadığı, çocukların dahi dikkatini çekmediğini söyleyerek masalın hayatları içerisinde önemli olmadığını belirtmişlerdir.

1.1.2. Masalların Tip ve Motif Özellikleri

Bu bölümde Balıkesir Romanları arasından derlenen masalların tespit edilebilen tip ve varyantlarına yer verilmiştir. Tip numaraları da TTV (Typen Turkischer Volksmärchen) ve AaTh (Antti Aarne, Stith Thompson, The Types of the Folktale) kısaltmaları ile verilmiştir. Tip numaraları verildikten sonra da kısaca masala yer verilecektir.

1.1.2.1. Hayvan Masalları

Birinci Masal

- 1) Horoz
- 2) TTV 19, AaTh 1655
- 3) Muzaffer Dutçu, Gündoğan
- 4) Arsız horoz hikâye edilmiştir

5) Motif Sırası

- 1) Ayağına diken batan horoz önce fırıncıya sonra çobana en son da davulcuya giderek verdiklerini ister.
- 2) Verdikleri aldıklarından üstün olan horoz, sonunda cami minaresinde bunu kutlar.

1.1.2.2. Asıl Halk Masalları

Birinci Masal

1. Arap Köle
2. TTV -, AaTh –
3. Armağan Saldak, Ayvalık – Sarımsaklı
4. Köylü kızı ile padişah oğlunun mutlu sonu.

5. Motif Sırası

- 1) Padişahın oğlu ile köylü kız dere kenarında karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar.

- 2) Köylü kız, Arap köle kız tarafından kandırılır. Kandırılan köylü kız Arap köle kız tarafından ağaca bağlanır.
- 3) Arap köle kız ile padişahın oğlu evlenir.
- 4) Bu evlilikten bir süre sonra köylü kızına bir kuş gelir ve köylü kızını bağlandığı ağaçtan kurtarır.
- 5) Köylü kızına yardım eden kuş, Arap köle kızın oyunlarını ortaya çıkarır.
- 6) Padişahın oğlu, Arap köle kız azat eder ve köylü kızıyla evlenir.

İkinci Masal

- 1) Muradına Ermedik Dilber
- 2) TTV 240, AaTh 403
- 3) Sevim Tartı, Balya
- 4) Muradına ermeyen dilber muradına erer.

5) Motif Sırası

- 1) Bir bey, hanımı çocuk doğuramadığı için şifa aramaya çıkar.
- 2) Bey, bir evliya ile karşılaşır. Evliyanın verdiği elma sayesinde beyin bir kız çocuğu olur.
- 3) Çocuğa ad verme sırasında da bu evliya gelir ve bu kız çocuğunun koluna bir muska takar.
- 4) Bu muska sayesinde kız çocuğu; ağladıkça inci dökülür, güldükçe güller açar, yürüdükçe ayağının altında çimenler kabarıp.
- 5) Bu kızın namını bir bey oğlu duyar ve bu kızla evlenmeye karar verir.
- 6) Bey oğlunun teyzesi ve teyze kızı bu genç kızı kör olarak bir ormanda bırakırlar. Bey oğlu teyze kızı ile evlenir.
- 7) Muskası da çıkarılan bu dilber ölür. Kırk kapılı kırk pencereli türbeye gömülür.
- 8) Bey oğlu dilberden dökülen gülleri koklar ve dilber hamile kalır.
- 9) Bey oğlu doğan çocuk sayesinde ölmüş dilberi bulur. Muska dilbere değdikçe dilber canlanır ve oğlan kırk gün kırk gece düğün yapar.

Üçüncü Masal

- 1) Sarı Yılan

- 2) TTV -, AaTh -
- 3) İsmet Süyüköz, Dinkçiler
- 4) Zengin kız ile fakir oğlanın mutlu sonu
- 5) **Motif Sırası**
 - 1) Zengin kız ile fakir oğlan âşık oluyorlar. Fakat kavuşamıyorlar.
 - 2) Oğlan kahrediyor, kendini dağlara vuruyor.
 - 3) Oğlanı dağda büyük bir yılan sarıyor.
 - 4) Oğlan; annesine, babasına, halasına, amcasına, yengesine, dayısına, kardeşine kendisini kurtarmaları için haber gönderiyor.
 - 5) Oğlana, ailesi değil de sevdiği kız yardıma geliyor.
 - 6) Kız, sarı yılanın kuyruğundan yakaladığı gibi yılan, altına dönüşüyor.
 - 7) En sonunda oğlan ile kız evleniyorlar.

Dördüncü Masal

- 1) Çöpçatan
- 2) TTV 124, AaTh 930 A
- 3) İsmet Süyüköz, Dinkçiler
- 4) Nasipten öte yoktur

5) Motif Sırası

- 1) Çok ünlü bir deniz korsanı vardır. Korsan, demir atıkları bir köyde düğüne katılır.
- 2) Yeme-içme ve eğlenceden sonra yatıya kalmak için bir köylünün evine misafir olur.
- 3) Deryalar kaptanı, bu evde bir rüya görür. Rüyada konakladığı evdeki bir haftalık bebek eşi olmuştur.
- 4) Rüyanın etkisiyle deryalar kaptanı bebeği defalarca kez bıçaklar ve kaçar.
- 5) Uzun yıllar sonra yine aynı köye gelen deryalar kaptanı, genç bir kız görür ve onunla evlenir.
- 6) Evlendiği gece kızıdaki bıçak izlerini görünce kızıdan asıl hikâyeyi dinler ve olayı hatırlar.

Beşinci Masal

- 1) Kara Kız ile Sarı Kız

- 2) TTV -, AaTh -
- 3) Yaprak Çelik, İvrindi
- 4) İyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük denk gelir.

5) Motif Sırası

- 1) Aynı anneden olmayan biri sarışın biri esmer iki kız kardeş varmış.
- 2) Üvey anne, eşini seçim yapmak zorunda bırakır.
- 3) Baba, öz kızını ormana bırakıp gelir. Fakat esmer kız yaptığı iyilik sayesinde evine altınlar içinde döner.
- 4) Üvey anne bu olay üzerine eşine sarışın kız da bırakmasını ister.
- 5) Baba, diğer kızını da ormana götürür. Fakat sarışın kız yaptığı kötü davranışları yüzünden evine altınlar yerine katran karası, pis bir halde döner.

Altıncı Masal

- 1) Vardır Bunda Bir Hayır
- 2) TTV -, AaTh -
- 3) Banu Çelik, İvrindi
- 4) Yaşanan her olayda bir hayır vardır.

5) Motif Sırası

- 1) Başına her zaman bir iş gelen bir adam varmış.
- 2) Adam, her olaydan sonra hocaya gider durumu anlatır. Hocanın her zaman tepkisi ‘var bunda bir hayır’ şeklindedir.
- 3) Adam fakirleşmiş, hastalanmış, malını mülkünü kaybetmiş, en sonunda da gözünü kaybetmiş. Fakat hocanın olaylara verdiği tepki değişmemiş.
- 4) Kör olan adamı, sadece insan eti yiyen dev kaçıır. Fakat adamın zayıf, çelimsiz ve kör olması burada işe yarar.
- 5) Orada bir an da gözleri açılan adam, devin hazinesini çalarak eskisinden daha iyi hale gelir.

Yedinci Masal

- 1) Altın Köprü ile Gümüş Köprü

- 2) TTV -, AaTh -
- 3) Tacı Demirci, Altınoluk
- 4) Padişahın küçük kızı ile Roman çocuğun mutlu son ile biten hikâyesi.

5) Motif Sırası

- 1) Kralın üç kızı vardır. Önce büyük kız halktan haber getirmek amacıyla Altın Köprü ile Gümüş Köprü'nün olduğu yere gelir. Orada yaşlı kadın kılığında bir cadı büyük kızı yutar.
- 2) Daha sonra kralın ikinci kızı da bu olayı yaşar.
- 3) Üçüncü kız da köprüye geldiğinde cadıyla karşılaşır ama küçük kız şanslıdır. Roman çocuğu olacakların önüne geçer ve cadının karnını deşerek hem küçük kızı hem de cadının karnındaki kralın diğer kızlarını kurtarır.
- 4) Daha sonra kahraman Roman çocuğu ile kralın küçük kızı evlenir.

1.1.3. Masalarda Formel İfadeler

Masalların hemen hemen birçoğunda başından sonuna dek kalıplaşmış bazı sözlere rastlanmaktadır. Bu sözler masalın bünyesinde muayyen vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadelerdir. Bu ifadeler masaldan ayrılamayacak kadar onun malı olan ifadelerdir. Anlatıcı için hem bir yardımcı hem de ustalık göstergesidir. Ancak yerinde kullanılmayan bir formel ifade ters etki gösterebilir (Sakaoğlu, 2002: 250).

Balıkesir Romanları arasında derlenen masallar, formel unsurlar bakımından çok fazla çeşitliliğe sahip değildir. Fakat bunun nedeni araştırma sahamızdaki masal anlatımının yok denecek kadar az olması ve anlatan kişinin anlatı becerisi de masal yapısını etkilediği gözlemlenmiştir.

1.1.3.1. Giriş Formelleri

Anlatıcının masala başlamadan önce, dinleyicileri masala hazırlık için başvurduğu formellere başlangıç formelleri adı verilir. Bazılarının bir iki cümle ile sade bir formelle başlamalarına karşılık, bilhassa usta anlatıcılar bu sade formeli bir tekerleme ile zenginleştirirler. Sayı bakımından az da olsa bu tip formeller dinleyiciye daha kolay ve daha çok tesir ederler (Sakaoğlu, 2002: 250). Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte günümüzde masal anlatma geleneği çok da yaygın

olmamasından dolayı derlenen masallarda giriş formellerine fazla rastlanmamaktadır. Tespit edilen giriş formelleri ise şunlardır:

“Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur zaman içinde develer tellal iken sinek bakkal iken ben dedemin beşiğini tıngır mıngır sallarken bir kral varmış.”

“Evvelden bir padişah varmış.”

“Namlı mı namlı bir bey varmış.”

“Bir sarı yılan varmış.”

“Gelin ata binmiş ya nasip demiş.”

“Evvelden zamanın birinde...”

“Eskiden bir çiftçi varmış.”

“Eski zamanların birinde bir köyde..”

1.1.3.2.Geçiş Formelleri

Masallarda olaylar arasındaki geçişi kısa tutmak ve dinleyicinin dikkatinin dağılmaması amacıyla geçiş formelleri kullanılmıştır. Derlenen masallardaki geçiş formelleri şunlardır:

“Evine götürecek, tanıştıracak, ailesi ilen düğün yapacaklar kırk gün kırk gece kıza.”

“Az durmuş uz durmuş...”

“Az bekliyorlar uz bekliyorlar...”

“Neyse atın da yavrusu olmuş...”

“Az gidiyorlar uz gidiyorlar...”

“Hepsinin deyişi aynı; gelemem, alamam o sarı yılanı...”

“Yıllar yılları kovalıyor, yıllar yılları kovalıyor. Gene oradan geçiyor.”

“Zaman böyle geçer ikene...”

“Bir dönem böyle geçer.”

“Öyle böyle öyle böyle derken...”

“Şöyle olmuş böyle olmuş...”

1.1.3.3.Bitiş Formelleri

Masalların giriş ve gelişme bölümlerinde olduğu gibi sonuç bölümlerinde de kullanılan kalıp ifadeler vardır. Masallar, masalın gidişatına göre çeşitli şekillerde bitebilmektedir. Derlediğimiz masalların bitiş formelleri şu şekildedir:

“Kırk gün kırk gece düğün yapılıyor ve helali köylü kızı oluyor.”

“Kırk gün kırk gece de bu oğlan bu kızla kendine düğün yapıyor, mutlu mesut oluyor.”

“Elsiz olurum ama yârsız olamam.”

“Evlenip çoluk çocuğa karışıyor.”

“Bu masal da burada bitiyor.”

“Onlar ersin muradına biz çıkalım kerevetine.”

1.1.3.4. Diğer Formeller

Balıkesir Romanları arasından derlenen masallarda sayı formellerine rastlanmıştır. “Arap Köle” ve “Muradına Ermedik Dilber” adlı masalarda kırk gün kırk gece ifadesi düğün yer almaktadır. Yine “Muradına Ermedik Dilber” adlı masalda “falancadan filancaya kadar kırk kapılı kırk pencereli türbe yapacaksın” ifadesine yer verilmiştir. “Sarı Yılan” adlı masalda ise olayın yedi kez tekrarı durumu karşımıza çıkmaktadır. Bunlarda sıkça rastlanan formel sayılardandır.

“Muradına Ermedik Dilber” adlı masalda “Kırk katır mı istersin kırk satır mı?” ifadesi de formel bir unsurdur. Aynı masalda “İn misin cin misin?” ifadesine de rastlanılmıştır. Yine böyle bir formel ifadeye “Arap Köle” adlı masalda “İn yok cin yok” denilerek yer verilmiştir.

Ayrıca derlediğimiz masalarda olayların geçtiği mekân formelleri bulunmamaktadır. Genellikle “köyün birinde” gibi belirsiz mekân ifadesi kullanılmıştır.

1.2. Masal Metinleri

1.2.1. Hayvan Masalları

1.2.1.1. Horoz

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir horoz varmış. Çöplükte eşinirken ayağına diken batmış. Diken canını yakınca diken çıkartmak için fırıncıya gitmiş:

“Fırıncı, fırıncı! Ayağımdaki diken çıkart bea canım yanar.” demiş. Fırıncı horozun ayağındaki diken çıkarmış sonra da diken ekmeleklerin içine atmış. Horoz:

“Ben yine uğrarım bi ara” demiş. Aradan az biraz zaman geçmiş horoz fırıncının yanına gelmiş. Yüzsüzlük bu ya horoz fırıncıya hani benim dikenim demiş. Fırıncı:

“Az evvel ekmeklerin içine attım ya görmedin mi” demiş. Horoz:

“Dikenimi isterim olmadı bir ekmek ver.” demiş. Fırıncı münakaşa etmemek için horoza bir ekmek vermiş. Horoz ekmeğini kemire kemire giderken yanından bir çoban geçiyormuş. Çobana:

“Çoban abi, çoban abi. Şu koyunların birini keselim hele de benim ekmekle yiyem” demiş. Çoban da saf ya kabul etmiş. Bunlar karınlarını güzelce doyurmuşlar. Horoz çobana:

“Ellerim kirlendi ben bir ellerimi yıkayıp da geleyim.” demiş. Horoz ellerini yıkayıp gelmiş. Çobana:

“Az evvel burada ekmeğim vardı, nerede şimdi?” demiş. Çoban şaşırıp kalmış ardından da: “Yahuuu az önce benim koyunu kestik onunla beraber yedik.” demiş. Horoz:

“Ekmeğimi isterim ya da koyunlardan birini isterim.” demiş. Çoban el mahkum koyunların birini vermiş. Horoz koyunla birlikte yolda giderken bir davulcuyla karşılaşmış. Davulcuya:

“Davulcu abi, davulcu abi! Hele bi gel şu koyunu keselim de yiyelim sonra senin zaten düğüne gitmene gerek kalmaz ki.” demiş. Davulcu da saf saf kabul etmiş. Horoz ile davulcu güzelce karınlarını doyurmuşlar. Horoz yine yapmış yapacağını bu kez de koyununu geri istemiş. Davulcu durumu anlatmış lakin fayda yok. Horoz, davulcunun davulunu istemiş koyuna karşılık. Horoz elinde davul giderken önüne bir cami çıkmış. Caminin minaresine çıkmış. Elinde davulla horoz bağırmaya başlamış:

“Diken verip ekmek aldım, ekmek verip koyun aldım, koyun verip davul aldım.” Tak tak taka tak! [Muzaffer Dutçu – Gündoğan]

1.2.2. Asıl Halk Masalları

1.2.2.1. Arap Köle

Evvelden bir padişah varmış. Bu padişahın zamanla, ileriki senelerde genç, güzel, yakışıklı bir oğlu olmuş. Bu oğlan bir gün atına binmiş, böyle ormanda dere kıyısında dolaşırken dünyalar güzeli bir kız görmüş. İlk görüşte de âşık olmuş ona. Kıza diyor ki ‘Sen benim helalim olur musun?’ evlenme teklifi ediyor. Kız da ona

vuruluyor. Ondan sonra çocuk diyor ki ama seni bu şekilde elinden tutup götüremem ben padişahın oğluyum. Sen beni burada bekle, kıyafet getireyim. Aslında kız o derede yüzüyormuş çocuk atla dolaşırken. Bu halinle, bu kıyafetlerle senin elinden tutup götüremem ben diyor. Evine götürecektir, tanıştıracak, ailesi ile düğün yapacaklar kırk gün kırk gece kıza. Ondan sonra kız tamam diyor. Oğlan düşünmeye başlıyor kıza nasıl orada yalnız bırakacağını bilemiyor. İn yok cin yok ıssız, تنها bir yer. Kıza da bir tılsım varmış. Allah tarafından verilmiş bir tılsım. Kız diyor ki sen hiç merak etme ben bu kavağın tepesine çıkarım, seni orada beklerim. Kız, beni orada kimse göremez demiş. Bunlar konuşurken bir tane zenci gibi bir Arap kıza onları uzaktan dinliyormuş. Bu Arap kıza köleymiş. O da dere boyuna çamaşır yıkamaya geliyormuş. Padişahın oğlu ile bu dünyalar güzeli kızın konuşmalarının hepsini duymuş, gizlenmiş bir ağacın kenarına. Neyse bu dünyalar güzeli kız kavağa çıkacağını söyleyince padişahın oğlu şaşırılmış. Nasıl olur da bu kavağa çıkarsın enine, boyuna büyük bir kavak. Kıza kavağa doğru ‘eğil kavacığım eğil’ dediği anda kavak eğiliyor, kız da üzerine biniyor. ‘Doğrul kavacığım doğrul’ dediği anda doğruluyor. Arap kıza tüm bunları duyuyor. Padişahın oğluyla bu şekilde vedalaşıyorlar, çocukta atına binip gidiyor.

İlk önce ailesinin yanına gidip diyecek ki size bir müjdem var, ben böyle böyle dünyalar güzeli bir köylü kıza buldum. Kimsesiz, yalnız bir kız. Onu kendime helalim, eşim olarak seçtim diyor. Köy halkı ile birlikte davul, zurna, kırmızı gelinliklerle beraber gidiyor.

Arap kıza da çamaşır yıkamaya gidiyor. Eskiden üçayaklı demirden saclar üzerine kazan oturtuluyormuş. Altında odun ateşi oluyormuş, bunlarda su ısıtılıyormuş. Dünyalar güzeli yukarıda ya Arap köle mahsus sacayağını ters bir şekilde, ayakları havada olacak biçimde koyuyormuş. Bizim bu dünyalar güzeli köylü kız da yukarıdan bunu izliyormuş. Ondan sonra altına odun koyuyormuş durmuyormuş.

Köylü kıza yukarıdan artık sabredemiyor, sesleniyor: Kardeş, kardeş.

Arap bakmış yukarıya, planları işlemeye başlamış.

Köylü kıza: O sacayağını öyle koyma, çevir de koy demiş.

Arap kıza: Nasıl yapacağım? (Kız insin diye yine sacayağını ters koyuyor) Yapamıyorum işte demiş. Sen oraya nasıl çıktın kardeş?

Köylü kıza: Allah tarafından bana tılsım olarak verildi, Allah’ın gücüyle çıktım, demiş.

Arap kızı: İyi madem iniver de sen yapıver, demiş.

Köylü kızı: ‘Eğil kavacığım eğil’ diyor kavak eğiliyor.

Kız üzerinden iniyor. Sacayağını kuruyor. Arap kızı, köylü kızını boğarak baygın hale getiriyor ve kızı bir ağaca bağlayarak saklıyor. Ardından da kızın tılsımlı sözlerini kullanarak kavak ağacına çıkıyor. Neyse artık sesler gelmeye başlamış. Davullar, zurnalar, koca bir köy halkı, padişahın vezirleri, elçileri bilmem neleri hepsi ve çocuğun elinde elbiseler atın üzerinde geliyorlar. Padişahın oğlu diyor ki, siz şöyle bir durun çekinip sakınmasın. Almış kıyafetleri eline doğruca kavağın yanına gitmiş. Ben geldim, demiş. Kız da tılsımlı sözleri söyleyerek kavak ağacından inmiş. Çocuk bir bakmış ki o bıraktığı kız değil, çocuk şaşırıyor. Sen nasıl bu hale geldin diye Arap köleye sormuş. Arap kızı da mızmızlanarak güneşin altında beni bırakırsan tabi bu hale gelirim, sen gelene kadar ben güneşten çatır çatır yandım demiş. Padişahın oğlu şaşkınlık içinde düşünmüş sonuçta ondan başka biri bu kavağa binemez. Etrafına da bakıyor hiç kimse yok. Ondan sonra çocuk aklıyla yaptığı muhakemeden sonra tamam diyor. Gelinlikleri kıza giydiriyor, tutuyor elinden atının üzerine bindiriyor. Zurnalar, davullar çalarak memleketlerine gidiyorlar. Daha sonra bunlar karı-koca oluyorlar. Hamilelik bekleniyor artık bir çocuk dünyaya gelsin diye. Eskiden yer yatakları sedirler varmış. Sedirin üstüne kuru yufkaları sermiş sedir boyunca. Üstüne de yine sedirin boyu kadar çarşaf mı örtü mü işte gözükmeyecek şekilde onu yaymış ve kendi de üstüne yatmış. Padişahın oğlunu da bir evlat arzusu kaplamış, illa bir çocuğu olsun istiyor. Hanımını yine hoş tutuyormuş.

Yine bir gün padişahın oğlu, hatun ne olur bizim de bir çocuğumuz olsun, diye söylenmeye başlamış.

Arap kızı da ayyy benim çocuğum nasıl olsun, ben çok hastayım, sıkıştırma beni bu kadar demiş. Sağına dönüyormuş kemiklerim çatır çatır kırılıyor diyormuş. (Çocuğu olmadığı için padişahın oğlunu oyalıyor aslında) Yatakta döndüğünde yufkalar kırıldıkça, kemiklerinin kırıldığını söylüyormuş. Bir dönem böyle geçiyor.

O bağlanan köylü kızına da bir kuş gelmiş. Kuş, kızın bağlı olduğu ipleri çözmüş, ağzını çözmüş. Kuş, insan gibi dile gelmiş. Kıza yardım etmek için Allah onu görevlendirmiş.

Kuş kıza: Ben seni yerine ulaştıracığım, demiş.

Kızı üzerine bindirmiş sonra da çocuğun evinin çatısının üzerine kondurmuş. Hiç kimse kızı orada görmüyor ama Arap anlamış. Yakaya takılan bir toplu iğne varmış ve köylü kızını kurtaran kuş, o toplu iğneyi köylü kızını kimse görüp zarar

vermesin diye köylü kızına batırmış. Bu şekilde kızı gizlemiş yani ama o kuş evin çevresinde, camında, kapısında, ağacında hep orasını gözetliyormuş. Arap kızı da bundan yani kuştan şüpheleniyormuş. Arap kızının sahteliklerini kuş insan silüetine girerek ortaya çıkarmış. Allah, kuşu dillendirmiş. Kuş, dile gelince padişahın oğluyla konuşuyor ve anlatmaya başlıyor: Senin gerçek helalini ben getirdim. Onun ağzını, dilini bağlamış Arap kızı. Köylü kızını çaresiz bir şekilde ben buldum. İstersen ben bu toplu iğneyi şimdi Arap kızına batırayım onun canı yanacak ama köylü kızın da varlığı ortaya çıkacak diyor. Bu iğne de köylü kızının tılsımlı iğnesiymiş. Arap kızının canı yanıp kanı akıyor, köylü kızın ise varlığı ortaya çıkıyormuş. Daha sonra köylü kızın endamını olduğu gibi padişahın oğlu görüyor. O an anlıyor kandırıldığını. Arap kızı her şeye rağmen inkâr etmeye devam ediyor. Ama kuş her şeyi tek tek anlatıp, ispatlıyor. Fakat padişahın oğlu yine de Arap kızını cezalandırmayıp azat ediyor ve Arap kızını gönderiyor. Arap kızı onların hayatından çıkıyor. Padişahın oğlu, köylü kızına gelinlik giydiriyor. Kırk gün kırk gece düğün yapılıyor ve helali köylü kızı oluyor. [Armağan Saldak –Sarımsaklı]

1.2.2.2. Muradına Ermedik Dilber

Namlı mı namlı bir bey varmış. Bu beyin karısı da kısrağı da (Kambertay) doğurmuyormuş. Çoluk çocuğa karışamamış. Az durmuş uz durmuş kısır olmak bu adamın zoruna gitmiş çıkmış derman aramaya abdest almaya gide gide başka bir memlekete varmış orda öğlen olmuş namaz kılmaya çeşme başına gitmiş. O çeşme başında namaz kılarken bir evliya gelmiş ona. Evliya:

-Nereye gidiyorsun be oğlum, demiş.

-Nereye gideyim baba. Böyle böyle bir halim var. Ne kısrağım doğuruyor ne hanımım doğuruyor. Züriyete karışamadım. Şifa aramaya çıktım, demiş.

Evliya, cebinden bir elma çıkarmış. Elmanın kabuklarını tayına, beygirine yedireceksin. Elmayı da ikiye böleceksin bir parçasını sen yiyeceksin bir parçasını da hanımın yiyecek demiş. Çoluğunuz çocuğunuz olunca da adını koymaya ben geleceğim demiş. Neyse Allah veriyor bunların kısrağı doğuruyor ve bir kız evladı da oluyor. Kızın da adı yok. Kızla dalga geçiliyor şöyle böyle... Az bekliyorlar, uz bekliyorlar o dedenin geleceği yok. O mübarek yine hayır istiyormuş. Adam, dedenin geleceği yok, bir mevlit yapalım da bir cemiyet toplayalım bir hayır yapalım da bu

çocukların adını koyalım. Hayr yapılmış, cemiyet toplanmış tam o sırada da mübarek çıkıp gelmiş.

O mübarek, bir muska yapıp kızın sağ koluna bağlamış. Ağladıkça inci dökülecek, güldükçe güller açacak, yürüdükçe ayağının altından çimenler kabaracak, muskaya sahip çıkın demiş. Neyse atın da yavrusu olmuş. Bunlar fakirmişler. Kızı ağlatıyorlarmış inci dökülüyormuş, güldürüyorlarmış güller saçılıyormuş. Bu şekilde kızın namı tüm memleketlerde almış, yürümüş. Başka bir yerde falanca beyinin oğlu bu kızı duymuş; gideyim ben bu kızı göreyim demiş ama teyzesinin kızını da bu çocuğa münasip görüyorlarmış Çocuklar atlarına biniyor. Falancadan filancaya gelince çocuk bir görüyor ki kız yürüdükçe çimen kabarıyor güldükçe gül diyor. Çocuk bunları görünce kızla evlenmeye karar veriyor. Kızı babasından istiyorlar. Onlarda veriyorlar, veriyorlar ama çok üzülüyorlar. Düğününü derneğini yapıyorlar, kızın kendi teyzesiyle kızı da atlarla geliyorlar gelin alıcısına. Alıyorlar gelini gidiyorlar tam giderken bir bal kabağının içinde kız diyor ki, acıktım. Kıza tuzlu hamur veriyorlar. Sonra da kız diyor ki susadım.

-Gözünün birini verirsen sana su verimiz, diyorlar. Kız da çıkartıyor gözünün birini veriyor ve bir bardak su içebiliyor. Az gidiyorlar uz gidiyorlar kız gene susadım diyor.

-Gözünün birini verirsen sana su verimiz, diyorlar. Genç kızın diğer gözünü de alıyorlar.

Bu seferde kervan geride kalıyor. Çocuk önde gidiyor. Kaptırıveriyorlar bir ormanın içine kör kızı soyup üstündeki başındakileri oğlan teyzesi kendi kızına giydiriyor. Teyze kendi kızını gelin olarak getiriyor. Bizim kız da farkına varamıyor sürekli ağlıyormuş. Orada bir kömürcü, fakir baba varmış. Kız orada ağlamak da olsun inciler içine gark olmuş kız. O kömürcü baba da iki çuval kömür alıyormuş. Gelirken ‘beni buradan kurtarın’ diye sesler duymuş kömürcü adam. Bir baksa ki orada bir kız var. ‘İn misin cin misin?’ diye kıza soruyor. Ne inim ne cinim senin gibi derbederim dedeciğim diyor, kız. Bu kömürleri boşalt çuvallarından bu incileri doldur çuvallara diyor beni de al götür evine diyor. Kömürcü babanın da çocuğu olmuyormuş. Tutuyor incileri adam çuvala dolduruyor, kızı da eşeğin ortasına koyuyor geliyor evine karısına bağırıyor: Karı karı kapıya çık. Allah bize evlat verdi, kız evladı buldum ben.

Karısı karşılıyor güzellik ile tamam diyor alıyor kızı eve geçiriyor.

Beyin oğlu teyze kızına yürü bakalım diyor. Kız yürüyor ama çimen kabarmıyor. Beyin oğlu şaşırıyor. Ayaklarında çimen kabarmıyor, gülünce gül bitmiyor, inci taneleri dökülmüyor. Sen kimsin diye soruyor kıza? Öyle böyle derken her ay gül mü olur on bir ay olmadan gül açar mı diyerek kız, çocuğu aldatıyor. Öyle böyle öyle böyle bunlar haber alıyorlar kör kızı almışlar bir kömürcü baba bulmuş şöyle olmuş böyle olmuş git diyorlar kızı öldür nineye. Nine de bir yolunu bulup o kızın memleketini bulup geliyor. Aa hoş beş bize de misafir geldi şeklinde diyormuş ki “Karı ben kızım ile yatarım” demiş. Bunu erteleyemiyorlar koca karıyı kızın yanına misafir olarak alıyorlar. Kızı gece nine kolundakini bulup alıyor. Kız o anda ölmüş oluyor zaten. Koca karı muskaları alıp gece kaçıyor oradan. Kaçtıktan sonra o kız ölmeden önce babasına diyor ki paralar, altınlar var ya falancadan filancaya kadar kırk kapılı kırk pencere li türbe yapacaksın. Ben ölünce beni oraya koyacaksın diye vasiyet etmiş. Kömürcü baba bu vasiyete uyup yapıyor. Muradına ermedik dilber diye şangır şangır o kapılar pencereler açılıp kapanacakmış diye türbe istiyor kız. Padişahın oğlu da bu sırada evli. Bu koca karı o muskayı götürünce padişahın oğlunun duvarına asıyor. Kavg a ediyorlar sürekli karısıyla oğlan arasında geçimsizlik başlıyor. İnanmıyor o inci döken kişinin karısı olduğuna. Neyse bu arada da ölen kızı türbeye gömüyorlar. O arada kız gözlerini yollamış hani kız diyormuş ya inci dökülü yormuş gözlerinden çocuğun evinin bahçesinin altında bağı rı yormuş: İki göze iki inci veriyorum diye. Kız alıyor gözlerini açılıyor gözleri kızın. Daha evvelden oluyor bunlar, kız ölmeden önce oluyor bunlar. Bu sefer iki tane gülü çocuğun karısı birini yollayıp kızı dan olan gü lleri ald ır tıyor. Aldırınca çocuğa veriyor: Al bakalım her ay da gül mü olur bak gü ller geldi on bir ay gülü deyip veriyor. Çocuk bir kokluyor ki gü lleri; yavrum deyip gü llerin geldi sen ne zaman geleceksin diyor. Oğlan gü lleri kokladığında ölü kız hamile kalıyor. Türbeden gelen seslere geliyor. Oğlan kızı evde bulamayınca at ile türbenin etrafına geliyor derken ölü kadın, çocuğu dünyaya getiriyor. Bir baksa ki kapılar açılınca bir bebek çıplak anadan doğma oynuyor kumlarla. Türbe açıldı mı gene giriyor içeri anasını emiyor. Padişahın oğlu nedir bu ya Resulullah diyor kendi kendine şaşırıyor. Her gün bu çocuğu görmeye geliyor. Çocuğu kapıyor bu dışarı çıkınca. Alıyor, kaçırıyor evine götürüyor. Ama zaten kendi evladı, kan çekiyor işte. Çocuk ufacık ama duvarda asılı olan anasının muskasını istiyor. Çocuğun eline o muska geçince hemen geliyor türbeye. Anasını kokluyor, babası da ardından geliyor. Bir de baksa ki camdan o çocuğun elindeki muska anasına değdikçe karı canlanıyor, dile geliyor. Değdikçe

sıçırıyor kadın, giriyor çocuk türbe içerisine, kapılar da kapanıyor. Kefeni yoluyor kızın üstünden açıyor kızın yüzü dünya güzeli. Çocuk, muskayı asıl yerine bağlıyor. Kız yıllar sonra uykudan uyanır gibi uyanıyor. Kız dualar edip, şükrediyor. Bir kocasına bakıyor bir çocuğuna bakıyor ağlıyor başlıyor inciler dökülmeye. Çocuk heyecanlanıyor. Kız hikâyeyi olduğu gibi anlatıyor. Padişahın oğlu duyduklarına inanamıyor, delirir gibi oluyor. Padişahın oğlu, kadın ile çocuğu giydirip atın terkisini alıp onları eve götürüyor. Eve götürünce evdeki karısına diyor ki kırk satır mı istersin kırk katır mı istersin diyor. Kırk satırı ne yapayım ölürüm, kırk katırı ver de kervancılık yapayım diyor. Kırk katırın kuyruğuna bu kızı bağlıyor o koca karı ile birlikte dağdan dağa taştan taşla salıyor parça parça oluyorlar, ölüyorlar. Kırk gün kırk gece de bu oğlan bu kızla kendine düğün yapıyor, mutlu mesut oluyor.

1.2.2.3. Sarı Yılan

Bu sarı yılan hikâyesi bizim roman kına gecelerinde söylenir. Gelini ağlatmak için kına yakılırken türkü niyetiyle söylenirmiş.

Bir köyde iki genç birbirlerini seviyor. Ama oğlan çok gariban, kız ise zengin imiş. Oğlan alamıyor sevdiğini. Kahır ediyor, dağa vuruyor kendini. Dağda bir ağacın altında uyuyup kalıyor, geliyor bunu büyük bir sarı yılan sarıyor. Daha sonra bir uyanıyor, eli ayağı sarılı. Başlıyor oğlan haber yollamaya.

Varın gidin anneme haber salın. Ben çıktım dağlara, sarı yılan sardı beni. Gelsin, elini atsın, sarı yılanı tutsun, diyor.

Annesi oradan ağıt yakıyor:

Gelemem, alamam, elimi salamam. Alamam o sarı yılanı. Elsiz olamam ama oğulsuz olurum diyor.

Oğlan bakıyor ki annesinden hayır yok aynı şeyleri babasına da söylüyor, amcasına, yengesine, dayısına, kardeşine de söylüyor. Beni bir sarı yılan sardı, gelin, elinizi salın, beni kurtarın diye.

Hepsinin deyişi aynı; gelemem, alamam o sarı yılanı elsiz olamam yeğensiz, kardeşsiz, oğlansız olurum.

En son çare sevdiği geliyor aklına. Varın, gidin yârime söyleyin. Çıktım dağlara, uyudum bir an sardı beni sarı bir yılan. Söyleyin yârime gelsin, salsın elini, alsın bu sarı yılanı, kurtarsın beni.

Sevdiği kız:

Gelirim, salarım elimi, alırım o sarı yılanı. Elsiz olurum ama yârsız olamam.

Kız geliyor, yılanı kuyruğundan yakalayıp bir asılıyor ki oğlanın üstü başı olduğu gibi altın oluyor. Daha sonra evlenip, çoluk çocuğa karışıyorlar. [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

Tabi bu hikâyenin okuyucuları var. Güzel bir şekilde anlatıp, okuyup istedikleri kadar da uzatırlarmış hikâyeyi. (Oğlanı halaya, teyzeye, dayıya göndererek)

1.2.2.4. Çöpçatan

Gelin ata binmiş ya nasip demiş. İnsanlar doğarken çöpçatanı ile dünyaya gelirmiş. Ama sen kırk yaşındasın öbür ki yirmi yaşında, o otuz yaşında diğer altmış yaşında... Bu kader daha doğarken yazılmış.

Çok namlı bir deniz korsanı varmış. Belki seksen belki yüz tane gemisiyle çıkıyor deryalara. Gemilerin altınlarını, mallarını çalıveriyormuş. Zaman böyle geçer iken denizin karşısında kandiller yanıveriyor. Deniz kenarında bir köy görünüyor, demir atıyorlar oraya. Diğer korsanlarla beraber karaya çıkıyorlar, oradaki düğüne misafir oluyorlar. O gün de zengin bir adam oğlunu everiyormuş. Onlara da bir masa hazırlanmış, eğlenceye katılmışlar. Düğün bittikten sonra biz gideceğiz demişler.

Köy sakinleri: Bizim köyümüzde yedin, içtin gitmek yok bu gece bizim misafirimizsiniz, deniliyor.

Tüm misafirleri ayrı ayrı evlere dağıtmışlar. Bu baş korsanı da köyün en gariban çiftinin evine yollamışlar. Ev bir göz oda, salıncakta da bir kız çocuğu. Daha bir haftalık, on günlük bebe. Orta yere bir çarşaf çekiliyor. Adama da bir yatak atıyorlar.

Gecenin bir yarısında bu deryalar kaptanı bir rüya görüyor. Senin çöpçatanın, nasibin, senin ailen olan kadın, eşin çarşafın arkasında uyuyan bir haftalık bebedir. Ardından bir uyanıyor, ter içinde... Olamaz böyle bir şey diye kendi kendine sayıklıyor. Bir haftalık bebe nasıl benim eşim olur diyerek cinnet geçiriyor. Kalkıp bıçağını alarak beşiğin yanına yaklaşıyor. Bebeği delik deşik ediyor. Oradan ayrılıyor. Ayrılırken adamlarını o eve gönderip bir sandık altın bıraktırıyor, Kız çocuğun canına karşılık bu bir sandık altını bırakıyor. Ardından gemiye binip çekip gidiyor.

Yıllar yılları kovalıyor, yıllar yılları kovalıyor. Gene oradan geçiyor. Gene ışıklar yanıyor. Yine demir atılıyor köye. Köyde yine düğün varmış. Düğüne

tesadüfen denk geliyorlar. Düğünde bir tane sarı saçlı, mavi gözlü dünya güzeli peri gibi bir kız... Deryalar kaptanının gözü kimseyi görmüyor, gözü hep bu peri gibi güzel kızda.

Düğün bitiyor, kızın babasını buluyor. Allah'ın emri ile kızı babasından isteyerek talip oluyor. Kızın babası istemeyerek de olsa kızını veriyor. Düğün dernek kuruluyor, evleniyorlar. Kız, gerdek odasında soyunurken bir bakıyor ki kızın vücudunda bıçak izleri... Kız durumu anlatıyor. Deryalar kaptanı orada anlıyor ki yıllar önce beşikte bıçakladığı kız, şimdiki eşi... Bu masal da burada bitiyor. [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

1.2.2.5. Kara Kız ilen Sarı Kız

Evvvel zamanların birinde bir kara kız ilen bir sarı kız varmış. Bu kızlar aynı anadan değıllermiş, üvey kardeşmişler. Kara kız kadının üvey kızıymış sarı kız da öz kızıymış. Üvey analığı kara kızı hiç mi hiç sevmiyormuş, bütün zor işleri ona yaptırmış. Bir gün beyine demiş ki:

-Kara kızını ormana bırak ya da ben kızımı alıp giderim buralardan, demiş. Adam biçare istemeye istemeye kabul etmiş kadının dediklerini. Adam kızına:

-Kızım ormana odun toplamaya gideceğim gel de bana yardım et, demiş.

Beraber ormana odun toplamaya gitmişler, babası odun toplamaya başlayınca kızına da:

- Ben odun toplarken sen burada dinlen, uyuyuver. Ben giderken uyandırırım seni, demiş.

Baba, kara kız uyuyunca onu ormanda bırakıp evine dönmüş. Kara kız uyandığında bir de ne görsün ormanın içerisine tek başına kalmış. Hayvanlar uluyor, canavarların sesi az öte de duyuluyormuş. Kara kız korkudan ormanın içinde bir o yana bir bu yana koşmaya başlamış. Babasını bulmak için koşmaya devam etmiş. Koşmaktan yorulan kara kız ormanın içinde yürümeye başlamış. Yürürken bir göl kıyısına rastlamış, az ötede de küçük bir ev görmüş, hemen kapısına gitmiş. İçerden sesler gelmiş.

- Kim o?

- Kapıyı açar mısınız? demiş kara kız.

Kapıyı yaşlı bir kadın açmış, kara kızını içeri almış. Yaşlı kadın kazanlar kaynatmış kara kızda karnını doyurmuş. Ardından yatıvermişler. Yaşlı kadın sabah

bir uyanmış ki bir de ne görsün kara kız evi allamış pullamış, temizlemiş. Yaşlı kadın pek mutlu olmuş. Kara kızı bir gölün başına götürmüş.

- Kızım bu gölden iki su akacak. Biri sarı su olacak diğeri de kara su. Sen kendini sarı suya bırak bu su seni evinin önüne götürecektir, demiş. Kara kız suya bırakmış kendisinin etrafı hep altın olmuş. Akan su kara kızı evinin önüne kadar götürmüş. Kara kız evin kapısına vardığında tavuklar koşuşmaya horoz da ötmeye başlamış. Üvey anası beyine:

- Kim gelmiş kapıyı aç hele, demiş.

Adam bir baksa ki gelen kara kız. Herkes şaşkınlık içinde, kara kız altınlara gömülmüş. Anası kara kızı görünce çok kıskanmış:

- Kara kızı nereye götürdüysen sarı kızı da oraya bırak diye çemkirmiş beyine. Adam bu kez sarı kızı ormana götürmüş tam da aynı yere bırakmış. Sarı kız da arayıp gölün kıyısındaki yaşlı kadının evini aramış taramış bulmuş. Kapıyı çalmış içeri girmiş. Yaşlı kadıncağız sarı kızın da karnını doyurmuş, yatağını yapmış yatırmış. Ama kara kız yaşlı kadına hiç yardım etmemiş. Ne yatağını toplamış ne de evi temizlemiş. Yaşlı kadın kara kızı da derenin başına götürmüş:

- Kızım buradan iki su akacak biri sarı su diğeri kara su. Sen kara suya atla seni evinin önüne kadar götürecektir, demiş. Kara kız kara suya atlar atlamaz katran gibi kara, pis kokulu olmuş. Horoz yine ötmeye başlayınca herkes merakla kapıya koşmuş. Evin etrafını pis bir koku sarmış. Anası baksa ki kızı katran karası, pis bir halde gelmiş. Kocasının kendi kızını başka yere götürdüğünü düşünmüş:

- Sen bizi istemiyorsun, benim kızımı başka yere götürdün katranlara buladın, demiş. Kızını da almış evi terk edip gitmiş. Sarı kızla babası da mutlu mesut yaşamışlar. Kıskançlığın, kötülüğün kimseye hayır getirmeyeceğini anlamışlar. [Yaprak Çelik- İvrindi]

1.2.2.6. Vardır Bunda Bir Hayır

Bir varmış bir yokmuş zamanın birinde bir adam varmış. Her zaman başına bir iş gelirmiş. Başına gelen her belayı da hocaya gidip anlatırmış.

- Hocam bugün benim başıma şu şu işler geldi.

Hoca:

-Vardır bunda bir hayır, demiş.

Adamın başına yine bir bela geldiğinde yine hocanın kapısına gidermiş.

- Hocam bugün benim başıma yine bir bela geldi.

Hoca:

- Vardır bunda bir hayır, demiş

Bu adam başına gelen belalardan ötürü fakirleşmiş, hastalıklarda zayıf düşürmüştür. Tüm malını, varlığını, sağlığını her bir şeyini kaybetmiş.

Yine hocanın kapısını çalmış:

-Benim gözüm kör oldu hoca ne yapacağız?

Hoca yine:

- Vardır bunda bir hayır, demiş

Adam sonunda isyan etmiş:

-O hayır bu hayır arkadaş sen hayırdan başka bir şey bilmez misin? demiş.

Hoca yine:

-Onda da var bir hayır, deyip adamı göndermiş.

Adamın artık gözü kör bu yüzden evin yolunu karıştırıp durmuş. Bir gün yine evin yolunu bulamamış. Evin yolunu bulamayınca yolu şaşıra şaşıra ormana kadar gitmiş. Ormanın en kuytu en derinlerinde bir yerde de insan eti yiyen bir dev varmış. Bu dev sadece insan eti yermiş. Bu devin bir de adamları varmış. Bu adamlar yakaladıkları insanları taa ormanın o derinliklerine götürürlermiş. Bu adamı da alıp devin yanına götürmüşler. Dev şöyle bir bakmış ki adamın her tarafı kemik yığını. Dev, bu kemik yığını adamın kemiğini mi kemireceğim diyerek adamı salmış. Devin orada saklı hazineleri de varmış. Bizim adamın gözü kör diye adamdan bu altınları saklamamışlar. Ama bu arada bizim adamın gözleri birden açılıvermez mi? Adam altınları görünce bir yere gider mi? Orada bir yere saklanmış akşam olmasını beklemiş. Akşam olunca da devin hazinelerinden alıp götürmüş. Adam eskisinden de zengin olmuş.

Adam gitmiş hocayı bulmuş.

- Hoca hoca, dediklerinin hepsi doğruymuş. Onda da bunda da var bir hayır diye diye doğruları gösterdin demiş. Ben bu hayırlara şimdi inandım demiş. Başından geçen her bir şeyi hocaya anlatmış. Hoca yine:

-Onda da var bir hayır, demiş. [Banu Çelik - İvrindi]

1.2.2.7. Altın Köprü ile Gümüş Köprü

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur zaman içinde develer tellal iken sinek bakkal iken ben dedemin beşiğini tıngır mıngır sallarken bir kral varmış. Kralın üç kızı varmış. Bir gün kralın büyük kızı geliyor babasına:

-Kral babam, kral babam! Bana izin ver karşı köylere gideyim, halk ne yapıyor diye sana haber getireyim, demiş. Kral:

-Yanına askerleri al da git.

-Hayır, tek başıma gidip hemen gelirim, der.

Büyük kız atına binerek dıgıdık dıgıdık giderek dağları, tepeleri, nehirleri aşar. Altın Köprü ile Gümüş Köprü'ye yaklaşıp ortalarında yürür. Ben kralın kızımı diyerek köprüye doğru atını sürer. Tam köprüden geçecekken köprü'nün altında yaşlı bir kadın görür. Kadın ona seslenir:

-Evladım, ben kör bir kadını bana yardım et de şu ateşi yakayım, der. Kralın kızı:

-Tamam, edeyim yardım, der.

Kralın büyük kızı tam ateşi yakacağı sırada yaşlı kadın birdenbire değişerek cadı olur ve kızı bir lokmada yutar. Aynı olayı kralın ikinci kızı da yaşar. Kralın üçüncü kızı da o köprü'lere gidiyor. Köprüye yaklaşıncı atını o tarafa doğru sürüyor. Atını sürerken bir şey takılır gözüne. Süslü at arabaları, süslü ve çiçekli giyinmiş genç kızlar, genç erkekler vardır. Her arabanın önünde bir ateş yanardı. Bunun adı Roman ateşiydi. Kralın küçük kızı yaşlı kadınla karşılaşırken yaşlı kadın genç kıza şöyle der:

-Evladım, gözlerim görmüyor da beni kulübeme götürür müsün?

Tabi ki genç kız buna yardım etmek için yanına gidiyor. Fakat derenin kenarında bir genç roman çocuğu su doldurmaya iner. Genç kızı görür yaşlı kadını da görür. Genç kızı yaşlı kadına yardım ederken görünce Roman çocuğu o kadar hisliymiş ki birdenbire yaşlı kadın genç kızı tam yutacakken engel olur. Yaşlı cadıyla Roman çocuğu başlarlar savaşılmaya. Roman çocuğu belindeki hançeri çıkararak tam cadının üzerine atlarken yere yatarak cadının karnını deşer. Cadının içinde daha önce ne kadar yuttuğu kişiler varsa hepsini karnından çıkartır. Abla ve kardeşler Roman çocuğu ile birlikte krallığa doğru yürürler. Kızları kral babalarına Roman çocuğun ne kadar yiğit olduğunu anlatırlar. Kral da bu yiğit Roman çocuğunu küçük kızı ile evlendirir. Onlar ersin muradına biz çıkalım kerevetine...[Taci Demirci- Altınoluk]

2. Fıkralar

2.1. Fıkraların İncelenmesi

Temelinde az çok mizah, nükte, hiciv hatta tenkit unsuru taşıyan, günlük olaylardan hareketle hisse kapmayı hedef tutan sözlü, kısa, mensur hikâyelerdir (Kaya, 2010: 315). Dursun Yıldırım ise fıkrayı daha detaylı olarak şu şekilde tanımlamaktadır:

Hikâye çekirdeğini hayattan almış bir vak'a veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî kusurlarla içtimaî ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihzâ yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir (Yıldırım, 1999: 3)

Fıkranın işlevi genellikle güldürme, güldürürken de mesaj verme olarak görülmektedir. Fakat fıkranın işlevi bununla sınırlı değildir. Fıkranın önemli pek çok işlevi daha bulunmaktadır:

“Fıkralar, sahip oldukları sosyal motivasyon, gelenek taşıyıcılığı, eğitime, cezalandırma, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşüncüyü destekleme, soysal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenmektedir.” (Tural, 2003: 128-129)

Fıkra, uygun ortamlarda ve zamanlarda anlatıldığında insanları güldürebilmektedir. Çoğunlukla geleneksel bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılan fıkralar veya latifeler, dil malzemesini ve hikâye etme yöntemini kullanarak gülmeyi sağlamaktadırlar (Altunel, 2003: 109). Bu amaçla anlatılan fıkralarda anlatılan kişiler veyahut tipler toplum içerisinde bir tek kişiyi temsilini gerçekleştiriyor gibi keskin bir ifade kullanamayız. Esasında bu kişiler veyahut tipler artık o topluma mal olmuş ortak bir düşüncenin sembolünü temsil etmektedir. Bu tiplerin tasnifi de Pertev Naili Boratav, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu, Nevzat Gözaydın gibi araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu araştırmacılar içerisinde en geniş kapsamlı tasnif Dursun

Yıldırım tarafından yapılmıştır. Yıldırım, yapmış olduğu tasnifte tipleri de kendi içerisinde alt guruplara ayrılabilceğini belirtmiştir:

1. *Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,*
2. *Zümre tipleri,*
3. *Azınlık tipleri,*
4. *Bölge ve Yöre tipleri,*
5. *Yabancı tipler,*
6. *Gündelik tipler,*
7. *Moda tipler (Yıldırım, 1999: 24).*

Bu çalışmada ise fıkralar bir tasnif içerisinde verilmemiştir. Balıkesir Romanları genellikle fıkralarında çatışma halinde olduğu bir tiplleme yoktur. Balıkesir Romanları çatışmasını kendisiyle yaşamıştır. Zor durumda kalan veya alay edilen fıkra kahramanları hep Romandır, yani kendileridir.

Roman fıkralarında dikkat çeken noktalardan biri Allah’la senli benli bir konuşma havasının olmasıdır. Örneğin “Kaybolan dana” başlıklı fıkrada Roman, kaybolan danasının bulunması için adak adayarak dua eder dana bulununca da “Allah’ım ben sana kofti vakerdim” demektedir. Bu gibi örnekler Romanların dini anlayış bakımından farklı olduklarını göstermektedir.

Roman fıkralarında karşımıza çıkan tiplerden birisi de cami hocasıdır. Tespit ettiğimiz “Evliya Nazif Hoca” fıkrasından dini inançlarına çok bağlı olmadıklarını, inancın olması önemli olsa bile dinin ibadet boyutunu önemsemediklerini gözlemlemekteyiz. Tespit ettiğimiz fıkralar çerçevesinde Romanların yaşamlarını değerlendirdiğimizde en önem verdikleri şeyin günlük yetecek kadar para kazanıp eğlenecek müzik yapmak gibi durduğunu söyleyebiliriz.

Türk kültür mirasının ortak değerlerinden biri olan Nasreddin Hoca tiplemesi yerine Roman fıkralarında herhangi bir tiplleme adapte edilmemiştir. Bunun nedeni Romanlarda ortak kültür mirasının olmaması denilebilir. Tespit ettiğimiz fıkralar genellikle Romanların müzik kültürü üzerinedir. Ancak müziği ortak kültür mirası olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Yalnızca yaşantılarının bu kısmını bizlere fıkralarıyla anlatmışlardır.

2.2.Fıkra Metinleri

2.2.1. Tabela

Romanın biri şehirden köye geliyor. Yolun başında da büyük bir tabela görüyor o yazıyı okuyor. Sonra da gelip kendini öldürüyor. Tabelada Allah tarafından yazılmış yazı bir yazı var: “Cennette tek kişilik yer kaldı.” [Gülcan Kalay- Altınova]

2.2.2. Romanca 1

Bizim müzisyenler bir düğüne gidiyorlar. Orada kavga ediyorlar. Daha sonra da karakola düşüyorlar. Savcının önüne çıkıyorlar. Savcıya başlıyorlar anlatmaya ama Romanca anlatıyorlar. Ali diyor oğlum sen anlat o da aynısını anlatıyor. Bir diğeri de aynısını anlatıyor. Savcı anlamıyor ve diyor ki atın bunları içeri. Tabi bunlar içeri giriyor. Bir müddet sonra yine çıkıyorlar, savcının vicdanı da el vermiyor. Romanca bilen bir boyacı bulup getiriyor. Onlara tercümanlık yapıyor. Sizin anlayacağınız Savcı Bey biz üç kişi düğüne gittik şu kadar para aldık ama bunlar o parayı çaldı. Ama boyacı da olup biteni Romanca anlatıyor. Bu kez savcı yine sinirleniyor boyacıyı da içeri attırıyor.[Ersoy Atay - Gündoğan]

2.2.3. Romanca 2

Müzisyen arkadaşlar işsizler, kahvehanede iş bekliyorlar. Orada onlara bir düğün daveti geliyor. Klarnet, keman, davul, darbuka, ud bunlar beraber düğüne gidiyorlar. Düğünde de fazlaca para atılıyor ortaya. Ortaya atılan paralardan arkadaşlardan her biri kurnazlık yaparak herkes kendi cebine fazla para koymak için mücadele ediyor. Tabi düğün bittikten sonra da mahalle de köşe başında paralar bölüşürken yok sen fazla aldın ben az aldım sen şunu cebine koydun ben bunu cebime koydum derken kendi aralarında bir kavga oluşuyor. Sonra tabii bunlar karakolluk oluyor. Karakol bunları hâkim karşısına çıkartıyor. Hakim Bey anlat bakalım diyor davulcuya.

Davulcu: Efendim, biz kahvede oturuyorduk bir baro/ goray (düğün sahibi) geldi, bizi biava (düğün) götürdü. Biavda kerez (müzik icra etmek) yaparken fazla sipani/ leman (para) çıktı. Herkes o sipanileri, lemanları çor (çalmak) yaptı. Sonra da herkes çingar (kavga) çıkardı. Çingar çıkınca zarolar (polis) geldi. Zarolar bizi

size getirdi diyor. Hâkim baro ne demek bilmiyor, biav ne demek bilmiyor, kerez, çingar ne demek bilmiyor. Hâkim şaşırıyor diyor ki kemancıyı çağırın. Kemancıya hâkim ne oldu anlat bakalım diyor. Kemancı da aynen birebir anlatıyor. Hâkim sinirleniyor bu kez diğer müzisyenlerde geliyor. Onlarda aynı şekilde anlatınca hâkim sinirleniyor. Atın bunları içeriye diyor. Tabi bunlar içeriye atılırken mahkeme kapısının önünde bir ayakkabı boyacısı varmış. Tabi o da bunları duyunca hâkim bey siz bunları atmayın ben size olayı izah edeyim. Bakın şimdi bir baro gelmiş biava götürmüş.derken hâkim daha da sinirlenip hepsini içeri atıyor. [Zafer Dutçu - Gündoğan]

2.2.4. Ateş

Romanlar ateşe, sıcaklığa meraklıdır. Yani ateşle oynamayı severler. Ateşi karıştırmayı severler. Şimdi anlatacağım bir fıkra gibidir. Derler ki; bir roman otururken önünde de bir mangal kömürü yanarmış. Romanda sürekli bunu karıştırmış, duramazmış.

Demişler ki:

-Neden karıştırırsın?

-Canım çok çekiyor, illa ki karıştıracağım.

Demişler ki:

-Bak bunu bir saat karıştırma sana bir sarı lira vereceğiz. Yeter ki sabretmeyi öğren.

-Tamam, demiş. Ben karıştırmam, alırım altınımı.

5 dakika geçmiş duramamış adam elindeki çubukla “ya sizin bana vereceğiniz sarı lira şu kadar var mı?” diye yine karıştırmış.[Mehmet Çelikçeken- Ali Hikmet]

2.2.5. Kaybolan Dana

Romanın birisinin danası varmış. Danası kaybolmuş. O da demiş ki: Ya Rabbi benim danam geri gelsin onu sana kurban edeceğim. Hikâye bu ya üç- beş gün sonra dana çıkıp geliyor. Ondan sonra dana sahibi açıyor ellerini: Allah’ım ben sana kofti vakardım (yalan söyledim) diyor. [Zafer Dutçu - Gündoğan]

2.2.6. Cennete Gideceğiz

Dört- beş müzisyen buluşuyorlar. Bunlar kendi aralarında hadi cennete gidelim diyorlar. Kemancı başlıyor “cennete gideceğiz, cennete gideceğiz” darbukacı da “ bende geleceğim, bende geleceğim” klarnetçi de arkadan bakmış “bende geleceğim, bende geleceğim” davulcu da en arkada kalmış “ olur mu ya hep beraber gideceğiz, hep beraber gideceğiz.” [Zafer Dutçu - Gündoğan]

2.2.7. Geyik Hasan’ın Karısı

Hasan adında bir adam varmış. Adamın lakabı da Geyik Hasanmış. Geyik Hasan karısı ile birlikte gezmeye gidiyorlar. Yorulmuşlar bunlar Atatürk heykelinin önünde oturmuşlar. Geyik Hasan’ın karısı Atatürk’ü tanımıyormuş. Adam demiş ki:

Nereye oturdun hanım hemen kalk oradan. Geyik Hasan’ın karısı:

Nereye oturdum bea! Geyik Hasan:

Koskoca Atatürk’ün ayak ucuna oturdun bea sen, demiş. Geyik Hasan’ın karısı:

Kim bea? Atatürk kim ben tanımıyorum, demiş. Geyik Hasan:

Koskoca Atatürk bea kesti kesti düşmanları denize attı. Geyik Hasan’ın karısı: Aman bu o mu? Allah bildi de onu oraya taş yapmış bea. [Hamide Dutçu - Gündoğan]

2.2.8. Hasta Adam ile Kör Adam

İki adam varmış. Bir yerden evlerine dönüyorlarmış. Birisinin gözleri körmüş, birisinin de üç günlük ömrü kalmış. Üç günlük ömrü kalan adam hapsirmiş, kör olanda çok yaşa demiş. Üç günlük ömrü kalan çok yaşamış kör olana da sende gör deyince onunda gözleri açılmış.[Hamiyet Dutçu - Gündoğan]

2.2.9. Şeftali ile Karısı

Adamın adı Şeftaliymiş. İşe gidiyor bu adam. Hasta olduğu bir gün işe gitmemiş. İşe gitmeyince iş yerinden adamı aramışlar. Telefonu da karısı açıyor. Şeftali’nin karısı peltak olduğu için ‘r’ harfine ‘y’ diyormuş. Telefonu ben karısıyım diye açarken kayısım diye anlaşılmış. [Hamiyet Dutçu - Gündoğan]

2.2.10. Hava ile Havva

Müzisyenler düğüne gidiyorlar, hava da o gün çok güzelmiş günlük, güneşlik bir günmüş. Düğün sahibinin hanımının ismi de Havva imiş. Müzisyenlerden biri de yürürken hava çok güzel diyor. Tam o an düğün sahibi de yanlarından geçerken kendi hanımına alınıyor. Sen diyor ne demek istiyorsun deyip müzisyende hava çok güzel bea deyince dayığı yiyor.

2.2.11. Köpek Taklidi

Sepiler (çeyiz) düğün evine gece giderler. Biz çala çala gideriz. O anda köyün elektrikleri sönüyor. Bizim de bir davulcu var alçak boylu. Biz sepileri çala çala getirirken arkadan bir amcadan davulcunun arkasından köpek taklidi yapıp havlıyor. Davulcu da ısırıldı ısırıldı deyip feryat figan edip çakmağı yakın diyor.

2.2.12. Hayvanat Bahçesi

Beş arkadaş var. Bunların ekip başları Horoz Ali. Balıkesir'in bir köyünde bir arkadaşımız bir iş alıyor. O köyde onu çok seviyor. Horoz Ali diye bir abimiz. Tabi bu köye gitmeden önce ekibini yapıyor. Horoz Ali yanına Kurtlu, Kupay, Eşek Hasan ve Maymun İsmail'i alıp gidiyor. Onları karşıyorlar. Horoz Ali'ye hoş geldin beş gittin muhabbeti yapılıncaya arkadaşların kimler diye soruluyor. Horoz Ali başlıyor tanıtmaya: “ Bu Eşek Hasan, bu Maymun İsmail, bu Kutay bu da Kurtlu.” diyor. Köylüler: “ Yahu sen hayvanat bahçesini mi getirdin davulcu zurnacı mı getirdin!”

2.2.13. Beygirle Eşegin Kavgası

Beygir denilen arkadaş bir gelin alıcısı işini alıyor. Damadın arkadaşları da bu iş için Eşek Hasan'ı tutuyor. O arada beygire telefon geliyor. Damat tarafı Eşek Hasan'ı ayarlamış diye. Beygir kızıyor telefonda. Oradan da bir arkadaş diyor ki: Ne kızıyor Beygir'in görevini eşek görüyor işte.

2.2.14. Evliya Nazif Hoca

Müzisyen arkadaşlar kahvehanede oturuyor tabi o zamanlar işleri yok. Bunlar böyle işsizlikten ne yapalım ne yapalım diyorlar. Hadi alalım sazlarımızı elimize gidelim köy yerinde çalalım. Hiç olmazsa harçlığımızı çıkaralım diye düşünüyorlar. Ondan sonra bunlar alıyorlar sazlarını köy yerine gidiyorlar ki köy yerinde kimseler yok bomboş.

Kahveciye gidip soruyorlar: Nerede bu insanlar?

Kahveci: Köyün imamı yemek hayrı yapıyor. Bütün köy oraya gitti.

Bunlar da hadi gidelim karnımızı da doyururuz diyorlar. Gidiyorlar karınlarını doyurmaya. Bu arada da köyün imamının da kulakları ağır duyuyormuş. İmam bunları davete öyle hemen almayayım demiş. Tabi durum bakalım size soru sorayım eğer bilirlerse bunları davete öyle alayım. Tabi durun bakalım size sorum var sorumu bilerseniz size yemek var diyor. Tabi müzisyenler Allah Allah onlar bekliyor şarkı, türkü sorulacak diye ama İslam'ın şartlarını sorunca hepsi kalıyor. Oradan darbukacı diyor ki bin vakerelim diyor. Şimdi udçu o diyor darbukacıdır o ne anlar ben iki bin vakerelim diyorum. Kanuncu da diyor ki bunlar ne anlar ne bilir ben üç bin vakerelim diyor. İş bizim kemancıya geliyor. Kemancı diyor ki: Onların hepsi çoban ne bilirlir ki dört bin vakerelim diyor. Sıra klarnetçiye geldiğinde Klarnetçi Nazif'te diyor ki: Bunlar benim alt sazım bunların şefi benim diyor. Elinlen beş yapıyor. Tabi imam da bildin hocam deyip bunları yemeğe alıyor. Bunlar yemek yerken diğer sazlar: “Vay be bizim Nazif hocaya bak ya, o tam bir hocaymış, alim imiş, evliya imiş falan deyip derken yemek yiyip bir iki çalışıyor mahalleye dönüyorlar. Tabi mahallede müzisyenler kahvehanesinde işte Nazif Hoca bizim klarnetçi imamı durdurdu da öyle sorulara cevap verdi ki de yüz kitap bitirmiş de tabi birin üstüne bin koyuyor herkes. Herkesin ağzına bir gecede yayılıyor. Sabahında herkes Nazif Hoca'ya bir hürmet falan derken bunlar bizim mahallemizde camimiz yok. Hadi bir cami yapalım da Nazif Hocamda bize namaz kılsın diye düşünüyorlar. Kimi evinden halı getiriyor, kimi kilim getiriyor, kimisi yastık getiriyor, kimisi de tahta getiriyor derken derme çatma bir cami yapılıyor. Hemen de o gün abdesti alıp namaza duracaklar, tabi bildikleri kadar. Geçiyorlar cemaat oluyorlar. Eee hoca yok hemen gidip Nazif Hoca'yı yaka paça getiriyorlar. Hocam bize namazı kıldırın diyorlar. Nazif Hoca'da ben bilmiyorum demiyor o kadar övgüden sonra da kendinde bunu hissediyor. Geçiyor mihraba. Mihrapta diyor ki: “Ben ne yaparsam siz de onu yapacaksınız. Onlar da tamam diyorlar. Nazif Hoca kulaki deyip ellerini kaldırıyorlar

kulağa ve herkes kulaki diyor. Gbeki diyor Nazif Hoca herkes ellerini gbeklerine bağlıyor. Oradan paşaki (yatmak) derken imam da herkesle birlikte yatıyor. Sonra kalkaki diyor kalkıyor herkes yine paşaki diyor tam derken derme çatma yapılan caminin mihrabında ağaç, bizim imam Nazif'in burnu oraya giriyor ve kalkamıyım ki diyor cemaatte kalkamıyım ki diyor. Burnum sıkıştı diyor cemaatte aynısını sylyor. Burnum sıkıştı ananızı sirkaflayayım diyor. Cemaatte amin diyor.

3. Türküler

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın yaşama biçimini yansıtır. Halk edebiyatı ile halk musikisi en çok türkülerde bir araya gelir. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerin diliyle söylemişlerdir. Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir (Şenesen, 2011: 279). Başlangıçta elbette ki bu nazım biçiminin bir söyleyicisi bulunmaktadır. Ancak dilden dile aktarılırken zamanla anonim özelliği almıştır.

Türlü ezgilerle söylenen bir anonim halk şiiri nazım biçimi olan türkünün bazen söyleyeni belli olan biçimleri de vardır. Her iki bölüğe de girebildiğinden halk edebiyatının en zengin alanıdır. Bent adı verilen asıl sözlerin olduğu bölüm ve nakarat bölümlerinden oluşur. Nakarat bölümüne bağlama veya kavuştak adı verilir. Yedili, sekizli ve on birli hece kalıplarıyla söylenen bu nazım şekline Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini doldurur (Dilçin, 2005: 289). Türküler ile ilgili önemli problemlerden biri de belirli bir şekillerinin olmamasıdır. Bu problemi Öcal Oğuz şöyle açıklamıştır:

“Yine ‘anonim’ halk şiirleri arasında yer alan ‘Türkü’yi ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi ‘dış’ unsurlar bakımından belirli bir şekille karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’ beraberliği de yoktur. Bu bakımdan ‘türkü’nün de ‘Türkmani’, ‘Varsağı’, ‘Bayatı’, ‘Şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bize göre türkü ‘Türklere mahsus ezgiler’ olup, bir nazım şekli veya türünün adı değildir.” (Oğuz, 2001: 16).

3.1. Türkülerin İncelenmesi

Müzikle, oyunla özdeşleşen Romanlar arasında en yaygın edebi ürünlerden biri de türkülerdir. Gündelik yaşamın her anında oyun türkülerini ile yaşamaktadırlar. Özellikle derleme çalışması esnasında Balıkesir merkezde bulunan müzisyen

mahallesi olarak da bilinen Dinkçiler Mahallesi'nde bu durum açıkça gözlemlenmiştir.

Balıkesir Romanları arasında derlenen türküler konuları bakımından tasnife göre değerlendirilecektir:

- a) Kına Türküleri
- b) Gurbet ve Ayrılık Türküleri
- c) Oyun Türküleri

Derlenen yirmi altı türküden dört tanesi “Kına Türküleri”, sekiz tanesi “Gurbet ve Ayrılık Türküleri”, on dört tanesi de “Oyun Türküleri” başlıklarına dâhil edilmiştir.

Kına türküleri, kına gecelerinde yapılan derlemelerde karşımıza çıkan türkülerden olduğu gibi kaynak şahısların derlemeler esnasında söylediği türküleri de bulunmaktadır. Bu türkülerin söylenmesindeki amaç gelini ve gelinin yakınlarını ağlatmaktır. Ancak Balıkesir Romanlarında kına gecesinde ağlama eylemi üzerinde pek fazla durulmaz. Kına türkülerinde sözler her ne kadar ayrılık ve hüznü temalı da olsa oyun havasında söylenilir, oynanır.

Gurbet ve ayrılık türküleri Balıkesir Romanları arasında genellikle sohbet sırasında söylenen türkülerdir. Derlediğimiz bu türküleri kaynak şahısların genellikle bir olaydan veya bir kişiden sitem etmeleri, üzüntü duymaları sonucu sohbet arasında söylemeleri sonucu yakıldığı gözlemlenmiştir.

Oyun türküleri ise Romanların yaşamlarını yansıtmaları açısından önemlidir. Kına türküleri, gurbet ve ayrılık türküleri Roman kadınlar arasından derlenmiştir. Oyun türküleri ise Roman erkekler arasından derlenmiştir. Mesleği müzisyenlik olsun ya da olmasın Gündoğan, Dinkçiler, Gümüşçeşme Mahallelerinde herkes oyun türküsü bilmekte ve söylemektedir. Özellikle müzisyen mahallesi olarak bilinen Dinkçiler Mahallesi'nde çalgıcılar kahvehanesinin önünde genellikle 9/8 ritim eşliğinde türküleri, şarkılar söylenmekte ve oynanmaktadır.

Derlenen türkülerde şekil bakımından düzensizlikler hemen göze çarpmaktadır. 8, 11, 12, 13,14'lü ölçülerin kullanıldığı, hatta aynı türkü içerisinde farklı ölçülere yer verildiği görülmektedir.

3.2. Türkü Metinleri

3.2.1. Kına Türküleri

3.2.1.1. Kına Türküsü I

Kızım kınan kutlu olsun

Gittiğin yer mutlu olsun

Sevenlerin çok olsun

Vatanın senin olsun [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.1.2. Kına Türküsü II

Yağmur yağar şıpır şıpır

Buz gibi eriyorum bende

Anam tuz gibi

Allah Allah tuz gibi

Anam kınamı yakıyor elime

Babam kuşak bağlıyor belime [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.1.3. Kına Türküsü III

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun, ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse

Kardeşlerim yolları bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun, ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim [İpek Kalay- Altınova]

3.2.1.4. Kına Türküsü IV

Anam anam garip anam
Sen doğurdun, sen büyüttün
Yemedin bana yedirdin
Kötülükten hep korudun
Anam anam garip anam [İpek Kalay- Altınova]

3.2.2. Gurbet ve Ayrılık Türküleri

3.2.2.1. Al Elmayı Kopardılar

Al elmayı kopardılar dalından
Cahil idim ayırdılar yârimden
Kim ayrılmış ben ayrılmam yârimden
Ben ayrılmam top zülüflü yârimden [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.2.2. Usandım

Keşke gelmeseydim bu yalan dünyaya
Şu bitmeyen dertlerimden usandım
Meyil verdim bir vefasız Leyla'ya
Mecnun olup çöllerinden usandım

Sefaleti yoksulluğu aramam
Onun için can dostuma yaramam
Sıkıntım çoğalır eve varamam
Nazlı yârin dillerinden usandım

Bir garibim benim çilem bitmiyor
Yaktığın ocakta duman tütmüyor
Dönsem sılam beni kabul etmiyor
Şu gurbetin yollarından usandım. [İpek Kalay- Altınova]

3.2.2.3. Ayrılık Ateşten Bir Ok

Ayrılık bir ateşten ok
Nazlı yardan hiç haber yok
Benim derdim herkesten çok
Ben nasıl yanmayım dağlar

İçine düştüm bir selin
Kimse sormaz nedir halin
Nazlı yârim olmuş gelin
Ben nasıl yanmayam dağlar

Bu sevgi de bir masalmış
Yar ellerle zevke dalmış
Unut diye haber salmış
Ben nasıl yanmayam dağlar [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.2.4. Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun?

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun?
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmemeye yemin mi ettin?

Artık dayanacak gücüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Yârim sen gideli yedi yıl oldu
Ektiğin fidanlar meyveye geldi
Seninle gidenler sılaya döndü

Artık dayanacak gücüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.2.5. Biz Beş Kardeşlik

Biz beş kardeşlik de yar yar kaldık dördümüz
İzmir'de yatıyor da asıl kurdumuz
Kelpin bizim vatanımız yurdumuz

Genç yaşında da mele vay mele mele
Geldi başıma belalı başıma oy oy oy
Ya zalim düşman da ne çok vay ne çok
Düştü peşime belalı başıma oy oy oy

Nurgana'ya geldiğimiz duydular
Ya zalim düşmanlara da haber verdiler oy oy oy
Üçümüzü Çamurlu'da sardılar
Genç yaşında da mele vay mele mele
Geldi başıma belalı başıma oy oy oy
Ya zalim düşman da ne çok vay ne çok
Düştü peşime belalı başıma oy oy oy [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.2.2.6. Hainsin

Hainsin gaddarsın beni inan bitirdin
Öldürdün canlıyken mezara gömdürdün
Gözümü bağlayıp taş tutsalar
Yolumu gözleyip bana pusu kursular
Bir değil bin defa vursalar
O kurşun benim sevdama işlemez [Ayşe Kalay- Altınova]

3.2.2.7. Sakla Gözyaşını Annem

Mendilini bas yarama, kanım hatıra kalsın
Eşarbını ört üstüme, tabutumu kapatsın
Komutanımın hakkı çok, hakkını helal etsin
Sakla gözyaşını annem, düşman görmesin [Makbule Kalay- Altınova]

3.2.2.8. Yandım

Beni ne doktorlar ne mühendisler istedi

Elimden ne saraylar, altınlar geldi geçti

Vara vara bir hırsıza bir kavgacıya vardım

Kendim ettim kendim buldum

Şimdi çile çekiyorum yandım da yandım [Ayşe Kalay- Altınova]

3.2.3. Oyun Türküleri

Romanların yaşam tarzının en önemli göstergelerinden biri vatansız oluşlarıdır. Romanların bir bayrak altında olamama problemi göç durumunu zorunlu kılmıştır. Bu göçler esnasında Romanların yaşamış olduğu sorunlar, kendilerini ifade edememeleri, bir ulusa sahip olamamaları, yaşadıkları yerlerde azınlık olmaları, ekonomik zorluklar yaşamaları gibi nedenler Romanların kendilerini ifade biçimlerine de yansımıştır. Acılarını, dertlerini, problemlerini müzik ve oyun havalarıyla iç dünyalarını dışarıya aktarmışlardır. Romanların en neşeli oyun havalarında dahi hüznün vardır. Bu nedenle Romanlar acıların vermiş olduğu hislerle beslenen bir toplumdur denilebilir.

Romanların asıl türküleri 9/8'lik oyun havalarıdır. Romanların kalıplaşmış dansı olan roman havası 9/8 ritim ile özdeşleşmiştir. Romanların yaşadığı her yerde başta Trakya bölgesi olmak üzere birçok bölgede Roman havası oynanmaktadır. Trakya bölgesinde Roman nüfusu yoğun olduğu için ve bu bölgenin de yerli halkıyla Roman havası özdeşleştiği için 9/8 ritim bölgenin her yerindedir.

Balıkesir Romanlarında derlediğimiz oyun türküleri, Romanların sünnet düğünlerinde, nişan törenlerinde, kına gecelerinde, düğün törenlerinde kısacası tüm özel günlerinde hem söyledikleri hem de oynadıkları türkülerdir. Bu oyun türküleri şekil açısından düzensizdir. Belirli bir kalıpta yazılmamıştır. Oyun türkü sözleri hüznü dahi olsa 9/8'lik ritim ile söylenip, oynanır.

3.2.3.1. Terzi

Rahmetli babam terzi idi
Karıların yırtıklarını dikerdi
Bende ondan öğrendim
Aynı işi bende yapardım
Dikerdim dikerdim yırtıkları yırtıkları dikerdim.

3.2.3.2. Mum Söndü

Maşa satarım sipsi satarım
Zilleri takar göbek atarım
Gacime de sarılıp yatarım / Romimi de yanıma alıp yatarım
Ohhhohhhh ohhh ohhh...

Gece çalışır gündüz yatarım
Yatak içinde keyif çatarım
Kuruyu da fırına verince
Ohhh ohhh ohhh ohhh...

3.2.3.3. Şalvarlık

Aralıktan aralıktan geldim karıcığım çalışmaktan
Karıma da alacağım karıma camdaki şalvarlıktan
Gacim gelir çalışmaktan yatıyorum rahatlıktan
Çiçek yaparım sepet yaparım
Zilleri takar göbek atarım
Elek yaparım maşa satarım
Zilleri takar göbek atarım

3.2.3.4. Canım Karı

Anam ağrı canım karı
Anam ağrı canım karı
Al şu kızı da bana karı
Al şu kızı da bana karı
Sana gelin ana bana karı
Sana gelin ana bana karı
Al şu kızı da bana karı
Al şu kızı da bana karı
Sıra sıra dondurmacılar
Sıra sıra dondurmacılar
Ah sizi gidi kelavdi (cilveli) kızlar

3.2.3.5. Samedim

Samedi de elinde elinde, çıtası da belinde belinde
Samedi de elinde elinde, çıtası da belinde belinde
Oyna bana Samedim oyna bana yavrum
Oyna bana Samedim sen
Oyna bana Samedim oyna bana yavrum
Oyna bana Sanedim sen
Tut ananın elini tut babanın belini
Tut aşkının elini sen
Tut ananın elini tut babanın belini
Tut aşkının elini sen
O lele kelena başa başa kelena
O lele kelena başa başa kelena
O lele kelenayy....

3.2.3.6. Dade

Dade dade dade mammo mammo mammo

Dade dade dade mammo mammo mammo

Hadilallah lallah lallah lalla da lallah

Hadi kızanım hadi mammo de

Kelde baste delicasa taa delicasa taa

Tut ayağına bas beline

Tut ayağına bas beline

Pır pır dade pır pır dade

Pır dade dade dade

Mamo mammo mammo

3.2.3.7. Ne Güzel de Ne Güzel de Gelinin Var

Kimseyi görmedim ben

Senden daha güzel

Görmez oldu gözlerim

Senden daha güzel

Ne güzelde ne güzelde gelinin var

Çok güzel kaliteli oğlum var

Rrrrrlelelerrrrrlelelerrrrlelelerrrrlelele

3.2.3.8. Bu Tarz Benim

Ayakkabımın markasına, küpelerimin şıkırtısına

Gelinimin topuzuna kurban olsun ortaklarım

Ayakkabımın markasına, küpelerimin şıkırtısına

Gelinimin topuzuna kurban olsun ortaklarım

Bu tarz benim moda da benim gözler üstümde

Bu tarz benim moda da benim gözler üstümde

Bu tarz benim.

3.2.3.9. Sanki Sibel Can

Bir gelin aldım da dillere destan
Bir düğün yaptım da dillere destan
Bir gelin aldım da sanki Sibel Can
Bir düğün yaptım da dillere destan
Bir gelin aldım da sanki Sibel Can
Kim bizi çekemiyorsa olduğu yerde versin can
Kim bizi çekemiyorsa olduğu yerde versin can
Can cana can cana da kan kana da
Aynı benziyor Sibel Can'a
Yan yana yan yana da aynı benziyor Sibel Can'a.

3.2.3.10. Zeyno

Aman dağlar üstüme geldi
Aman dağlar üstüme geldi
Bir sen gelmedin Zeyno
Gitti Zeyno kaçtı Zeyno
Deydideydey deydideydey deydideydey

Gurbete gitti de gelmedi
Gurbete gitti de gelmedi
Bir sen gelmedin Zeyno
Kaçtı Zeyno gitti Zeyno

3.2.3.11. Hap Koydum

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Çok konuşma kaynana
Seni deli ederim

Kaynana, kaynana deli gibi kaynana
Allah var yukarda benimle oynama
Kaynana, kaynana godi gibi kaynana
Allah var yukarda benimle oynama

Hap koydum hap koydum
İçine de hap koydum
Kaynanamın adını
Kuyruklu yılan koydum

Mahallede geziyon
Hep karşıma çıkıyon
Çok konuşma kaynana
Beni deli ediyon

3.2.3.12. Mahallenin Kızı Sezen

Sabah olur erken kalkar
Mahallede çıkar çalım satar
Sordum ben bu bu kim diye
Mahallenin güzeli sezen diye
Sabah olur erken kalkar
Yalın ayak çıkar çalım satar
Sordum ben bu bu kim diye
Mahallenin güzeli sezen diye
Hadi kızım sen olasın sen bana
Gece gündüz düğün yapacağım sana
Hadi kızım sen olasın sen bana
Mahallede düğün yapacağım sana
Akşam olur erken yatar
Anasına kızar çalım yapar
Akşam olur erken yatar

Babasına kızar çalım yapar
Sordum ben bu kim diye
Mahallenin şugarı sezen diye
Sordum bu kim diye
Mahallenin güzeli sezen diye
Hadi kızım sen olasın sen bana
Gece gündüz düğün yapacağım sana
Hadi kızım sen olasın sen bana
Mahallede düğün yapacağım sana
Hadi kızım sen olasın sen bana
Gece gündüz kına yapacağım sana

3.2.3.13. Gamzeli Yârim

Güzel yüzlüm tatlı dillim
Aşkına deli divaneyim
Canım bir tanem hayatım benim
Tek bir isteğim isteğim gül bana yârim
Gamzeli yârim güzel yârim, hayatımın anlamı yârim

Düşmanlar patlasın
Kıskananlar çatlasın
Menemen'in güzeli
Ezine'nin şugarı
Güzelsin güzel güzel yârim

Düşmanlar patlasın kıskananlar çatlasın
Menemen'in güzeli
Ezine'nin şugarı
Güzelsin güzel güzel yârim
Gamzeli yârim güzel yârim
Hayatımın anlamı yârim

3.2.3.14. Tepecikli mi?

Bir gülüşün var bu bana yeter
Bir bakışın var dünyaya bedel
Ey güzeller güzeli
Ey melekler meleği
Söyle bana kimsin sen

Kaşına gözüne vuruldum onun
Boyuna posuna hastayım onun
Ey güzeller güzeli
Ey çapkınlar çapkını
Söyle bana kimsin sen

Tepeciklimi Kuruçaylı mı Kasımpaşalı mı Menemenli mi
Tepeciklimi Kuruçaylı mı murta kerimi Bursalı mı
Ey güzeller güzeli
Ey melekler meleği
Söyle bana kimsin sen

4. MANİLER

4.1. Manilerin İncelenmesi

Mani, Anonim Halk Edebiyatının en yaygın şeklidir. Yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı manilerde, 3. mısra'ı serbest, diğer mısraları kendi aralarında kafiyeli dörtlükler halinde söylenen nazım şeklidir. Kafiye düzeni aaxa şemasına uygundur. İlk iki mısra, çok defa asıl mana ve musikiyi hazırlayan giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü 3. ve 4. mısralar taşır. Bununla birlikte en güzel maniler, ilk mısralarıyla son iki mısrası arasında gizli bir bağ kurabilen ve böylece dış âlem ile iç duyguları kaynaştırmayı başaranlardır (Güzel, 2010: 139).

Mani söyleme, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış bir gelenektir (Artun, 2011: 147). Konuları her türlü hayat hadisesinden seçilebilmektedir. Maniler hususiyle kadınların irticalen yarattıkları eserlerdir. İlk iki mısraları duygu, düşünce ve hayalin girişi niteliğindeki asıl konu son mısralarda karşımıza çıkar (Elçin, 1990: 7-8).

Mani söylemek Romanlar arasında küçük yaşlardan itibaren başlamaktadır. Bunun en güzel örneğini kaynak şahıslar arasında bulunan 3 yaşındaki bir kız çocuğunun söylemiş olduğu maniler olduğunu belirtebiliriz. Derlenen maniler arasında genellikle sevda manisi olmakla birlikte Ramazan, hapishane, gurbet konulu maniler de bulunmaktadır. Genellikle tarla ve bahçelerde, bayramlarda, düğünlerde, kına gecelerinde, sosyal medyada, sevgililer arasında birbirlerine mesaj verebilmek amacıyla, kavgı esnasında vb. ortamlarda ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Balıkesir Romanları arasında 185 adet mani derlenmiştir. Derlenen manilerin çoğunluğu aaxa ve aaaa şeklindeki kafiye sahiptir. Nadir olarak da abab, aabb şekillerindeki kafiye düzenine de rastlanmaktadır. Ölçü olarak yedili hece ölçüsü kullanılmıştır, fakat bazı manilerin hece ölçüsünü 6'lı, 8'li, 9'lu veya 11'li olduğu görülmektedir. Bazı manilerde ise belirli mısralarda eksik veya fazla hece karşımıza çıkmakta, ölçü saptanamamaktadır. Hacim olarak tek haneden oluşan dörtlüklerin yanı sıra 177 numaralı mani üç mısra, 32 numaralı mani beş mısra, 176 numaralı mani altı mısra şeklindedir.

Manileri kadınlar ve çocuklardan derlemeye çalıştık. Buradan Balıkesir Romanları arasında kadınların bu şekli daha çok kullandıkları sonucu çıkmaktadır.

Derleme esnasındaki tüm sıkıntılara rağmen maniler, diğer türlere göre sayıca çok daha fazla derlenmiştir. Bu şekilde olmasının nedeni hacim olarak kısa olan bu nazım şeklinin diğer şekillere göre çok daha kolay akılda kalan bir yönünün olmasıdır. Saha çalışması esnasındaki diğer dikkati çeken husus ise kadınların mısralarını hatırlamadığı manileri hemen kafiyesine göre doğaçlama bir şekilde tamamlayabilmeleridir. Ayrıca manilerin büyük bir kısmının Altınova’da yaşayan yarı göçebe Romanlardan derlenmiştir.

4.2. Mani Metinleri

1)

Ak bayrak allandı

Göklerde sallandı

Esat ile İpek

Türkiye’yi salladı [İpek Kalay- Altınova]

2)

Alçacık limon ağacı

Bu sevda zehirden acı

Sen verdin bu sevdayı

Sensin bunun ilacı [Birsal Kalay- Altınova]

3)

Altım üstüm menteşe

Plaka yetmiş beşe

Alacaksan al beni

Beni böyle bekletme [Ayşe Kalay – Altınova]

4)

Altın dişim kanadı

Bu sevda bize yaradı

İkimizin sevdası

Bir kazanda kaynadı [Ayşe Kalay – Altınova]

5)

Altın yüzüğüm var benim

Parmağıma dar benim

Altınova'nın içinde

Mavi gözlü yâr benim [Ayşe Kalay – Altınova]

6)

Altınova'dan toz alma

Burhaniye'den kız alma

Burhaniye'nin kızları

Beş yüz tane erkekten kalma [Ayşe Kalay – Altınova]

7)

Altınova'nın camisi

Dönüyor pervanesi

Anne haberin olsun

Kalkıyor kızının cenazesi [Makbule Kalay- Altınova]

8)

Altınova Altınova içinde

Altınova güller içinde

Altınova'ya bir şey olmasın

Benim bir yarım var içinde [İpek Kalay- Altınova]

9)

Aman açma pencereyi

Esmesin bu zalim yeller

Aman seni sevdiğimi

Bilmesin bu zalim eller [Ayşe Kalay – Altınova]

10)

Araba gider ormana

Söğüt dalını kırmaya
Gel altın yüzük yaptıram
O kınalı parmağına [Makbule Kalay- Altınova]

11)
Asmadan gel asmadan
Yıldızlara basmadan
Gel sevgilim kaçalım
Jandarmalar basmadan [Gülcan Kalay- Altınova]

12)
Ayağımdaki terlikler
Yeni açtı erikler
Oğlan sana varacam
Hazır mı gelinlikler[Gülcan Kalay- Altınova]

13)
Ayakkabım toz atar
O yar bana göz atar
Alma belanı versin
El âlemler bize bakar[Gülcan Kalay- Altınova]

14)
Ayakkabım içim içim
Dostum çimen içi
Sana mı kaldım
Allah'ın kara p... [Birsal Kalay- Altınova]

15)
Ayakkabımın bağcığı bağla
Bağla sevdiğim bağla
Yarın ayrılık var
Ağla sevdiğim ağla [Gülcan Kalay- Altınova]

16)

At pamuk atılır mı

Keresteye takılır mı

Bu uzun gecelerde

Manitasız yatılır mı [İpek Kalay- Altınova]

17)

Ayva ağacı çatallı

Ben istemem sakallı

Sakallılar leş kokar

Delikanlılar mis kokar [Gülseren Kalay- Altınova]

18)

Ayva attım köşeye

Yuvarlandı döşeğe

Gel yârim yatalım

Kolonyalı döşeğe [Gülcan Çelik – İvrindi]

19)

Bahçe kapısını sen açtın

Sen açtıkça ben kaçtım

Ben sevda bilmezdim

Gözümü ilk sende açtım [Gülseren Kalay- Altınova]

20)

Bakkalda pembe şeker

Parayı cepten çeker

Güzelliği yok ama

Baygın bakışı yeter [Gülcan Kalay- Altınova]

21)

Bakkaldan üzüm aldım

Saklımını düz aldım

Gel yârim konuşalım

Annemden izin aldım [Selma Karaduman–Altınova]

22)

Besmele ile çıktım yola

Selam verdim sağa sola

Benim beyim iki gözüm

Ramazanın mübarek ola [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

23)

Bin devenin kancığına

Sabun sürdüm saçıma

Annem çamaşır yıkarkene

Sabun kaçtı amcığıma [Dilek Kalay- Altınova]

24)

Bir çeşme yaptırdım

İçilecek tası yok

Kırma felek kalbimi

Yaptıracak ustası yok [Ayşe Kalay – Altınova]

25)

Bir gül kopardım

Hatırına dokandım

Seni benim sandım

Ellerden kıskandım [Makbule Kalay- Altınova]

26)

Bizim damda inek var

Boynuzunda sinek var

Benim sevdiğim oğlan

Üstünde yüz liralık gömlek var [Selma Karaduman–Altınova]

27)

Bizim evin arkası

Dondurma fabrikası

Hastayım dersin, dondurma yersin

Erkekleri görünce mini etek giyersin [Makbule Kalay- Altınova]

28)

Bizim evin arkası sarmaşık

Sormadan oldu âşık

Ferdi'nin sesini duyunca

Sofrada kaldı on kaşık [Birsal Kalay- Altınova]

29)

Boynundaki inciler

Kümeſteki cıvcıvler

Helal olsun sevgilim

Konuſtuğumuz geceler [Nergis Kalay – Altınova]

30)

Bu çeşme ne güzelmiş

Su içecek tası yok

Kırma insan kalbini

Yapacak ustası yok [Nergis Kalay – Altınova]

31)

Bugün Ayvalık'tayım

Ayva toplamaktayım

Yârim gitti gurbete

Her gün ağlamaktayım [Gülcan Çelik – İvrindi]

32)

Bülbüle su verdim altın tasıyla

Çok günler geçirdim kara yazıyla

Al şu çiçeği sen tak

Sen açtın sen solduracan

Son aşkım da sen olacan [Ayşe Kalay – Altınova]

33)

Caminin ezanı yok

İçinde güzeli yok

Döndüm arkama baktım

Esat'tan güzeli yok [İpek Kalay- Altınova]

34)

Çamaşır serdim tellere

Dokunmayın güllere

Benim bir yârim var

O da gitti gurbet ellere [Makbule Kalay- Altınova]

35)

Çapa yapa yapa

Önüme baka baka

Şimdi buradan geçecek

Yüreğimi yaka yaka [Gülcan Kalay- Altınova]

36)

Çemberim var dutlu mutlu

Bugün hava çok mutlu

Ben sevgilimi göremedim

Görenlere ne mutlu [Selahattin Kalay – Altınova]

37)

Çeşme altı bataklık

Serdim üstüne yatak

Beni çekemiyorsa

Gelsin üstüne ortak [Ayşe Kalay – Altınova]

38)

Çeşme altı bataklık

Üstüne serdin yatak

Rica ederim sevgilim

Alma üstüme ortak [Ayşe Kalay – Altınova]

39)

Çeşme önü bataklık

Serme üstüne yatak

Rica ederim sevgili

Üstüme alma ortak [Gülcan Kalay- Altınova]

40)

Çınarın yaprakları

Kuyunun kapakları

Cezaevindeki yârimin

Çınlasın kulakları [Gülcan Kalay- Altınova]

41)

Dağdan indirdim kurdu

Uludu da durdu

Beni gören ortaklarım

Fesatlıktan kudurdu [Gülcan Kalay- Altınova]

42)

Dağdan indirdim kurdu

Uludu da durdu

Beni gören ortaklarım

Köpek gibi kudurdu [Gülcan Kalay- Altınova]

43)

Dam üstünde ısırgan

Gavur musun Müslüman

Gel bir kere öpeyim

Vallah billah ısırmam [Ayşe Kalay – Altınova]

44)

Dolmuş geliyor dolmuş

Dolmuşun rengi solmuş

Ben ona abi derken

O bana âşık olmuş [Birsal Kalay – Altınova]

45)

Dolu testi taşmaz mı

Yol buradan aşmaz mı

Kara gözlü sevgilim

Ayrılan kavuşmaz mı [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

46)

Dut ağacı dut verir

Yaprağına tat verir

Oğlan büyük kız küçük

Sarılınca tat verir [Ayşe Kalay – Altınova]

47)

Dut yedim tuttu beni

Bu sevda kuruttu beni

Elin oğlu değil mi

Bırakıp gitti beni [Gülseren Kalay- Altınova]

48)

Dut yedim tuttu beni

Kara sevda kuruttu beni

El oğlu değil mi

Bırakıp gitti beni [Ayşe Kalay – Altınova]

49)

Duvar üstünde böcek

Sandım beni yiyecek

Nurullah çalışacak

İpek de yiyecek [İpek Kalay- Altınova]

50)

Duvarda böcek

Sandım beni yiyecek

Samet çalışacak

Tuğçe yiyecek [Armağan Saldak- Sarımsaklı]

51)

Duvarıdan atladım

Patates topladım

Annemi görünce

Sevgilimi sakladım [Dilek Kalay – Altınova]

52)

Edremit'in camisi

Dönüyor pervanesi

Anne haberin olsun

Geçiyor sevgilimin cenazesi [Ayşe Kalay – Altınova]

53)

Elbisem turuncu

Beni seven fırıncı

Annem babam vermezse

Kaçmak boynumun borcu [Dilek Kalay- Altınova]

54)

Ekmek yaptım terledim

Dağa çıktım parladım

Sevgilimi görünce

Çifte mendil salladım [Gülcan Kalay- Altınova]

55)

Elimle kuyu kazdım

Önüne halı serdim

Hem ağladım hem yazdım

Bu mektubu sevdiğime yazdım [Nergis Kalay – Altınova]

56)

Elma attım denize
Yuvarlandı köşeye
Gel sevgilim gidelim
Kolonyalı döşeğe [Serpil Moral – Altınova]

57)

Elma attım denize
Yüze yüze gel bize
Söyle o reise
Versin kızını bize [Ayşe Kalay – Altınova]

58)

Emret sevdiğim emret
Emrine hayran olayım
Altın kafesi deleyim
Derdine dermen olayım
Sen bana yâr de
Ben sana kurban olayım [Gülcan Kalay- Altınova]

59)

Entarisi filizli
Kim bilir kalbimizi
Esti hafif bir rüzgâr
Ayırdı ikimizi [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

60)

Et yemem elin yağlı
Kamam belinde bağlı
Kız ben sen kaçırmazsam
Askerlik bana bağlı [Ayşe Kalay – Altınova]

61)

Evimin önü bataak

Üstüne serdim yatak

Ne olursun kocacığım

Alma üstüme ortak [Makbule Kalay- Altınova]

62)

Evimin önü sarmaşık

Sarmaşıktan oldum âşık

Sevgilimin sesini duyunca

Sofrada kaldı kaşık [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

63)

Evimin önü pınar

Elimi soksam donar

Ne kız oldum ne gelin

Yüreğim sevdiğime yanar [Makbule Kalay – Altınova]

64)

Fazla yüzüğüm var benim

Parmağıma dar benim

Altınova'nın içinde

Ela gözlü yâr benim [Gülcan Kalay- Altınova]

65)

Fesleğeni ekemedim

Suyunu dökemedim

Abim askere gitti

Elini öpemedim [Ayşe Kalay – Altınova]

66)

Fesleğeni ekemedim

Suyunu dökemedim

Kayınçom askere gitti

Elin dahi öpemedim [Birsal Kalay- Altınova]

67)

Gel bahçeye kuralım

Meyvesini yiyelim

Gölünü koklayalım

Bir geceye bin bir gece katalım [Makbule Kalay- Altınova]

68)

Geze geze yoruldu

Bir taş buldu oturdum

Pezevengin oğluna

Bir bakışta vuruldum [Gülcan Kalay- Altınova]

69)

Gide gide gitmez oldu dizlerim

Ağlamaktan görmez oldu gözlerim

Seni sevdim seveli

Kalbimin derinlerinde yazgın [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

70)

Giden oğlan dursana

Saatini kursana

Madem beni seviyon

Çabuk düğün kursana [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

71)

Giderim giderim yolum yan gelir

Ağlarım da gözlerimden kan gelir

Neden bana bu felek gül demedi

Benim yüreğime sevda zor gelir [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

72)

Gökte yıldız ışıktır

Tepsi dolu kaşıktır

Ferdi'nin sesini duyunca

Sofrada kalan kaşıktır [Ayşe Kalay – Altınova]

73)

Gül suyu şişelerde

Yârin gitti gurbet ele

Seni sevdim seveli

Ben kaldım köşelerde [Ayşe Kalay – Altınova]

74)

Gülüm unutmam seni

Su da çürütmem seni

Dünyalar benim olsun

Gene unutmam seni [Gülsüm Kantaş - Ayvalık]

75)

Hamamdan mı çıktın

Ey samur saçlım

Yârinden mi ayrıldın

Gözlerin bu kadar yaşlı [Gülsüm Kantaş - Ayvalık]

76)

Havada kırlangıç

Ayakları ayrıç ayrıç

Söyleyin benim yârime

Kem kussun avuç avuç [Gülcan Kalay – Altınova]

77)

Havada uçar teyyâre

Selam söyle o yâre

Ben o yardan vazgeçtim

Bulsun başına bir çare [Makbule Kalay- Altınova]

78)

İlle de roman olsun

İsterse çamurdan olsun

O da Allah kuludur

İlle de benim olsun [Armağan Saldak- Sarımsaklı]

79)

İki çeşme buz gibi

Kaynamam domuz gibi

Kaynanam ölürse

Ben oynayacam kız gibi [Kıymet Tunca – Altınova]

80)

İki dağ arasından

Olur mu nişan

Seni sevdim seveli

Oldum deli perişan [Makbule Kalay- Altınova]

81)

İki gemi yanaşır

İçi dolu çamaşır

Burhaniye'nin çocukları

Bulaşık gibi yanaşır [Ayşe Kalay – Altınova]

82)

İki tren çarpışır

Acı acı bakışır

Çıkar süveterini

Sana pembe gömlek yakışır [Gülseren Kalay- Altınova]

83)

İki tren çarpışır

Acı acı bakışır

Çıkar yârim ceketini

Sana beyaz gömlek yakışır [Gülcan Kalay – Altınova]

84)

İndim dereye durdum

Çifte güvercin vurdum

Kız ben senin aşkından

Deli divane oldum [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

85)

İndim dereye durdum

Çifte güvercin vurdum

Seni görür görmez

Ben sana vuruldum [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

86)

Kale altında sarmaşık

Sormadan oldum âşık

Ben Esat'ı görünce

Sofrada kaldı kaşık [İpek Kalay- Altınova]

87)

Kale altında sarmaşık

Sormadan oldum âşık

Ben İsmail YK'yı görünce

Sofrada kaldı kaşık [Nergis Kalay – Altınova]

88)

Kara kara ağlama

Kara yazma bağlama

Ben buralı değilim

Bana gönül bağlama [Ayşe Kalay – Altınova]

89)

Kara kara kazanlar

Kara yazı yazanlar

Cennet yüzü görmesinler

Aramızı bozanlar [Gülcan Kalay- Altınova]

90)

Kara saç ırmezler

Seni bana vermezler

Gel sevgilim kaçalım

Karanlıkta görmezler [Gülcan Kalay- Altınova]

91)

Karadır bu bahtım kara

Kalbime açtın derin bir yara

Seni sevdim seveli

Bulamadım şu aşkıma bir çara [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

92)

Kara taşı kaldırdım

Karayılan öldürdüm

Ben sevgilimi kandırıp

Naylon çorap aldurdım [Ayşe Kalay – Altınova]

93)

Karadut yaprak gibi

Sevgilim kaymak gibi

Sevgilimi görenler

Kuduz köpek gibi [Ayşe Kalay – Altınova]

94)

Karadutu yemeli

Altında eğlenmeli

Sarışınla dalga geçmeli

Esmer ile evlenmeli [Gülcan Kalay- Altınova]

95)

Karanfil moruna

Gitmeme köylü oğluna

On beş bilezik taksa

Girmem onun koynuna [Makbule Kalay- Altınova]

96)

Karanfil oylum oylum

Geliyor selvi boylum

Selvi boylum gelince

Şen olur benim gönlüm [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

97)

Karanfil üçbudak

Birine kurdum salıncak

Yârim uykun geldiyse

İşte kol işte kucak [Gülsüm Kantaş - Ayvalık]

Fotoğraf 1: Altınova'da kadın ve çocuklarla yapılan mani derlemelerinden bir görünüm.

98)

Karanfilim var göbekte

Bir yar sevdim gurbette

Gurbetteyse gurbette

Sevdası var yürekte [Selma Kalay – Altınova]

99)

Karanfilim budama

Sefa geldin odama

Beni candan seviyorsan

Dünürücü yolla babama [Gülcan Kalay- Altınova]

100)

Karanfilsin dalın yok

Sen güzelsin yârin yok

Yârini eller aldı

Cahilsin haberin yok [Makbule Kalay – Altınova]

101)

Karanfilsin dalın yok

Sen güzelsin yârin yok

Yârini eller almış

Senin hiç haberin yok [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

102)

Karşı karşı duralım

Telefonu kuralım

Birbirimizi çok sevdik

Nasıl ayrı duralım [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

103)

Karşıda kavun yerler

Biz de gitsek ne derler

Ne deseler desinler

Sevdiğimi bana versinler[Gülcan Kalay- Altınova]

104)

Karşıda köpek yatar

Pencerede et kaynar

Benim bir yârim var

Hep cezaevinde yatar [Gülcan Kalay- Altınova]

105)

Karpuzu kestim ham çıktı

İçinden de yılan çıktı

Benim sevdiğim herif

Askerde subay çıktı [Makbule Kalay-Altınova]

106)

Kaşların karasına

Ben düşmüş arasına

Az verdim çok yalvardım

Yârimin babasına [Armağan Saldak- Sarımsaklı]

107)

Kırmızı çemberi bağlama

Benim için ağlama

Ben bir asker karısıyım

Benim için ağlama [Birsal Kalay- Altınova]

108)

Kiremidin tozuylum

Ben bu evin kızıyım

Soracaksan sor beni

Sebahattin'in kızıyım [İpek Kalay- Altınova]

109)

Kiremitte gezerim

İnci boncuk dizerim

Hiç darılmayın kızlar

Ben sizden güzelim [Birsal Kalay – Altınova]

110)

Köprü altında çiçek

Bu çiçek biçilmeyecek

Benim sevdiğim yâr

Sigara içmeyecek [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

111)

Köprü altında çiçek

Bu çiçek biçilmeyecek

Benim sevdiğim oğlan

Sigara içmeyecek [Ayşe Kalay – Altınova]

112)

Köprü altından geçerim

Köpüklü kahve içerim

Sarışınla sevişirim

Esmerle dalga geçerim [Gülcan Kalay- Altınova]

113)

Köprüden geçerim

Köpüklü kahve içerim

Esmerle dalga geçerim

Sarışınla da sevişirim [Nergis Kalay – Altınova]

114)

Köprü altında kuzu

Oldum sarı kırmızı

Benim gibi bir yârin var

Altınova'nın yıldızı [Makbule Kalay- Altınova]

115)

Köprü altında kuzu

Tırnakları kırmızı

Benim bir yârim var

Altınova'nın yıldızı [Ayşe Kalay – Altınova]

116)

Köprü altında midye

Saat geldi yediye

Boynundaki kolyede

Sevgilimden hediye [Ayşe Kalay – Altınova]

117)

Köprü altında yıldız

Hoş geldin küçük baldız

Sen git ablan gelsin

Yatamıyorum yalnız [Lütfiye Kalay – Altınova]

118)

Kuyudan su çekerim

Kovalara dökerim

Bakma benim boyum ufak

Ben de sevda çekerim [Ayşe Kalay – Altınova]

119)

Kuyudan su çekerim

Kovalara dokerim

Hiç darılmayın kızlar

Ben sizden güzelim [Gülseren Kalay- Altınova]

120)

Kuyu kazın derin kazın

İçerde alın yazın

Al sevgilim şu mektubu

Hem ağıladım hem yazdım [Makbule Kalay- Altınova]

121)

Leblebi koydum tasa

Bastırdım basa basa

Benim bir yârim vardı

Azıcık boyu kısa [Gülseren Kalay- Altınova]

122)

Leblebi koydum tasa

Bastırdım basa basa

Benim bir yârim vardı

O da boyundan kısa [Ayşe Kalay – Altınova]

123)

Mandalım var kahraman

Yere düşse aramam

Ben bir yerli kızıyım

Kalaycılara yaramam [Makbule Kalay- Altınova]

124)

Manici başı mısın

Cevahir taşı mısın

İki gözüm söylesem

Kalbinde taşır mısın [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

125)

Manici başı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana bir mani söylesem

Sol cepte taşır mısın [Kıymet Tunca – Altınova]

126)

Manici başı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana bir mani söylesem

Ölünce (ye kadar) taşır mısın [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

127)

Marul ekdim tepeye

Yoldurmadım kimseye

Yedi sene sevda çektim

Bildirmedi kimseye [Gülcan Kalay- Altınova]

128)

Masa üstünde bardak

Yuvarlak mı yuvarlak

Benim bir kızım var

Dondurma kaymak [Gülsüm Kantaş - Ayvalık]

129)

Masa üstünde bardak

Yuvarlak mı yuvarlak

Benim sevdiğim yâr

Hem dondurma hem kaymak [İpek Kalay- Altınova]

Fotoğraf 2: Altınova'da çocuklarla yapılan mani derlemelerinden sonra bir görünüm.

130)

Masa üstünde bardak

Yuvarlak mı yuvarlak

Şenay'ın kızını alıyorum

Hem dondurma hem kaymak [Armağan Saldak- Sarımsaklı]

131)

Masa üstünde bıçak

Sandım beni vuracak

Anne haberin olsun

Abim kız kaçırarak [Ayşe Kalay – Altınova]

132)

Masa üstünde bıçak

Sandım beni vuracak

O tombulcak şeyler

Kime nasip olacak [Birsal Kalay- Altınova]

133)

Masa üstünde biber

Üfürsem yere gider

Benim bir sevgilim var

Ferdi Tayfur’a benzer [Gülseren Kalay- Altınova]

134)

Masa üstünde koku

Al şu mektubu oku

Seni sevdim seveli

Yoktur gözümde uyku [Gülsüm Kantaş - Ayvalık]

135)

Maydanoz biçilmez

Bizim tarladan geçilmez

Biz roman kızımız

Bizle dalga geçilmez [Nergis Kalay – Altınova]

136)

Maydanoz biçilmez

Bizim tarladan geçilmez

Roman kızı ilen

Dalga geçilmez [İpek Kalay – Altınova]

137)

Mendilim uçtu kavak yapraklarına

Ben sevgilimi düşürdüm derenin yataklarına

Vur vur gümlesin âlem olan dinlesin

Bizi yardan ayıran yataklarda inlesin [Makbule Kalay- Altınova]

138)

Merdiven üstü kırkayak

Üstüne bastım tam ayak

Ben sevgilimi görünce

Koştum ona yalın ayak [Ayşe Kalay – Altınova]

139)

Merdivenim kırkayak

Kırkına vurdum dayak

Sevgilimi görünce

Fırladım yalın ayak [Makbule Kalay- Altınova]

140)

Merdivenin var kırkayak

Kırkına da vurdum dayak

Yârin sesini duyunca

Koşarım ben yalın ayak [Ayşe Kalay – Altınova]

141)

Mısır ekdim bir tarla

Parla sevgilim parla

Eğer beni seversen

Çıkar yazmanı salla [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

142)

Ne uyursun ne uyursun

Uykularda ne bulursun

Al abdesti kıl namazı

Cennet taalayı bulursun [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

143)

Ne uyursun ne uyursun

Uykularda ne bulursun

Al abdesti kıl namazı

Cennet yolunu bulursun

O berberi berberi

144)

Ben istemem berberi

Olursa kalaycı çocuğu olsun

Nişadır koksun elleri [Gülcan Kalay- Altınova]

145)

Oğlanın adı Orhan

Çam dibinde oturan

Sen misin sevgilim

Dün gece bizim cama vuran [Gülseren Kalay- Altınova]

146)

Oğlanın adı Yılmaz

Olmaz sevgilim olmaz

Gel sevgilim kaçalım

Bize nikâh kıyılmaz [Gülcan Kalay- Altınova]

147)

Oyalı çemberi bağlama

Benim için ağlama

Ben buralı değilim

Bana gönül bağlama [Makbule Kalay- Altınova]

148)

Oy dereler dereler

Neler gördüm ben neler

Senin değil benimdir

O kara gözler [Gülcan Kalay- Altınova]

149)

Oy elime elime

Sancı girdi belime

Her tarafım senindir

Uçkuruma elleme[Makbule Kalay – Altınova]

150)

Oy yaparım yaparım

Gökte yıldız kaparım

Senin gibi maniciye

Ben kapak yaparım [Ayşe Kalay – Altınova]

151)

Oy yaparım yaparım

Gökten yıldız kaparım

Senin gibi maniciyi

Tuvaletime terlik yaparım [Makbule Kalay – Altınova]

152)

Paltom var dize kadar

Kalk gidelim bize kadar

Bize gelmez isen

Beklerim seni yaza kadar [Birsal Kalay – Altınova]

153)

Pembe giyerim pembe

Pembe yakışır gence

İnsan bir hoş oluyor

Sevdiğini görünce [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

154)

Pembe pembe kutular

Haplarımı yuttular

Deli gibi severken

Buz gibi soğuttular [Gülseren Kalay- Altınova]

155)

Pencere altı kum altı

Balık suya bulandı

Acele etme sevdiğim

Yaşım daha on altı [İpek Kalay- Altınova]

156)

Pencereden bak bana

Fındık fıstık at bana

Fındık fıstık atmazsan

Küçük nişan tak bana [Ayşe Kalay – Altınova]

157)

Portakalı soyamadım

Tadına da doyamadım

Her tarafında gezdirdim

İçine de koyamadım [Ayşe Kalay- Altınova]

158)

Romanlıktır sefalıktır

Yarısı da cefalıktır

Çalgısız da olamayız

İşte bu da romanlıktır [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

159)

Sarı sarı sapsarı

Sarıçiçek sapları

Sevgilim hastalanmış

Ben olayım ilacı [Gülseren Kalay- Altınova]

160)

Seversem gizlemem

Gidersem gizlemem

Ben böyleyim

Bir filmi iki defa izlemem [İpek Kalay- Altınova]

161)

Sıra sıra kazanlar

Kara yazı yazanlar

Cennet yüzü görmesin

Aramızı bozanlar [Selahattin Kalay – Altınova]

162)

Silahım doldu saçma

Her yere sırrını açma

Sekizinci yaram var

Bir yara da sen açma[Gülseren Kalay- Altınova]

163)

Siyah üzüm salkımda

Herkes bunun farkında

Benim bir sevdiğim var

Altınova'nın parkında [İpek Kalay- Altınova]

164)

Soğanı ince doğra

Geçerken bana uğra

Uğramazsan eğer

Kara veremlere uğra [İpek Kalay- Altınova]

165)

Su gelir merdim merdim

Su değil benim derdim

Kavaklar kalem olsa

Yazılmaz benim derdim [Yağmur Kalay – Altınova]

166)

Şalvarımın ağına bak

Çevir de dalına bak

Sevdiğim oturmuş ağlıyor

Sevdanın zoruna bak [Makbule Kalay- Altınova]

167)

Şekerim var ezilecek

Çemberimden süzülecek

Verin benim bahşişimi

Çok yerim var gezilecek [Yaprak Çelik – İvrindi]

168)

Tarlalar dönüm dönüm

İçinde yeşil kilim

Hiç kucağımdan kalkmayasın

Kara zülüflü gelin [Ayşe Kalay – Altınova]

169)

Tellim cici bici

Bastım çimen içi

Sana mı kaldım

Allah'ın kara piçi [İpek Kalay- Altınova]

170)

Terziler biçer kumaşı

Cebindedir cevahir taşı

Benim beyim iki gözüm

Sensin berberlerin başı [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

171)

Testiyi vurdum gümlesin

Âşık olan dinlesin

Beni yardım ayıran

Yataklarda inlesin [Gülcan Kalay- Altınova

172)

Trenin aynasıyım

Hazırın basmasıyım

Geleceksen gel artık

Ben sevda hastasıyım[Ayşe Kalay – Altınova]

173)

Trenin aynasıyım

Hazırın basmasıyım

Gelme doktor gelme

Sevda hastasıyım[Gülseren Kalay- Altınova]

174)

Tulumba başındayım

On beş yaşındayım

Alacaksan al beni

Tam senin yaşındayım [Ayşe Kalay – Altınova]

175)

Tulumba başındayım

On sekiz yaşındayım

Alacaksan al beni

Tam senin yaşındayım[Aycan Cihan – İvrindi]

176)

Uzaklara gitme

Sana küserim

Yakınlara gelme

Alır giderim[Armağan Saldak- Sarımsaklı]

177)

Uzun uzun kavaklar

Dökülsün yapraklar

Ben yârime doymadım

Doysun kara topraklar [Gülcan Çelik – İvrindi]

178)

Vurun gömleğimi

Al kanlara bulansın

Çağırın sevdiğimi

Tabutumda dolansın

Beni de görünce

Allah’ından utansın [Makbule Kalay- Altınova]

179)

Yârim İstanbul’u mesken mi tuttun

Gördün güzelleri beni unuttun

Sılaya dönmeye yemin mi ettin[Nazmiye Balkır – Gündoğan]

180)

Yaş nane kuru nane

Seviştik yane yane

Sen orada ben burada

Sonumuz tımarhane[Gülcan Kalay- Altınova]

181)

Yaş nanenin kurusu

Ben anlamam doğrusu

Benim sevdiğim oğlan

Altınova'nın kumrusu [Makbule Kalay- Altınova]

182)

Yerden aldım makası

Kestim gömlek yakası

Fazla tepinme Makbule

Kolay girsin kafası[Ayşe Kalay- Altınova]

183)

Yoldan gider bir kişi

Fermuarım dikişi

Yaktı yandırdı beni

Bu pezevengin gidişi [Birsal Kalay- Altınova]

184)

Yoldan gider bir kişi

Fermuarımın dikişi

Yaktı yandırdı beni

Şu delinin gidişi [Makbule Kalay – Altınova]

185)

Yeşil cami direk ister

Görmeye bir yürek ister

Benim karnım tok ama

Arkadaşım börek ister [Yaprak Çelik – İvrindi]

5. NİNNİLER

5.1. Ninnilerin İncelenmesi

Uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve bir takım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört dize ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir (Kaya, 2010: 575).

Anonim ninnilerin çoğu yedi hecelidir ve mani tipinde kafiyeleşmişlerdir. Fakat daha çok âşıklar tarafından söylenmiş olan ve yapı bakımından anonim olanlara nazaran çok daha sağlam olan sekiz ve on bir heceli ninnilere de rastlamak mümkündür. Ninniye söyleyen kişiye bağlı olarak anonim ninnilerde sık sık hece kusurları görülmektedir (Kaya, 1999: 344).

Ninniler, çocukları uyutmak veyahut çocukları severken söylenen sözler gibi fonksiyonlara sahiptir. Bunlar dışında da farklı içerikte yazılabilmektedir. Amil Çelebioğlu ninnileri içeri olarak tasnif etmiş ve incelemiştir:

- a) Dinî, kutsî ve fikrî mahiyette ninniler,
- b) Efsane ve ağıt türünden ninniler,
- c) Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler,
- d) Sevgi ve alaka ifade eden ninniler,
- e) Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
- f) Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler,
- g) Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
- h) Va'd mahiyetinde ninniler,
- i) Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler (Çelebioğlu, 1982: 20).

Ninnilerin ilk söyleyeni, bestecisi kadınlardır. Musikisi, ritmi ve biçimi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa anne sevgisini aktarma çabası vardır. Ninniler, çocuğun uzun ömürlü olması, nasibinin bol olması, nazar ve hastalıklardan korunması, bebeğin ağlamaması, uslu olması, çabuk büyümesi, gelin ya da damat olması dileği, çocuğun gelecekte mutlu olması dileklerini içeren doğaçlama söyleyişlerdir (Yardımcı, 1998: 50).

Balıkesir Romanları genellikle ninni kavramlarını kullanmalarının yanı sıra özellikle körfez kesiminde yaşayan Romanlar nenni kavramını daha fazla

kullanılmaktadırlar. Derlenen ninnileri şekil açısından incelediğimizde şekilde tutarlılık olmadığını görmekteyiz. Örneğin bir numaralı ninni ve dört numaralı ninni iki dörtlükten oluşmaktadır ancak diğer ninniler bir dörtlükten oluşmaktadır. Ölçüde de aynı durum söz konusudur. Bazı mısralar altılı, bazıları sekizli, bazıları dokuzlu olduğu görülmektedir.

Derlenen ninniler içerik olarak anne ile çocuk arasındaki bağın hafif, monoton, uyku verici bir karakterde karşımıza çıkmış halleridir. Ancak bunun yanı sıra anne, çocuğa bu dörtlüklerde sitemini, övgüsünü de belirtmektedir.

5.2. Ninni Metinleri

5.2.1. Ninni I

Ey aşk sana geldim
Anne büyüt beni
Ninni, masallarla
Dizlerinde uyut beni

Ey aşk vurur musun
Kor gibi durur musun
Ben daha küçüğüm desem
Kıyar mısın bana[İpek Kalay- Altınova]

5.2.2. Ninni II

Nenni yavruma nenni
Süleyman'dan olmazsan
Doğurmaz idim ben seni
Sevmez idim ben seni [Ayşe Kalay- Altınova]

5.2.3. Ninni III

Dandini dandini danalı bebek
Ellere ayakları kınalı bebek
Annesi babası çok sever
Uyur büyür nazlı bebek[Armağan Saldak- Sarımsaklı]

5.2.4. Ninni IV

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
E...E....E....E....

Biner atın iyisine
DüŖer yolun kıyısına
Haber verin dayısına
Ŗeker alsın kuzusuna
E...E...E...E.... [Armağın Saldak- Sarımsaklı]

5.2.5. Ninni V

Asmaya kurdum salıncak
Eline de verdim oyuncak
Susun ey arkadaşlar
Benim kuzum uyuyacak[Makbule Kalay- Altınova]

5.2.6. Ninni VI

Atam tutam ben seni
Ŗekere katam ben seni
AkŖam baban gelince
Önüne atam ben seni[Gülcan Kalay- Altınova]

6. BİLMECELER

6.1. Bilmecelerin İncelenmesi

Gelenekten süregelen ve hemen her konudaki birtakım somut- soyut kavramların uzak-yakın ilişkiler yoluyla zihinde çağrışımını sağlayan, bir nevi oyuna dayalı zihni melekelerin gelişmesinde önemli rol oynayan ve daha ziyade manzum yapıda olan söz kalıplarıdır (Kaya, 2010: 164). Şükrü Elçin ise bilmecayı şu şekilde tanımlamaktadır: Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı olayları insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik türünden somut kavramlara dinî ilgiler, çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1983: 607).

Araştırmacıların tanımlarındaki ifadelerde belirtildiği gibi bilmeceler daha çok zihinsel egzersizdir. Ancak bu egzersizler sıradan bir soru kalıbı şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Bilmeceler öğretici ve eğlendirici temele dayanan geleneksel soru kalıplarıdır. Her ne kadar bilmecelere soru kalıbı şeklinde denilse de pek çok bilmecenin sonunda soru işareti bulunmamaktadır. Bilmecenin sonunda bir cevap beklenildiğini kalıplaşmış ifadelerden öğrenmekteyiz. Balıkesir Romanları arasında da derlenen bilmecelerde de soru cümlesi şeklinde bilmeceye rastlanmamıştır. Ayrıca Balıkesir Romanlarında bilmece türünün başka bir ad ile kullanılmadığı da tespit edilmiştir.

Romanlar arasında bilmece sorma geleneği oldukça zayıflamış durumundadır. Bu durumun en güçlü göstergelerinden biri derlediğimiz bilmecelerin tümü yetişkin kaynak şahıslara ait olmasıdır. Çocuk kaynak şahısların bilmece bilmemesi bu türün Romanlar arasında canlılığını yitirmiş olduğunu göstermektedir. Bu durumu teknolojinin hızla ilerlemesinden dolayı geleneğin olumsuz etkilenmesi olarak açıklayabiliriz. Diğer toplumlar gibi Romanlarda bu durumdan olumsuz etkilenenler arasındadır.

Derlenen bilmecelerin tasnifi konusunda Şükrü Elçin'in tasnifi esas alınmıştır. Bu tasnife göre bilmeceler:

1. *Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler*
2. *Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler*
3. *Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler*
4. *İnsanlar ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler*

5. Eşya ile ilgili bilmeceler

6. Manevî-dinî unsurlarla ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler (Elçin, 1970: 81-88).

Tarafımızca derlenen bilmecelere bir de diğer bilmeceler başlığı eklenmiş ve tasnife girmeyen bilmeceler de oraya dâhil edilmiştir. Bu tasnifte “Tabiat ve Tabiat Hadiseleri İle İlgili Bilmeceler” bölümüne 6, “Bitkiler ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler” bölümüne 10, “Hayvanlar ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler” bölümüne 5, “İnsanlar ve İnsan Uzuqları İle İlgili Bilmeceler” bölümüne 2, “Eşya ile İlgili Bilmeceler” bölümüne 6, “Manevî-Dinî Unsurlarla ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler” bölümüne 1, “Diğer Bilmeceler” bölümüne de 3 bilmece olmak üzere toplamda 33 bilmece dahil edilmiştir.

Tespit ettiğimiz bilmecelere şekil bakımından 13 tanesinin tek mısra, 14 tanesinin iki mısra, 2 tanesinin üç mısra şeklinde olduğu görölmektedir. Ayrıca 4 tane bilmecenin de mensur halde olduğu yani cümle şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

6.2. Bilmece Metinleri

6.2.1. Tabiat ve Tabiat Hadiseleri İle İlgili Bilmeceler

1.Kar yağar han gibi

Oturur sultan gibi

Acısı da soğan gibi (Kış) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

2.Bir avuç nişadır

Dünyayı kuşatır (Işık) [Gülcan Kalay- Altınova]

3.Benim bir kızım var gece gündüz ağlar (Nehir)[Ayşe Kalay- Altınova]

4.Eli yok ayağı yok kapı açar (Rüzgâr) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

5.Ben giderim o gider

Arkamdan tın tın eder(Gölge) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

6.Gök üstünde yarım elma (Ay) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

6.2.2. Bitkiler ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler

1. Yer altında sakallı dede (Pırasa) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

2.Yer altında civcivli tavuk (Patates) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

3.Pazardan alırım bir tane

Eve gelirim bin tane (Nar) [Gülcan Kalay- Altınova]

4.Ağaç üzerinde kilitli sandık (Ceviz) [Gülcan Kalay- Altınova]

5.Yol üzerinde kırmızı bohça (Domates) [Gülcan Kalay- Altınova]

6.Dalı bir tane saçı kırk tane (Buğday) [Gülcan Kalay- Altınova]

7.Kap kap döşek bunu bilmeyen eşek (Lahana) [Gülcan Kalay- Altınova]

8.Yer altında kıllı papaz (Pırasa) [Gülcan Kalay- Altınova]

9. Otlukta pişer

Bize de düşer (Çilek) [Gülcan Kalay- Altınova]

10. Alçacık tepeler

Çingiraklı küpeler (Nohut) [Gülcan Kalay- Altınova]

6.2.3. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri İle İlgili Bilmeceler

1. Yer altında yağlı kayış (Yılan) [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

2. Dışı kaya içi sarı (Yumurta) [Gülcan Kalay- Altınova]

3. Altı tahta üstü tahta içinde kara tahta (Kaplumbağa) [Gülcan Kalay- Altınova]

4. Kırılınca yenilir (Yumurta)

5. Kanadı var kuş değil

Boynuzu var, koç değil (Kelebek)

6.2.4. İnsanlar ve İnsan Uzuvarları İle İlgili Bilmeceler

1. Ben giderim, o gider

İçimde tık tık eder. (Kalp) [Ayşe Kalay- Altınova]

2. Biz biz idik

Otuz iki kız idik

İki duvara dizildik. (Diş) [Ayşe Kalay- Altınova]

6.2.5. Eşya İle İlgili Bilmeceler

1. Kapı arkasında boynu bükük (Süpürge) [Gülcan Kalay- Altınova]

2. Ucundan tuttum

Dibine kadar soktum (Çizme) [Makbule Kalay- Altınova]

3. Benim kızlarım var biri küçük biri daha küçük diğeri daha da küçük (Boru)
[Ayşe Kalay- Altınova]

4. Sıra sıra odalar

Birbirini kovalar (Tren) [Hamiyet Dutçu - Gündoğan]

5. Uzun uzun odalar

Birbirini kovalar (Tren) [Ayşe Kalay- Altınova]

6.Kışın gelir, yazın gider (Soba) [Vedat Kalay- Altınova]

6.2.6. Manevi-Dinî Unsurlar ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler

1.Yol üstünde kilitli sandık (Mezar) [Vedat Kalay- Altınova]

6.2.7. Diğer Bilmeceler

1.Bilmece bildirmece,

Dil üstünde kaydırmaca (Dondurma) [Vedat Kalay- Altınova]

2.Sabahtan akşama aradım

Akşamdan sabaha bulamadım (Uyku) [Vedat Kalay- Altınova]

3.Uzaktan bakar

Adamı sokar (Silah) [Ayşe Kalay- Altınova]

7. ALKIŞ ve KARGIŞLAR

7.1. Alkış ve Kargışların İncelenmesi

Alkış ve kargışlar günlük yaşamda sıkça karşılaşılan kalıp ifadelerdir. İnsan dilek ve hedeflerin kesin olarak birine ulaştırmak istediği zaman alkış ve kargışa ihtiyaç duyar. Alkış ve kargışlar kişinin aklından ve kalbinden geçeni kesin olarak anlatır ve kişiyi rahatlatır. Bazen durum dua ve beddua sözleriyle ifade edilmediğinde amaç eksik kalır.

Doğan Kaya alkışı, yani dua sözcüğünü “birinin iyiliği için Allah’a yakarma, niyazda bulunma” olarak tanımlarken kargışı, yani bedduayı “çaresi olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Kaya, 2001: 4-22).

Sihir şiirlerinin bir türü olarak alkışları ifade eden Ali Duymaz, insanların psiko-sosyal yapıları gereği din ve büyüünün yanında sözlü bir etkileme aracı olarak alkışları da kullandığını belirtir. “Eski dönemlerde insanların, tabiatı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirme arzusundan kaynaklanan büyülerin, kurban ve ibadet gibi fiili unsurlarının paralelinde poetik sözlü kalıplar olarak dikkat çeken alkışlar, büyüsel mahiyetlerini yitirdikten sonra dilin estetik kuralları içinde nezaket ifadeleri olarak görev almaya başlamışlardır. Duymaz, alkışların başlangıçta daha hacimli ve nazmın bütün özelliklerini taşıdığını belirterek alkışlar zamanla kısalmış, yoğunlaşmış ve kalıp sözler haline gelmiştir (Duymaz, 2002: 45).

Romanlar arasında alkış ve kargışlar daha çok dua ve beddua olarak karşımıza çıkmaktadır. Alkış ifadeleri Romanlar arasında yaygın değildir. Romanlarla alkış ve kargış ile ilgili konuşurken kargış örneklerini ardı ardına sıralarken alkışa sıra geldiğinde kargış kadar söylenememiştir. Ayrıca Romanlar, kargışı dile getirirken hiçbir çekinme yaşamamışlardır. Felaket getirebileceği, uğursuz getirebileceği gibi durumu göz ardı edildiği gözlemlenmiştir.

Romanlar arasında tespit ettiğimiz alkışlar dua olarak kabul edilir ve alkışların tümü Allah’ın adıyla başlamaktadır. Kargışlarda da genellikle Allah adı kullanılmıştır. Dualarda ve beddualarda Allah adının sıkça kullanılmasının arka planında ifadeyi güçlendirme amacı görülmektedir.

Derlemiş olduğumuz alkışlarda ömrün uzun olması, geleceğin güzel olması, sağlık, bereket, geçim gibi ifadeler yer alırken kargışlarda ise bela, sağlık yoksunluğu, ölüm, maddi darlık, ocağın dağılması, yuvanın yıkılması istenmektedir.

7.2. Alkış ve Kargış Metinleri

7.2.1. Alkış Metinleri

- 1) Allah dirlik düzenlik versin.
- 2) Allah sağlık versin.
- 3) Allah huzur versin.
- 4) Allah sana zeval vermesin.
- 5) Allah senin nasibini arttırsın.
- 6) Allah baba kötülüklerden korusun.
- 7) Allah çoluk çocuğuna bağışlasın.
- 8) Allah anana babana bağışlasın.
- 9) Allah kocana bağışlasın.
- 10) Allah iyi kısmet versin.
- 11) Allah iyi nasipler versin.
- 12) Allah iyi koca versin.
- 13) Allah hayırlı evlat nasip etsin.
- 14) Allah gönlüne göre versin.
- 15) Allah hayırlısını versin.
- 16) Sevdiğine kavuşasın.
- 17) Allah zengin koca versin.
- 18) Sarı liralarda içinde yüzesin.

7.2.2. Kargış Metinleri

- 1) İki yakan beri gelmesin.
- 2) Teneşire gel.
- 3) Kurşunlara gelesin.
- 4) K r kuyularda ışıksız kalasın.
- 5) Ağzın yamulsun.
- 6) Kan gelsin burnundan.
- 7) şimşek ateşi yaksın seni.
- 8) Ağzın arkana gelsin.
- 9) Kanser vursun memelerini.
- 10)  l m hastalığı bulsun seni.
- 11) K r olasın.
- 12) Fel  ge iresin.
- 13) Allah senin belanı versin.
- 14) Kan kusasın ağzından.
- 15) Kazaya gelesin, belaya gelesin.
- 16) Araban beş takla atsın.
- 17) Cezaevinde şişlerle vurulasın.
- 18) Ananla babanla kaza yapasın.
- 19) En kıymetlini Allah alsın.
- 20) Kıymetli evladından Allah  ıkartsın.
- 21) Allah seni bildiği gibi yapsın.
- 22) Hayr gün görme.
- 23) K r olasın gözlerinden.
- 24) Yüzün g lmesin bu dünyada.
- 25) Cendene gidesin. (cehennem)
- 26) Patlasın karnından, böbreklerinden  ıkasın.
- 27) Belin kırılsın.
- 28) Kanser girsin içine.
- 29) Bomacak (boğmaca) kanser içine girsin.
- 30) Allah senden çıkarsın.
- 31) Allah çarpsın seni.
- 32) Ellerin fel  olsun, ayakların kırılsın.

- 33) Allah sana çirkinlik versin de evde kalasın.
- 34) Etlerini yiyessin.
- 35) Dişlerin dökülsün.
- 36) Saçların dökülsün.
- 37) Allah frengi veressin.
- 38) Allah'ından bulasın.
- 39) Çene bezi bağlansın.
- 40) Gören gözün görmez olsun.
- 41) Allah nasıl biliyorsa öyle yapsın seni.
- 42) Allah'a bıraktım seni.
- 43) Allah çıkartsın senden.
- 44) Sinan Dede'nin kılıcına gelesin.
- 45) Sinan Dede'nin kılıcı kessin seni.
- 46) Hamza Baba'nın kılıcı çarpsın seni.
- 47) Hamza Baba'nın dedeleri çarpsın seni.
- 48) Hamza Baba'nın kılıcına gelesin.
- 49) Ölmüş babanın yanına gidesin.
- 50) Boklu dereye atılasın.
- 51) Prangalara gelesin.
- 52) Kelepçelere gelesin.
- 53) Boynun altına gelesin.
- 54) Dünyada tutunacak dalın olmasın.
- 55) Sürüm sürüm sürünesin.
- 56) Kolların arkana geçsin.
- 57) Boynun devrilesi.
- 58) Ayakların ters dönsün.
- 59) Bel felci geçiresin.
- 60) Kanser girsin beynine.
- 61) Yaşarken nefes alamayasın.
- 62) Allah can alsın, canını alsın.
- 63) Köpek ol.
- 64) Memem haram olsun.
- 65) Bana ne gösteriyorlarsa Allah iki katını versin.
- 66) Çoluğun, çocuğun yarın benden beter olsun.

- 67) Benim ocağım yanmıyor, Allah onlarında ocağını söndürsün.
- 68) İçlerinden verem çıksın.
- 69) Yavrularında görsünler.
- 70) Kaza yapasın, bela yapasın.
- 71) Elin, ayağın içinde kırılsın.
- 72) Allah'a havale ediyorum.
- 73) Volkan içine girsin.
- 74) Allah baba sorsun senden.
- 75) Ağzından girsin burnundan çıksın.
- 76) Dişlerin dökülsün ağzından.
- 77) Şimşek ateşlerine gelesin.
- 78) Dede çarpsın seni.
- 79) Kazaya belaya gelesin.
- 80) Böbreklerin dağılsın.
- 81) Kocan kuma getire.
- 82) İshal olasın.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR ROMANLARINDA HAYATIN GEÇİŞ AŞAMALARI: DOĞUM, DÜĞÜN VE ÖLÜM

İnsan; dünyaya gelir, büyür, olgunlaşır ve ölür. İnsanın yaşam döngüsünün net bir şekilde ifadesi olan bu cümle, birey üzerine önemli olay ve süreçleri içermektedir. ‘Geçiş aşamaları’ diye adlandırdığımız bu dönemler; ‘doğum, evlenme ve ölüm’ şeklinde üç ana başlık altında yer almaktadır. Bu dönemler bireyin hayatını tanıma ve anlamlandırmada önemli rol üstlenmektedir. *İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi olan doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinin her biri kendi bünyesi içinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu önemli aşamaların çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur* (Artun, 2005: 125).

Ünlü Fransız Halkbilimcisi Arnold Von Gennep’in geçiş dönemleri ile ilgili ayrıntılı tanımlamasında ise şu ifadeler yer vermektedir:

Bireyin durumunu değiştiren her değişiklik kutsal ve din dışı arasında etkisel (aksiyon) ve tepkisel (reaksiyon) hareketler oluşturmaktadır. Toplumdan topluma ve bir sosyal durumdan bir başka sosyal durumla ilgili çeşitli ve başarılı geçiş uygulamalarının olduğu, böylece bir insanın hayatının başlangıç ve bitişleri benzeyen geçiş dönemleri ile belirginleşmiş hale getirir. Gennep’e göre bu geçiş evreleri; doğum, sosyal ergenlik, evlilik, babalık/analık, sosyal gelişme, mesleki uzmanlaşma ve ölümdür. Bu olayların her biri için törenler vardır. Bu törenlerin temel görevi veya işlevi bireye tanımlanmış, belirgin bir durumdan bir başkasına geçişte yardımcı olmaktadır. Bunların hepsinin amacı aynı olduğuna göre yerine getirdikleri işlerin anlamında da aynı olmak durumu geçerlidir. Bu ayniyet detayda birebir olmasa da en azından kıyasla bir benzerlik durumundadır. Çünkü birey de

değişikliğe yavaşça ilerlerken, arkasında bıraktığı birkaç geçiş ile yine önünde birkaç geçiş bir bakıma aynı yapı içinde onu beklemektedir. Bu durum, doğum, çocukluk, sosyal erginlik, nişan, evlilik, hamilelik, babalık, dini derneklere giriş ve cenaze törenleri arasındaki benzerlikleri açıklamaktadır. Dahası, ne bireyler ne de toplum, tabiat ya da kâinatın belirli bir periyodik düzenle insan üzerindeki akislerine rağmen ondan bağımsız hareket etmezler. Kâinatta da ileri yönelmeler veya göreceli olarak duraklamalar içeren dönemler ve geçişler vardır. Biz ayrıca bu törenlere bir aydan diğerine, bir mevsimden diğerine, bir yıldan diğerine geçiş şeklinde takvime bağlı ve insanların ritlerle karşıladığı geçiş törenleri vardır (Gennep, 1939: 49-50).

Türkiye’de etnoloji çalışmalarında önemli isimlerinden biri olan Sedat Veyis Örnek, geçiş aşamaları üzerine şu ifadelerde bulunmaktadır: “Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli ‘geçiş dönemi’ vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu ‘geçiş’leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu ‘geçiş’ dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktadır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

Böylece ‘geçiş’ dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. Geleneksel halk yaşamının başarılı bir bireşimine varabilmek için, birçok başka şeyin yanı sıra bu üç önemli ‘geçiş’ döneminin de sistemli bir şekilde araştırılması gerekmektedir (Örnek, 2014: 183).

Örnek’in de ifade ettiği gibi, Balıkesir Romanlarının geçiş dönemleri gelenekler, âdetler ve törenler çerçevesinde araştırılmıştır.

1. Doğum

Doğum, insan yaşamının başlangıcıdır. Doğum aşamasından sonra diğer evreler gerçekleşebilir. *Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopyu sayısını arttırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan, “çocuk ailede ocağı tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır. Öte yandan doğum, kadına duyulan saygınlığı arttırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise “evlat sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur (Örnek, 2014: 184).*

Kadının en önemli özelliklerinden biri olan doğurganlık, bilhassa Doğu toplumlarında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kadının doğurganlık özelliği ve erkek bireyin çocuk sahibi olabilmesi soyun devamlılığı açısından önemlidir. Doğum hadisesini bir süreç olarak düşündüğümüzde üç dönem içerisinde incelememiz gerekir. Hamile kalınmadan önceki dönem; doğum öncesi, doğumun gerçekleştiği zaman doğum sırası ve doğumla birlikte başlayıp doğum sonrasını da kapsayan sürece ise doğum sonrası dönem denilmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde doğum çevresinde gelişen uygulamalar; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası başlıklarıyla üç aşamada incelenmiş ve Balıkesir Romanlarında yaşayan inanma ve bunlara bağlı pratikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Doğum Öncesi

1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları

Evliliğin ardından uzun bir süre geçmesine rağmen hamile kalamayan kadına halk arasında “kısır” denilmektedir. Kısırlık durumundan kurtulmak, gebe kalabilmek için geçmişten günümüze kadar çeşitli uygulamalar yapılmış ve farklı şekillerde de bu durumdan kurtulmanın çaresi aranmıştır.

Toplumumuzda kısırlık kadına özgüdür, erkeğin de kısır olabileceği düşünülmemeyerek suç hep kadında aranır. Bu nedenle, gebe kalmak isteyen kadın çocuk sahibi olabilmek adına çeşitli çareler aramak, önlemler almak zorundadır (Altun, 2004: 102). Daha evlenmeden önce genç kız, çocuğu olup olmayacağını öğrenmek için sabırsızlık gösterir ve fal türünden bazı işlemlere başvurur. Kadının çocuk, özellikle erkek çocuk, sahibi olabilmesi için, evliliğin en başında uygulanan işlemler vardır. Gelinin yatağında gerdekten önce erkek çocuk yuvarlamak, kucasına erkek çocuk vermek gibi. Bütün bunlar bir çeşit tedbirdir. Ama evlendikten sonra çocuk olmuyorsa, bunun giderilmesi için değişik yollara müracaat edilir (Boratav, 1984: 143).

Aile kavramını çoğu kavramdan üstün tutan Balıkesir Romanlarında saha çalışması sırasında çocuğu olmayan kadının doktora giderek modern tıbbın imkanlarından faydalandığı görülür. Bunun yanı sıra halk arasında uygulanan ve doğurganlığı artırdığını ve kısırlığa çare olduğunu düşündükleri birtakım pratikler uygulamışlardır.

“16 yaşında evlendim. 3 sene bebeğim olmadı. Tabii doktorlara gitmedik, bebeğim olmadı diye. Bizim bir köyde nine vardı. O nine gelirdi bize benim belime havan tutarlardı. Kasıklarımı çekerlerdi. O nine bana koca karı ilacı yaptı. Yumurtanın beyazıyla sabunu rendeleyip krem haline getirip onu belime koydu, bir de havan tuttular. Benim ilk bebeğim öyle oldu, bir kız çocuğum oldu. Doğumum normal doğumhane de oldu. Ondan sonra da hep bebeklerim oldu.” [Aynur Süyüköz -Dinkçiler]

“Kadın gebe kalamıyorsa ilk önce koca karı ilaçları yaparlardı. Baktılar olmuyor bu sefer de kadının beline küp, çömlek tutarlardı. Bardak tutarlardı, kadının karnını çekerlerdi.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Şimdiki doktorlara gidiyorlar. Tabi bizim zamanımızda da doktorlar vardı ama bizde bilinç yoktu hep falcılara, büyüçülere danışırdık, onlara giderdik. Bizim zamanımızda gebe kalamayan kadın hemen büyü, muska yaptırırdı. O da olmayınca koca karı ilaçları yaparlardı. Benim ilk çocuğum bakımsızlıktan öldü. 19 yaşında anne oldum. Kayınvalidem tuttu çocuğu okuyan kadına götürdü, sözde iyileşecek diye. O zamanlar doktor da var ama doktora götürmedik. O okutmadan yarım saat- bir saat sonra kız çocuğum vefat etti. (Acısını hiç unutamıyorum) Şimdiki nesiller özel hastanelerde doğum yapıyorlar.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Benim yaşıım genç ben bilmem, görmedim ama çok şey duydum eskilerden. Koca karı ilaçları yapıyorlardı. O da olmadı saman kaynatıp üzerine oturuyorlardı. Soğan kaynatıp üzerine oturuyorlardı. Ebegümece, ısırgan otları kaynatılıp içiliyordu. Eski zamanlarda çömlekleri yakıp hem karnına hem de beline vuruyorlardı. Bende de oldu bu. Hala birbirimize tavsiye ediyoruz. (Çömlek vurdurma) Sıcak su üstüne oturuyorlardı, iltihap varsa akıp gitsin diye.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Çok eskilerden anamlar yaparlardı, nöbet şekerinden karışım yapıp sargılarla ana rahmine yerleştiriyorlardı. Böylece gebe kalamayan kadın gebe kalırdı. Çevrede bilinen bazı dedelere, yatırlara gidilirdi. Bebek istenirdi, dua edilirdi. Genellikle Akhisar Beyoba’daki yatırlara gidilirdi. Oralara gidilip dua edilirdi.” [Emine Tuna- Gümüşçeşme]

“Gebe kalamayan kadının bel açıklığı vardır diyerekten kavanoz tutulurdu. Beli sarılırdı. Üşütme varsa hamamlara gidilir. Hiç biri olmadı mı muska yaptırılırdı.” [Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

“En aşığı 4 sene çocuğum olmadı. Asker karısıydım, bir hocaya annemle bakındım. Hoca anneme ‘Kızında ümmü sübyan’ var dedi. Üzerinde ümmü sübyan muskası taşıması gerekliymiş dendi. Annem onu yaptırdı getirdi, belime bağladım. Ama o günden sonra bir gün önce rüya görmüştüm. Peygamber Efendimizin mezarına gitmiştim, ziyaret etmiştim. Üzerinde güzel bir toprak vardı, çimen namına da bir şey yoktu. O toprağı güzelce sıvazladım üstüne doğru doğrulttum, okşadım sonra da oradan ayrıldım. Az ileriye gidince bir zelvilik mezarlık gördüm. Orada sular akıyor paket taşların içerisinde. Oradan da ayrıldıktan sonra bir koca karı gördüm. Kadının yarısı toprağın içinde yarısı yorganın altında. Elleri kınalı, başında marhama var, beyaz sargılı, bürgülü yaşlı, zayıf bir kadın. Sonra konuşmaya başladık.

- Annecim yarı yerin içerde yarı yerin dışarda ne yapıyorsun böyle, dedim.*
- Kızım, dünyadayken ortak komşularla arpa ektik, kendimize çok ayırmışım ama. Bana şimdi burada ayırttırıyorlar.*
- Getir bende yardım edeyim, dedim.*
- Bitti bana dedi.*
- Anneciğim (ellerine yapıştım) senin ziyaretine geldim. Benim çocuğum olmuyor, kocam beni bırakacak, ben evlat dilemeye geldim buralara dedim.*

- *Dur bakalım, Allah'tan nida gelir belli olmaz, dedi. (Yastığı yorganı da var böyle yatıyor gibi oldu koca karı) Daha sonra da bana doğru bakarak: Ah yavrum senin çocuğun olmayacak, dedi.*

- *Ağlamaya başladım. Yarabbi ben ne yaparım yavrum olmazsa, dedim.*

- *Dur bakalım, yine dedi. Allah'tan nida gelebilir, dedi. Ardından da çocuğun olacak ama benim bedenimi sol elinle kaldıracaksın sağ elinle de benim altımı okşayacaksın ne çıkarsa da yutacaksın, dedi bana.*

- *Aynısını yaptım. Koca karı bir gazete kaldırmış kadar hafifti sol elimle de altını okşadım. Bir baktım ki altın renginde bir yılan üzerime doğru geliyor. Yılan var diye bağırdım.*

- *Tespih kaldırdı bana, korkma dedi. (Ne ateş var ne tava var cazır cazır kızartma sesi geliyor kulağıma.)*

- *Duyuyor musun diye sordu.*

- *Duyuyorum anne ama görmüyorum dedim.*

- *Bana doğru et uzattı. O etlerde iki parça bana hurma büyüklüğünde sağ avucuma koydu, olacak çocuğun dedi. Öylece ellerimi yumdu ve ne gönlünden ne geçiyorsa olacak, dedi. Beni de bul diye de ekledi.*

- *Seni nasıl bulayım derken ninenin mezarının başucunda da ahlat ağacı vardı. Ağaca da bir çaput bağlayayım buraya gelirim dedim. O etten bir parçasını ağzıma attım, bayıldım lezzetine. Ne av eti ne kuş eti hiçbir lezzetle mukayese edilemeyecek kadar lezzetli, yedim iki parçasını da. O günün sabahına da kocam askerden kaçıp gelmişti. Bir 40 gün sonra da aşerikliğim oldu. Muskadan önce de farklı şeylerden denedim. Kestane kaynatıp buğusuna oturdum, saman kaynattım, ağzımdan saman kokusu gelene kadar uyguladım bunu. Böyle çocuk sahibi oldum.”*

[Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Çömlek vurdururlardı başka da bir şey yapmadan zaten hamile kalınırdı.”

[Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Bir yıl kadar tedavi gördüm, koca karı ilaçları kullanmadım. Annemlerde tavsiye etmediler.”[Aycan Cihan - İvrindi]

“Soğan kaynatıp içiyorlardı. Koca karı ilaçları yapıp içiyorlardı. Öküzdilleri yiyorlardı.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

Balıkesir Romanlarında kısırlığı giderme yollarına bakıldığında dinsel-büyüsel ve halk hekimliği kapsamına giren uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Balıkesir Romanları kısırlığı gidermede dinsel-büyüsel nitelikte olan

uygulamalarda büyü ve muskaya başvurma öne çıkmaktadır. Hocalara başvurularak yaptırılan muskalar vücuda bağlı bir şekilde taşınır. Böylece doğurganlığı sağlayacak etmenler kısır kadına temas yolu ile geçebilecektir.

Ümmü sübyan muskası ise özel bir muskadır. Derlemelerimizdeki ifadelerle göre bu muskayı taşıyan kişiler de doğurganlık etkisini üzerlerinde taşımaktadır.

Balıkesir Romanlarında kısırlığı giderme yollarında başvuru uygulamaları da yatır, türbe ziyaretleri de yaygınlık göstermektedir. Özellikle Hıdrellezde, Bardak Kıran Dede Türbesi'nde bebek salıncağı yapılarak taklidi hareket ile bebeğe temas edilmektedir.

Balıkesir Romanları arasında kısırlığı gidermede çok daha yaygın olan uygulamalar halk hekimliğine dayalı uygulamalardır. Bu uygulamaları rahim içine yapılan uygulamalar, soğan, saman kaynatıp buğusuna oturtmak, ebegümeci, ısırgan otları kaynatıp içirmek, bele veyahut karına küp, çömlek, bardak vurma veya tutma olarak sıralayabiliriz.

Uygulamaları genel olarak değerlendirdiğimizde sıcaklıkla ilgili görülmektedir. Gebe kalınamayan durumlarda bel açıklığı var denilerek çeşitli bitkilerin ya buğularına oturur veyahut çeşitli bitkiler kaynatılarak içilir, bardak çekme, havan tutma, çömlek vurma gibi uygulamalarda gebe kalamayan kadın sürekli sıcak ile temas ettirilmektedir.

Yumurta, sabun, nöbet şekeri vb. ile yapılan karışımlara Balıkesir Romanları genel olarak "koca karı ilacı" adı vermektedir. Koca karı ilaçlarının karışımlarının nasıl olacağı veyahut nelerden oluşacağı pratiği uygulayanlar arasında farklılıklar göstermektedir.

1.1.2. Aşerme/ Aşeriklik

Örnek'e göre, *kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutum çok yaygındır ve "ye ekşiyi doğur Ayşe'yi" tekerlemesinde de anlatımını bulmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durum da "ye tatlıyı doğur atlıyı" tekerlemesiyle açıklanmaktadır. Ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen, aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, anıştırma ve yakıştırmalardan bazıları şu şekildedir: "Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor,*

yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2014: 187-188).

Anadolu'nun diğer bölgelerinde aşerme ile ilgili inanışlar, bu dönemde yenen yiyeceklerin şekli ile çocuğun üzerine bırakacakları etki arasındaki bağlantı olduğu yönündedir. Balık eti yiyen annenin çocuğun kemiklerinin zayıf olacağı, patates yiyenin çocuğunun tüysüz olacağına dair inanışlar da vardır (Acıpayamlı, 1974: 13). Samsun yöresinde hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağına inanılır. Yine kadının aşerdiği dönemlerde kime zıt olursa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (Şişman, 2002: 39).

Balıkesir Romanlarında aşerme ile ilgili saptamalarda diğer bölgelerden farklı bir uygulama görülmemiştir. Romanlar arasında aşerme; 'aşeriyor', 'aşeriklik' gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Aşerme durumunda gebe kadının dikkat etmesi gereken hususlar vardır. Gebe kadın bu dönemde yemek istediklerini yemeli ve kötü, çirkin şeylere bakmaktan kaçınmalıdır.

Aşerme durumunda hamile kadının canı bir şeyler çekip yediklerinden etkilendiği kadar hassasiyet ve rahatsızlıklar da baş göstermektedir. *"Aşiriklilik olduğunda miden bulanır. Hemen hemen her kokudan rahatsız olursun. Hep kusarsın."* [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

"Bizim orada derler ki; hamile kadının canı tatlı çekerse oğlan, canı ekşi çekerse kız çocuğu olur. Hamile kadının kalçası büyük olursa kız bebeği, kalçası küçük olursa bebeği oğlan olur inancı vardır. Hamile kadının karnı yayvan olursa bebeği kız, karnı sivri olursa bebeği erkek olur inancı vardır." [Aynur Süyüköz - Dinkçiler]

"Aşerenin canı ne çekerse onu yemelidir. Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi, ye tatlıyı doğur erkeği lafları eskiden buralarda çok vardır." [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

"Tatlı yenilirse oğlan, ekşi yenilirse kız çocuğu olur. Tatlı- ekşi yenilirse oğlan çocuğu olur. Hamile kadının yanaklarına kırmızı elma sürülürse çocuğunda yanakları kırmızı, al al olur. Hamile kadının karnı yayvan ise oğlan çocuğu, karnı sivri ise kız çocuğu olur. Hamilelikte kusma da elmayı tavuk yalağına bandırıp hamile kadına yedirilirse hamile kadının kusması kesilir." [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Kız çocuğuna gebelikte ekşi çok yenir, oğlan çocuğuna gebeliklerde de acı, tuzlu şeyler çok yenir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Gebe kadının canı patlıcan çok fazla çekerse oğlan çocuğu olur inancı var. Kız çocuğa gebelikte ise çok fazla ıspanak yenilir. Bunu kendim yaşadım biliyorum.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Çok ekşi yersen kız olur, çok tatlı yersen oğlan olur inancı bizde de var. Bunları duydum. Benim kız da ben sadece zeytin ile domates aşerdim. Normalde siyah zeytin hiç sevmem ama sürekli zeytinle domates aşerdim. şu an mesela bunları pek yiyen biri değilim ama hiç yemek yemedim sürekli domates ile zeytin yedim hamileliğimde.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Tatlı yersen erkek olur, ekşi yersen kız olur. Ben çok ekşi yedim, yoğurt yedim 9 tane kızım oldu. Yemek yapamazdık, soğan doğrayamazdık.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.1.3. Hamilenin Kaçınmaları

Kadın, hamilelik sürecinin başlangıcından itibaren hem fiziksel hem ruhsal değişimler gösterir. Bunların başında da annelik içgüdülerinden dolayı bebeğini zararlı etkenlerden koruma arzusu gelir. Bu nedenle hamile kadının yaşadığı topluma bağlı olarak kaçındığı birtakım inanışlar olabilmektedir.

Balıkesir Romanları arasında da genel olarak Anadolu’da görülen uygulamalar dışında pek farklı uygulama görölmemiştir. Çocuğun fiziksel görünümüyle ilgili kaçınmalar şunlardır:

“Özrü olan ile konuşulmaz, dalga geçilmez, haklarında konuşulmaz. Televizyonda korku filmleri izlenmez, çocuk onlara benzer. Çirkin kimseye bakılmaz. Kime hasret kalırsan, kimden uzak kalırsan bebek ona benzer derler bizim buralarda.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Hamile kadın herhangi bir şey tuttuktan sonra kaçınma olursa kaşıdığı yerde o tuttuğu şeyin lekesi orada çıkar.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Bir köylü karısı ciğer doğruyormuş o sırada da acaba bu mesele esas mı diyerek ellerini ciğere sürdükten sonra o elleri kalçasına sürmüş. Çocuğunun yarı yüzünün yerinden ciğer lekesi doğmuş. Bunu gördüm, şahit oldum.

Bir de kendi gelinimi söyleyeyim sana. Zeytin topluyorduk bahçede çalışıyorduk. Bahçede nar, portakal ağaçları da var. Gelin alıyor onları yiyor. Bir de

kayınçosu kara bakkal kuşu vuruyor üç dört tane vuruyor geline paklasın diye veriyor. Gelin de aşeriyormuş birini sakladıysa artık ne yaptıysa kaşına ellemiş o nar taneleri, o sakladığı zeytinle, kuş tüyleri dahi o çocuğun kaşının üstünde dünyaya geliyor. Çocuk büyüdü ama yine kaşının üstünde belirtileri var. Bunları yaşadık biz.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Uçkurlarımıza anahtar bağlardık, musallat olmasınlar diye. Eskiden tuvaletler evin bahçesinde olduğu için illa ki gece çıktığımızda elimizde demirlerle çıkardık, tek de çıkmazdık.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Ağır kaldırmazdık ama ben pek deli doluydum pek önemsemedim ama keşke kulak assaydım oğlumda çok problem yaşıyorum. Küçük kaldı, vitaminsiz, gelişiminde sıkıntı var.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Hamile kadın geceleri tırnak kesmezdi, saç kesmezdi iyi değil derler. Tuvaletin önünden geçerken destursuz da geçmez. Ayva çalsan elledin mi yanağında kalır, acı biber çalsan elledin mi yanağında kalır, nohut, patlıcan mesela. Kuzu dalağı yerken kollarımı kaşdım bebeğimde de aynı izi çıktı.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.1.4. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Gebelik sırasında önemli bir diğer nokta da doğacak çocuğun cinsiyeti konusudur. Anne ve babanın erkek ya da kız çocuğu istemesinin dışında, belki onlardan daha çok, kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü düşünülürse, hiç değilse ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır (Örnek, 2014: 189). Fakat bu durum yaptığımız saha çalışmaları sonucunda Balıkesir Romanları için geçerli olmadığını göstermektedir. Derlemeler esnasında kaynak şahısların genelinde erkek çocuğu vurgusuna denk gelinmemiştir. Balıkesir Romanları doğacak her çocuğu bereketli, kismetli olarak gördükleri için kalabalık bir ailenin gücüne inanmaktadır. Bu nedenle çalışma yaptığımız alanlarda yaşayan Romanlar pek çok topluluğun aksine kız çocuklarına önem vermektedir.

Günümüze baktığımızda ultrason cihazları sayesinde tıp, 3. veya 4. ayda çocuğun cinsiyetiyle ilgili net bilgi verebilmektedir. Eski dönemlere baktığımızda ise cinsiyet tayini için bazı uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Hatta günümüzde dahi doktorların net bir cevap verme süreçlerine kadar bazı uygulamalara

başvurulduğu görülmektedir. Alan araştırmamızda karşılaşılan bazı uygulamalar ise şu şekildedir:

“Öyle pek farklı şeyler yoktur bizde. Doktorlara giderler, baktırırlar. Ama çok eskiden hamile kadının haberi olmadan iki ayrı minderin altına bir makas bir bıçak ayrı ayrı koyarlardı. Gebe kadın makasın üstündeki mindere oturursa kız çocuğu, bıçağın altındaki mindere oturursa erkek çocuğu olur inancı vardır.”
[Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Makas ve bıçak olayı vardır bizde başka da bir şey yapmayız.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Hamile bayanın karnı yayvan ise kızı, sivri ise erkek çocuğu olur inancı vardır.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Oğlan çocuğunda beden sivri oluyor, kız çocuğunda da arkan, kalçaların büyüyor. Bir de oğlan çocuğuna hamile kadın daha da güzelleşir, oğlan çocuğunun annesini süslediğine inanılır. Kız çocuğu da annenin güzelliğini aldığı için anneyi çirkinleştirdiğine inanılır.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Makas - bıçak olayı bizde çok yapılıyor. İki minderin altına bir makas bir bıçak yerleştiriliyordu. Gebe kadın haberi olmadan hangi minderin üstüne oturacağına bakılıyordu. Makasın üstündeki mindere oturursa kız çocuğu, bıçağın üstündeki mindere oturursa erkek çocuğu olacağına inanılıyordu. Bir de mesela kadının kalçası, göbeği sivri olduğunda oğlan çocuğu olacağına inanılır.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Benim kızım bir buçuk yaşında iken süt emiyordu ve sürekli istifra ediyordu. Bu yüzden deniliyordu ki sürekli istifra ederse, kusarsa hamile iken tersi olup erkek oluyor öyle dediler. Senin bu ikinci erkek olur dediler. Çünkü kız kızı çarpmıyormuş ama oğlan olursa süt çarpar dediler ki gene de öyle oldu. Kızım bir buçuk yaşındaydı oğlana hamile olduğumda emdiği zaman kusuyordu; oğlan oldu. Kayınvalidemin annesi vardı; kızıma hamile kaldığımda senin kızın olacak diyordu. Neden diye sorduğumda senin arkan büyümüş dedi. Kız arkaya vururmuş, oğlan mideye vururmuş. Bir de erkek çocuğunu daha çabuk hissedebiliyorsun. Kız bebeğinde mesela 5-6 aylık olana kadar pek hissetmiyorsun. Benim oğlan da 2 aylıktı cinsiyetini öğrendiğimde kız da göstermedi bile. Eskiler karnına bastırıp cinsiyetini öğreniyorlarmış ya da gebe kadının fiziğine bakıp da cinsiyeti söylerlermiş.”
[Aycan Cihan - İvrindi]

1.1.5. Doğum Hazırlığı

Hamilelik sürecinin başlaması ile birlikte hamile kadın hazırlıklara başlamaktadır. Bu hazırlıklar Balıkesir Romanları arasında da diğer yörelere göre bir farklılık göstermemektedir. Yapılan hazırlıklara baktığımızda günümüzde daha çok fabrika çıkışı ürünler şeklinde görülmekte, kırsal da yaşayan Romanların bile gelip şehirden hazır ürünleri aldıkları görülmektedir. Giyim ürünlerinden ziyade bebek bezleri günümüzde tamamen hazır ve kullan at şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşı ilerlemiş olan kaynak şahıslarla yapılan görüşmelerin söylemlerine göre en büyük hazırlık bebek bezi üzerinedir. *“Eskiden böyle hazır alt bezlikleri yoktu. Patiska alıyorduk, onları kesip kenarlarını dikiyorduk. Yıkayıp, ütüleyip, kaldırıyorduk. O zamanlarla bu zamanlar arasında karlı dağlar var. Biz ateş yakıp teneke koyup, su ısıtıyorduk. O dönemleri yaşadım, sabun rendeleyip çocuk çamaşırlarını yıkıyorduk. Şimdi öyle mi rendelenmiş sabunlar var. Küllü su yapardık, çamaşırlar yumuşacık olsun diye.”* [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Hazırlığa bebek karna düştükten itibaren başlarız. Ben her şeyimi kendim yaptım. Kundakların, bezlerin kenarları oyalanır. Kundakları, bezleri kendim işledim. Eskiden çocuğun pisleyeceği bez dahi oyalanırdı. Giyecek, üst baş ne varsa, zıbınlarını her bir şeyini ayarladık. Eskiden yoktu ki biz yapardık. Kundaklarını, etek bezlerini, battaniyelerini her şeyini yapardık. Şimdi ise doğuma kadar devamlı olarak alınır. Bir de ilk torunsa eğer hiçbir şey eksik edilmez. Eskiden battaniyeleri dahi tığla örerdik.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Kundak işlenir, kol bezi yapılır, yaşmak (şapka, tülbent) yapılır. Patik yapılır. Battaniye örülür. Bezler işlenir. Etek bezleri, yüz örtüleri yapılıyordu.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Çocuğa çamaşır, bez, koltuk altı bez, apış bezi, giyim kuşamını, kundaklarını, yorganlarını, battaniyelerini hazırlıyorduk.” [Nazmiye Balkır– Gündoğan]

“Humayun alırdık 7-8 metre. Sonra onu keserdik. Bebek bezleri yapıyorduk, muşamba koyuyorduk, kundak alıyorduk, battaniye alıyorduk.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.2. Doğum Sırası

Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle de çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak birtakım uygulamaların kümелendiği görülmektedir. Çocuk isteğinden başlayıp, aşırma ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumu en dramatik noktadır. Başka bir söyleyişle, bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile yani çocuğun gizel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneye zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır (Örnek, 2014: 194-195). Balıkesir Romanları ile yapılan derlemelerde doğum olayının günümüzde sadece hastanelerde yapıldığı belirtilmiştir. Fakat eski dönemlerde doğum, şehir veyahut köylerde fark etmeksizin ebeler tarafından yapıldığı ifade edilmiştir.

“Kayınvalidem kendi kendine doğum yaparak kendi göbeğini de kendi bağlıyormuş. Ebe o zamanlarda var ama ebenin varlığından haberdar değildik.”
[Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Ebenin beyaz bir çanağı vardı, ana rahmi diye bir ot vardı onu suyun için koyuyordu böyle yumuk. Sona doğru geldikçe o ot tabak içinde açılıyordu. Daha rahat geçiyordu doğum.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

“Evvelden Meryem Ana diye bir çiçek vardı. O çiçeği suyun içine koyuyorlar aynı beş parmak şeklinde çiçek. O suyun içinde çiçek açılırsa (doğum sırasında) kolayca çocuk doğuverir inancı vardı, öyle bir şeyler duydum.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

1.3. Doğum Sonrası

Balıkesir Romanları doğumun gerçekleşmesi ile birlikte farklı pratiklere başvurmaktadır. Çünkü yeni doğum yapmış bir anne ve çocuk onlara göre tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu nedenle onları korumak adına bazı pratikler gerçekleştirilmelidir. Özellikle doğumdan sonraki kırk günlük süreç içerisinde anneyi al basmaması, kırk basmaması, annenin sütünün kaçmaması veyahut bol olması için çeşitli pratikler uygulanır.

1.3.1. Lohusalık/ Kırkl

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına lohusa, loğsa, dıgazkesen, emzikli, nevse gibi isimler verilir (Acıpayamlı, 1974: 65). Lohusalık bir nevi hastalık olarak görülür. Kadının günlük hayatına dönebilmesi için dinlenmeye ve bakıma ihtiyacı vardır. Aynı şekilde doğan çocuğun da yeni ortama uyumunun sağlanması gerekir. Bu dönemde doğum yapan kadın ve çocuğunu kutlamak, kutsamak, zararlı etkilere korumak, dünyaya yeni gelen bireyi çevresine tanıtmak, annenin yeni statüsüne geçişini sağlamak fonksiyonlarına sahip pek çok âdet ve uygulama görülmektedir (Ercan, 2002: 66).

Doğum hadisesinin hemen ardından lohusa kadının yatakta kalıp dinlenmesi gerekir. Bu süre lohusa kadının sağlık durumuna göre değişmesi ile birlikte üç gün ve ya bir hafta olabilir. Doğum zorlu geçmişse bu süre daha da uzun olur. Doğumdan sonraki bu süre lohusa kadının fiziksel durumuna, doğumun sürecinin sıkıntılı geçip geçmediğine, mevsime, çevre şartlarına, ekonomik gücüne ve çeşitli âdetlere bağlılık göstermektedir. Geleneksel halk kültürümüze göre bu süre kırk gün olarak belirtilmiştir. Fakat yeni doğum yapan bir kadın bu sürenin tümünü yatakta kalarak geçirmez. Yatakta geçirilen süre doğumdan itibaren üç gün, bir hafta sürer. Doğum yapan lohusa kadına eşi ve ailesi saygı göstererek dinlenmesine yardımcı olurlar. Lohusa kadını çevreden gelebilecek zararlardan korunması için de çeşitli inanış ve pratikleri hatırlatarak dikkat etmesi gerektiği hususunda uyarılarda bulunulur.

Günümüz şartlarında doğumlar genellikle hastanede yapılmaktadır. Ancak Balıkesir Romanları özellikle lohusalık aşamasındaki uygulamalara dikkat etmektedir. Bu nedenle de Balıkesir Romanları lohusa kadının çevresinde oluşmuş inanış, uygulama ve pratikler açısından zengindir:

- *Lohusa kadın aynaya hiç bakmaz, bütün aynaların üstünde örtü olur, kapalıdır.*
- *Lohusa kadının ayakucuna oturulmaz.*
- *Lohusa mevlidi okutulur. İster 7. gün ister 10. gün istersen de 40. gün okutulur.*
- *Lohusa şerbeti dağıtılır. Ardından pilav, ayran, tatlı, ikram dağıtılır. O gün için özellikle bir yemek yapılmaz. Şerbet dağıtımı isteğe bağlı dağıtılır. Hocamız gelir okur, kendimiz ilahiler söyleriz.*

• Bebeğe, mevlit kıyafeti alınır. Annesi de gelin olurken sabahlık, gecelik takımı alınır ya anne de o gün geceliğini, sabahlığını giyer, takımıyla. Ayağına güzel terliklerini giyer, saçını yapar, süslenir anne.

• Lohusa kadın tek başına bırakılmaz.

• Lohusa kadının yastığının altına bıçak, makas, Kur'an-ı Kerim konulur.

• Karabasan basmasın, korkmasın lohusa kadının üzerine demir anahtar takılır, demir diyerekten çatallı iğne de takılır.

• Kırklı kadın dışarıya çıkmaz.

• Kırklı kadın, cenaze suyunun üzerinden atlamaz. [Aynur Süyüköz-Dinkçiler]

• Kırklı kadın gece dışarı çıkmaz.

• Çocuğun bezinin yıkandığı su, dışarı dökülmez.

• Kırklı kadın, gece yıkanmaz.

• Kırklı kadın, kırk gün eşinden ayrı yatar. [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

• Kırklı kadına demirden bir anahtar takılır.

• Kırklı iken Kur'an sürekli yanındadır.

• Kırklı kadının yanına eşinin ceketi konur. Onu korusun diye yapılır.

• Lohusa kadının terliklerine basılmaz derler, iyi değildir.

• İki lohusa kadın yan yana çocuk emziremez.

• İki kırklı kadın yan yana gelemaz. Çocuklarına bir şey olur diye korkarlar.

Eğer iki kırklı kadın karşılaşırsa birbirlerinin arkalarından taş atarak kaçarlar. Böylece kırk karışmazmış.

• Lohusa kadın geceleri tuvalete çıkamaz. Üç harfliler o anda gelir, bastırır diyerekten çıkamazsın. İlla ki yanında biri olmalıdır. [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Kırklı kadın yalnız bırakılmaz.” [Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

• Lohusa kadın, sokağa çıkmazdı. Çeşmeye gitmezdik evvelden eğer mecbur kalır da gidersek sağ avucumuz içine tuz alırdık akan suyun içine atardık doldurur, kaplarımızı gelirdik eve. Suyu tuz atılmasının nedeni, tadı kaçmasın diye.

• Lohusa kadın, aynalara gece bakamazdı. Uğrak olmayalım, şeytan işlerimize karışmasın diye.

• Başucumuza çörek otu koyardık.

• Çocuğun başucuna da nazar boncuğu yapıp koyuyordum. Kendi yastığının altına da koyardım. Anahtar, Kur'an da koyardım yastık altıma. Anahtarı

ukurlarıma da saklardım, Şeytan ulaşamasın diye. ocuğımın da yastık altına Kur'an koyardım korusun diye.

• *ocuğun kırmızı yanaklı kırmızı dudaklı olsun diye göbek bağını kestikten sonra çocuğun dudaklarına, yanaklarına sürüyordum.*" [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

"Kırklı kadın; düğüne, oraya buraya çıkamaz. Büyüklerin elini dahi öpemez. ' El öpme lohusalara karışırın' diye söylerler. Tek baş yıkanmaz. Bir karış yerin sahibi var derdik bunları düşünüp öyle davranırdık.

Toz, süpürge sapı, çörek otunu bir beze koyup bağlayıp bebeğin baş yastığının altına koyup beşiğine koyuyorduk." [Kadriye Dutu - Gündoğan]

• *Lohusa kadın üç harflilerden korunmak için çörek otunu banyoya koyarlar, yastık altına koyarlar, bebeğin üstüne dikerler.*

• *Yeni doğum yapmış kadının yastık altına makas ya da bıçak koyarlar ki gelmesinler diye. Mesela kadına kırklı iken "mezarı açık" derler.*

• *Lavaboya falan gitmek istediği zaman eşinin eşyasını, ceketini giyer ki korusun diye ya da kendi cebine anahtar koyar, demir bir parça koyar ki gelmesinler.*

• *Doğum sonrasında yeni doğum yapmış kadının ellerinin kınalı olması gerekir. Buna lohusalık kınası denir. Bunu yapmayan kadının ellerinden bir bardak su bile içmezler. Bu kına, doğumun hemen ardından 1-2 gün içerisinde lohusa kadına yakılır.*" [Aycan Cihan - İvrindi]

"Doğumdan hemen sonra kına yakarız lohusa kadına kırk basmasını diye. Lohusanın yanına alkollü birisinin girmemesi gerekir." [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

Bu dönemde lohusa kadının yaşayabileceği en büyük sıkıntılardan biri de sütünün kesilmesi veya az gelmesidir. Bunun için de Balıkesir Romanları arasında Şu uygulamalara başvurulmaktadır:

"Doğum yapan kadının ayak ucuna oturulmaz, sütü kesilmesin diye. Doğum yapan gelinlere süt götürülürdü. Mesela sürahiye mi koyacaksın, tencereye mi koyacaksın bu Şekilde götürülür. 7 gün evlerden süt gelir. Daha sonra bu süt kâseleri de gelinin yanında 3 gün kalmadan sahibine geri vermez. 3 gün geçtikten sonra verilir. Bunun nedeni, süt geri gitmesin dıyerdir." [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

"Lohusa kadının yatağına oturamazsın sütü gider derler." [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Öğle vakti ile ikindi vakti arasında ne kendimizi ne de çocuğu yıkardık. Kırkların tamamlanmadan da yarım da yıkanmazdık. Mesela 3 günlük suyuna girerdik çocuğa süt döküyorsun üç yudum sağ memenden, üç yudum sol memenden avucuna gelen sulardan içiyorsun süütün bol oluyor.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Lohusa kadın kimsenin elini öpemez, geleni gideni karşılayıp, uğurlayamaz. Misal emzikli, lohusa bir kadın geldi diyelim hem o karşılanmaz hem de onun terlikleri saklanır. Terliklerin üstüne basılırsa o evde ki lohusa kadının süütünün çalındığına inanılmış.” [Aycan Cihan - İvrindi]

Bebek anne karnında iken anne ile somut bir bağ kurmaktadır. Anne ile oluşan bu bağ bebek dünyaya geldikten sonra da devam etmektedir. Aradaki bağ somut olmasa da hala devam etmektedir. Bu nedenle aynen gebelik döneminde olduğu gibi bu dönemde de annenin yediklerine, içtiklerine ve kendini korumasına önem verilir.

1.3.2. Kırk Basması

Doğum hadisesinin sonrasındaki kırk günlük süreç içerisinde loğusa ve çocuğun hastalanması durumudur. Lohusayla çocuğunun, doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halkımız “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması” gibi adlar vermektedir (Örnek, 2014: 202-203). Doğum sonrasındaki kırk günlük süreç yeni doğum yapmış anne kadar yeni doğan çocuk için de tehlikeli, zorlu bir dönem olarak görülür. Anne ve çocuğu nazarlardan, hastalıklardan, her türlü kötü dış etkilere korumak için bazı pratiklere başvurulur.

Balıkesir Romanları arasında da kırk basmasını engellemek amacıyla lohusa ve yeni bebeği kırk sayısının etrafında bir takım uygulamalarla sağaltılmaya ve korunmaya çalışılır.

“Bebeğe kırk basarsa çocuk sakat olur.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Mesela diyelim kırklı kadın çok canı sıkıldı komşuna gitti. Hemen kalkar kadının ayaklarına eve girmeden kapıda su sıçratırsın, kırk basmasın diye.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Kırk basarsa çocuk büyümez. Üç yol ağzına bir tava koyuyorlardı yaşlılarımız altına çırpı yakıyorlar, çok da ateş olmayacak derecede ne kavuruyorsun diye sorduklarında“ kırk kavuruyorum” derlerdi sonra da kırk basan çocuk kendine gelirdi.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

- Gece yalnız çıkılmaz.
- Tuvalet yalnız gidilmez.
- Yastığının altına anahtar, Kur'an-ı Kerim, süpürge teli konulur. [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Yıldız görmesin diye ikindiden sonra annenin de bebeğinde dışardaki çamaşırlarını toplarız. Yıldızlar görürse kırk basar. Kırk basarsa bebek kıpkırmızı olur. O zamanda hemen al yazma örtülmesi gerekir. Çok tehlikeli olursa hocaya gidilir. Hoca sana su verir. O su ile bebeğin elleri ve yüzü yıkanır.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.3.3. Kırk Karışması

Kırk basmasından korunmak adına loğusa kadınların karşılaşması sonucu ortaya çıkan durum “kırk karışması” olarak adlandırılmaktadır. Yeni doğum yapmış kadınlar, yani kırklı kadınlar bu süreç içerisinde karşılaşmamaya, görüşmemeye özen gösterirler. Zaruri durumlarda ise tedbirler alınır. Kırk karışması durumunda yapılacak pratikler şunlardır:

“Kırklı kadınlar karşılaşırsa arkasına dönüp taş değiştirirler.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Kırk karışmasın diye de iki kırklı kadın boncuk, iğne ya da taş değiştirir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Kırklı kadın yalnız bırakılmaz. Kırklara karışmasın diye. Kırklı kadın, başka bir kırklı kadının üstüne gelemaz. Kırk karşırsa taş değiştirirler. Gelinlerde kırklı sayılır. Onlarda karşılaştığı zaman taş değiştirirler.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Kırklı kadın yalnız bırakılmaz yoksa kırklara karışır diyorlar. Kırk karşırsa hocaya gidilir.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.3.4. Kırklama/ Kırk Uçurma

Lohusa ve çocuğun doğumdan sonra her türlü tehlikeye açık olduğu ve bunun için korunması gerektiği inancı ile yapılan uygulamalar ve kaçınmalar kırklama işlemi ile sona erdirilir. Kırklama, kırk uçurma, kırk çıkarma, kırk dökme gibi adlarla anılan tören ile birlikte anne ve çocuk yeni rolleriyle toplum hayatına girmeye hazır

hale gelirler. Kırklama pratikleri, lohusa ile çocuğunu, gebelik ve lohusalık çağlarının kirlerinden arıtma fonksiyonuna sahiptir (Ercan, 2002: 76-77).

Türk topluluklarının genelinde, annenin ve çocuğun temizliği ile ilgili en belirgin geleneksel uygulama “kırklama” olayıdır. Doğumu izleyen yirminci gün sonunda anne ve çocuk yıkanır. Buna “Yarım Kırk” denir. Çocuk kırk günlük olduktan sonra “Kırklama” töreni yapılır (İlbars, 1982: 250). Kırklama işleminin ardından sancılı olan bu süreçle birlikte tehlike de geçmiştir. Bu nedenle loğusa ve çocuk, çevresi ile temas kurmakta serbesttir.

Balıkesir Romanları da kırklama işleminin önemi inanış ve pratiklerine de yansımıştır. Derlenen kırklama uygulamaları şu şekildedir:

“Çocuk yarı kırkında kırklanır. Yirmi günlük iken yıkarız çocuğu, kırklarız. O gün yıkandı diye dışarı çıkartmayız. Ertesi gün en yakınına götürülür çocuk. Orada daha kapı eşiğindeyken çocuğun ayaklarına su dökülür. Ardından bebeğin kundağına yumurta ve bir parça ekmek sokulur. Bu durum kırkında da tekrarlanır. Yarı kırkında çocuk en yakınına götürülür. Orada daha kapı eşiğindeyken çocuğun ayaklarına su dökülür. Ardından bebeğin kundağına yumurta ve bir parça ekmek sokulur. Bu durum kırkında da tekrarlanır.

Altın, suya okunarak bandırılıp, çıkartılır. Bu işlem kırk kere yapılır. Kırkinci batırmada altın, suya atılır. Bebek bu su ile yıkanır, kırkı çıkarılır. Yıkanılan su kovaya dökülür. 3 defa destur denilerek tuvalete dökülür. Ardından çocuk giydirilir ve hısım, akrabaya gidilir. Gidilen yerlerde de çocuğa yumurta, ekmek, şeker verilir. 3. gün, 7. gün, 20. gün ve 40. gün bu işlemler yapılır.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

Fotoğraf 3: Kırklamadan sonra Roman bir kız çocuğu.

“İlk olarak çocuk yıkanır. Küçük leğene kırk kere altını iple bandırıp, çıkarıyorsun. Kırk birincide altın leğende kalır. İp ve su daha sonra olduğu gibi dökülür. Çocuk yıkandıktan sonra güzelce giydirilir, muska gibi bir şeyler takılıyor. Yine 3 kapı gezilir. Aynı şekilde yumurta, ekmek, demir para veriliyor. O gün evdeki tüm kirli çamaşırlar yıkanıp, asılıyor. İkinci vaktinden önce de toplanılır. Temiz çamaşırın üzerine ezan okunmaz diye bir inancımız var. Bu saydıklarım ikinci kırkında da yapılıyor. İlk yirmi günü mesafesi uzak olan üç eve gidilir. Yumurta (iyi olsun), ekmek (nasipli olsun), demir para (demir gibi sağlam olsun) verirler.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Bebek üç ve yirmi günlük olduğunda üç veya yedi komşuya gidersin. Ayrıca kırk besmele çekilmeden çocuk kucağa alınmaz. Sokağa zaten çıkmazsın. Süt verirken besmele çekersin. Bir de büyük kırk uçurması var. İkinci kırklamadır bu. Kırk taş atarsın suyun içine. En sonda da bir de altın atarsın suyun içine. Kırk uçurur iken o suyu ısıttıkları ateşin içine attıkları meşe odununu da suyun içine atıyorlardı. O su ile yıkandıktan sonra tüm evin içine kalan su serpiştirilirdi, sıçratılırdı. Saat 8-10 sularında bu kırk uçurma işlemleri yapılır. İkinci, öğle vakitlerinde yani günün yarımında hiç çocuklarımı yıkamadım. Bir kere yaptım

başıma geldi. Zeytindeydik eve dönemedik, zeytin topluyorduk. Yıkayamadım küçük kızımı. Günün yarımında yıkadım. Çocuk sürekli ağlıyordu, kendinden geçiyordu. Gittik bir hocaya, hoca demez mi sen yarım günde yıkamışsın çocuğunu. Aldık muska da düzeldi çok şükür. Bu yıkanmadan sonra ya üç eve ya da yedi eve gideceksin. Bize öyle dediler biz de öyle uyguladık. Neden üç neden yedi bilmiyorum. Orada da çocuğun kundağına yumurta konulurdu.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Eskiden kırk tane taş toplanıyordu. Her kırklamada bu taşlar kullanılıyordu. Kırkının dolmasına iki gün kala kırklanıyordu. 38. gün yapılmasının nedeni de kırk basmasıdır. Yıkama işlemi bittikten sonra mutlu, başarılı kimselere gidilir. Bu çok önemlidir. Yıkama işlemi; kovanın içine suyu koyduktan sonra yıkanmış taşlar ile birlikte tam kırk kere “kırk geldi mi?” diye sorularak suyun içine taşlar atılır. Altın küpe, yüzük ne var ise o an onlarda suyun içine atılır. O su ile birlikte çocuk da anne de yıkanır. Eskiden leğende yıkandığı için o su bitene kadar çocuk yıkanır, kurulanırdı. Kalan pis su da kenara destur diyerek okunarak dökülürdü. Dökülen o suyunda kenara, ayak basılmadık bir yere dökülmesi gerekir.” [Kadriye Dutçu-Gündoğan]

“Kırklama için kırk taş toplanır. Teker teker suyun içine atılır. Kırk birinci taş olarak da altından bir yüzük, kolye, küpe atılır. Bu su ile hem çocuğu yıkarlar hem de kendini yıkar kırklı kadın. Bu “kırklanma” oluyor. Yarısında yirmi tane taş koyarsın ikinci kırklama da kırk taş koyarsın. Bir yarı kırkında gezersin bir de kırkın çıktığında gezersin soğan verirler, yumurta verirler, para verirler. Soğan ve yumurta verilmesinin nedeni sütünün çoğalması için, para verilmesi de hediye niyetinedir.

Biz de çocuğun pislediği bez atılmaz. Çuvala koyarsın ardından çöpçüye verilir. Öyle sağa sola atılmıyor. O bezler kırkı çıkana kadar biriktirilir, çocuğun kırkı çıktıktan sonra çöpçüye verilir. Kırkı çıkana kadar kapının arkasına bir çuval koyarız. Kırkı çıkana kadar pislediği bez oraya koyulur. Neden böyle yapıldığını bilmiyorum. Kapının önüne dahi konulmaz o çuval, illa ki o çuval o evde olacak. Misal kediye şeytan diyorlar o yüzden şeytan kapıya gelmesin diye eve konulur.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Yedi suyuna konulur, kırklanır bebek. Ardından kapıdan dışarıya çıkarılır. Yarı kırkında da kırklanıp konu komşuya götürülür. Orada yumurta konulur kundağına.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

Görüldüğü üzere kırklama uygulamalarının hemen sonrasında kırk uçurma yapılmaktadır. Kırk uçurma, kırklama işlemi sonunda arınan anne ve çocuğun

toplum hayatına katılmasıdır. Kırk uçurma işleminde esas olan, gidilen evlerden verilen hediyelerdir. Çocuğa verilen hediyelerin hepsinin birer anlamı mevcuttur. İyi huylu olması yumurta ile demir gibi sağlam bir yapıya sahip olması madeni para ile, nasibinin bol olması da ekmek ile ilişkilendirilmiştir. Bu uygulamaların tamamında temas etkisi görülebilmektedir. Bu yiyeceklerle temas eden çocuk onların etkisini kendisinde toplayacaktır. Ayrıca sayılan özelliklerin Balıkesir Romanları arasında çok önem verilen özelliklerden olduğunu söyleyebiliriz. Dünyaya daha yeni gelmiş bir çocuğa bile farklı pratikler ile bu özellikler verilmeye çalışılmaktadır.

1.3.5. Tuzlama

Yaşamın başlangıcı olan doğum etrafında geliştirilmiş olan inanma ve pratikler, tıpkı diğer hayatın geçiş aşamalarında olduğu gibi insanın geleceğine yönelik önlemleri içermektedir. Doğum sürecinde alınan dinsel, büyüsel ve geleneksel tedbirler, insan yaşamını olumlu manada etkilemeye yöneliktir.

Doğum kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde dünyaya gelen kişinin geleceğini yönlendirmek, kişinin sağlıklı bir yaşam sürmesi amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilen işlemlerden biri de tuzlamadır. Tuzlama, yeni doğmuş olan çocuğun tuzlu su ile yıkanması veyahut tüm vücudunun direkt olarak tuz ile ovulması anlamını taşımaktadır. Balıkesir Romanları arasında bu her iki yöntemde uygulanmasının yanı sıra tuzlama işlemi çocuk birkaç günlük iken yapılmaktadır. Doğumdan hemen sonra tuzlama işlemi gerçekleşmezse tuzlamanın işlevini gerçekleştiremeyeceğine inanılmaktadır Derleme çalışmalarımızda kaynak şahıslarında genel olarak belirttiği gibi Balıkesir Romanları arasında tuzlamanın sebebi “*bebek kokmasın*” şeklinde ifade edilmektedir.

“Üç günlükken bebek yıkandığı vakit hemen tuzlanır.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Çocuk 2-3 günlükken bir tasın içerisinde ılık su ile tuzu eritiriz. Çocuğun parmak aralarından tut, kulak aralarından tut, gözünün gördüğü her yere o tuzlu suyu kullanırız. 10 – 15 dakika bekletiriz. Ondan sonra yıkamaya geçeriz. Ama gerçekten koku falan olmaz büyüdüğünde.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Su ile tuzu taşın içinde karıştırıp eritiriz. Güzelce karıştırırız. İlk önce ağzının içine, damaklarına, dişlerine, diline, dilinin altına, her tarafa güzelce tuzlarız. Ondan sonra burunlarının çevresini, gözlerinin üstlerini, yüzlerini, koltuk

fırlamasın diye. Bebeği, göbek düşmeden de yıkamayız.” [Aynur Süyüköz-Dinkçiler]

“Göbek bağıni genelde evin bahçesine veya camiye gömeriz.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Göbek bağı düştükten sonra demir para temiz bir çaput içine konularak örtülür, göbeğinin içine bağlanır. Göbeğin içine göçsün diye yapılır. Bir hafta on gün sonra içine göçüverir zaten. Göbek bağı; camiye (Kur’an-ı Kerim’e bağlı olsun diye),okula gömülür (okumuş olsun diye), fabrikaya (zengin olsun diye) gömülür. Bu durum beklentiye göre değişir.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Göbek bağı okula, eve, camiye gömülür.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Erkek çocuğunun göbek bağıni camiye gömerler, kız çocuğunun göbek bağı eve gömülür.” [Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

“Çocuğun göbek bağıni imanlı olsun diye cami avlusuna gömerdik, cami kiremitlerine atardık. Bir de babasının cüzdanına koyarlar zengin olsun, parasız kalmasin diye.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Çocuğun göbeği düştüğü an illa ki bir cami bahçesine gömeriz. İmanlı olsun diye. Biz sadece bunu biliyoruz, bunu yapıyoruz.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Göbek bağıni, cami bahçesine gömersen dinine daha bağlı olur diye birini oraya gömdüm diğerini de okul bahçesine gömdüm okusun etsin diye. Kız çoğunun göbek bağıni camiye gömdüm; dindar olsun dinini, kitabını bilsin diye. Oğlan çocuğunun göbek bağıni da okusun, kendini kurtarsın diye okul bahçesine gömdüm.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Göbek bağıni kestikten sonra yorgan ipi ile mandal ile tutturup göbeği düşürüyorduk.” [Filiz Demiryakan – Hamidiye]

1.3.7. Ad Verme

Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, adın sözcük

anlamının, o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır (Örnek, 2014: 205-206). Bu nedenle ad verme işlemi özenli bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Balıkesir Romanları arasında ad koyma işlemi imam çağırılarak yapılır ya da ailenin en büyüğü ad koyar. Ad koyma işleminin kadınlar tarafından yapılamayacağı yalnızca erkeklerin ad koyabileceği belirtilmiştir. Romanlarda çocuğun annesi ya da ailede bulunan kadın büyükler de çocuğa ad koyamamaktadır. Seçilen adlar da genellikle ailede bulunan büyüklerin adlarıdır.

“Romanlar çocuk doğduğunda hoca ya da ailenin büyüğü çağrılır. Hoca çocuğun kulağına ezan okuyup ismini üç kere söyler. Çocuğun ismini koyan hoca ya da aile büyüğüne hediye ya da para verilir.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Çocuk doğduğunda göbek adı verilmiş olur. Ardından asıl adı verileceği vakit, önceden belirlenmiş ismi hoca veya aile büyüğü 3 kere çocuğun kulağına ezanla birlikte söyler. Öncelikle çocuklara büyüklerin isimlerini veririz ama isteğe bağlı bu durum değişir. Kimi koyar kimi koymaz.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Aile büyüğü ya da hoca çocuğun kulağına ezanla birlikte ismini okur. Öncelikle büyüklerin adlarını koyarız. Ölmüş olabilir, yaşıyor olabilir. İlerleyen zamanlarda o adını yaşasın diye koyarız.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Atalarımızın, peygamberlerimizin isimlerini veriyoruz. İsimleri hocalara koyduruyorduk. Çocuğun kulağına okunacak ezanı erkeğin okuması gerekiyor. Kadın okuyamaz.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Hoca getirtilir, hoca 3 defa kulağına ismini okur ardından da duasını yapar.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Önceden çocuğa verilecek ismi belirleriz. Ardından hocayı çağırırız. Hoca çocuğun kulağına okur, üfler adını koyar. Daha sonra da hocaya lokum, şerbet ikram edilip parasını cebine koyarız.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

Yapılan derlemelerin tamamında ad verme sırasında çocuğun kulağına ezan okunduğu ifade edilmiştir. Ezan burada çocuğun ismini İslami geleneklere uygun olarak vermek açısından önemlidir.

Balıkesir Romanlarında ailenin çocuğa vermiş olduğu addan ziyade kişiye sonradan takılan, o kimsenin veya ailenin bir özelliğinden kaynaklanan adlarda oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Balıkesir Romanları arasında konu ile ilgili görüştüğümüz kişiler arasında “lakapsız kimse bulunmaz buralarda” ifadesi ile sıklıkla karşılaşmıştır. Gözlem ve görüşmelerimiz sırasında da lakapların yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Lakapları niçin aldıkları sorusuna ise farklı

sebepler belirtilmiştir. Kimi lakap fiziksel yakıştırma kimi lakap geçmişten gelen bir lakap sahibi ile aynı özellikleri taşıdığı için kimi (özellikle müzisyen mahallesinde) mesleği ile ilgili lakaplar almıştır. Kaynak şahıslardan derlediğimiz lakaplar ve nedenleri kaynak şahıs tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Karayip Korsanı Sedat, bakışlarından dolayı arkadaşları tarafından bu lakap takılmıştır.

Vahşici Tokmak; davulu çok vahşice çaldığı için vahşici deniliyor.

Kuzu kuzu Hamza; sessiz sedasız olduğu için.

Klarnetçi Beygir İsmail; fiziksel özelliklerinden dolayı ve atlara hayranlığı olduğu için.

Davulcu Yamuk; verdiği sözleri tutmadığı için.

Maymun İsmail; çok hareketli ve daldan dala konuyor, sürekli çantasında muz taşıyor.

Eşek Hasan; eşeğe benzediği için (makara yapmıyorum vallahi doğru).

Yanık İsmail; şarkıyı yanık okuduğu için.

Kurtlu Mustafa; kurt gibi yerinde duramıyor.

Davulcu Fil; çok uzun boylu olduğu için.

Artist Erdoğan; Orhan Gencebay'a benzediği için, sesi de benziyor.

Funny Namık; fiziksel özelliklerinden dolayı, küçük köpeğe benziyor.

Horoz Ali; hem saçları kabarık hem de ekibini sabah horoz taklidiyle uyandırıyor.

Penguen Nedim; Yürüyüşü aynı penguenler gibi, paytak paytak yürüyor.

Kunta kinta (Klarnetçi Basri); dış görünüşünden dolayı deniliyor.

Soma Kömürü (Klarnetçi Sezgin); çok esmer olduğu için.

Cin Ersoy; bir elinde on marifet vardır, gözü çok açıktır.

Koreli (Kemal Atay); çok gergin, çok sinirli olduğu için.

Abanoz Fehmi; abanoz klarnetleri var ona çok merakı var. Abanoz klarnetiyle yatıp kalkıyor.

Dolma Ersin; küçükken çok kilolu olduğu için.

Yağlı Turgut; saçlarına koyun yağı sürdüğü için.

Takoz Mehmet; iri olduğu için böyle deniliyor. [Volkan Çekmeoğlu-Gündoğan]

1.3.8. Yaşamayan Çocuk

Doğum gerçekleşmeden veyahut doğum gerçekleştikten kısa bir zaman sonra çocuklarını kaybeden ailelerin inançları ve uyguladıkları pratikler vardır.

Balıkesir Romanları yaşamayan çocukları için yatıra gidip adak adadıkları gibi sübyan muskası da yaptırmaktadırlar.

“Annemin çocukları ya doğar doğmaz ya da yaşına girmeden ölüyorlarmış, yaşamıyorlarmış. Kepsut da Eselan köyünde bir dede (yatır) var gidip bağlanın demişler. Annemlerde gitmişler bıçak sokmuşlar toprağa, ben olmuşum sonra. Adaklarını da daha sonra yerine getirmişler.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Sübyan muskası yapılır kadına. Hocalar yapar muskayı.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Çocukları yaşamayan kadına hocalar sübyan muskası yaparlar.” [Filiz Demiryakan – Hamidiye]

“Çocuğunu kaybeden kadın sonraki kırk gün boyunca kendini koruması gerekir. Ölsün varsın yine kırklı olabiliyorsun diyorlar. İlle de kendini koruyacaksın diyorlar. Çocuğun tüm eşyaları ihtiyaç sahibi başka çocuklara dağıtılır. Arkasından Kur'an-ı Kerim de okutulur. Anne tarafından herkese süt dağıtılır. O dağıtılan süt kaybedilen çocuğa gidiyor inancı var.” [Arzu Durak – Gümüüşçeşme]

1.3.9. Yürümeyen Çocuk

Yürüme çağına geldiğinde çocuğu yürümeye başlamayan aileler veyahut yürüme konusunda problem yaşayan aileler endişe duyarak bazı uygulamalara başvurmaktadırlar.

Normal süre içerisinde yürümeyen ya da yürümesi geciken çocuk, yürümeyi özendiren ve taklit eden oyunlarla; yatırları ziyaret etmekle; kutsal diye bilinen kişilerin yardımına ve “nefesi”ne sığınmakla bu özründen kurtarılmaya çalışılır. Yaygın olan halk inancına göre, çocuğun yürüyememesi ya da yürümeye başlamadaki gecikmesinin nedenlerinden en önemlisi ayağındaki “köstek”tir. Genellikle zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılan bu köstek, genellikle “köstek kesme” diye adlandırılan bir işlemle giderilmektedir. Çocuğun kösteğini kestirirken esas olan Örnek’in ifadesine göre yürüme yeteneğini koşmayı taklit eden oyunlar eşliğinde çocuğun yürümesini engelleyen “ayak bağı” ip ile sembolleyip çözmek veya kesmektir. Bu kesme işini genellikle yürüme konusunda sıkıntı yaşamayan bir çocuk yapar. Bu sayede yürüme konusunda sıkıntı çekmeyen çocuğa

temas eden çocuk yürüme yeteneği kazanacaktır inancı hâkim olur. Bir diğer uygulamada da Balıkesir Romanlarının kutsal saydığı Ayak Dedesi başrol oynar. Bu türbe etrafında yürüme konusunda sıkıntı çekmeyen çocuklara köstek kestirilir. Burada kutsal sayılan kişilerin gücünden yararlanmaya çalışmakla ilgilidir. Dolayısıyla köstek kesme uygulamalarında taklit ve temas prensiplerinin her ikisi de görülmektedir (Örnek, 2014: 227-228). Balıkesir Romanları arasında yürüme için başvurulmuş en yaygın işlem de köstek kesmedir. Fakat köstek kesme geleneğinin uygulanış biçimi ile ilgili farklılıklar vardır:

“Çok düşen çocuğa köstek kestirilir. Simidi, çocuğun bacaklarının arasında kırıp hayvanın önüne atarlar.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Dayısı ayağında simit kırsın denilir.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Bir kız bir oğlan kardeş bulunur. Bu kardeşler yürüyemeyen çocuğu üç cuma boyunca salâ ile cuma arasında yürüttürürler. Burada Gündoğan’da Ayak Dedesi’ne gidilir.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Yürüyemeyen çocuğun iki ayak başparmağına ip bağlanır. Ardından yedi çocuk bulunur. Bulunan çocuklar yürüyemeyen çocuğa doğru koşar. Koşan çocuklara da geldikleri sıraya göre para verilir. İpi, önden gelen çocuk koparır. Daha sonra, sözde çocukta yürür. Bir de çocuğum yürüsün diye kurban adıyorlar, hocalara götürüyorlar.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Burada Ayak Dedesi var. Orada ‘iki kız kardeş çocuğu tutup dedenin etrafında yürütürlerdi. O zaman da Allah’ın izniyle o çocuk yürürdü. Yürürken sürekli düşen çocuğun da ayaklarını ince bir iple bağlardı. Ya babası ya komşusu tutar çocuğu. On tane de genç falanca uzaklıktan çocuğa doğru koşar ilk çocuğun yanına gelen de o ipi kopartıyor. Ondan sonra da çocuk düşmüyormuş, inanç işte.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Benim kızım çok geç yürüdü. Köstek kestik yürüdükten sonra ayaklarına ip bağladık sonra iki çocuk yarıştırtıyoruz hangisi önce gelirse onun isteği ne ise (para, hediye) ona verilir. İlk gelen çocuğun kösteğini kesiyor.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Ayak parçası yapılır. Ayaklarına iplik bağlanır. Ardından bir avuç leblebi çocuğun başından aşağı atılarak çocuk yürütülür. Yürüdükten sonra da bağlanan iplik makasla kesilir çocuk da yürür.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.3.10. Geç Konuşan Çocuk

Zamanı geldiğinde yürüyemeyen çocuk için nasıl endişe duyuluyorsa bu durum konuşamayan çocuk için de geçerlidir. Bu nedenle geleneksel hayatta konuşamayan çocuklar için birtakım işlemler uygulanmaktadır.

Konuşamayan çocukların hocalara götürülmesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de mevcuttur. Çocuğun konuşamamasının sebebi olarak korkuyu gösteren kişiler bu korkunun giderilmesi için hocalara veyahut ocaklı kişilere giderek çocuklarını okuturlar. Anadolu'nun pek çok yerinde ise konuşamayan çocuklar için Kurban Bayramı'nda kesilmiş olan hayvanların dillerinden yedirilmesi gelenekselleşmiş bir âdettir. Hayvanın dilini yiyen çocuğun konuşmaya başlayacağı inancı vardır. Bu işlemde benzerlik büyüünden faydalanılmıştır. Balıkesir Romanlarında yürüyemeyen çocuk gibi konuşamayan çocuklarda da dini güçlerden yararlanmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla konuşamayan çocuklarda konuşma gerçekleşmesi amacıyla yapılan uygulamalarda temas prensibi görülmektedir.

“Kurban Bayramı günü yedi tane evden yedi tane kurban dili toplanır. Onlar kavrulur. Ondan sonra kavrulan o diller çocuğa yedirilir ama yedi ama yaladı artık bir iki ay içinde konuşmaya başlar.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Hacılıktan deve dili getiriliyor. Onu çocuğa yedirip, konuşturuyorlar. Yine hocalara götürülüp, adaklar adanıyor.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

1.3.11. Yeni Doğan Çocuğa Kesilen Kurban/ Akika Kurbanı

Akika kurbanı yeni doğan çocuk için kesilen şükür kurbanına verilen addır. Ferit Devellioğlu'nun sözlüğünde “Çocuğun doğumunun yedinci günü veya saçının ilk kırkılışında adak, nezir için kesilen koyun (Devellioğlu, 2005: 22) olarak tanımlanan akika, Balıkesir Romanlarında yaşamayan çocuk için kesilen kurban olarak nitelendirilir. Farklı bir adlandırılması mevcut değildir. Akika, koruma amaçlı kesilmesinin yanı sıra büyük sevabı olduğu inancı da vardır.

Akika kurbanı Balıkesir Romanları arasında ekonomik durumlardan dolayı canlılığını sürdüremeyen bir ritüeldir. Araştırma sahasında konu ile ilgili derlemelerimiz ise şu şekildedir:

“Eğer adak adanmışsa, vaat edilmede bulunulmuşsa kurban kesilir. Babam benim için yedi kurban kesmiş. Babamla annemin çocukları yaşamadığı için ben olduktan sonra yatıra gidip adak adamışlar. Bıçak sokuluyormuş toprağa, bıçak

mavi küf tutuyorsa dileğin olacak, kurbanı keseceksin. O şekilde bana yedi kurban kesilmiş.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Tabi isteyen kesiyordu kurban. Akik kurbanı diye bir şey var. Mesela oğlum Zafer yaptı ama ben çocuğuma yapamadım. Yaptım dersem yalan söylerim.”
[Kadriye Dutçu - Gündoğan]

1.3.12. Yeni Doğan Çocuğun Kesilen İlk Saçı ve İlk Tırnağı

Doğumdan itibaren çocuk ile ilgili tüm değişimler, onu sosyal hayata yaklaştırmaktadır. Sosyal hayata yaklaşmasını sağlayan en önemli etken ise çocuk için yapılan her uygulamanın bir tören çerçevesinde olmasıdır. Eş, dost ve akrabaların da katılımıyla yapılan pratikler aynı zamanda bebeğin ilk sosyal tecrübelerini oluşturmaktadır. Mircae Eliade bu durumu şu şekilde açıklar: Çocuk doğduğunda yalnızca fiziki bir var oluşa sahiptir. Henüz ailesi tarafından tanınmamıştır ve cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğana tam anlamıyla canlı statüsünü ancak doğumdan hemen sonra uygulanan ayinler sağlamaktadır. Ancak bu ayinler sayesinde canlılar cemaatiyle bütünleşmektedir (Eliade, 1991: 161).

Bu yönüyle çocuğun ilk saç kesimi ve ilk tırnak kesimi için büyüsel ve geleneksel uygulamalar ve pratikler oluşmuştur. Bütün bu pratiklerin kuralları ve bu tür törenlerin işleyiş biçimi, geleneği iyi bilen kişiler tarafından uygulanır. Toplumun genelde en yaşlıları bu tür ritüelleri nesillere aktaran kişi olmuştur.

Balıkesir Romanlarında ise ilk saç ve tırnak ile ilgili inanış ve pratiklere baktığımızda kaynak kişilerin verdiği bilgiler ilk saç ve tırnağın saklandığı yönündedir.

“Erkek çocuğun ilk saçı, yaşına gireceği zaman saçı çok gelişmiş olursa berbere götürüyorduk, saç kesildikten sonra da berbere çamaşır, havlu, para gibi hediyeler veriyorduk. İlk kesilen tırnakları da babasının cüzdanına koyuyorduk. Baba paralıysa, güzel ahlaklıysa onun cüzdanına koyuyorduk, huyu suyu benzesin diye. Kız çocuğunun da saçlarını kesmiyorduk zaten.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Tırnağı gül dibine koyarız, toprağa gömeriz. Çünkü topraktan geldik toprağa gideceğiz. Ben hala tırnağımı kestiğimde toprağa atarım. Çocuğun ilk saçını da alırlar tartıya koyarlar. O tartıya göre ne kadar tutuyorsa altın gramına göre

çocuğa hatıra kalacak gümüş veya altından hediye veriliyor.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Çocuğun tırnaklarını saklıyoruz. Biz de çocuğun pislediği bez bile atılmaz. Kapiya neyin atarsak şeytan musallat olabilir diye hep saklarız.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Yeni doğan çocuğun ilk kesilen tırnağını saklarız. Çantaya ya da cüzdana koyarız ki bereket olsun. Saçını da kestikten sonra bir kenara koyar saklarız.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.3.13. Diş

Doğum hadisesinin hemen ardından çocukla ilgili âdet ve inanmaların bir kısmı da çıkan ilk diş ile ilgilidir. Çocuğun ilk dişinin çıkması ailesi ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Dişin ilk kez çıkmaya başlaması durumu farklı pratikleri de beraberinde getirmektedir.

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde farklı görüşler yatar. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeyeğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanında çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Çocuğun dişi için yapılan bu tören diş hediği, diş aşı, diş buğdayı, diş bulguru adlarını almaktadır (Örnek, 2014: 225).

Balıkesir Romanları arasında da çocuğun ilk çıkan dişi için çeşitli inanışlar mevcuttur. Fakat heterojen bir yapıya sahip Balıkesir Romanlarında diş buğdayı/ buğday kaynatması hadisesi merkez mahallelerde görülürken körfez kesiminde ise bu hadiseye rastlanılmamıştır.

“Çocuğun ilk dişini gören çocuğa hediye alır. Buğday kaynatması yoktur bizde.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Bizde çocuğun kafası küçük olursa dişi çabuk çıkar inancı var. Bir de bizde öyle diş buğdayı, diş kaynatması yoktur.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Bizde yoktur diş kaynatması be kızım.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“İlk dişi çıkan bebeğe beyaz iç çamaşırı alınır. En yakın akrabaları teyzeleri, halaları, annesi bu hediyeği alır. İlk dişi gören kişi alır. Beyaz çamaşır alma sebebi işe dişleri beyaz çıksın diyedir.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Çocuğun ilk dişi çıktı mı onu kim görürse çocuğa bir hediye alır ki çocuk dişini çabuk çıkartsın. Diş buğdayı da yaparız. Daha sonra başından aşağı döktük mü makas, bıçak, Kur'an, ayna koyarız önüne. Hangisini alırsa mesleğini ona göre yorumlarız.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

1.3.14. Yeni Doğan Çocuğa Okutulacak Mevlit/ Altı Aylık Kınası

Yeni doğan çocuğa okutulacak mevlit cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Çocuk eğer erkekse ona “Kırk mevlidi” okutulur. Fakat çocuk kız ise mevlit okutulması için altı aylık olması beklenir. Altı aylık olan kız çocuklarına “Altı aylık kınası” adı ile mevlit okutulur (İrkil, 2014: 251).

Altı ay kınasına, mevlidine eş, dost, akraba yani yakın çevre davet edilir. Çocuğa o güne özel, günü temsil edecek kıyafetler giydirilir. Bu mevlitlerin fonksiyonu, çocuğun hayatının diğer safhalarında karşılaşacağı törenlerin provası niteliğinde olmasıdır. Kız çocuğuna o gün kırmızı elbiseler giydirilerek kına gecesi havası sağlanmış olur.

Balıkesir’de bazı yörelerde kız çocuğu altı aylık olduğunda kınası/ mevlidi yapılır. Bu durum Balıkesir Romanlarında da görülmektedir. Balıkesir Romanları arasında derlenen “altı aylık kınası” uygulamaları ise şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

“Çocuk kız ise altı aylık iken kınası olur. Kız çocuğunu aynı gelin gibi yaparlar. Kırmızı kıyafet giydirilir, kız çocuğuna. Onun kınalığıdır bu. Elleri eldivenlerle bir güzel gelin eli gibi bağlanır. Tacı, duvağı da kırmızı olur. Her şey kırmızı olur. O gün herkesi toplarız. Hısım, akrabayı çağırırız. Eskiden bu okuntu kapı kapı gezme ile olurdu. Şimdi okuntuyu telefonla yapıyoruz. Yani herkesin haberi olur. Biz bu davete ‘okuma/okuntu’ deriz. Sizde sorarlar davetiye geldi mi diye bizde öyle bir şey yok. Biz de düğüne okudular mı diye sorulur. Okumadıysa gitmezsin. Kına, sokak kınası olarak yapılır. Kına da yemek yoktur. İkram dağıtılır. İkram da kola, çerez, pasta, kurabiye olur. Eğlence de herkes aile aile kalkarak oynar. En sonuna doğru eğlence de herkes birlikte kalkar oynar. Kız çocuğuna kınayı yenge yakar. Bir kişi tutar, bir kimse yakar, bir kimse de elini bağlar. Böyle olur kına yakması da. Kınayı yakan yengenin başından iki nikâh geçmemesi gerekir. Bu durum

evlilik kınasında da sünnet kınasında da altı ay kınasında da çeyiz sermede de geçerli. Başından iki evlilik geçen yenge geline ya da çocuğa kına yakamaz. Zaten başından iki nikâh geçen kişinin kendisi de yakmaz. Benim alın yazım ona da geçmesin diye, sokulmaz. Bu kişi gelin çeyizine de ellemez, sermez. İğnesini dahi tutmaz. Büyük yengenin vazifesidir bu ama iki nikâh geçtiyse başından o da yakmaz daha başka yakın yenge kınayı yakar. Daha oturaklı, hali vakti iyi olan, kendini bilen bir insan kınayı yakarsa evlenen insanın geçimi daha iyi olurmuş. Altı aylık kınasında kız çocuğuna o gün takı da takılır. Kimisi giyecek getirir, kimisi para takar, kimisi kınanın içine para atar (Bozuk para atılır kınanın içine. Bunun nedeni zengin olsun, paralı olsun diyedir) Altı aylık kınası bir gece sürer. Akşama doğru başlanılır ve 3-4 saatte bitirilir. Fazla uzun sürmez.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

Fotoğraf 4: Altı aylık bebek kınasından bir görünüm.

“Bebeğin eline altı aylık kınası yakıldı mı elinden yemeği tatlı olur” inancı vardır. Biz bu yüzden altı aylık olunca kız bebelerimizin ellerine kınalarını yakarız. Kınasında hafızlar Yasin-i Şerif okuyarak başlar sonra mevlit okunur. Ardından yenilir, içilir. Eskiden mevlitlerde mevlit şekeri dağıtıldı. Lohusa şerbeti yapılır, içine çam fıstığı atılır, kırk gün boyunca eve gelen misafirlere illa ki şerbet ikram edilir. Mevlidi yemekli yapanlar da var. Pasta, börek, çörek tutanlarda var. Gelen

doğuluk (hediye) getirir. Falanca doğum yaptı ‘doğuluk gideceğim’ denilir.”

[Gülten Kınacı – Dinkçiler]

Fotoğraf 5: Kız çocuğunun altı ay kınasından bir görünüm.

“Gelinlik diktiririz veyahut takım kıyafet diktiririz bebeğe. Kına annesi oluyor. Kına annesi bebeğin her şeyini alır. Kına annesi tepsiler düzer bebeğin annesine babasına. Bebeğin annesi de kına annesine tepsiler düzer. Tepsiler, davullarla zurnalarla gönderilir. Akşam da kınası yakılıp, oynanılır, tünlenilir. İsteyen kişiler kınadan önce mevlitte okutturur. Hoca gelir. Kırk mevlidini okur. İsteyen pilavlı yapar isteyen de sadece şerbet ikram eder mevlidinde.” [Filiz Demiryakan – Ayvalık]

2. Sünnet

Erkek çocuğun yaşamında önemli geçiş dönemlerinden birisi de sünnettir. Sünnet, erkek çocuğu için erkekliğe geçiş evresinin ilk basamağını oluşturmaktadır.

Dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek, 2014: 181-182).

Sünnet geleneğinin temelini ise Boratav şöyle açıklamaktadır: “Bir inanışa göre Muhammed Peygamber sünnetli doğmuş; inanış, sünnet göreneğini bu olguya bağlamak isterdi. Gerçekte ise çocukları ‘sünnet etmek’ İslâm’dan önce de, sâmi asıldan ve başka soylardan toplumlarda olduğu gibi, Araplarda da uygulanan bir töre idi; Muhammed bu töreyi sürdürdü. İslâm dininde peygamberin yaptığı ya da yapmasını öğütlediği şeylere uymaya ‘sünnet’ adı verildiği için, oğlan çocukların erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılır (Boratav, 2013: 181-182).

Sünnet, hemen hemen herkesin uyduğu bir uygulamadır. Fakat İslam dininde kesin bir emir bulunmamasının yanında dini bir zorunluluk halinde olduğu din Yahudiliktir. Kur’an-ı Kerim’de kesin bir hüküm yer almamasına rağmen “İbrahim Peygamber’in bu husustaki şeriatına tâbi ol” ayetinden yola çıkılarak yapılması gerekli bir kural haline gelmiştir. Bu nedenle İslam dinine mensup toplumlarda bu konuda hassasiyet söz konusudur. Balıkesir Romanları arasında da sünnet, Allah’ın emri olmasının yanı sıra çocuğun erkekliğe ilk adımı olarak ifade edildiğinden oldukça yaygındır.

2.1. Sünnet Yaşı/ Dönemi

Saha çalışmamızda sünnet çocuğunun yaşı ile ilgili yapılan derlemelerde kesin bir bilgi yoktur. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde net bir yaş belirtilmemiştir. Fakat ya iki erkek kardeşin aynı anda yapılması için beklenilir veyahut kendini bilip sonrasında hatırlayacak kadar olması düşüncesi ile 6-7 yaşın beklenilmesi durumları yaygındır.

Balıkesir Romanlarının sünnet düğünleri de evlenme düğünleri gibi maliyeti ağır olduğundan yaz dönemi boyunca çalışılır. Genelinin mevsimlik işçilik yaptığı Balıkesir Romanları, yaz dönemi hasılatının toplamını yaz döneminin sonunda düğün

harcamaları için kullanmaktadır. Yani yaz sonu veyahut sonbahar döneminde sünnet düğünleri gerçekleştirilir.

“En geç 10 yaşını bulmaz. İki kardeş beraberse birlikte yaptırılır. Eskiden o kadar da büyümeden yaptırırlardı. Genellikle ağustos, eylül aylarında sünnet düğünleri olur.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“12-13 yaşında bile yapan oluyor. Eskiden çocuk oyuna çıkacak kadar 5-7 yaş aralığında yapılıyordu. Daha büyüğü tat vermiyordu. Okul tatillerinde daha uygun oluyordu. Okul tatillerinde daha uygun oluyordu. Yaz aylarında yapardık.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Ben kendimi söyleyeyim illa ki çocuklarım yedi yaşına gelmeden yaptırmıyordum. Daha küçük yaşta sünnet yaptırırsan çocuk anlamaz, bilemez, yapılan çocukları da görür özenir ben olmayacağım mı der. İki çocuğum var ben iki çocuğumu da yedi yaşında sünnet yaptırdım.

Biz genelde yazın yaptırırız. Kışa girmeden sonbaharda yaptırırız. Çünkü herkes çalışmaya tarlaya tapaya oraya buraya gidiyor. Bizim fakir milletimiz mecburen çalışacak. Ne zaman dönüyorlar işten hepsi o zaman başlar bizi sünnet düğünlerimiz, evlenme düğünlerimiz de o zaman başlar.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Genellikle iki kardeş birlikte yapılır. Belirli bir yaş yoktur sünnet için. Bebekken bile yaptırılır. Genellikle yazın sonunda sünnet yaptırılır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Sünnet yaşı maksimum 10 yaşa kadar, başlangıcını da 1 yaşa kadar indirebiliriz. Sünnet olacak olan çocuğun erkek kardeşi varsa o da onunla beraber sünnet olur. Eylül ve kasım ayları arasında sünnet düğünleri yapılır.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

2.2. Sünnet Hazırlıkları

Sünnet töreni Balıkesir Romanlarında genel olarak üç gün üç gece boyunca devam ettiğinden hazırlıklardan evvel, gelecek misafirler öncelikle davet edilir. Davet etme biçimi Balıkesir Romanlarında ‘okuntu’ ifadesiyle kumaşlık, şalvarlık ile yapılır. Eski dönemlerden günümüze kadar Balıkesir Romanları davetiyelerini tek tek okuntu vererek yapar. Hatta kartla davetiye vermek düğün sahibinin kendisini uzak gördüğü anlamını taşıdığından okuntu sırasında kumaşlık, şalvarlık vermek önemli bir ayrıntıdır.

Okuntu işleminin hemen sonrasında düğün sahibinin statüsünü belirleyecek olan düğün için hazırlıklar yapılmaya başlanır. Sünnet düğünü ne kadar gösterişliyse düğün sahibinin maddi durumunun o kadar iyi olduğu düşünülür. Bu nedenle Romanlar sünnet düğünleri de dahil tüm eğlencelerini oldukça gösterişli yapmaya çalışırlar. Hazırlıkların ikinci aşamasında sünnet yatağı hazırlanıp, çocuğun sünnet takımları hazırlanır.

Sünnet hazırlıkları Balıkesir Romanları arasında şöyle ifade edilmektedir:

“Çocuğun neye ihtiyacı varsa alınır. Kimisi okuntusunu kart ile yapar kimi kumaşlık ile okuntusunu yapar. Evlenme okuntularını da böyle yapıyoruz. Ama genellikle bizlerde okuntu kumaşla yapılır.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Herkesin yaptığını yaparız. Evvelden beridir bu böyle devam ediyor. Bizim burada bir de okuntularımız vardır. Davetiyemiz kart ile olmuyor. Ya şalvarlık ya çamaşır ya çorap ya havlu herkesin gücüne göre alınır, hazırlanır. Mesela iki yüz kişi mi davet edeceksin, üç bin kişi mi davet edeceksin ona göre hazırlayacaksın. Ama şimdi genelde kumaş oldu. Çocuğun sünnetliklerini alırlar, aile üstüne başına alır, çocuğun sünnet yatağı yapılır. Yemekler bolca yapılır. Çünkü bizim gelenimiz illa yemek yemeden gitmez.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Çocuğa iki ya da üç takım giyim yapılırdı. Ondan sonra eve yeni karyola takımları alınır. Sünnet evini temiz temiz döşersin. Yemeklikler alınır gene davet ederiz hısım akrabayı.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Çocuğa sünnet kıyafetleri alınıyor. Tüm alışveriş yapılır. Önce liste tutulur. Konu komşunun, akrabanın isimleri yazılır. Listeye göre atlet, donluk, çorap verilerek insanlar düğüne çağrılır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Sünnet çocuğuna; pelerinli takım, bir takım elbise, bir tane padişah takımı alınır, bir pijama takımı alınır, bir tane kaftan alınır.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

2.3. Sünnet Düğünü

Sünnet düğünü Balıkesir Romanları arasında kına gecesi, düğün ve sünnet kesiminin hemen ardından okunan mevlit ile birlikte üç gün sürmektedir. Bu gelenek kimi yerlerde farklılık gösterse de genel olarak üç gün şeklindedir. İlk gece kına gecesi kadınlar arasında yapılırken ikinci gün erkekler arasında bir düğün tertip edilir. Son gün ise sabah sünnet kesimi yapılır ve ardından mevlit okutulur.

Balıkesir Romanlarında sünnet düğünlerine baktığımızda uygulamaların sırası ve içeriği birçok yönden evlilik törenlerine benzemektedir. Misafirleri davet edilmesi sırasında düğündekine benzer okuntu vermek, sünnet düğünün öncesinde kadınlar arasında kına gecesi adı ile tertip edilen eğlence sırasında kına yakmak gibi detaylar evlilik töreni ile benzerlik göstermektedir.

“Sünnet düğünü bizde önemlidir. Düğünden 1 hafta önce oğlana dana aldık. O gün danayı kestik, bahçede içkiler verdik. Danayı çalgılarla gezdirdik sonra hususi kasaplar geldi kesti. Düğünün ilk günü işkembe çorbası yapıldı. Yemekler yapıldı, mezeler yapıldı. Tavuklar, köfteler, ciğerler bir sürü yemekler yaptık. Masaları sokağa attık, düğünü sokakta yaptık. Çalgıcılara bir yer yaptık, çalgıcılar orada oturdular. Ondan sonra gelen misafirleri böyle koca alana dağıttık orta yer boş kalır.

Sünnet düğününden önce; sünnet çocuğu ve anne baba oynar. Erkeklerin içinde kadınlar oynamaz ama şimdi bizim bu düğünde sünnet anneleri oynar. Arkadan bütün davetlileri oynattık. İçkiler, her şey girila gitti böyle. Ondan sonra oğlanı takıya tuttuk. Takımız oluyor bizim. Sizde bağırılmaz. Bizde hoparlörle bağırılır. Ad soyadı ile bağırırlar.(2.gün) Takı bittikten sonra sünnet çocuğuna kına - yakılır. İlk gece kadınlar oynar, sünnet annesi 7-8 kez kıyafetlerini değiştirir. Oğlana kına yapılır. Oğlanın ilk üç parmağına kına yakılarak kurdele bağlanır. Sonra oynanır, tünlenir. Ertesi günü yani 3.gün sünnet kesimi olur. O gün de yine içki veririz. Yemek de olur, eğlenceler de olur. Bazen, durumu müsait olmayan sünnet kesiminden baya bir zaman sonra düğünü yaparlar.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Eski zamanlarda sünnetçiler berber kökenliydi. Düğünden bir sene evvel, altı ay evvel sünnet kesimi yapılırdı. (Maddi durum müsait olduğu zaman) Önce düğün, sonra mevlit yapılır.

Sünnet düğünleri çok kalabalık olur. Düğünün kalabalığı ev sahibinin kim olduğuna bağlıdır. Eskiden sünnet düğünü 3 gün sürerdi, şimdi 2 günde bitiyor. İlk gece kına yakılır. Sünnet hayrı 2. gün yapılır. Hocalar çağrılır, mevlit okutulur. Yemek yapılır. Pilav, ayran, düğün çorbası bazen de tirit yapılır. Düğünü yöneten bayan ortaya çıkar ve davetlileri sıra ile belli bir süre oyuna devam eder. Sünnetin 2 gün, 3 gün, 1 hafta sürmesi yani süresinin ne kadar olacağı ailenin maddi durumu ile alakalıdır.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

Fotoğraf 6: Gündoğan Mahallesi'nde yaşayan Dutçu Ailesi'nin sünnet düğününden bir görünüm.

“Davul ile düdük ile oynanılır, tünlenilir. Sonra çocuğu takıya tutarsın. Kimisi altın kimisi para koyar. O gece kına yoğrulur, çocuğunda kınalıkları giydirilir Davul- düdük mahalleyi gezersin, yakarsın mumunu da. Oynaya, tünleye mahalleyi gezersin millet görsün diyerekten. Ardından tekrar düğün alayına gelinir. Çocuğu da oturtuktan sonra yanık yanık şarkılar, uzun havalar söylenir. Hem ağlarsın hem kınanı yakarsın. Kalan kınayı da sağa sola dağıtırsın. Hemen kına kapılır zaten, kınayı çok severiz.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

Fotoğraf 7: Hakkı Çavuş'ta yapılan sünnet düğününden bir görünüm.

“Eskiden sünnet düğününde bir gece kadınlara, ikinci gece erkeklere içki ziyafeti oluyordu. Erkeklerle, kadınlar bir yerde olmuyordu. Şimdi artık karışık, salonlarda yapılıyor bir gecede de bitiyor. Ama evvelden iki geceydi. Sünnet kesimi de 3. gün yapılıyor, mevlit de hemen öncesinde okunur. Çocuk gezmeye götürülür. Gezmeden geldikten sonra da kesim yapılır. Kesim sırasında diğer oda da kadınlar çocuğun acısı daha az olsun diye iki elimiz arasında okuyarak oklava döndürürüz. Kesim bittikten sonra da bir mendil içerisine şeker, elma bozuk para pencereden atılır, bu şekilde kesimin bittiği haber verilir. Sünnet olacak çocuk evin tek çocuğu ise yanına eş olsun diye horoz kesilir. Kesilen horoz da ihtiyaç sahibi birine verilir.”
[Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“3 gün 3 gece düğünümüzü yaparız. İlk gün kınası yapılır. İyi insanlar, mutlu insanlar çocuğun eline orta parmağından başparmağına doğru (tabanca şeklinde) kınasını yakarlar. Sabahleyin o elinde para olur. O parayı öksüze verirsin. Düğün günü de oynanır, tünlenilir, sofralar kurulur.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

2.4. Sünnet Mevlidi/ Hayrı

Balıkesir Romanları kına ve düğünün ardından üçüncü gün sünnet mevlidinden evvel sünnet kesimini gerçekleştirir. Sünnet kesimi sırasındaki inanış ve pratiklerin gerçekleştirilmesinin ardından mevlit okutulur.

Balıkesir Romanlarında sünnet kesimi ve sünnet hayrı şöyle ifade edilmektedir:

“İsteyen tiritli yapar, isteyen pilav- ayran yapar. İsteğe bağlı mehterler gelir, bando getirilir. Mevrit okuyana kadar çocuk gezdirilir. Sünnetin ilk günü kadınlara kına olur, ikinci gün erkeklere özgü yapılıyor, üçüncü günü sünnet kesimi ve sünnet mevlidi yapılır. Mevritte takı yok. Takı ilk gece yapılır.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Bir gece düğün yapılır. Ertesi günde sünnet kesimi yapılır ardından da mevlitte okutuyoruz. Kimi de ilk gün sünnet kınası ikinci gün sünnet düğünü üçüncü günde mevrit okutur. Bu durum kişinin durumuna bağlıdır. Ne kadar çevren varsa hepsi davetli oluyor. Yemekler yapılıyor. Hayvanlar kesiliyor. Yemekler ya yapılır ya da yaptırılırdı. Evvelen alkol de dağıtılırdı. İlk gün çay daveti günü yapıyordu. Ertesi gün de sünnet kesimi yapılıyor. Sünnet kesimini sünnetçi tekbir ile hoca ile yapılıyor. Herkes çevrede oklavayı iki ile sürtüştürüyor, çocuğun acısını alsın diye. Mevrit de aynı düğün cemiyeti gibi herkes geliyor sandalyeler masalar hazırlanıyor. Okutuyorsun mevlidini, çocuğunu gezdiriyorsun.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Sünnet kesimi zamanı mevlidimiz okunur. Önce o gün çocuk ata biner, atla gezdirilir. Bir taraftan da keşkeğimiz kaynar. Keşkek kaynadı mı gelene gidene o keşkek verilir. Çocuk gezmeden geldiğinde de mevrit okunur. Şerbet de yaparız. İsteyen lokma döktürür. Mevritte şerbet ya da lokma dağıtırız. Kesimden hemen sonra da davul zurnalar çalar.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Kınanın ertesi günün sabahında mevrit olur. Çocuk hazırlanır. Kapının önüne org gelir. Davul- düdük çalınır. Yine biraz oynarsın, tünlersin. Daha sonra mevlidi okuyacak hocalar gelir. Mevlidi okur. Yemekler ikram edilir. Genellikle burada pilav-ayran ya da lahmacunlu olur. Kimi de etli yemekler yapar. Mevrit olunca haliyle çocuk gezdirilir arabayla ya da faytonla. Çocuğun gezdirilmesi bittikten sonra getirilir. Sonra da ‘sağdıç kavuşma’ olacak derler. Bunlar çocuğun yakın arkadaşlarıdır. Gönüllerinden ne koparsa ama pasta ama kurabiye ama kola ama evinde yaptığı bir yiyecek... Diyelim 3 kişi ya da 5 kişi sen ne kadar kişiye söylersen. Kapı kapı davul- düdükle gidersin selamlaşır, tokalaşırsın. Annesine atlet, donluk, gömlek verilir. Ardından onlarda sağdıç kavuşmasına geliyor. Karşılık olarak da onlarda yiyecek, içecek getiriyorlar. Sünnet çocuğunun yatağına bırakıyorlar. Sünnet kesimi, mevlitten sonra oluyor. Kesimin ardından mendilin içine elma ve para konularak pencereden dışarıya atılıyor, işimiz bitti denilerekten.

Kesimin bittiğini haber ediyorlar böylece. Ondan sonra da dışarı da davul-zurna çalınır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Sünnet kesimi sırasında kadınlar, çocuğun acısını alacaklarına inanarak elleriyle oklava yuvarlar. Sünnet kesimi bitince camdan canlı horoz atılır. Ayrıca yine sünnet kesimi bitince camdan mendil içinde para ve elma konulup atılır.”

[Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

3. Evlenme

İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerinin belki de en renklisini ‘evlilik’ evresi oluşturmaktadır. Bireylerin toplum tarafından kabul görmesi ve soyun devamı, evlilik ile gerçekleşmektedir. Evlilik kurumu her toplumda farklı biçimlerde algılanır ve farklı gelenekler içinde yaşatılır.

Evlenme iki gencin hayatını birleştirmesiyle gerçekleşir. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile aile olabilmenin ilk adımı atılmış olur. Evlilikle gelin ve damat artık eş ve karı koca, evli barklı olmuş; anne ve baba olmak için toplumun ilk olarak ileri sürdüğü şartı yerine getirmişlerdir. Yeni akraba bağları da kurulmuştur (Artun, 2005: 89).

Evlilik; bireylerin sosyal ve bireysel yönden yeni bir hayata başlangıcının ilk adımıdır. Aile kurmanın ve soyun devamı için en önemli geçiş aşamasıdır. Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaştırma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağladığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Tezcan, 2000: 13-14).

Romanlar için gelenekler çok önemlidir. Yaşamın başlangıcından sonuna kadar hayatlarında geleneklerin izleri görölmektedir. Romanların âdetlerine, geleneklerine bağlılıkları durumu özelliklerini yitirmemelerine sebep olmuştur: Yüzlerce yıl devam eden seyahatlerine rağmen Romanlar, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmiştir. Bu da grup içi evlilik sayesinde olmuştur. Bütün dünyadaki Romanlarda olduğu gibi Türkiye’deki Romanlarda küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler büyük ölçüde yakın akrabalar arasında olmaktadır. Erken yaşta evlenme ve yakın akrabalarla evlenme Roman geleneğidir. Roman olmayan biriyle evlilik ise Romanlıktan ihraç anlamına gelmektedir. Bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır. Zira Romanlar sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızı olmaktadır (Duygulu, 2006: 89).

Balıkesir Romanlarında aile kavramı önemlidir. Yapılan evliliklerin grup içi evlilik şeklinde olması da bu durumu vurgulamaktadır. Balıkesir Romanlarının yaşam biçimlerine bakıldığında, ataerkil bir aile düzeni ve temeli aile esasına dayalı bir şekilde yaşadıklarını ve bu durumu yaşattıkları görölmektedir. Bu durumun

nedeni farklı topluluklara karşı aile kavramının dışında ve üzerinde başka bir birimin bulunmadığının farkında oluşlarıdır.

Araştırma sahamız olan Balıkesir Romanları için evlilik, aile olmayı sağlayan yasal bir olay olmasının yanı sıra birey olma sürecinin de bir parçasıdır. Balıkesir Romanları düğünü bir eğlence olarak da görür ve büyük bir coşku ve heyecan içinde kutlamalar yapmaktadırlar.

3.1. Evlenme Biçimleri

Anadolu'da evlenme biçimleri sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı farklılık göstermektedir. Bireyin sosyal ve bireysel yönden yeni bir hayata başlamasının ilk adımı olarak görülen evlilik, araştırma yaptığımız alanlarda görücü usulü, kaçarak ve anlaşarak evlenme biçimleri yaygındır.

Balıkesir Romanları bu evlenme biçimleri içinde endogamik evlilik dediğimiz iç evlilik türü olan evlenmeyi tercih etmekte yani Romanlar kendilerinden olanlarla evlenmektedir.

Balıkesir Romanları kendi içinde evlenme nedeni diğer kültürlerin Romanlardan kız alıp vermek istememesine bağlamaktadır. Derlemelerimiz sırasında genellikle başka bir topluluktan kız alıp vermenin pek söz konusu olmadığı için kız anneleri maddi durumu daha iyi Roman ailelerine kızlarını vermek isterler. Kaynak kişilerin söylemlerinden ziyade yaşantılarını göz önünde bulundurduğumuzda İvrindi'de yaşayan bir kız annesi kızını aynı ilçede yaşayan düşük gelirli birine vermek yerine il merkezinde yaşayan bir Roman ailesine vermek ister. Verilen misalde de olduğu gibi yaşamlarında veyahut söylemlerinde dış evlilik bulunmamaktadır.

Balıkesir Romanlarında başlık parası âdeti olmamasına rağmen ilginç bir biçimde kaçarak evlenme biçimi yaygındır. Saha çalışmamda karşılaştığımız örnekleri esas aldığımızda kaçarak evlenmenin nedeni iki ailenin birbirlerini küçük görmeleri veyahut aralarındaki husumete bağlı olabilmektedir. Bu nedenle Balıkesir Romanları arasında severek evlenme ve görücü usulü ile evlenme biçimlerinin yaygın oluşunun yanı sıra kaçarak evlenmede yaygın evlenme biçimleri arasındadır.

“Amca çocukları evlenemez. Dayı, teyze, hala çocukları evlenebilir. Kaçarak, görücü, anlaşarak evlilik biçimleri var. Görücü usulü evlilik biçimi bizde daha yaygın.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Görücü usulü de kaçarak da anlaşarak da evlilik biçimleri vardır. Eskiden romanlarda dışardan kız alınıp verilmezdi. Şimdi alınıp veriliyor ama o da kaçarak evlenme biçiminde oluyor.” [Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

“Kaçarak, görücü, anlaşarak evlilik biçimleri var bizde. Çoğunlukla kaçarak evlilik biçimi yaygındır ama.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Evlilikler genellikle romanlar arasında yapılır. Dıştan evlilik çok nadir, geçmişte hoş karşılanmazdı. Şimdi öyle değil.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Kaçarak da çok oluyor, görücü usulü de çok oluyor. Anlaşarak da çok oluyor. Geçmişte görücü ile çok oluyordu. Ama şimdi anlaşarak, severek olmayınca zorlama evlilik olmuyor. Bizde evvelden de şimdi de kaçarak evlenme de çok oluyor. Mesela kızın ailesi kızı vermek istemiyor kız da çok seviyorsa kız kaçır.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Eskiden anne-baba kime verirse ona varırdık, görücü usulü evlenilirdi. Şimdilerde böyle severek evlenmeler, kaçarak evlenmeler oldu.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Genelde bizim oralarda kızlar kaçarak evlenir.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Evvelden öyle kaçarak evlilik pek yoktu. Allah’ın emri olmadan evlilik yapılmazdı. Şimdilerdeki evlilikler hep kaçarak oluyor.” [Akile Sat– Ayvalık]

3.2. Evlilik Yaşı

Araştırma sahamızda yapılan derlemeler sonucunu şu şekilde ifade edebiliriz: Balıkesir Romanlarında evlilikler, yasal olmamasına rağmen erken yaşlarda yapılması durumu günümüzde de devam etmektedir. Bunun esas nedeni Roman topluluğunun geleneksel yapısı ile ilgilidir. Balıkesir Romanlarında on sekiz yaşına gelmiş olan genç bir kız, evde kaldım düşüncesi içine girer. Bu durumu gençlerin yanı sıra ailelerde düşündükleri için erken evlenmeler yaşanır.

Evlilik yaşının küçük yaşlara kadar inmesi Roman büyükleri tarafından kabul edilmiştir. Fakat daha önceleri bu yaşın daha büyük yaşlar olduğunu yaşın gittikçe düştüğünü söylemektedirler. Araştırma sahamızda kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgilere göre ergenlik çağına giren ve çocukluktan çıkmış kabul edilen gençler aile baskısı olmaksızın kendileri evlenme beyanında bulunmaktadır. Bu erken evliliklerin nedenini ise gençler: *“Ben 14 yaşında evlendim. Burada herkes böyle evleniyor.”*

[İpek Kalay – Altınova] Kaynak kişinin de belirttiği gibi Balıkesir Romanlarında aile ve çevreye maruz kalma durumu oldukça fazladır.

“Şimdilerde evlilik yaşı çok düştü. O zamanlar da küçüktü, ama nikâh yapılabiliyordu. Anne-baba rızasını alıp nikâh yapılabiliyordu. Şimdi nikâh olmadığı için hep kaçarak yaşıyor, devlet izin vermiyor.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Evvelden küçük büyük demiyorlardı veriyorlardı. Ben 14 yaşında gittim, ablam da 14 yaşında gitti. Erkek çocuğu da 16-17 oldu mu everilirdi. Çocuk yaşta evleniyorduk yani.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Eskiden bizde 18 yaşına gelmeden kız çocuğu evlendirilmezdi. Ama şimdi 14-15 yaşında da veriyorlar. Oğlan çocuğu da hem şimdi hem de evvelden 17-18 yaşlarındayken evlendirilirdi.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

3.3. Evlilik Beyanı

Ergenlik dönemine giren kız veyahut erkeğin, çevresine olan davranışları istemsiz bir şekilde değişiklik gösterir. Bu değişiklik gösteren davranışlarının arka planında bulunan en önemli sebep kendisini tanımaya başlaması ve fizyolojik olarak vücuttaki değişiklikleridir. Ergenlik döneminde bulunan genç bir kız bu değişiklikler nedeniyle geçmişte rahat bir şekilde yapmış olduğu bazı davranışları bu dönemi yaşaması sebebiyle kısıtlamaktadır. Bu kısıtlamayı hem kendisi hem de ailesi yapar. Genç kız, annesiyle daha fazla zaman geçirmeye başladığı için evlilik düşüncesi bilinci yerleşir ve bu bilinçle çeyiz hazırlıklarına başlar. Erkek ise bu fiziksel ve ruhsal bu değişimlerden dolayı daha saldırgan tutum ve davranışlar içerisine girer. Anadolu’da bu davranışları sergileyen gençler evlenme isteklerini belirtmek için “terlik çevirme, mum yakma” gibi davranışlar sergilemektedirler. Romanların ise evlilik beyanı gibi bir gelenekleri bulunmamaktadır. Balıkesir’de yapılan alan araştırmasında kız veyahut erkek gençlerin tümü erken yaşta evlendikleri için böyle bir durumu yaşamadıklarını gözlemledik. Fakat Balıkesir’de heterojen bir yapıya sahip olmasından dolayı Romanlarda bu durumun istisnaları da söz konusudur.

“Babanın, annenin ayakkabıları ters yüz olarak çevrilir.” [Necla Kamçı – Gümüşçeşme]

“Herhangi bir âdetimiz yok. Romanlar çok küçük evleniyorlar.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Arkadaşın varsa arkadaşına, ablan varsa ablana, yengen varsa yengeye söylenir. Onlarda anneye babaya aktarıp vesile olur öyle farklı bir şey yapılmaz”
[Kiraz Cihan - İvrindi]

3.4. Evlilik Aşamaları

3.4.1. Eş Seçimi

Türkiye’de eş seçimi ile ilgili pek çok uygulama bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: “Anadolu’da kız görme, kız beğenmede karşımıza çıkan ilk husus, insanın temizliğe verdiği önemdir. Huy, tertip, düzen ve çalışkanlık, beceriklilik de önem verilen özelliklerdendir. Bu yüzden ev halkı ve komşu kadınlardan oluşan dünür geziciler, sabah erkenden görülecek kızın evine giderler. Erkence gitmenin sebebi, kızı sabahleyin ev işi yaparken görmek, böylece temiz, hamarat ve düzenli olduğunu anlamak içindir (Altun, 2014: 239).

Balıkesir Romanlarında eş seçilirken aile, ahlak, temizlik, huy gibi özellikler göz önünde bulundurulur.

“Soya sopa bakılır, ailenin düzenine bakarız, sorar soruştururuz. Çocuğun neyine bakacağız ki.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Ben gelinlerimi seçerken ahlakına dikkat ettim güzellik hiç önemli değil. Ahlak, bitmeyen güzelliştir. Ailesine, yetişme tarzına dikkat ediyorduk.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Evinin temizliğine bakılır, kıza bakılır temizlik yapıyor mu iş yapıyor mu, nasıl iş yapıyor diye bakılır. Çok canlı ise her şeyi yapıp getirebiliyorsa ee bu iş yapar diyorsun ama böyle durgunsa bunu bırak diyoruz. Esas olarak soya bakarız bir de.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Zenginliğe, fakirliğe bakmayız biz. Huyuna, suyuna, soyuna sopuna bakarız.” [Akile Sat– Ayvalık]

Çalışma yaptığımız Roman mahallelerinde evlenme ve eş seçiminde belirtilen kriterler diğer topluluklarla benzerlik göstermektedir. Fakat sosyo-ekonomik yönden düşük düzeyde olan Romanlar hemen hemen her şeyi kendi içlerinde yaşamaktadırlar. Bunun nedeni yaşadıkları toplum içinde onlara karşı gösterilen tavır ve davranışlardır. Dışlanmış olmaları ve yabancı olarak görülmeleri nedeniyle içlerine çekilmiş olmaları aralarındaki bağı çok daha güçlendirmiştir. Romanlar kendilerine has yaşam biçimlerinden dolayı toplum tarafından kötü alışkanlıklara sahip insanlar olarak görülürler ki bu da onların yaşamlarına yansımıştır. Örneğin

kaynak kişilerimizle görüşmelerimiz sırasında kimse ‘Gadje’ den yani Roman olmayandan kız alma veyahut kız verme hususuna değinme gereksinimi duymadan eş seçim kriterlerini belirtmişlerdir. Çünkü onlara göre “*Gadje bizden kız almaz bizde onlarla mutlu olamayız zaten, anlamazlar bizi.*” [Makbule Kalay- Altınova]

3.4.2. Kızı Görme/Kız İsteme/ Söz Kesme

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar (Örnek, 2014: 263).

Dünürcülük ve kız isteme gelenekleri Balıkesir Romanları arasındaki heterojen yapıdan dolayı merkeze bağlı Roman mahalleleri, iç kesimlerde bulunan ilçelerdeki Roman mahalleleri ve körfez kesimindeki Roman mahalleri arasında değişiklik göstermektedir. Köylük yerlerde kız görme düğünlerde, mevlitlerde, hamamlarda yapılmakta iken, şehir merkezindeki mahalle ve körfez kısmında genelde bu durum aynı iş yerinde çalışma, komşu veyahut yakın akrabalarda ev gezmelerinde yapılmaktadır.

Çalışma konumuz olan Balıkesir Romanları, hem yaşam tarzları açısından hem de gelenekleri açısından diğer topluluklardan farklılık göstermektedirler. Bulundukları her toplumda o topluma uymaya çalışarak yaşamışlardır. Ancak geleneklerine bağlı kalmak onlar için önemlidir. Eğer geleneklerinden ödün verirlerse yok olacakları bilincine de sahiptirler. Romanlar için hayatlarının en önemli dönemlerinden birini de evlenme oluşturmaktadır. Evlilikten evvel diğer toplumlarda olduğu gibi Balıkesir Romanlarında da dünürcülük ve kız isteme önemlidir. Evlenecek yaşa gelmiş gençler, genellikle eş seçimini kendileri yaparlar.

Evlilik çağına gelmiş genç delikanlılar, genç kızları dini ve bahar bayramlarında yaptıkları gezmelerde ve ziyaretlerde görüp karar verirler. Bunun yanı sıra onlar için eğlencenin en güzel biçiminin yaşandığı düğünlerde de genç kızlar ve genç erkekler birbirlerini beğenirler. Eğer gençler bu konuda çekingen davranışlar sergiliyorlarsa aile büyüklerine evlenme isteklerini söyleyerek uygun bir kız bulmalarını isterler. Aile de bu doğrultuda hareket eder.

Saha araştırmamız sırasında, eski düğünlerde kız beğenme, kız isteme, kız alıp vermenin tamamen aile büyüklerinin kontrolünde ve onların düşünce biçimine

göre yapıldığını görmekteyiz. Ancak zamanla toplum içindeki değişimler, bu geleneksel yapının da değişmesine sebep olmuştur. Her ne kadar farklılıklar meydana gelse dahi ailenin fikirleri günümüzde de önemini muhafaza etmektedir.

Romanlarda erkek, kızı beğendikten sonra aile büyüklerine anne ya da babaya söyler. İstek söylendikten sonra kız yakın komşularına ve tanıdıklarına sorulur ve aileyle ilgili bilgiler alınır. Daha sonra ailesinin büyükleri ve o kızın ailesinin tanıdığı yakınlar bir araya gelerek kızın evine ziyarete giderler. Bu ziyaretteki asıl amaç kızı görmek ve ev içindeki hüneri, büyüklerine karşı gösterdiği saygıya bakmaktır. Bu ziyaret yapılır ve kız beğenilirse şartlar sorulur.

Romanlarda kız görme ve kız beğenmede kadınlar ne kadar söz sahibiyse kız isteme ve almada da erkek o kadar etkindir. Çingeneler ataerkil bir sistemi her şeyiyle yaşamaktadırlar. Onlar için ailenin babası ve büyükleri çok önemlidir. Kız istemede baba ve ailenin ileri gelenleri kendi düşüncelerini söylemekte ve beğenilerini dile getirmektedirler (Uçum, 2008: 84-85).

Balıkesir Romanlarında, dünürçülükten sonra kız isteme arasında pek fazla bir zaman yoktur hatta çoğu zaman dünürçülük ve kız isteme aynı gün yapılır. Balıkesir Romanları arasında dünürçülük ve kız isteme sırasında olmazsa olmazlar arasında ise kız tarafına çay demi ve şeker götürme âdeti oldukça yaygındır.

“Önceden ya haber göndeririz ya da telefonla görüşürüz. Uygun görülünce karşı tarafta haberini gönderir. Sonra çiçeğini, çikolatayı koyarsın bohçanın içine tülbent, patik, namazlık hediye olarak ‘şalvarlık’ içine konulur.

Bizim burada kız istemeler şöyle oluyor: Herkesi çağırırsın, tüm komşuları akrabaları. Kız tarafından bir erkek olur orta yere otururlar. Erkek tarafı kız tarafından ister. Allah’ın emrini koşar. Erkek tarafı Allah’ın emrini koşar. Allah’ın emri, peygamberin kavli ile sizin kızı bizim oğlana istemeye geldik bu cemaatin rey-i ile istemeye geldik. Bu söz üç kez tekrarlanır. Sonra karşı taraf ‘hoş geldin sefa geldin’ der. Bu söz de üç kez tekrarlanır. Daha sonra kız tarafı ‘tamam, verdim’ dendikten sonra da kalkar birbirlerine sarılırlar. Ondan sonra kızlar oğlan gelir el öpmeye. Önce büyüklerden başlayarak herkesin elini öperler. Lokumlar, şekerler tutulur. Dışarıda da sandalyeler atılmış olur, orglar kurulmuş olur. Eğlence başlar. Söz yüzüğü de bu eğlence sırasında takılır. Ardından oynaşılır, tünleşilir. Böyle gelir, geçer. Yani sözümüz böyle olur.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Kızı bize öneren, tavsiye eden kişileri aldık falanca yerde bizim akrabamızın kızı var. Oğlan, ben, babası bir de tavsiye eden kişilerle gittik. Gayet hoş

karşıladılar, iyi karşıladılar. Tabi onlarda araştırmaya geçecekler, bakalım nasıl kişidir bunlar derken kızla çocuk birbirini gördü sonra başladılar telefonla konuşmaya. Daha sonra onlarda bize geldi, gördü evimizi, yerimizi. Eh nasip olduysa nişan yapar, düğün yaparız. Kız isteme (düniürcülük); bir tane kız tarafından büyüklerden seçilir bir tane erkek tarafından büyüklerden seçilir. Konu komşu davet edilir. Bunların ortasında otururlar. Erkek namına kız tarafından oturan kişiden Allah'ın emri üç kere koşulur. "Allah'ın emri, peygamberin kavli ile falanca kızınızı falanca oğlumuzu istiyoruz" bu lafız 3 kere tekrarlanır. Onlarda tamam diyorlar. Mesela eğlenti olsun diye neler istenir listesi verilir, konuşulur. Düniürcülük bitince nişan ortasına geçilir. Yüzükler orada takılır." [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

"Evvelden çay ile şeker ile gidiyorduk. O zamanlar bir kutu şeker bir kilogram çaydı. Şimdi de öyle. Yiyeceğinden içeceğinden doldurup gidersin kızı görmeye. Evin en büyüğü kimse deden varsa, baban varsa, hısımın akrabaları varsa büyük insanlardan 4-5 kişi toplar gidersin kızı görürsün. Ondan sonra da istemeye gidersin. İstemeye gittiğinde de aynı. 6-7 kişi büyüklerden gidip ister. Sözü kesildi mi falanca günde yüzük takılacak veyahut nişan günü yapılacak diye de konuşulur. Davulla, çalgıyla olur bizim nişanlar." [Kiraz Cihan - İvrindi]

"Oğlum mesela bir kızla anlaştı veyahut anlaşmadı ben o kızı çok beğendim kalkar giderim falancaya kahve içmeye hoş geldim beş gittim. O arada kızı da süzerim bakarım kız temiz mi saygılı mı itaatkâr mı diye. Eğer beğendiysem kızı, annesine nasip kısmet olursa kızı oğluma Allah'ın emriyle isterim ne dersiniz diye sorarım. Kız tarafı da düşünür. Kısmet olduktan sonra alırız şekerimizi, kahvemizi, çayımızı, lokumumuzu, geline de bir yazma ile gideriz. Allah'ın emrini koyarız peygamberin kavlini koyarız sonra yazmayı kızın başına atarım. Elimi öper bende eline para sıkıştırırım. Sabahında çarşıya gideriz. Elbiseler, çamaşırlar alınır, hısım-akrabaya hediyeler alınır. Nişanını, çalgımızı tutarız." [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

"Kalabalık gidilir kız istemeye. Çayını, şekerini alırsın gidersin. Haber gönderilir önceden gelip isteyelim diye tamam denilirse gidip istenilir. İstemedi sonra evde herkese bir kasa lokum dağıtılır. Sonra da gelin kız, çıkar el öpmeye. Ardından da erkekler yerler, içerler, âlem yaparlar." [Güldane Sat– Ayvalık]

"Konuşursun, anlaşılırsın. Dersin ki ben filancanın kızını isteyeceğim. Gidersin görücü usulü bakıp, istersin. Bizim burada bir aracı gider söyler, anlaşma olursa. Davulla, zurnayla istemeye gidilir. Erkek tarafı kalabalık gider. İsteme de bir kız tarafından bir de oğlan tarafından birer kişi karşılıklı oturur. Konuşup,

anlaşırlar. Omuzlarına birer havlu atılır. Herkeste onları dinler. Allah'ın emri ile kız istenir. Davullar, zurnalar çalınır. Kiminin o gün yüzüğü takılır kimi de yüzük takmak için büyük nişanı bekler.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Tanıdık biri aracılığıyla kız tarafına haber gönderilir. Kız tarafı kabul ederse buyur ederler. Karşı tarafta geliyor Allah'ın emrini koşuyor eğer olursa kız tarafı isterse çıkarır verirler. Eğer uygun olmazsa uygun görülmezse ana - baba razı olmazsa kızı vermiyorlar. Ama kızın isteği varsa kız kaçır bizim burada adettendir. Orta bir yerde toplanırlar. İlk önceden şerbet yaparlar, herkese şerbet dağıtırlar. Ondan sonra yüzük takarlar. Başlık parasını diyelim ki ben 10 milyar istiyorsam karşı taraf 8 milyar diyorsa pazarlık yapılır, anlaşılır. Anlaştıktan sonra kız kalkar herkesin elini öper adettendir. Kıza da şerbet içirirler.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Dünürcülük yapacağız derler kız tarafına giderler. Aile büyüklerinin hepsi gelirler, toplanırlar. Allah'ın emrini koşarlar. Filanca kızınızla filanca oğlumuz birbirini sevmiş, istemişler derler. Biz Allah'ın emrin komaya geldik siz ne diyorsunuz, denilir. Karşı tarafta istekler listesinin yazılı olduğu kâğıdı uzatıp kızı verirler. ‘Baba ağırlığı’ yani başlık parası istenir. İstekler liste ile belirtiliyor. O gün sadece konuşulur, kız ve oğlan büyüklerin ellerini öperler, yüzük takılmaz.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

3.4.3. Başlık Parası/ Süt Parası

Balıkesir Romanları tarafından “süt parası”, “ağırlık” olarak da tanımlanan başlık parası bölge arasındaki farklılıklar nedeniyle heterojen yapıyı bir kez daha gözler önüne sermektedir. Alan çalışması sırasında konu ile ilgili karşılaştığımız farklı ifadeler bunun kanıtı niteliğindedir.

Balıkesir Romanlarında başlık parası isteyen aileler olduğu gibi istemeyen ailelerde vardır. Alınan para damadın ailesi tarafından gelinin ailesine verilmektedir. Yaptığımız saha araştırmasının sonucunda Balıkesir Romanları başlık parasını gelin ve damadın kurulacak yeni evin ihtiyaçlarını karşılamak ve düğün masraflarına yardım amacıyla yaptıkları görülmektedir.

Başlık parasını gelenek haline getirmiş olan Balıkesir Romanları bu uygulamanın detaylarını ve anlaşma kısımlarını kız isteme merasiminin hemen ardından gerçekleştirmektedirler.

“Biz de bizim çevremizde süt parası verilmez, istenmez.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Başlık parası biz de yoktur ki.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Kız isteme de o sırada başlık parası belirlenir. Düğün gününe kadar bu ağırlığın verilmesi gerekir. Başlık parasının yanında bir de topuyla 200-300 metre kumaş istenilir. 10 tane bilezik, zincir, köstek istenir. Düğününde kesmek için kuzusu da istenilir. Biz de nişanı kimi yapar kimi yapmaz.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Çok eskiden vardı. 15 - 20 lira veriliyordu. Ama bizim ailede yoktu.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Başlık parası alanlar var ama bizde yok. Başlık parası dünürçülükte oluyor. Baştan orada söyleniyor. Kimisi kuzu ister, kimisi para ister. Düğüne kadar ödenmesi gerekir. Hali vakti yerinde olan hemen verir, hali vakti yerinde olmayanın düğüne kadar ödemesi gerekir. Oğlan tarafının maddi durumuna göre başlık parası istenir.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

3.4.4. Nişan

Nişan-nişanlılık, dünürçülük ve kız isteme aşamasından sonra gelen kısımdır. Yöreden yöreye değişse de nişan genelde “kız tarafının” düğünü olarak bilinir. Kız evinin belirleyeceği bir yerde ve belirlediği bir zamanda nişan yapılmaktadır. Bu düğüne bir hazırlık, bir prova gibi görülmektedir (Uçum, 2008: 94). Nişan, düğün öncesi gençlerin birbirlerini tanınması için ayrılan süre olarak kabul edilmektedir. Balıkesir Romanları nişan törenini “Küçük Düğün” olarak görmektedirler.

Düğün töreninden pek de farklı olmayan uygulamalarıyla nişan, Balıkesir Romanlarında tıpkı Anadolu’nun pek çok yöresinde olduğu gibi kız ailesi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Balıkesir Romanlarında nişan gününden önce kız, güvey ve ailesi tarafından nişan alışverişine götürülmektedir. Bu alışveriş sırasında kızın her istediği alınmaktadır. Beğendiği elbiseler, ayakkabılar, abiyeler, takılar, nişan yüzüğü gibi. Bu alınanlar erkek tarafından hazırlanan kız bohçasına konulur. Bohçalar, tepsilerde götürülür.

“Nişan tarihini belirleyip nişan yapıyorlar. Tarih belli olduktan sonra urba düzmeye gidilir. Kız tarafından gençler toplanır, kızın arkadaşları, bir iki aile büyüğü toparlanır çarşıya gidilir. Kız ne beğenirse ama elbise ama abiye ama takım

alınır. Orada her şeyi erkek tarafı karşılıyor. Damada da tıraş takımı, takım elbiseyi kız tarafı alır. Ardından yüzükler, altınlar alınır. Sonra eve gelinir. Bir gün sonra da nişan yapılır. Nişan sokakta yapılır. Org, davul- düdük tutulur. Kız hazırlanır, damat hazırlanır. Sonra da düğün gibi bir nişan yapılır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Nişanda abiye alırsın, ayakkabı alırsın, saçını başını yaptırırsın artı bir kıyafet daha alırsın. Yüzüğünü alırsın. Gücün varsa bileziğini, setini de alırsın ama gücün yoksa düğüne bırakırsın.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Nişan da bir kat elbise alınırdı bize. 3-4 kat basma kestirirlerdi. Yazmadır, yemenidir, ayakkabısıdır bunlar alınırdı. Eskiden bunları siniye koyup getirirdik şimdi bohça var. O zamanlar sinilerde gezerdi nişan hediyeleri. Nişan da davetlileri buyur ederdik, okuntu yoktur. Hısmına akrabana filanca gün nişanım var denilirdi, onlar da gelirdi.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Nişan günü dünürler birbirlerine tepsi gönderir. Kız tarafına, oğlan tarafı kaç tane akrabası varsa yazma, şalvar, çorap ile tepsi çıkarırız. Kız tarafı da aynı şekilde oğlan evine gönderir. Ondan sonra da yüzüğümüzü takarız, çalgımızı tutarız. Düğün tarihini kararlaştırırız.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Nişanlarımızda aynı düğün gibidir. Yemekli yapılır. Nişan bohçası hazırlamıyoruz. Zaten kıza nişanlığı alınır oğlana da takım elbise alınır. Tepsilerle bir çıkar karşılıklı tepsiler verilir. Hediyeler tepsiye konulur. Tepsi de çamaşır, elbise, havlu, çorap bulunur.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Kız isteme sırasında nişanın tarihi belirleniyor. Dünürler konuşup tarih konusunda anlaşıyorlar.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Kızın yaşı küçük olunca 1-2 sene bekletme oluyor. Çoğunlukla bizde erkeklere masa atılır. Karılar da oynar, eğlenir. Karılar kenara çekildikten sonra erkekler oynar, eğlenir. Erkeklerin masasına mezeler konur. O arada gelin giyinir, hazırlanır. En büyüğümüz takar yüzükleri.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Söz kesiminden sonra başka bir gün de nişan tarihi belirlenir. Nişanda da aynı şekilde eş, dost çağırılır, konu komşu çağrılır. Nişan şimdilerde salonlarda oluyor ama eskiden daha çok kapının önünde oluyor. Yine oynasılır, tünleşilir. Büyük nişan takılır orada. Büyük nişanda ne takı takılacaksa onlar takılır. Bizim nişanda takı da hediyeler de verilir para da takılır. Özellikle biz en yakınlarımıza kumaş alır, atarız (veririz). Kimisi eşya getirir. Kızın eksigi, gediği düzelir. Bir gece sürer bunlar.

Düğün tarihi, daha sonra iki aile arasında belli oluyor. Onlar kararlaştırdıkları zaman, yapıyorlar öyle.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

3.4.4.1 Nişan Bohçası

Balıkesir’de yaşayan Romanlarda nikâh öncesi uygulamalardan biri olan nişana hem kız hem erkek aileleri tarafından önem verilmektedir. Ekonomik yönden durumları kötü dahi olsa törende erkek tarafı hem gücünü göstermek hem de geline verdikleri değeri belirtmek amacıyla “bohça” hazırlarlar. Nişan töreninde önemli bir nokta olan nişan bohçası da hazırlanma aşamasından bohçanın kız evine getirilişine kadar birçok uygulamayı bünyesinde barındırmaktadır. Nişan bohçası, Balıkesir Romanlarında çoğu zaman nişanın olduğu gün nadir olarak da sonrasında belirlenen bir günde kız evine götürülür.

“Mesela kayınvalideye kumaş, eşarp vs. gönlünden ne geçerse koyulur. Kaynataya, evde varsa yetişkin kayınbiradere, görümceye, yengelere elinden geldiğince çam sakızı çoban armağanı bir şeyler konulur. Tatlısı gider önceden de.”
[Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Kızın bohçasını hazırladığımızda yine neye ihtiyacı varsa kızı baştan aşıya düzeriz ayakkabısından, terliğinden, tülbentine, yazmasına kadar koyulur.”
[Akile Sat– Ayvalık]

“Nişan bohçası yoktur bizde. Tam düğün zamanında düğün bittikten sonra çeyizini göndeririz gelinin.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

3.4.4.2. Nişanlılıkta Bayram Gelenekleri

Balıkesir Romanlarında kişilerin nişanlılık evresinin bayram süreçlerini de kapsamıyla bazı gelenekler ortaya çıkmıştır. Balıkesir Romanlarında kişilerin nişanlılık dönemi bayram zamanına denk gelirse oğlan evi tarafından kıza bayram bohçası hazırlanır. Bu bohçada kızın ihtiyacı olabilecek her giyim eşyası konur ya da kız oğlan evi tarafından alışverişe götürülüp bayramlık alınır. Nişanlılık süresi Kurban Bayramına denk gelirse bazı mahallelerde herhangi bir adet uygulanmazken bazı mahallelerde koç alınıp gelin evine gönderilir. Bu durum yılbaşı içinde geçerlidir. Nişanlılık evresi yılbaşına denk gelirse geline altın takı takılır. Genel olarak Anadolu’daki nişanlılıkta bayram gelenekleri ile benzerlik göstermesinin yanı sıra yılbaşı da nişanlılık geleneklerinde önemli bir tarihtir.

“Bayramda ne lazımsa alırsın gelinine. Kurban bayramına denk gelirse kurbanlık alıp gönderilmez. Bizde böyle bir adet yok ama başka memleketlerde var. Mesela Çanakkale Biga’da kızımın kayınvalidesi oturur. Onlar kurban bayramında kurbanlıkla beraber altın getirdiler. Ama bizlerde yok.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Bayrama 3-4 gün kala gelin kızı çarşıya götürüp baştan aşağı giydirilir. Bayramda yiyeceği şeyleri çerezidir, tavuğudur koyarım onu tepsiye dünlürlere götürürüm.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Bayramda kayınvalide gelin kızın bayramlıklarını alır, her ihtiyacını alır. Yılbaşında da hindisini alır dünlür evine gideriz.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Bayramlarda oğlan tarafı kız tarafına koç alır. Boynuzuna da ya bir bilezik ya bir altın takarlar (gerçi biz öyle bir şey yapmadık). Bunu kız tarafına götürürler. Kız evi de oğlan evine bir büyük tepsi ile baklava götürür.” [Aynur Süyüköz-Dinkçiler]

“Bayrama denk gelen bir nişanlılık olduğunda kıza yine bir bayram bohçası hazırlanırdı. Bu bohça da yazmasından ayakkabısına kadar alınıp, konulur götürülürdü. Mesela o zamanlar biz de basma alınırdı. Yılbaşında da yine bohça ve hindi götürülürdü. Ama kurban bayramına denk gelen bir nişanlılıkta ziyarette koyun, kuzu götürülmezdi. Yılbaşında bir de altın da takılır.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

3.4.5. Çeyiz Alma/ Çeyiz Serme

Evliliğin önemli aşamalarından bir diğeri de çeyiz götürme ve serme aşamasıdır. Düğün gününden önce gelin ve ailesinin çeyiz adı verilen eşyaları alması ve hazırlaması âdettir. Kız tarafının düğün tarihinin belirlenmesinin hemen ardından düğün tarihine kadar aldığı eşyalar kızın çeyizini oluşturmaktadır. Çeyiz düğüne bir hafta kala veyahut gelin alıcısının olduğu günde damat evine çalgılar eşliğinde götürülür.

Gelinin evinden çeyiz alma ve gelinin yeni evine çeyiz serme aşamalarıyla çeyiz ile ilgili törenler meydana getirilir. Bu törenlerin her ikisi de aşağıda kaynak kişilerin ifade ettiğı üzere farklı pratiklerle gerçekleştirilir. Bu pratiklerin genelinde

evlenecek olan çiftte nazar değmesini önlemek ve evliliğe uğursuzluk getireceğine inanılan şeylerden kaçınma bulunur.

Balıkesir Romanlarında düğün günü veyahut düğünden bir hafta önce çeyiz, kız evinden erkek evine götürülür ve serilir. Roman mahallelerinde derleme yaptığımız yaşlı kadınlar daha evvelden kız evinde çeyizin serildiğini ve yapılan el işleriyle yatak, yorganların sergilendiğini belirtmişlerdir. Günümüzde ise kız evinden alınan çeyiz, gelinin yeni evinde sergilenir. Ayrıca erkek evinde sergilenen çeyiz kız açısından bir itibar göstergesidir. Gelinin yeni evinde bir odada veyahut gelin ve damadın odasında sergilenen çeyizi akraba, komşu kadınlar görmeye gelirler.

“Ne gün olacağı konuşulur düğüne yakın. Başlar kız evi çeyizi hazırlamaya, diktireceğini diker, yapılacağını yapar. Her şey hazırlanır. Oğlan evi arabayla gelir kız evinden çeyizleri alır. Davullar eşliğinde herkes arabaya biner.

Hemen gittiği gibi serilecekse kalanlar kalır, dönen döner gerisin geriye. Kalanlar serer çeyizi. Ama oğlan tarafı da yemek hazırlar kız tarafına. Çeyiz serilmesi bittikten sonra yahut bitmeden de yenilir. Çeyiz serildikten sonra tekrar oğlan evi, kız evini evlerine götürür.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Gelinin çeyiz sandığı olur haliyle. Sandık tepeleme gelinin çeyizini barındırır. Gelinin yengeleri, arkadaşları, ablaları gelir. Damat geldiğinde gelinin yengelerinden biri sandığın üzerine oturur. Damatta para verinceye dek kalkmaz. Orada kaç kişi var ise damat ona göre para verir. Akşamına oğlan evine gidilir. Çeyizi, genç kızlar serer. Evli olan kadınlar çeyize dokunmazlar hele ki iki evlilik yapan biri var ise o kişi çeyize hiç dokunmaz. Çeyiz serildikten sonra kapıyı örterler. Kaynanalar, kaynalar çağrılır, kapı açılmaz. Açmak için de para isterler.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Evvelden beri töremizde yatak, halı, kapacak ondan sonra ev eşyası hepsi konulur. Çalgılarla gidilir çeyiz alınır, getirilir oğlan evine serilir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Diyelim bir sandık çeyiz gelir. O zamanlar çok bir şeyler yoktu. Üç veya dört yastık, bir veya iki yatak, iki ya da üç yorgan, bir ya da iki battaniye konulurdu çeyize. Çeyiz almaya nasıl ki gelin almaya gidiliyorsa öyle de çeyiz almaya gidilirdi. Düğünden bir gün önce getirilip serilir.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Bir hafta, on gün kala evvelden kız tarafı çeyizini çıkarır yavaş yavaş sererler. Tam çeyizin serilmesi biter çeyize insan çağırırlar görmek için. Çeyize

geçimsiz, dul kadın, iki nikâhlı kadın ellemez. Çeyizin serilişini gençler yapar.”

[Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Gelin kızın öyle çok çeyizi olmaz bizde. Sandığı, yatağı, yorganı olur. Gelin evden çıkarken bunlarda aynı anda çıkar evden. O akşam kızı yerleştiriyorlar evine.”

[Güldane Sat– Ayvalık]

“Davulla, zurna ile arabalar gelir kız evine. “Sandık oturması” vardır, genç kızlar sandığın üzerine oturup damattan bahşiş isterler yoksa çeyizi evden dışarı salmazlar. Bir de “müjde yastığı” verilir, bebek olacağı zaman bebeğin altınlarının takılacağı yastıktır. Bu yastıkta çeyiz sırasında verilir. Kayınvalideden bu müjde yastığını verirken bahşiş alınır. Eşyalar arabaya yüklendikten sonra damadın evine geldiğinde yine “sandık oturması” olur. Çeyiz serilmesine gelen kadınlara hediye olarak birer tülbent veyahut birer havlu verilir. Gelinin çeyizinden herhangi bir eşyayı bekâr bir genç kız alır ki onun da bahtı, kısmeti açılsın diye.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Kız evinden oğlan evine çeyiz giderken davul-zurna ile gider. Kızın çeyizi arkası açık bir arabaya konulur. Oğlan evi de almaya gelir. Oğlan evi oynaya oynaya gelir. Çeyizlerini alırlar ardından çeyizlerini alıp oynaya oynaya evlerine giderler. Bir hafta da oğlan evinde çeyiz serili bekler. Gelen giden olur çeyize bakmaya. Ondan sonra da düğün başlar. Artık kızın hamamı olur.” [Hamide Dutçu - Gündoğan]

3.4.6. Gelin Hamamı

Balıkesir Romanlarında çeyiz götürme ve serme geleneği yaşatıldığı gibi gelin hamamı geleneği de bazı Roman mahallelerde yaşatılmaya devam ettirilmektedir. Gelin hamamı Balıkesir’de yaşayan yerli halkın geleneğiyle benzerlik göstermektedir. Balıkesir Romanlarında gelin hamamı, düğün gününden hemen önce yapılmaktadır. Bunun nedenini kaynak şahıs şu şekilde ifade etmiştir: “Gelin kızın hamamda yıkanması ile bütün günahlarından arınıp, üzerindeki bütün pisliklerden kurtulacağına inanılır.” [Makbule Kalay –Altınova]

“Kızın annesi, kızın yiyeceğini hazırlar. Kaç kişi gidiyor ise ona göre yiyecek içeceği kız tarafı hazırlar. Erkek tarafı da hamam parasını karşılar.” [Kadriye Dutçu - Gündoğan]

“Gelin hamamı meşhurdur biz de evvelden gidilirdi. Mesela arkadaşlarını toplarsın ama beş tane ama on tane götürürsün. Hamama gidersin yıkanırsın, paklanırsın. Yiyeceği, içeceği ister kendin götür ister oradan al ama kız evi doyurur herkesi.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Gelin hamamı benim zamanımda vardı. Kayınvalide alır gelinini, çağırır yakınından gençlerden. Kayınvalide de olur giderler yıkanır. Orada yerler, içerler, eğlenirler. Hem kız tarafı hem oğlan tarafı hep beraber eve gelirler.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Kızın hamamı olur. Bir gün önceden kız hamama gider. Yakın arkadaşları, yengeleri ile beraber. Bizde hamam için Gönen’e termale gidilir. Oğlan evi bir iki otobüs tutuyor. Kız evi de gelen tüm kişileri doyuruyor. Artık yaprak sarması, kuzu çevirmesi gibi kız evinin maddi durumuna göre et kavurma, yaprak sarma yapılır. İlle de hamam olacak diye bir şey yok ama sırf bu yüzden ayrılık da duydum. [Hamide Dutçu - Gündoğan]

3.5. Düğün

3.5.1. Düğüne Davet/ Okuntu

Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına çaba sarf edilir. Düğüne elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılıların dışında, başkalarına da açıktır. Onlar da çağrılılar gibi ağırlandılar.

Düğünün zamanı ve yeri, kimler arasında olduğu, düğün öncesi çıkarılan “okuyucu”lar tarafından bildirilir. Tıpkı sünnette olduğu gibi, evlenmelerde de geleneksel kesimin kırsal alanı bu çağrının işini okuyucular aracılığıyla duyurur. Bu işe “okuntu” çıkarmakta denir. Davetiye bastırıp yollamak ise daha çok yeni göreneklere açık ilçelerde ve kentlerde görülmektedir. “Okuyucu”lar, ülkemizin kimi yerlerinde çağrılılara hediyeler götürdükleri gibi, çağrılılardan hediyeler de alırlar (Örnek, 2014: 271-272).

Balıkesir Romanlarında davetiye fonksiyonu gören okuntular günümüzde de işlevini kaybetmeden devam etmektedir. Günümüzde düğünün önemli masraflarından biri olan okuntular işlevini eski dönemlerden itibaren işlevini yitirmemiştir. Günümüz davetiyelerinin yerini tutan okuntular, düğün sahibinin

yakınlık derecesine göre çoğu zaman kumaş, gömlek, şalvarlık, havlu, çorap, çamaşır vs. dir. Günümüzde bu geleneğin bir devamı gibi görünen davetiyeler olsa dahi bunu yalnızca ekonomik durumu ortalamanın üzerinde olan Balıkesir Romanları arasında yapılan bir uygulamadır. Düğün sahibi birinci derece yakınlarına erkeklere gömlek, pantolonluk kumaş; kadınlara, şalvarlık, çember koymaktadır. İkinci derece yakınlar ve uzak konu komşulara okuntu çember, çorap, çamaşır ile yapılmaktadır.

“Okuntu şöyle olur; yakınlara şalvarlık veririz. Şalvarlık dediğim kumaştır. İşte yakınlara kumaş, atlet, gömlek, terlik, erkek çorabı dağıtılır. Bunlar davetiye yerine geçiyor. Tüm hane bireylerine dağıtılır. Uzak akrabaya çorap, atlet verilir. Düğünümüze buyurun gelin deme şeklidir.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler].

“Bizim burada hala davetiye yok. Zengin çingenelerde var ama. Biz okuntuyu; atletle, donlukla, çorapla kapı kapı gezerek yaparız. Bu davetiye sayılır. Davetiye verdiğinde ‘aa ne yapacağız bu kâğıt parçasını’ diyerek tepki gösterirler.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Evvelden başörtüsü, çorap, çamaşır dağıtılıyordu. Ben kendi çocuklarımın okuntularında 6 metre kumaş dağıttım. Yakın akrabaya kumaş verirdik okuntuda. Ayı özen gösterirdik yakın akrabaya. Davetiyelerimiz evvelden paraydı, benim yaptığım zamanda çeyrek altın 4 liraydı. Onlar geliyor, bilezik takan oluyordu, set takan oluyordu.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Okuntu da biz de basma dağıtılırdı, havlu, çorap, çamaşır da alınıp dağıtılır. Öyle basma davetiye yoktur. Tüm okuntulara bir davulcu gider o davulcu okuntusu yapılan eve gidip mani, şarkı okuyup bahşişini alır. Bu şekilde kişilerin okunduğu belli oluyor.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Basma dağıtılır. Herkese sayılı bir bohça yapılır. Havlular, çamaşırlar, basmalar olur bohça da.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Davetiyeler basarız. Bir de sepete şeker, çikolata koyup şalvar takımlarımızı giyip mahalle de kapı kapı dolaşarak şekeri verip davetimizi yaparız, buyurun gelin diye.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Basma, çorap, çember, havlu dağıtırız.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Tüm okuntulara bir davulcu gider o davulcu okuntusu yapılan eve gidip mani, şarkı okuyup bahşişini alır. Bu şekilde kişilerin okunduğu belli oluyor.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

3.5.2. Kına Gecesi

Düğün töreninden önce yapılan son geçiş evresi kına gecesi eğlencesidir. Kına eğlencesi veyahut kına gecesi, Anadolu’da hemen hemen her kesimde yaşamaktadır. Geleneksel yapıyı yitirmemiş kesimlerde kına gecesini ilk günkü özelliğini korurken, şehirleşme ve kültürel değişimle karşı karşıya kalan topluluklar, kına gecesini büyük değişikliklerle yaşatmaya devam etmişlerdir (Uçum, 2008: 98).

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlence olarak Türk inanç sisteminde “adanmış” olmanın işaretidir. Bunun içindir ki asker adayına, kurban kesilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır (Altun, 2004: 265).

Kınanın Kâbe’den geldiğini, dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için, geline kına yakılması da bir külte dayanmaktadır (Ataman, 1992: 32). Balıkesir Romanlarında bazı roman mahallelerinde damada kına yakılırken bazı mahallelerde yakılmaz.

Gelin kızın ailesi, akrabaları ve arkadaşlarının kendi aralarında yaptığı bu kına eğlencesi düğün gününden önceki akşam yaşanmaktadır. Balıkesir Romanlarında düğün için yapılan okuntu kına gecesi için de geçerlidir.

Fotoğraf 8: Hakkı Çavuş’ta kız evinin önünde gerçekleşen kına gecesinden bir görünüm.

Romanlar yaşadıkları neredeyse tüm toplumlarda var olmaya çalışmanın yanı sıra bulundukları toplumun özelliklerini benimsemiş, yaşantıları arasına serpiştirmişlerdir. Geleneksel yapısını kaybetmeyen Balıkesir Romanları üç gün üç gece yaptıkları düğün törenlerinin ilk gününü kına gecesi olarak yaparlar.

Alan araştırmamıza göre kına gecesi evlenecek olan kızın evinde yapılmaktadır. Kına gecesi, üç gün sürecek olan düğün ritüellerinin başlangıcını sembolize etmektedir. Okuntu verilen herkes kına gecesine de davetlidir.

Balıkesir Romanlarında kına gecesinde özel bir kıyafet kullanmak yerine maddi duruma göre 7-8 kıyafet diktirilir. ‘Defile’ tabirini kullanarak yaptıkları kıyafet değişimi şatafatlı düğünlerinin birer sembolü gibidir. Gösterişin önemli olduğu Balıkesir Romanlarında kına gecesi esnasında kaç adet elbise değiştirildiği önemli bir ayrıntıdır. Bu durum damadın ailesinin ekonomik durumunu göstermektedir.

“Düğün ikinci gün olur, ertesi günde ‘gelin çıkması’ olur. Bizim gelinler öyle salondan gitmezler. İlk gece, kına gecesi olur. Herkes giyinir. Sandalyeler konulur, orglar konulur, herkes oynar. Aile aile kalkılıp oynanılır. Mesela şu aile kalksın oynasın, bu aile kalksın oynasın diye çağırılır. Daha sonra gelin oynar.

Gelin devamlı kıyafetlerini değiştirir. Her kıyafeti giydiğinde oynar. O gece damatta yanındadır. Kına da erkek- kadın karışık olur. Beraber oynanılır. Kına yakılmadan evvel abdest alıp kınalığını giyer. O abdestle oturur kına yakmasına. İki tarafın yengeleri gelinin el ve ayak bileklerine kadar kına yakarlar. O akşam kız tarafının kınası olur. Yiyecek dağıtılmaz. Ardından gelin, baba evine gider. Sonra ertesi gün erkek tarafının düğünü olur. Kına gecesinde ikram yapılmaz.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Gelin, ilk olarak gelinliğini giyer. O gün kimsecikler oğlan evinden kız evine gitmez. Gelin, bir iki saat gelinliğiyle oynar, tünler. Ondan sonra gece kıyafeti giyer onunla da oynar, tünler. Ardından bindallıyı giyer oynar, tünler. Damatla da oynarlar. En sonunda da kına kıyafetlerini giyer. Sonra yine biraz oynadıktan sonra kına yakılır. Gelinin tülbenti ile başı örtülür, büyük yengeleri kına yakar. Ellerine de ayaklarına da bileklerine kadar kına yakılır. Ağlatıncaya kadar da uzun havalar söylenir, gelin ağlatılır. Sonra üç kez gelin havaya atılır. Üçüncü havaya atılışında damat gelini kucakını alıp eve götürür. Sabaha kadar yerler, içerler, eğlenirler. Sabah ezanıyla gelinin kınalı olan elleri ve ayakları camide yıkanır. Ondan sonra herkes evine gider, öğlene doğru artık ‘gelin alıcısı’ olacaktır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Kız evinde gene düğün, oyun olurdu. Gelinin kız arkadaşları olurdu 8-10 tane kadar. Onların saçları yapılıyor. Onlar giyinip kuşanıyor. Akrabalar saçını başını yapıyor. Özellikle o güne kınaya has kıyafetler giyiniliyor. Gelin o gün önce

abiyelerini sonra kınalığını giyer. Defile de yapan oluyor. Türlü türlü elbiseler giyer gelin defile de. O gün gelen giden olur diye de yemekler yapılır. O gün oğlan evinden kız evine bir koyun gider. O koyunda süslenir, kınası yakılarak gönderilir. Kuzuyu düğünün başladığı gün çalgılarla çeyizle beraber kız evine o koyun gider. O koyun onun etliğidir. Yemeğin tüm masraflarını oğlan evi karşılar. Kına gecesi, kız tarafı davetiyesini toplayarak başlarlar. Boş arazide, bahçede, evde yapardık kına gecelerini. Oğlan evinde de önce davetiye toplanır. Ertesi günde de gelin alıcısı oluyor.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Kına gecesinin olduğu gün sabaha kadar damat ile gelin uyumaz. Yerler, içerler, eğlenirler. Oğlan evi bir sini hazırlar yiyecek içecek koyup kız evine gönderirler. Sabaha kadar gelin, arkadaşları ve damatla içip, eğlenirler. Sabaha kadar da oyun, dümbek, sabah da çalgılarla çeşmeye gidilir. Sabah ezanında o çeşmede damat gelinin elini, ayağını yıkar. “Benim sözümü dinlesin, sözümünden çıkmasın” diye. Buna Bergama usulü diyoruz. Eskiden gelinlere kına gecelerinde “altıparmak” kumaşı giydirilirdi. Altı tane rengi vardı o elbisenin.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Kına gecesinde yakın insanlar sabahçı olarak kalır. Eğlenirler, içerler. Sabahleyin gün doğmadan gelinle beraber kınayı yıkamak için çeşmeye giderler yıkarlar davul ile. Kınayı ya genç kızlar yakar ya da mutlu insan yakar. Kayınvalide de kınanın içine avucu açılınca altın veyahut para koyar.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Gelini ağlatmak için ‘anne’ ile ilgili şarkılar, türküler çalınır. Oğlan tarafı kınayı yakmak için gelir, kınayı yaktıktan sonra da giderler. Kınayı biz de büyükler yoğurur. Geçimi iyi insan, iyi huylu insan yoğurur. Gelinin eline kınayla birlikte parayı da kayınvalide koyar.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Kuaförden çıkarken davulla zurnayla gelini çıkartırız. Akşam herkes düğün yerine gidiyor. Bizim burada mahallemizde bir düğün salonu var uzun yıllardır herkes orada yapar düğününü. Normal salon kınası gibi oluyor. Kına saat yarım kadar sürüyor sonrasında bütün kadınlar eve geliyor. Evin bahçesinde eğlenceye devam ediliyor sabaha kadar. Masalar kuruluyor; yemekler, içmekler. Kına yakılmadan önce saat 02.30 gibi “gelin bağı” yapılır. (Gelinin elleri sımsıkı bir şekilde ipe bağlanır) Bu şekilde damat evine gelin tüm arkadaşlarıyla gider. Damat, bu bağı ağzıyla açar. Açılan ipi kim önce birbirinin boğazından geçirirse o evin reisi olur. Ardından karşılıklı bir yarım saat oynadıktan sonra gelin tekrar arkadaşlarıyla

beraber evine gidiyor. Damat evinden tavuğunu, çerezini, takıyı alır sonra oynaya oynaya kendi evine gelir gelin arkadaşlarıyla. Gelin eve gelince de eğlence devam ediyor. Saat 03.30 gibi de eğlencenin sonuna doğru mutlu olan, eşiyle iyi geçinen biri gelinin kınasını yakar. Avucunun içine bizde altın konulmaz ama para konulur. Sabah 07.00 gibi davul, zurna gelin evinin önüne tekrar gelir. Kuyuya gidilir, kuyudan su alınıp, kızın elleri, ayakları halası, yengesi veyahut teyzesi tarafından yıkanıyor.” [Akile Sat– Ayvalık]

“Gelini ortaya koyarız. Geline türkü söyleriz. Yakın arkadaşları birer tane bira alırlar ellerine, oturup içerler. Gelin ağlar, arkadaşları türkü söyler. Çoğunlukla biz de gelinin bekâr arkadaşı yakar kınayı.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Kına gecesinde ‘sabahlama’ yapılır. Genç kızlar, delikanlı erkekler sabaha kadar eğlenirler. Sabaha karşı da komşularının kapılarını çalar para toplarlar. O para ile çorbacıya gidip çorba içerler. Darbuka davulla beraber ‘başlayalım başlayalım aman aman falanca başlayalım iki gözüm falanca şimdi senden başlayalım’ denilerek kimin kapısındalarsa odan para istenilir Bu da olmazsa olmazlardandır kına gecelerinin.” [Hamide Dutçu - Gündoğan]

Kına gecesi bitimiyle birlikte düğüne hazırlanmak amacıyla gelin ve damadın yakınları evlerine dağılır ve ertesi gün yapılacak olan düğünün hazırlıklarına başlanılır.

3.5.3. Damat Tıraşı

Düğünün yapılacağı gün gelinin saç, makyajı nasıl yapılıyorsa evvelden beri damat da damat tıraşı ile düğüne hazırlanmaktadır. Damadın tıraş edilme esnasında bazı pratikler gerçekleştirilmektedir. Damadın tıraş edilmesi kaynak şahısların bazıları tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“Meydan da, cemiyet ortasında olur. Berber gelir, damadın saçını sakalının tıraşını yapar ama önce makas, ustura kesmiyor diye bahşiş ister.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Meydanda davulla, zurnayla yapılır.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Oğlan evi sandalyeyi atar gençlerden bir iki toplanılır. Oğlan tarafı çıkarır onlara masasını düzer meze olarak bir de içki koyar. Oğlan tıraş olur onlarda orada eğlenir, çalgımızda davulumuzda çalar. Berberin bahşişi de havluya takılan paradır. Damadın tıraşı bitti kalkar damat oynar oğlan evi gene bahşişini takar çalgıcıya.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

3.5.4. Nikâh

İmam nikâhı ve resmi nikâh olmak üzere iki tür nikâh vardır. Yasa önünde geçersiz olmasına karşın, imam nikâhı denilen “dini nikâh” halen yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi ailelerse medeni nikâhın yanı sıra, sonradan bir de dini nikâh yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta kimi durumlarda sadece dini nikâh yaptırılmakla yetinilmektedir. İster yasal yoldan, isterse yasalardan kaçırılarak gerçekleştirilmiş olsun, nikâhın amacı kadın ve erkek beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 2014: 273).

Balıkesir Romanları arasında da iki tür nikâh görülmektedir. Bunlardan birisi imam bir diğeri ise resmi nikâhtır. Eski dönemlerden itibaren Romanlar arasına erken yaşta evlilik söz konusu olduğu için resmi nikâh yerine yalnızca imam nikâhı yapılmaktadır. Resmi nikâh ise yaş engeli ortadan kalktıktan sonra veya gelin ile damat çocuk sahibi olduktan sonra yapılmaktadır. Bu durum kaynak şahısların bazıları tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kızın oğlan evine geldiği akşam hoca gelir. Resmi nikâh olsa da olmasa da illa ki o gece hoca gelir. Kızdan ikrar alır sorular sorar. İki rekât namaz kılınır. Ondan sonra kız tarafından, oğlan tarafından yengeler gelir. Hoca nikâhına kadar beklerler kapıda. Göz aydınlığı olduğu zaman oğlan silahını boşaltır. Yengeler de emaneti, çarşafı, göz aydınlığını alırlar anneye babaya haber verirler.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Kiminin yaşı tutuyor düğünden evvel oluyor nikâh. Kiminin de yaşı tutmuyor yaşını bekliyor.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Bizim burada çocuk doğurmadan nikâh yapılmıyor. Bir tane çocuk yapılmadan nikâh olmuyor.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“3. gün de düğün oğlan evinde olur. Oynarlar, tünlerler. Akşam da hoca gelir, imam nikâhı kıyılır.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

3.5.5. Düğün

Evlilik aşamalarının en ciddi kısmını düğün oluşturmaktadır. Düğünlerde verilen en güzel mesaj sosyal yardımlaşma ve dayanışmadır. Düğün, evlenecek bireylerin toplum tarafından kabul görmesi, onaylanması anlamına gelmektedir. Bu asıl amacın yanında düğünlerde eğlence amaçlı pek çok gelenek oluşmuştur. Türk

toplumu aile kurumuna vermiş olduğu önemi, evlilik aşamalarını ayrıntılı bir şekilde düzenlemekle göstermiştir (Şahin, 2013: 320).

Romanlarda evliliğin uğur getireceği inancı vardır ve bu söylemi saha çalışması esnasında Balıkesir Romanları da ifade etmiştir. Romanlarda evliliğin gerçekleşmesi toplum içerisinde birey olmanın önemli göstergelerinden biridir. Romanlar geleneklerine göre yaşamakta ve kendilerine göre inanç sistemini devam ettirmektedirler. Onlara göre nişanlı çift; insanlara, topluma, ailelerine, büyüklerine ve tüm sülalesine saygısını göstermek için kendilerini güzel bir düğün yapmak zorunda hissederler. Düğünde gösterecekleri özen, onların bundan sonraki hayatlarında sorumluluk sahibi olacaklarını göstermektedir. Çingenelerde düğün arifesinden önce bir dizi gelenek söz konusudur; damadın gelinin ailesini ziyaret etmesi, gelinin ailesinin damadın ailesini ziyaret etmesi, nişan için hediye seçimi hatta davet edilenlerin ve onların getirecekleri ya da takacakları hediyeler asıl düğüne olan hazırlıklarıdır (Uçum, 2008: 106).

Düğün törenleri toplum içerisindeki eğlence anlayışının en üst kısmıdır. Her toplumda farklı şekilde görülmesi doğaldır ve bu düğün töreninin farklı zamanlarda olmasından da kaynaklanmaktadır. Ülkemizde düğün törenlerinde süre kavramı bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Alan araştırması yaptığımız Roman mahallelerinde geleneksel kültürün evlenmeyle ilgi tüm örnekleri yaşanmamaktadır. Bunun en önemli sebebi yaşam şekillerinin değişmesi, yaşanan döneme ayak uydurma ve sosyo-ekonomik durumdaki farklılaşmalardır. Romanlar yaşadıkları bölgede ekonomik bakımdan en düşük seviyede olsalar bile, düğünlere çok önem vermektedirler. Düğünler, Romanlar ve diğer toplumlar arasındaki belki de en önemli ayırım noktasıdır. Mahallelerdeki yaşlı Romanlar eskiden düğünlerin çok abartılı ve renkli geçtiğini, düğün süresinin ise bir hafta kadar sürdüğünü söylemektedirler. Fakat günümüzde Balıkesir Romanlarının geleneksel yapılarından kısmen de olsa taviz verdiklerini görmekteyiz. Bu durumun başlıca nedeni ise ekonomik problemlerdir.

Fotoğraf 9: Hakki Çavuş'ta düğün hazırlığından bir görünüm.

Roman düğünlerinde alkol, yemek ve müzik geçmişten günümüze kadar değişmeyen en önemli düğün simgelerindendir. Balıkesir Romanlarında eskiden düğünler yaklaşık bir hafta boyunca yapılırdı. Günümüzde bu durum üç gün şeklinde sınırlandırılmıştır. Kına eğlencesi, düğün ve gelin almadan sonra düğün bitmektedir bu da genellikle perşembe gününe denk gelmektedir. Balıkesir Romanlarında düğünler genelde geniş bir arazide, açık havada yapılmaktadır. Maddi sıkıntısı olmayan Romanlar da düğünlerini kapalı alanlarda yapmaktadır.

“Ama salonda ama mahallede düğün yapılır. Yine aynı şekilde toplaşılır, biraz oynanılır. Gelin o gün gelinlik giyer, damat damatlığını giyer. İşte dans ederler, oynarlar. Onlar oynadıktan sonra bütün yakınlar oynar. Aile aile oynanılır. Sonra takı takılır. Takıyı ilk önce kayınvalide ve kaynata takar. Ondan sonra yakın akrabalar ne takacaklarsa takarlar. Ondan sonra eş dost para takarlar. İlk gece kız tarafının takısı oluyor. İkinci gün erkek tarafının takısı oluyor. İkinci günde yani oyun gecesinde de yemek ya da ikram olmaz. Ama gelen misafirlere yemek yapılır. O gece de gelin baba evine gelir. [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Düğün başladığı gün yani ilk gün bütün davetliler çaya davet edilir. O güne de “çay günü” (çay daveti) denilir. Ertesi gün kız evinin kına gecesi oluyor. Daha

ertesi günde oğlan evinin misafiri ağırlanır. Son gün ise gelin alıcısı olur.”
[Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“3 gün 3 gece düğünümüz olur. Eğlencemiz boldur bizim gencimiz ihtiyarımız hem oynarlar hem içerler, eğlenirler. 3 gün 3 gece o evde saz çalınır.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Öğlen saatlerinde kuaföre gidilir. Akşama kadar hazırlık yapılır. Akşam gelin düğün yerine gelir. Saat yarım gibi tekrar gelin kendi evine gelir. Düğün günü erkek tarafı daha baskın oluyor. Ama bize fark etmiyor kınada da düğünde de hep oynuyoruz gece yarısına kadar.” [Akile Sat– Ayvalık]

3.5.6. Gelin Alımı

Düğün törenlerinin bir diğer önemli aşamalarından biri de gelin alımıdır. Günümüzde dahi pek çok bölgede işlevini kaybetmeden devam eden düğün öncesi uygulamalardan biridir. Gelin alıcısı konvoyu oğlan tarafının konumunu belirleyen etmenlerden biridir. Gelin alıcısı konvoyunda ne kadar çok kişi ve araç sayısının fazla olması erkek tarafı için kız tarafına karşı övünç kaynağı niteliğindedir.

Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüzünlü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik, 1998: 199).

Balıkesir Romanlarında da gelin almaya gidildiğinde birtakım uygulamalar olduğu ifade edilmektedir. “Toprak bastı” adı verilen para kızın yakınına verilmektedir. Kaynak şahısların ifade ettiğine göre eğer damat yakınlarıysa, tanıdıksa çok fazla zorluk yaşatılmamaktadır.

Dışarıda gençler toprak bastı parasını damattan ve damadın sağdıçlarından alırken kızın yengeleri de içeride damadın annesinden para istemektedir. Bu aşamada ciddi pazarlıklar yaşandığı gözlemlenmiştir. Kaynak şahıslar gelin alımını ve gelinin oğlan evine getirilişini şöyle ifade etmektedir:

“Damat; akrabalarıyla, arkadaşlarıyla çalgılar ile beraber kız evine gider. Orada gençlerin gönlü yapılır. Toprakbastı niyetine gençlere paralar, hediyeler verilir. Alıyorlar gelini sonra oğlan evine götürüyorlar.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Sandığın üstüne oturana istediği para verilir ya da damadı kapıdan çıkartmazlar kapı önünde otururlar ona da kapı parası denilir ya da damadın ayakkabısını alıp götürürler yine para için yapılır.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Oğlan evi oynaya oynaya arabalarla gelir. Kızın babası da kuşakla bağlar, arkasını sıvazlar. Bir tarafına annesi bir tarafına babası girerler koluna. Arabaya bindirirler, selamet ederler.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Ama içten ama dıştan damat alayı geliyor. İçkisini, tavuğunu, yiyeceğini kasa kasa koyuyorlar. Erkekler ama evli ama bekâr kesiyorlar arabanın önünü. Tüm yiyecekleri kız evine bıraktıktan sonra kızı alıp eve geri dönerler.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Gelinlik kız evden çıkarıldığında arabaya bindikten hemen sonra anasını bir taşın üstüne oturturlar ki gelin kız gittiği yerde iyi geçinsin, taş gibi otursun diye.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Gençler, gelin arabasının önünü 3-4 genç keser. Kimi tavuk kimi gazoz kimi kola kimi şarap kimi para ister. Burhaniye’de düğünden bir gün önce akşamdan başlanıp sabaha kadar patates kızartılır. Herkese patates yedirirler. Buna “Patates Günü” denir. Sabah da yemekler yapıp düğün kurulur. Çeyiz evden çıkmadan sandık oturması yapılır. Bir genç kız çeyiz sandığının üzerine oturarak damattan bahşiş ister.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Düğünün ertesi günü gelin alıcımız olur. (Baba evine gelen gelin ile birlikte damatta gelir. Sabaha kadar yer, içer, eğlenirler) Gelin alıcısına da yine aynı şekilde gelini kuaföre götürürler. Sonra tekrar eve gelir. Eve geldiği zaman ailesiyle oturur, karşı tarafın ailesinin gelmesini bekler. ‘Kapı bağlama’ vardır. Gelini kapatırlar, oğlan evinin yengelerinden para alırlar, kız evinin yengeleri. Sonra kapıyı açarlar. Oğlan evi dışarıda beklerken kız evi kendi kendine kalır. Gelin herkesin elini öper, helalleşirler, ağlaşırlar. Babası kuşağını bağlar, babası yoksa abisi, amcası bağlar

kuşağını. Kapıdan çıkarırken babası ya da oğlan kardeşiyle çıkarırlar. Dua ile tekbir getire getire çıkarılır evden. O zaman davul çalmaz. Gelin kaynanasının, kaynatasının elini öper, arabaya biner, gider.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Gelin alıcısında; damat, damadın yengesi, damadın annesi ve babası olur. Bir saat kadar kapıda oynanır. Damat ve yengesi ardından arabada bekler. O arada da büyükler gelini almaya gider. Gelin de evdekilerle vedalaşıyordur, büyüklerin ellerini öper, hepsiyle helalleşir. Kızın arkadaşları kapıyı kapatıp gelini vermiyoruz derler, damat tarafından para isterler. Onlarında üç beş kuruşla gönüllerini yapınca alırlar gelini, dua ile tekbir ile alırlar gelini arabaya koyarlar. Sonra davulla, düdükle yavaş yavaş evlerine giderler. Damadın evine girerken de gelinin başı kırmızı tülbent ile örtülür. Kapıda yenge ya da kayınvalide karşılar. Gelinin bir eline ekmek bir eline de Kur'an verilir. Nasıpli ve imanlı olsun diye yapılır. Yine kapı eşiğinde bardak ya da testi kırar, kem gözler kırılsın diye. Sonra gelin, odasında bekler. O arada şekerli su verirler, tatlı ağızlı olsun diye.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

“Gelin alıcısında önce oğlan tarafı karşılanır ve toprak bastı parası mahallenin delikanlıları tarafından alınır. Ondan sonra yenge gelini içeri saklıyor ve oğlan evinden bir para alıyor. Ondan sonra evde erkek kardeş varsa o alır. Eyvah eyvah oğlan evi yandı.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

3.5.7. Düğün Sonrası/ Duvak Sabahı/ İkinci Oturması

Düğünün ertesi günü araştırma yaptığımız sahalarda “duvak sabahı” ve “ikinci oturması” adı ile bilinmektedir. Gelin ile damadın evliliğinin toplum önünde başladığının bir göstergesi olan bu gün, Balıkesir Romanları arasında geçmişten günümüze coşku havasında kutlama şeklini kaybetmemiştir. Balıkesir Romanları için düğünün devamı niteliğini koruyan bu gün için çalışma yaptığımız alanlarda benzer fakat kendi içinde farkları olan uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

“Gelin ve damadın yaşları küçük olduğu için genellikle kayınvalide, kaynatayla oturur, ama gelin ayrı eve de çıkabilir. Böyle bir durumda önce gelin kaynatasının evine gider. Kaynatasının evinden sonra akşam olduğu zaman alırlar gelini, götürürler. Geline kız evinden tatlı, şerbet getirirler. Eskiden şerbet getirilirdi şimdi kola getiriliyor. Tavuk, pilav, ekmek böyle yiyecek götürürler. Kız tarafından damat evine götürülür. Onları damat ile gelin yerler. Sonra gerdek odasına geçerler.

gerdek sabahı yani ertesi gün gelin hiçbir iş yapmaz. Yaparsa eğer o gelinin hiçbir zaman işi bitmez inancı vardır.

Düğünden sonra ‘gelin mevlidi’ okutulur. Bir hafta içinde on gün içinde okunulur. Eskiden biz gelin mevlitlerinde gelinliklerimizi giyerdik. Yeni gelinlerin hepsi o gelin mevlitlerinde gelinliklerini giyerdi. Bir yakınımızın gelin mevlidi olduğu zaman gelinliklerimizi giyerdik. Başımıza da namaz bezlerini bağlardık. Öyle giderdik. Ben yaşadım bunu. Hoca çağrılır, gelinler gelinliklerini giyer, makyajlarını yaparlar, namaz bezlerini de başlarına takarlar, sıra ile sandalyede yan yana sıralanırlar, otururlar. Ondan sonra mevlit okunur. Tabi oradaki herkesin ellerini öperler.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Düğünün hemen ardındaki gündür. Eskiden o yıl ki tüm gelinler o gün gelinliğini giyer, gelin de gelinliğini giyerdi. Öğleden sonra toplaşılır, oynanılır ve dağılırdı herkes.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Göz aydınlığı alındıktan sonra, kız teslim olduktan sonra çalgılar gene gelir kapıya. Dışarıda “göz aydınlığı” muhabbeti olur. Oyun olur gençler için. O gün tekrar gelin gelinliğini giyerek el öpmeye de çıkar. Sonra yakın akrabalara götürülür.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Cuması olur derler. Yine çalgıcılar kurulur, gelin hazırlığını yapar. Akşama kadar org çalar. Gelen geçeni oynatırsın. Normal düğün gibi geçer. Normal de 3 gün sürer düğün 4. gün de “cuması” olur. Gerdek gecesinde damat silah atar, bardak kırar, bir şey kırar. Gündüzünde de böyle orglar kurulur.” [Kiraz Cihan - İvrindi]

“Cuması da çok şenlikli olur. Çok eskidendi ama şimdi yok bunlar. Cuma sabahı oğlanın sağdıçı silah atardı 3 el. Gençlerden biri gelini yıkar abdestini aldırır. Ardından gelin tekrar gelinliğini giyer herkes toplanır ve eğlenilir. Akşamlara kadar eğlence devam eder.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Duvak sabahı gelin, temizlik yapmaz. Eğer yaparsa ölene dek hiç işleri bitmeyeceğine inanılır. Kaynana şerbet yapar çoluğun çocuğun eline verir tatlılıkla geçinsin diye. Akşamüstü kız çıkar el öpmeye.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Evvelden duvak sabahı gelin tekrar gelinliğini giyerdi. Bahçede oynanılır, tünlenilirdi. Birkaç saat sürerdi bu olay.” [Akile Sat– Ayvalık]

Günümüzde pek çok şey değişime uğradığı gibi evlenme ilgili geleneklerde de değişiklikler görülmektedir. Kaynak şahıslara evlenme ile ilgili âdetler sorulduğunda evliliğin her aşamasında evvelden, eskiden diye cümleye başladıkları söylemlerinden tespit edilmiştir. Günümüze geldiğinde vakit her ne kadar bazı

geleneklerin hala korunmaya çalışıldığı gözlemlense dahi eski geçerliliğini ve önemini kaybetmiş durumdadır. Bu durum özellikle de yaşı ilerlemiş kaynak şahıslar tarafından üzüntüyle karşılanmaktadır. Eskisi kadar olmasa da pek çok Roman geleneklerine sahip çıkmakta ve şehrin yerlilerinden oldukça farklı uygulamalar ile yuvalarını kurmaktadır.

4. Ölüm

Geçiş dönemlerinin üçüncü ve son aşaması olan ölüm olayında doğum ve evlenmede olduğu gibi birçok davranış, adet, inanç, töre ve törenler oluşur. Bilinmeyene duyulan korku ve yakınlarını kaybetmenin verdiği acı ölümle ilgili uygulamaları sık ve önemli hale getirir. Ölüm çevresindeki inanmaları üç grupta toplamak olanaklıdır. Ölünün öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, geri dönüp bu dünyaya uğursuzluk vermemesini sağlamak ve ölünün yakınlarının üzüntülerini azaltıp günlük hayatlarına devamlarını kolaylaştırmak adına yapılmaktadır (Polat, 2015: 89).

Bu bölümde Balıkesir Romanlarının ölüme dair inanışları, pratikleri değerlendirilecektir.

4.1. Ölüm Öncesi

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk; ölüm düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik, değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır (Örnek, 1971: 15). Bu önbelirtiler insanoğlunun zihninde yer eder. İnsan yaşamının son geçiş evresi olan ölüm düşüncesi de insanın hayatının bir parçasıdır.

4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsanlar arasında korkulan ve üzüntüye neden olan ölüm hadisesi çevresinde ölümü düşündüren ve ölen kişi ve yakınları etrafında şekillenen birtakım inanma ve uygulamalar vardır. Ölümü düşünmeye zorlayan belirtiler arasında hayvanların davranış değişikliklerinde, rüyada görülen bazı şeylerde, hastanın bazı fiziki değişiklikleri vardır.

Balıkesir Romanlarında da hastadaki değişikliklerin yanı sıra rüyalar ve hayvanlar ile ilgili değişiklikler ölümün yaklaştığını düşündürmektedir.

“Çok ağır hastanın başında zaten bekliyoruz şifası varsa deriz şifa versin ama eceli varsa da Allah çektirmesin diye söyler, dua ederiz.

Burun ve göz çevresine hastanın sarartılık geliyor, o anda.

Gözleri dönüyor sürekli.

Salık halde oluyor, kendini salmış oluyor.

Kişi hasta ise bir kişi başında sürekli okur.

Rüyada mermer görüldüğü zaman ölüme yorumlanır.

Rüyada dişler döküldüğü zaman eğer acıdıysa ‘acı’ olur derler. Başına felaket gelecek denilir. Ama acımadıysa o öyle gelip geçecek denilir.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Gözler çapaklanır, gözlere perde iner, ses seda edemez, durgun olur.

Bir arkadaşım vardı. Biraz kiloluydu gittikçe erimeye başladı. Eridikçe de burnu da incelmeye başladı. Nenem dedi ki bu kız da bir hastalık var. Kızın burnu inceliyor bu kız ölecek dedi. Meğer kız kan kanseriymiş iki aya öldü.

Baykuş bir evin üstünde döner durursa kötülük, bela getirir.

Köpek uluması da hem ölümü hem doğal afeti çağrıştırır.

Rüyada çıplak insan görmek ölüme delalettir.

Burnu uzadı mı ölecek derler.

Ölecek insan mevsimi olmayan, o an bulunmayacak yiyecek ister.” [Sevim Tartı- Balya]

“Rüyada kişinin farklı, kötü görünmesi öleceğine işaretir.

Ölecek kişinin yüzüne bir beyazlık, güzellik gelir.

Ölecek kişi öleceğini hissedip önceden de söyler.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Misal mahallede bir hasta var ve o evin üstünde kargalar dolaşırsa bizim inancımıza göre o evden üzüntü olacağına inanılır. Baykuşun ötmesi de birinin öleceğine işaretir derler.

Sabah ezanından sonra görülen rüya hakikattir, yüzüne çıkar. Ama gece görülen rüya yanıltır. Rüya da ayakkabı giymek iyi değil derler. Ayakkabı kabir ile özdeşleştirilir. Ölüme delalettir.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Ölecek kişi zayıf düşer, hastalığı olur. Saçın dökülür, dişi dökülür, rengi sarı olur, halsiz olur, idrarını tutamaz, yataklara düşer.

Baykuş kuşu evin çevresinde veyahut çatısında öttüğü zaman birinin öleceği düşünülür.

Rüyada kişi dişlerinin avucuna döküldüğünü görürse o haneden ölü çıkacağına inanılır.

Rüya da evin tavanının çöktüğü görülürse yine o hanede ölü olacağına inanılır.

Tabutun arkası oynarsa o ölümün ardından başka bir ölüm daha gelecek diye duymuştum.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

Kaynak kişilerin belirttiği gibi Balıkesir Romanlarında rüya olgusu ölüm ihtimalini kuvvetli bir biçimde düşündürmede oldukça etkilidir.

4.1.2. Kaçınmalar

Çağırışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle ölüme önbelirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar da vardır (Örnek, 2014: 291). Balıkesir Romanlarında da ölümden kaçınma ile ilgili inanış ve pratikler Anadolu'daki inanış ve işlemlerle benzerlik göstermektedir.

“Gece tırnak kesilmez. Bir evden biri gidince (asker vs.) o kişinin arkasından o gün içerisinde süpürge olmaz. Cenaze kalkarken uyuyan bir kişi varsa uyandırılır.”
[Sevim Tartı- Balya]

“Ölünün çıktığı ev yedi gün boyunca süpürülmez. Arkasından bir ölü daha göndermek anlamına gelir derler. Mezar toprağı ile eve girilmez, ağırlık çöker insanın üstüne. Elden bıçak alınmaz alınırsa o haneden ölü çıkacağına inanılır.”
[Gülcan Çelik- Çan]

“Cenazeden sonra o gün temizlik yapılmaz. Çünkü cenaze evinde meleklerin evde gezdiğine inanılır. Melekler ayakaltında insan istemezmiş onun için o gün iş yapmayız. Cenazeden döndükten sonra herkes evin bahçesindeki çeşmede elini, yüzünü yıkar; pabucunu silkeler bu şekilde eve girer. Mesela ben bayramlarda kabristana giderim gittiğim zaman ayakkabımı dışarda bırakırım, çamur mu oldu silerim hemen.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Kazanın altında yakılan odunları ölü çıkan evden almayız. Etraftan toplanılır. Ölünün yıkanacağı kazanı da komşulardan alırız. Mezarlıktan geldikten sonra eve girmeden ayakkabılar bahçedeki çeşmede yıkanılır. Yoksa kişiye ağırlık

basar. Tabut taşınırken etrafta konu komşu herkes bakırlarla, testilerle çeşmelerden su doldurup tabutun arkasından dökerdik. Akşam ezanından sonra biber, soğan, sarımsak evden dışarı çıkmaz da girmez de. Acı üstümüze gelmesin diye yapılır.”
[Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.2. Ölüm Sırası

4.2.1. Ölümün Duyurulması

Roman mahallelerinde ölümün duyurulması işlemi ölen kişinin yakınları tarafından yapılmaktadır. Ölen kişinin evindeki ağlama sesleri eve gelen giden kişilerin artması ölümü haber veren davranışlardır. Ölüm hadisesinin hemen ardından yakınlarla ve komşulara duyurulması oldukça önemlidir. Yakınlarının ölen kişinin yanında olmak kişiye yapacakları son görevdir. Bu nedenle ölen kişinin yakınları tarafından din görevlilerine haber verilir ve selâ okunması istenir bu yaygın bir uygulamadır.

“Selâ ile duyurulur.” [Sevim Tartı- Balya]

“Selâ veriyoruz, okutuyoruz. Sonra komşulardan yayılır ölüm haberi.”
[Gülcan Çelik- Çan]

“Hoparlöre verilirdi.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Evvelden biri yollanır herkese duyurulurdu. Canı ciğeri yakını olan çok ağlar ama biz de ağıt yakarak duyurulmaz. Ağlamasına ağlarız tabi. Selâ da veririz.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.2.2. Defin İşlemleri

Ölüm olayının hemen ardından vakit kaybetmeden defni gerçekleştirmek amacıyla hazırlıklara başlanılır. Ölen kişinin defnini fazla bekletmeden hazırlıkların yapılması uygundur. Uzak yerden gelip cenazeye katılacak akraba, eş dost varsa en fazla bir gün bekletilir. Ölünün ruhuna saygı amacıyla cenazenin defni geciktirilmez. Çalışmamızın bu bölümde ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazı ve gömülmesi işlemlerini saha çalışmamızda ele aldık.

4.2.2.1. Yıkama

Ölüm hadisesinin hemen ardından gerçekleştirilen ilk işlem ölünün yıkanmasıdır. Bu durum dini bir kural olduğu için her cenazede gerçekleştirilir. Ölen kişi kadın ise bir hemcinsi tarafından yıkanır eğer ölen kişi erkek ise hoca tarafından yıkanmaktadır. Ölünün yıkanması esnasında da dini zorunluluklar yerine getirilmektedir. Çalışma yaptığımız alanlarda evvelden günümüze kadar sıcak su olsun olmasın genellikle ölü evinin bahçesine ateş yakılıp kazanın içerisinde suyun ısıtıldığı ifade edilmiştir. Ölünün yıkama suyunun içerisine çeşitli otlar (zeytin dalı, buhur) atılmaktadır. Bu otların suyun içerisine konulmasının sebebi ise suyun güzel kokması içindir.

Yıkama hadisesi gerçekleştirildikten sonra yakınları da ölen kişiye su dökkebilmektedirler. *“Tabi ki abdest aldırırlar. Bol su gerektiği için kazan da su kaynatırız. Yıkamaya isterse ölünün yakını da girer. Abdest aldırılır, gusül aldırılır. Kadın ölürse yıkandıktan sonra kocası göremez, erkek de ölürse yıkandıktan sonra karısı göremez namahremdir. Kadın ölüyü kadın hoca yıkar, erkek hoca yıkayamaz.”* [Nazmiye Balkır – Gündoğan] Çünkü nikâh bu dünyaya hastır ve ruh bedenden ayrıldıktan sonra nikâh bitmiştir.

Balıkesir Romanlarında yıkama ile ilgili diğer inanışlar ise şu şekildedir.

“Dini vecibeler çerçevesinde yıkanır. İlla yakını biri ölünün yanında olur. Yıkamacı insanlar tutulur. Sevdiği kişiyi çağırırlar, üzerine su döktürürler, başından aşağıya kadar.” [Sevim Tartı- Balya]

“Eskiden evlerin bahçesinde suları ateşte kazanda kaynatıp ölüleri öyle yıkardık. Yıkadıktan sonra o kazanı ters çevirip içerisine de bir mum yakıp bırakırdık. O mum ölünün ruhunu aydınlatırdı. Kazanın yanına da yedi gün boyunca bir toprak kap da ölü gelip susuzluğunu gidersin diye su bırakırdık. Suyu mezara da yedi gün boyunca götürürüz. Sonra bir bakarız ki sabah o toprak kaptaki su azalmıştır.

Yıkama yaparken belden yukarısına kadar ölünün üzerini örterler. Hoca yıkar ölüyü. Ölü erkek ise hoca yıkar, ölü kadını ise kadınlar yıkar. Genelde korkmayan insanlar yıkar. Ölünün yıkandığı kazan suyunun içerisine buhur atıyorlar ki güzel koksun diye. Ölü üç kez yıkanıp üç kez durulanır.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Eskiden bahçelerde kazanlarla su ısıtılıp cenaze yıkanır. Ardından hocalar gelirdi. Yıkanılan suyun içerisine “zeytin dalı” atarız. Yıkanıp, paklanır. Yıkamadan sonra cenazeye abdest aldırılması gerekir. Eğer abdest aldırılmaz ise

hoca diğ er d üny a da ö lü nü n t ü m g ü nahı nı alm ı ş ol ur. Ö lü nü n ö lm ü ş ol du ğ u g ü nü n g ece si ya tt ı ğ ı ye re mum ya kıl ır, bir de yı ka nd ı ğ ı ye re mum ya kıl ır. Er te si g ü n de her ke s to pl an ır “ö lü nü n tes pi hi” çek ilir. yet mi ş bi n tes pi h çek ilir ö lü nü n ar ka sı dan. O tes pi hi sa ğ l ı ğ ın da çek ti ri mi ş se ka brine ı ş ık ol ur. E ğ er ar ka sı dan çek il mi ş se o gi der ke n me lek ler ar ka sı dan ta bu tın ta ra fın da do la ş ır m ı ş. Ki mi nin tes pi hi var ki mi nin de tes pi hi ar ka m dan ge le cek de ni li r mi ş. O ce vap ve ri mi ş me lek le re.

Bir ke re li ğ e ma hsus su dol du ru lan bar da ğ a ye di Te ba re ke Su re si ok un a rak ce na ze nin ya nı na ko nu lur, me za rın ba ş ı na di ki li r.” [Gü l s ü m Kan ta ş – Ay val ık]

4.2.2.2. Kefenleme

Yıkama işleminin hemen ardından gerçekleşecek olan işlem kefenlemedir. Kefenleme işleminin de oldukça önemlidir. Kefen kumaşı genellikle önceden hazırlanmaktadır. Özellikle belli bir yaşa gelmiş kişiler kefen kumaşını veya kefen parasını önceden hazırlamaktadır.

Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni gömlek, izar ve lifafe denilen üç parça bezden; kadının ise himar, dir, hırka, izar ve lifafe denilen beş parça bezden oluşmaktadır (Örnek, 2014: 216-217).

“Yine bilen bir kişi yapar.” [Sevim Tartı- Balya]

“Evvela çeneden başa doğru doluyorlar. Eller dışarda kalıyor eller sarılmıyor kenarda dik bir şekilde yatay bırakılıyor. Kabre de kefenle koyuyoruz. Kefenlemeden sonra ölüye gül suyu dökülür, peygamber efendimizin sünnetidir diye.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Kefenlenirken çörek otu kefene serpilir. Eğer cenaze bekletilecekse kefenlendikten sonra üzerine bıçak konulur şişmesin diye. Kefen makasla kesilmez bıçakla kesilir.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Erkek kadın fark etmez en aşağı 10 metre kefenlik alınıyordu. Boydan yakasız elbise içinden giydiriliyor. Pamukla her tarafını tıktıyorlar ki yılan çıkan girmesin diye ama evvela insanın abdestini yılan bozuyormuş. Kefenin içine gül suyu dökeriz, kefenin içine çörek otu koyarız.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.2.2.3. Cenaze Namazı

Ölünün gömülmesinden evvelki son aşama, cenaze namazıdır. Burada namaz kılınan ölü hakkında bir çeşit aklama yapılır. İmam oradakilere: “Ey cemaat, bu

ölüyü nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Onlar da “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin” diye cevap verirler. Bundan sonra cenaze omuzlar üzerine alınarak, duruma göre de arabaya konarak gömülmek için mezarlığa götürülür (Örnek, 2014: 300).

Cenaze namazlarına Balıkesir Roman mahallerinin hiçbirinde kadınlar katılmamaktadır. Sadece erkekler namaza katılmaktadır. “Cenaze namazını kadınlar kılmaz. Belki yakınları giderler camiye ama namaza durmazlar. Cenaze namazı üç rekâttır. Ayakta kılınır. Herkes üç rekât namaz kılar ölünün ruhu için.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Cenaze namazını Sünniler gibi kılarız.” [Sevim Tartı- Balya]

4.2.2.4. Ölünün Gömülmesi

Ölünün gömülmesi için yapılan yıkama, kefenleme ve cenaze namazı işlemleri her ne kadar dini kurallar çerçevesinde yapılıyor olsa da bazı pratiklerde gelenekle ilgilidir. Cenazenin mezarlığa taşınması ve mezarına toprağın atılması son vazife olarak görülmektedir.

Balıkesir Romanlarının ölünün gömülmesiyle ilgili yapılan ön hazırlıklardan sonra ölünün toprağa verilmesi ile ilgili inanma ve pratikler şu şekilde belirtilmiştir:

“Ölü tabuta konulduktan sonra tabutun üzerine yeşil bez örteriz. Eğer ölen kişi kadınsa tabutun baş kısmına çember koyarız. Erkekse de tabutun baş kısmına havlu koyarız. Tabutu erkekler taşır. Tabutun yönünü de kibleye çevirerek gömeriz.

Bir de cenazeye baştanbaşa evden gelen su dolu bardak dökülüyor. Havlu bağlıyorsun, atlet bağlıyorsun, bir şey bağlıyorsun. Ne bağlıyorsan o camiye bırakılır, camiye hediye oluyor o. Cenaze gömüldükten sonra lokum, çikolata ikram edilir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Ölünün bulunduğu tabut kibleye doğru yatırılır yüzü de kible tarafına çevrilir. Tabutun üzerine tahta dizerler. Onun üzerine de toprak atılır.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Mezara en yakını iner, sıradan insanlar toprak atar. Kürek elden ele geçmez, yere atılır, tekrar yerden alınır. Şimdilerde cenaze sonrasında mezarlıkta gül suyu, çikolata dağıtılırdı. Önceleri yemek dağıtılırdı, pilav-ayran verilirdi.” [Sevim Tartı-Balya]

“Cenaze gömüldükten sonra eskiden biz de kasa ile lokum alınır, dağıtılırdı. Ama şimdi artık pilav-ayran götürülüyor. Ölü evinde kadınlar için ayrıca pilav-ayran dağıtılır. Erkekler cenazeyi gömdükten sonra yemeğini orada yiyor, kadınlar da evde yiyor.” [Gülcan Çelik- Çan]

4.2.2.5. Telkin/ Talkın

Ölünün gömülmesinin hemen sonrasında mezarın başında imamın, ölenin sorgu meleklerine vereceği cevapları zorluk çekmeden söyleyebilmesi adına söylediği sözlere telkin veya talkın adı verilir. Normalde Arapça olarak söylenen talkının Türkçesi ise şu şekildedir: “Ey Abdullah, ey Zeynep oğlu! Hayatında müdavim ve mutekid olduğun veçhile eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü anne Muhammeden resulüllah kelime-i şahadetini zikret, şüphesiz cennet haktır, cehennem haktır, bas haktır, kıyamet haktır, buna şüphe yoktur. Allah Taalâ kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen yâd et ki Allah Taalâ’nın rububiyetine, İslâm’ın din oluşuna, Muhammed aleyhisselâlü vesselâmın nübüvvetine, Kur’an’ın imam, Kâbe’nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin. Ey Abdullah! De ki: Allah’tan başka ilâh yoktur. De ki: Rabbim Allah’tır, dinim İslâm’dır, Peygamberim Muhammed aleyhisselâtü vesselâmdır. Yarabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin hayırlısı” (Bilmen: 1962; 337).

Balıkesir Romanlarında telkin/ talkın işlemi de İslami kurallar esas alınarak gerçekleştirilmektedir.

“Evden çıkarmadan evvel okuyorlar, okuduktan sonra hoca hakkını helal ettiriyor üç kere soruyor ondan sonra alıyorlar götürüyorlar mezara. Mezarlığa gidildikten sonra hepsi kendi yakınları mezarın üzerine toprak atarlar. Kabrin içine de ölüyü en yakınları indirir. Ölü kabir içine koyulduğunda ilk toprağı kafa tarafına doğru atarız. Kible tarafı oyulur o tarafa doğru konur ve başına da ilk toprak atılır. Ondan sonra duası yapılır. Herkes dağılır hoca kalır orada ve üç kere ölüye “talkıma gel” diye sorar. Ölünün ruhu kalkıyor tahtaya kafasını vuruyor talkıma gel talkıma gel diye üç kere sorduktan sonra ölü öldüğünü biliyor. Arkada hocanın tek kalma sebebi budur. Çoğu zaman imam ölünün çıkarttığı o sesi duymuş. Ölüyü kendisine getiresiye kadar hoca uğraşır. Yanma, yanılma, şeytana uyma, kendine gel ya kulum diye hoca ölüye sorar. Ölü tahtaya vurur, bir de yer sallanır bu şekilde ölü öldüğünü bilir, ben dünyamı değiştirdim der. Ölü nasıl öldüyse öyle mezara

gömülür. Yüzükoyun şeklinde yatırılmasına dikkat edilir. Cenazeyi daima sağ tarafına yatırır. Cenaze; alevinin de, kürdün de, romanın da aynıdır. Ölü mezara konulduktan sonra ilk toprağı ölen kişinin yakını atar daha sonra cemaat sevabına toprağı atar.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Hoca talkım verir. Esas ölü orada canlanıyormuş. Mezara girdiğin zaman hoca talkım verir. “Ya Ali dünyanı değiştirdin, kalk” mesela her kimse o kişi kalk dediği an ölü uyanıyormuş o an kafası tahtaya geliyormuş işte o an ölü; ben şimdi ölmüşüm dünyanı değiştirmişim deyip ölüyor. Asıl ölüm anı o zaman başlıyormuş. (kafama tahta değse unutmam diye bir deyim var)” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.3. Ölüm Sonrası

4.3.1. Cenaze Evi

Cenaze evinde cenaze kaldırıldığı andan itibaren bazı uygulamalara başlanmaktadır. İlk olarak ölen kişinin ruhu için dualar okunur. Eve hemen bir hafız veya hoca getirilerek dua edilir, Kur'an-ı Kerim okunur. Okumaların ardından komşular veya yakın akrabalar tarafından cenaze evine yemek getirilir. Uzaktan cenaze için gelenlere veya o evin, mahallenin sakinlerine yemek yedirilir.

“Bizde bir evden cenaze çıktı mı yakın akrabalar, konu komşu hemen yemek yapar. Yemek getirirler. Cenazeden gelenler hemen sofraya oturtulur.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Yedi gün olmasa da burada ilk gün cenaze evine komşular yemek götürür.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Cenaze evinde sürekli okuruz, dualar ederiz.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Ölü gömüldükten hemen sonra cenaze evinde Kur'an-ı Kerim okuturuz. Hafızları toplarız, hocaları getirtiriz dualar ederiz.” [Sevim Tartı- Balya]

4.3.2. Ölünün Günleri

Cenazenin evden çıkması ile birlikte ölen kişi için üçüncü gün, yedinci gün, kırkıncı gün, elli ikinci gün ve sene-i devriyesinde hayır yapıp, helva kavrulup, yemekler yapılır ve ölü için okumalar eşliğinde dualar edilir.

Bu uygulama ve inançların Balıkesir Romanları arasında canlı bir şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz. Balıkesir Romanları da ölen kişinin üç, yedi, kırk, elli

iki ve sene-i devriyesinde Kur'an-ı Kerim, mevlit ve dua okumak için bir araya gelir. Her bir tarihe uygun yemekler hazırlanır ve ikram edilir.

“Ölünün öldüğü günden itibaren okunmaya başlanır. Tebarekesi ya üç gün ya da yedi gün olur. Ama kalabalık olursa üç günde tespihi biter. Ama az insan olursa yedi gün sürer. Ölünün kırkında da hayvan kesilir, yemekler kurulur.”
[Gülcan Çelik- Çan]

“Ölünün üçüncü gün hayrında lokma yapılır. Lokmanın hamuru yapılırken birinci karıştırılmasında ölen kişinin adı zikredilir, hamurun ikinci karıştırılmasında tüm ölmüşlerin ruhuna diye zikredilir ardından mayalanıp, yoğrulup, beklenir. Hamur kabardı mı ateşini yakıp tavada lokmanı döküp konu komşuya dağıtılır. Yedinci gün helvası kavrulur, herkese dağıtılır. O gün yedi tebareke yine okunur. Kırkinci gün etli pilav yapılır. Ölü kırkinci günün sonunda etinden kemiğinden ayrıldığı için o gün etli pilav yapılır. Konu komşuya dağıtılır. Elli ikinci günde yatsı ile ikindi arası burun duası okunur. Burnu düştüğü için yedi Yasin-i Şerif okumakla burun duası yapılır. O gün de helva yapılır ama o helva evden dışarı çıkmaz.”
[Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Cenazeden sonra eve gelindiğinde de misafirlere ikramlar dağıtılır. Cenaze daha evden çıkmadan lokma dağıtılır. Bergama'da gece bile olsa gaz lambası tutarak ölü gömülür. Orada bekletme âdeti yoktur. Kişinin öldüğü akşam tebarekesi başlar. Üçüncü gün ya da yedinci gün tebarekesi okutulur. Üçüncü gün hayrı yapılır, helva kavrulur ve ikram edilir. Her akşam okutulan tebarekesinde yine ikram vardır. Yedinci gün mevlidi okutulur. Kırkinci gün kırk hayrı var. Kırk ipi gömülür mezara. Kırkinci gün ölünün ya ayakucuna ya başucuna gömülüyor. Ölünün öldüğü ilk gün öldüğü yere yakılır. Bir tas da konulur. Üçüncü gün ya da yedinci gün yetmiş bin tespih çekilir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyasıyla ilgili işlemlerin oluşmasında başlıca iki temel neden vardır: ölenin geri geleceği korkusu, ölünün anısını yaşatma isteği, ölenin geride kalan çok kişisel eşya içerisinde özellikle giysilerinin ve ayakkabılarının başkalarına verilerek en kısa zamanda evden uzaklaştırılması ya da birincilerin yıkanarak “ölümün bulaştırdığı öldürücü etki” den arıtılması, hatta-çok

seyrek de olsa- yakılarak bu etkinin hepten yok edilmesi dikkati çekmektedir (Örnek, 1971: 75).

Ölen kişi ailesine derin bir üzüntü, keder yaşatır. Ölen kişinin yakınları acılarını paylaşmak ve onu gittiği âlemde huzura kavuşturmak için gerçekleştirilen davranışlar içinde ölünün eşyaları ile ilgili inanmalar ve yapılan pratikler de alan araştırması yaptığımız mahallelerde farklılıklar göstermektedir. Balıkesir Romanları arasında kimi yerlerde ölünün eşyaları yıkanıp ihtiyaç sahiplerine verilirken genellikle de ölü eşyaları yakılır.

“Ayakkabısı dışarıya bırakılır, birisi alsın diye. Geriye kalanlar da yıkanıp dağıtılır. Bazılarını da bir dere kenarında yakıp külleri dereye bırakılır.” [Sevim Tartı- Balya]

“Ölünün eşyaları yakılırsa daha iyidir diyorlar. Ölünün eşyalarını biz evde tutmayız. Öldüğü gün evden çıkartırız. Ölümün hemen ardından ev tamamen temizlenir, boyanır. Ölünün kullanmış olduğu eşyaları yakarız, kullanmamış eşyalarını da varsa eğer yoksullara dağıtıyoruz.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Arzu eden olursa alır, almazsa atılır. Ölünün ayakkabısı yeni ise cenaze çıkmadan kapının önüne konulur. Öbür tarafta yalın ayak gezmesin diye kapının önüne konulur. Garibin biri alır takar ayağına.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Hayr olsun diye fakir insanlara ölünün giyim eşyaları veriliyor. Hatıra kalsın diye bir iki parça saklanır.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.3.4. Ölüm ve Ruhla ilgili İnanmalar

“Ölünün yıkanacağı zaman kazanda su ısıtılırdı. O kazandaki su ile yıkanır. Akşam olunca o kazan ters çevrilir ve içerisinde bir mum yakılır. Bir suibriğinin içerisine de su doldurulur, yıkandığı yere konulur. Ölünün o gece gelip o ibrikten su içeceğine inanılır. Sabah kalkılıp bakıldığında su çekilmiştir.” [Aynur Süyüköz-Dinkçiler]

- Ölünün mezarından yılan çıkarsa toprak onu kabul etmez derler.
- Ölünün ruhu elli ikisi çıkana kadar evde dolandır.
- Ölen kişi yakınlarının rüyasına giriyorsa “hayr” istiyordur diye yorumlanır.

[Sevim Tartı- Balya]

• Ölen kişinin “aç olarak” öldüğü düşünülüyorsa, öldüğü gün mutlaka evinin mutfağına geldiğine inanılır.

• Ölen kişinin ruhu, eve beyaz gölge gibi elli ikisi çıkana kadar gelirmiş.

• Ölinün yanına gömülürken çörek otu konulur. Çünkü cinler, şeytanlar rahat bıraksınlar diye.

• Ölü arkasından ağlanmamalı. O evdeki insanlar ağladıkça ölen insan sel içinde, sular içinde kalıyormuş.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Ölen kişi muhakkak evine gelir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Cenaze varken süpürge yapmayız, arkasından bir ölü gönderilir. Cenaze evinde et yemeyiz, ölünün etini yiyormuş gibi olduğuna inanılıyor.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Cenaze günümüzde süpürge yapmayız, çamaşır yıkamayız. Çamaşır yıkanmamasının sebebi, deterjan köpüğüyle ilgilidir. Ölünün ağzının köpük olacağına inanılır. Süpürge yapılmamasının sebebi de ölüyü kovalamış gibi olmamak içindir. Cenaze defnedildikten sonra bir daha bakılmaz. Ölen kişi ‘sen de gel, sen de gel’ diye bağırdığı için cenazeye bakan kişinin ölümü, toprağı kabullendiğine yani öleceğine inanılır.” [Gülcan Kalay- Altınova]

4.3.5. Yas Tutma/ Ağıt

Toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybindan duyduğumuz acı, insancıl bir tepkidir. Yas, toplum tarafından bizim için ‘önemli’ olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir. Toplumsal bir kurum niteliğinde olan yasla ilgili adetler; bu adetlere bağlı işlemler, kaçınmalar, acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltmaya giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her yanında gerek ilkel gerekse yüksek kültürlerde bu amaçla uygulanan birtakım adetler ve törenler görülmektedir. Aynı durum Anadolu halkı içinde söz konusudur (Örnek, 2014: 306-307).

Heterojen bir yapı sergileyen Balıkesir Romanları da ağlayıp inleyerek yas tutma veyahut ağıt yakma geleneği bulunmamaktadır. Kaynak kişilerin söylemlerine bakacak olursak evvelen yalnızca ölen kişiye saygı amaçlı yas tutma ile ilgili detaylar yerine getirilirdi.

“Ağlamak vardır ama söylene söylene ağlanılmaz. İsyan olarak görülür.”

[Sevim Tartı- Balya]

“Çok öncelerden annemin annesinden, babamın annesinden hatırladığım kadarıyla ağıt yakılırdı vardı yani bizde ağıt. Hayal meyal hatırlarım ama şimdi hiç yoktur.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Öncelerden vardı. Televizyon açılmazdı. Şarkı, türkü, oynama, tünleme olmazdı. Üzüntülü geçerdi.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Yas tutma yoktur biz de.” [Sevim Tartı- Balya]

“Yas tutmayız. Ama evvelden dikkat edilirmiş. Tırnak uzatılmaz, saç kesilmezmiş.” [Gülcan Çelik- Çan]

4.3.6. Mezar Ziyaretleri

Balıkesir Romanlarında mezarlık ziyaretleri genellikle Cuma günleri, arefe günleri veyahut bayram sabahlarında yapılmaktadır. Bu durum Roman mahalleleri arasında benzerlik göstermektedir.

Balıkesir Romanlarında mezarlara servi, gül ve erguvan ağaçları dikme geleneği oldukça yaygındır. Bu gelenek mezarlıklarda yatan ölülerin ruhlarını dinlenmesi, huzur bulması içindir.

“Cuma günleri, arefe günleri, bayram günleri ziyaretlerimizi yaparız. Mezar ziyaretine giderken bir şey götürmeyiz. Oradan su doldurur mezarı sularız, çiçek ekeriz. Duasını ederiz.” [Sevim Tartı- Balya]

“Biz çoğunlukla belirli günlerde yani arefe günlerinde ziyaretlerimizi yaparız. Çünkü ‘Arefe günleri ölülerin bayram günüymüş.’ Arefe günü gidersen memnun kalırlarmış. Mezarlarımıza hep gül ve erguvan dikeriz. Çok evvelden mezarlarımızda mum da yakardık, şimdi artık pek yok.” [Gülcan Çelik- Çan]

“Perşembe ve Cuma günleri ekseriyetle yaparız. Arefe günü gideriz. Çiçek ve su götürürüz. Başlarında Kur’an-ı Kerim okuruz. Mezarlara selvi ve gül ağacı dikeriz.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

4.3.7. Mezar Taşları

Mezar taşları, toplumun inancını, düşüncesini, tarzını yansıtması açısından incelenmeye değer hususlardan birisidir. Mezar taşlarının karakterini, inanç ve düşünceler şekillendirmektedir. Taşlara bakıldığında ait olduğu kültüre dair pek çok ipucu vermektedir. Ölenin kadın mı veyahut erkek mi olduğunu, niçin öldüğünü,

mezar sahiplerinin hayat anlayışlarını bu taşlar bize söylemektedir (Şahin, 2013: 352).

Balıkesir Romanları mezar taşlarının üzerine ad ve soyadından evvel mesleği ile ilgili adı, sıfatı veyahut kişinin lakabını yazar. Bu durum Balıkesir Romanları arasında yaygın bir gelenektir. Ayrıca Balıkesir Romanlarında ölüm şekli de bazı durumlarda mezar taşına yazılmaktadır.

“Mezar taşının üzerine ne çalıyorsa o yazılır (klarnetçi, trompetçi).” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

“Mesleği ne ise lakabı ne ise bunlar yazılırdı mezar taşına.” [Sevim Tartı-Balya]

“O insan şehit gittiyse özellikle belirtilirmiş. Eceliyle gidene de rahmet sunulur. Misal burada Irmak adında küçük bir kız çocuğu öldü. Onun mezar taşında şöyle yazar;

Irmak idim akamadım

Yaşıma doyamadım

Ben yaşıma doymadım

Doysun kara topraklar diye yazılmış .

Trafik kazasında 13-14 yaşında iken ölmüş. Böyle kızın çilesini yazmışlardır.

[Gülcan Çelik- Çan]

“Kişinin adının önüne öncelikle zanaatı yazılırdı.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAYRAMLAR ve KUTLAMALAR

Bayramlar, toplumsal birliktelik şuurunu ayakta tutmaktadır. İnsanları toplumsal bir şuura iten bayramlar, birliktelik kavramını tazeler. Bütün bunların pratiğe dönüşme safhasında bireylerin hayata tutunmalarını ve pozitif duygu içerisinde olmalarını inanış ve uygulamalarla sağlar. Böylece bu inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir gelenek, görenek ağı örülmüş olur.

Balıkesir Romanlarında kutlanan bayramlar; Hıdrellez, Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bu bayramların yanı sıra Yılbaşı kutlamaları da Balıkesir Romanları tarafından çok fazla rağbet görmektedir. Balıkesir Romanlarının en fazla önem verdiği bayram ise Hıdrellezdir. Dinlik bayramlardan olan Ramazan ve Kurban bayramları da kutlanmaktadır. Fakat bir bahar bayramı olan Hıdrellez adeta Romanlarla bütünleşmiş gibidir.

1. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı, şevval ayının ilk üç gününde kutlanan dini bayramdır. Bu bayramın kutlamalarına günümüzde de önem verilmekte ve halkın geleneklerinde diriliklerini korumuşlardır (Boratav, 2013: 235).

Balıkesir Romanlarında Ramazan Bayramında uygulanan geleneklere baktığımızda birçoğu hemen hemen Anadolu'nun pek çok yerinde uygulanan uygulamalar olduğunu görürüz. Öncelikle bayramdan birkaç gün önce temizlik yapılır. Bayram sabahı erkenden kalkılır. Erkekler bayram namazı için camiye giderler. Kadınlar ise çocuklarına bayramlıklarını giydirip kahvaltı sofraları hazırlar. Bayram günü öncelikle camide bayramlaşma faslı başlar. Ardından erkekler camiden eve gelince ev ahalisi ile bayramlaşılr, kahvaltı yapılır. Herkes önce akrabaları sonra komşu ve hastaları ziyaret ederek bayramlaşır, küsler barışır. Bayram sabahı mezarlık ziyareti de yapılır. Yani Romanlar, Ramazan Bayramlarını diğer Müslüman gruplar gibi kutlamaktadır.

“O gün kalktığımız gibi erkekler camiye gider. Camiden geldikten sonra yemek hazırlarız kahvaltı türü. Yeriz, içeriz. Sonra çoluk çocuk gelecek diye yemek

hazırlarız. Bayram yemeği hazırlarım. Özel yemeğimiz olarak ciğer sarması yaparız. Kuzudan çıkan ciğer ile pirinç ile öyle pilav şeklinde yapar o bürgünün içine koyarız. Ardından güzelce üzerine yumurtayı da süreriz. Pişirdikten sonra fırına atarız. Bu bizim başyemeğimizdir. Tatlı olarak da ‘kaymaklı’ yaparız. O ciğer sarmasının yanına. İşkembe çorbasını yaparız. Köfteyi, eti çok severiz.” [Aynur Süyüköz-Dinkçiler]

“Bayram namazından sonra erkekler caminin önünde bayramlaşırlar. Namazdan çıkar çıkmaz da mezarlığa gideriz. Önce mezarlıkta atalarını bayramlarlar daha sonra da aileler, eş dost bayramlaşarak evlerine doğru gelir.” [Arzu Durak – Gümüşçeşme]

2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı Balıkesir Romanlarında eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramı’na göre daha sönük geçer. İbrahim Peygamber’in oğlunu, Tanrı’ya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı’nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir (Artun, 2011: 2-3).

Balıkesir Romanlarının ekonomik şartlarından dolayı pek çoğu Kurban Bayramında fazla bir şey yapamadıklarını belirtmişlerdir.

“Biz de kurban kesecek para olmadığından civar mahallelere gideriz, kurban kesen kişilerden kurban eti alırız.” [Gülcan Kalay- Altınova]

“Bayramın ilk günü bahçemizde kurbanımızı keserdik. Kurbanı kestik mi kesemeyen ne kadar akrabalarımız varsa toplardık, çağırırdık. Kurbanı temizledik mi hemen yayardık yerlere. Yaztaçlarımızı koyarız. Kurbandan çıkan etleri doğrar, yıkar hemen pişiririz, kavururuz. Burada ne kadar insan varsa yoldan geleni geçeni dahi çağırırız. Etin yanına pilav yaparız, tatlı yaparız. O günün ayrı bir güzelliği olur. Ama şimdi böyle bir şey yok.” [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

3. Hıdrellez

Hıdrellez, Anadolu’nun hemen bütün etnik ve dinsel açıdan farklı topluluklarınca yaygın olarak kutlanan bahar bayramlarından biridir. Uygulanan pratiklere bakıldığında ise hepsinin temelinde, yaza girmenin sevinci ile birlikte yeni dönemin ve hatta bütün bir yılın sağlıklı, bereketli ve mutlu geçmesine dönük

beklentiler vardır (Karabaşı, 2017: 53). Bu bahar bayramı alan araştırmamızı kapsayan bölgemizde de oldukça yaygın bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Bahar bayramları içinde, hem yaygınlığı, hem de töre ve törenlerinin, eğlencelerinin zenginliği bakımından en dikkate değeri Hıdrellezdir. Bu kelime, Müslüman inanışlarının efsanelik iki varlığı Hızır ve İlyas adlarının halk ağzında aldığı biçimdir. Arapça “yeşillik” anlamına gelen hadr, Arapların İslam öncesi mitolojilerinde, tabiatın bahar mevsiminde yeniden canlanmasını simgeleyen bir tanrımsı varlık sanılıyor. İslam geleneği bu efsanelik varlığı “nebi” (peygamber) diye nitelendirir. Halk inanışına göre Hızır, zaman zaman dünyada dolaşır, gezdiği yerlerde kuru otları yeşertir, dokunduğu kimsenin elinde yeşil bir iz bırakırmış. Halk inanışlarında onun bereket, uğur getirdiği, darda kalanlara yardım ettiği kendisine rastlayanların, Hızır olduğunu sonradan anlayıp, gördükleri zaman dileklerini söyleyememiş olmalarına yandıkları üzerine hikâyeler anlatılır (Boratav, 2013: 252-253). Dilek dileme, Hıdrellezin en önemli işlevlerinden biri olarak görülür.

Bayramlar meselesini çeşitli özelliklerine göre kümeleyerek bu konu ile ilgili belirli bir şema çizen Boratav’a göre Hıdrellez “etnik” nitelikteki bayramlara bir örnektir. Ayrıca Boratav Hıdrellezi “Çingene Bayramı” olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle Balıkesir Romanları arasında da canlılığını kaybetmeden devam eden bir Hıdrellez geleneği vardır. Balıkesir Romanları için de baharın gelişi, tabiatın yeşillenmesi, havaların ısınması bir anlamda yaşamış oldukları ekonomik sıkıntıları ortadan kalkması, işinin ve aşının olması nedeniyle önemli bir gündür. Özellikle yarı göçer Romanlar eskiden ticaretini köylerde gerçekleştirir, hatta ticarete dahi söz sahibi idiler. Baharın gelişi geleneksel mesleklerini sürdürme ortamı buldukları bir zamandır. Sepetçilik, demircilik, kalaycılık ve buna benzeri zanaatlarını yapma olanağı bulurlardı. Bir anlamda para kazanma dönemi başlıyordu. Hıdrellez, Balıkesir Romanları için yoğun bir kış döneminin ardından zorlukları yenme zamanıdır, başka bir deyişle onlar için mutluluğun günüdür. Çünkü karınları doyacak, göbek atacak ve mutlu olacaklardır. Tüm bunların gerçekleşmesi için Hıdrellez günü, Romanlar çalışmayı bırakarak yeşilliklerde, suyun bol olduğu yerlerde veyahut yatır ve türbelerde kurban kesip çeşitli yiyeceklerle zengin bir sofraya kurarak, çalgılarla eğlenmeleri gerekmektedir.

“O sabah kadınlar ve genç kızlar çiçek toplayıp evlerinin kapılarına asarlar. O gün bir oğlak alınır ve dere boyuna gidilir. Yemekler yapılır. Sadece et yemeği yapılır ve içenler içer. Ailecek yemek yenilir. Yiyecek, içecek hazırlığı yapılır.

Eğlence vardır. Susurluk, Çaylak, Değirmen boğazı, Ovaköy buralara gidilir. Özel bir gelenek yok. Bir bakır tencere içerisine herkes kendine ait özel bir eşyasını koyar (yüzük, kolye, küpe, düğme) ama bunların suya atılabilecek eşyalar olması gerekir. Ardından bir kadının örtü ile gözleri kapatılır. Gözleri kapatılan kadın eşyaları mani, türkü söyleyerek çekip, çıkarır. Her eşyaya özgü mani vardır ve o söylenir ardında da yorumu yapılır. Bu tencere akşamdan yapılp üst kapatılarak, gül ağacının dibinde bekletilir.” [Leyla Dalga – Gümüşçeşme]

“Eskidendi onlar, şimdi bu zamanda kalmadı. Bir iki gün öncesinden ateş yakıp üstünden atarlar. Şimdilerde yok artık öldü onlar. Sonra bidon, teneke gibi bir şeyin içine kendi eşyalarını atarlar, içine de mani atarlar, kilitlerler. Hıdırellez günü onu açarlar. Evlenmemiş bir genç kızın üzerinden o kilit açılır, nasipleri açılsın diye yapılır. Bu sene evlenecek inancı vardır. O gün maniler okunur. Her bir eşyanın çekilişinde o eşyaya mani okunarak yorum yapılır. Ondan sonra türbelere giderler, dua ederler, namaz kılarlar.” [Zafer Dutçu- Gündoğan]

“Hıdırellez günü, gül ağaçlarına kahkaha atarak kırmızı kurdele bağlarlar. Hep gülsün hayatında ağlamasın, acısı olmasın diye. Bandırma’da sahil yoluna inerler deniz kenarına. Bebek isteyen beşik yapar iki çomağa ip bağlarlar içine de küçük bez bebek bırakırlar denize salarlar. Bebekleri olsun diye. Ev isteyen ev çizer sahile, araba isteyen araba çizer, gelin olmak isteyen gelin kuşağı atar. İşte ne isteği varsa sahil kenarında o kuma onu çizer onu yapar.” [Hamide Dutçu- Gündoğan]

“Hıdırellez günü çimenlere yuvarlanılır, sürtünülür, ağırlarımız ve sızılarımız gavurlara gitsin diye. Taşlardan ev yapardık bizim de evimiz olsun diye. 7 karınca yuvasında toprağı alıyorduk çeyiz sandığına koyuyorduk nasip kısmet açılsın, bereket olsun diye. Evet oldu mu oldu ama rızkı veren Rabbim. Mücadele edeceksin ki her şey olsun otururken kim kime verir çocuğum.” [Kadriye Dutçu- Gündoğan]

Fotoğraf 10: Dinkçiler Mahallesi'nde Hıdırellez sabahından bir görünüm

“Bizim ailede Hıdırellez kutlanmaz. Kakava Şenliklerini kutlarız. Annem yıllar önce Hıdırellez şenliklerinde kötü bir olay yaşamış o günden beri annem şenliklere gitmediği için bizde de olmaz. Ateşin üzerinden atlarken orada olan bazı kişiler yanmış kimileri ölmüş bu nedenle annem artık şenliklere gitmediği için bizde gitmeyiz.” [Ersoy Atay- Gündoğan]

“Hıdırellez sabahı bütün çeşmelerden ab-ı hayat suyunun çıktığına inanılır. Bu nedenle Hıdırellez sabahı testileri alırlardı benim çocukluğumda kadınlar Yıldırım Camii'nin dibindeki çeşmeden testiye doldururlardı. Ama sabah ezanıyla sıraya girer doldururlar testilerini. Çünkü namazdan sonra ezanla beraber aktığına inanılır. O su içilir ve bazı kimseler evlerin cinlerden, perilerden temizlenmesi için o suyu okurlar ve süpürgeye dökerek evin her tarafına serpdirirler.

Hıdırellez akşamı hava kararır kararmaz ateş yakarlar meydan yerinde. Herkes gelir o akşam meydana. En yaşlısından çoluk çocuğuna kadar. Ateşten atlayınca cehennemi geçtiğine inanılır. Oradan atlayınca kurtulacaklarını zannederler. Bir neşe bir muhabbet vardır. Hıdırellez günü gündüzden daha hazırlanılır pikniğe gidilir. Yeşillik yerlere gidilir. Orada yerler, içerler. Akşama kadar oynanılır, tünlenilir, şarkılar söylenilir. Oraya müzisyenler gelir. Gün bu şekilde bitirilir.” [Mehmet Çelikçeken- Ali Hikmet Paşa]

“Burada, İvrindi’de hiç kutlamadım ama kendi ailemle iken kutluyoruz. Ateşler yakılır, üstlerinden atlanılır. Sonra sabah ezanında annem kalkardı dere kenarlarında namaz kılarlardı. Ev istiyorum araba istiyorum diye dua ederlerdi. Gündüzünde bizim orada piknik alanı var çaylak dediğimiz yer oraya gidilir yenir, içilir, eğlenilir. Sonra gecesinde ateş yakılır, atlanılır üzerinden bu sırada da dileklerini tutarlar. Çok komiklik olsun diye gelinlik, abiye giyerler. Kendilerini yaşlı yapıp kapı kapı gezip para isterler. Taze soğanların yapraklarına ip bağlarlar birine “cefa” birine “sefa” deriz. Bir gün sonra gidip bakılır, Hıdırellez günü hangisi gözüne daha uzun gelirse ya sefa ya cefa o yıl onu yaşayacaksın derler. Bozuk parayı bir gül dalının toprağının altına gömersin parasız kalmayayım diye ya da cüzdanına koyarsın ki hiç parasız kalmıyorsun, öyle oluyormuş. Gül dalının toprağına gömülen para bir gün o toprak altında kaldıktan sonra sabah ezanında gidip alınıp cebe konulur bereketli olur diyorlar ya da cüzdanına koyuyorsun bir sene boyunca o paraya dokunmuyorsun. Hıdrellez günü orglar kurulur. Hıdırellez günü çaylak alanı düğün alanı gibidir.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Romanlar Hıdrellez’e çok düşkün olur. O gün herkes en güzel giysilerini giyer, süslenirler. Ondan sonra bir alanda ateş yakarlar, üstünden atlarlar. Bir bakır tencerenin içine kimi yüzüğünü atar kimi küpesini atar ardından kilitlenir o tencere. Kilit bekâr bir genç kızın başında açılır kısmeti açılsın diye. O sırada da manilerle atışmalar yapılır. En çok maniyi kim atacak diye yarışılır, iddia edilir. Geleceğin yeşersin diye yeşillik Hıdırellez günü koparılmaz. Hıdrellez günü erkenden kalkmak gerekir. Yatan insan neden erken kalkmadı diye bağlarlar dış tarafını, tilmek atarlar çıkmasın diye. Sabah ezanında kalkınması gerekir. Kapıya yeşillik bağlanır. Yeşillenmiş bir ağaçtan kır alınıp kapıya bağlanır. Hıdrellez’e çok önem verilir. Yemekler yapılır; bayramlarda hangi yemekleri yapıyorsak Hıdrellez de de o yemekleri yaparız. Kimi pikniğe gider kimi evde hazırlıklar yapar. Geleceği gülsün diye gül ağacının dibine para bağlanır. Geleceği parlak olsun diye bir çaputla parayı gülün dibine bağlayıveririz. Bir de akar bir suya kâğıda yazılı dilekler bırakırız. Soğanı ektiğin anda birini koparırsın kopardığını beri yana bağlarsın. Mesela ki soğan iki tane yaprağını diğeri de uzun kalıyor. O koparılan kısım bağlanır. Eğer o sabaha kadar koparılan uzarsa kişinin geleceği çok aydınlık gözükür. Devamlı bir akarsudan evine bir şişe su getireceksin evin her tarafına serpeceksin ki evine ferahlık, bereket gelsin. Biz burada(İvrindi) devlet hastanesinin

yanında çam dedesi var Hidrellez de oraya giderdik. Sabah namazını orada kıldık, ardından dua edip mumlar yakardık.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Hidrellez gecesi gençlerimiz toplanır, ateş yakarlar sağlık için ateşten atlarlar. ‘Mantufar’ yapılır. Gençlerden yüzük, küpe toplanılır. Sabahleyin de yüzüne kırmızı yemeni atılır, genç kızın başında çözülür. Ardından kişinin eşyasına özel maniler okunur.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Herkes alır oğlağını keserler onu verirler fırına yaparlar tepsi tepsi börek. Geleni gideni çağırıp yedirip içirirler.” [Güldane Sat– Ayvalık]

“Yazı müjdeleyen Hidrellez’dir. Hidrellez de bolluk olur. Gençler sokaklarda ateş yakıp üstünden atlarlar. Mani, türkü çalarlar, oyun yaparlar. Ateşten atlamalarının nedeni; sağlık olsun diyedir, günahlardan arınma diyedir. Bunlar batıl inançtır, oturup dua etmek gerekir: ‘Ya Rabbim Hıdır ile Ellez’in şefaatine bize yeryüzüne indiler. Onların yüzü suyu hürmetine bizi de bağışla Ya Rabbi demek lazım, iki rekât namaz kılmak lazım. Dua da bulunmak lazım bolluğumuza bereketimize.’

Fotoğraf 11: Dinkçiler Mahallesi’nde bulunan Bardak Kıran Dede Türbesi’nde bir Hidrellez sabahı görünümü

Hidrellez’de dağ da çırpılı dedemiz var, çömlek kıran dedemiz var oralara gidilir. İstanbul’da da Sirkeci Baba’ya gidilir. Hidrellez sabahı akan su zemzem suyudur. Hıdır ile Ellez yeryüzüne iniyor bütün sular mübarek oluyor. Onlar o zaman sabah namazında kavuşuyorlarmış. Akşamdan parayı kırmızı kurdele içine

göl ağacına bağlarsın kese bereketi için. Kurdeleyi dua ile bağlamak gerekir. Akşam o para orada kalıyor sabahleyin sabah ezanından evvela orayı ziyaret edip alıyorsun besmele ile. O parayı hiç harcamıyorsun öteki Hidrellez'e kadar. O sabah çıkarsa eğer karınca yuvasından o topraktan alınır. Yine kırmızı bir kurdele içine konulur. Seneye kadar o toprak kalır sende. Seneye Hidrellez günü yine onu bir yere döküp yâd ediyorsun, tazesini alıyorsun bereket için. Sabah saatinde bir çayırdan ister papatya olsun ister gül ağaç olsun ister ağaçtaki yeşillenen ot olsun onu getirip kapıya bağlanır. Annem bize o gün yağın çiği bir kapla toplar saçlarımıza sürer ki saçlarımız uzun olsun. Bir yudumunu da içirir. Bu asma suyuna, Hidrellez suyu denilir.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

Fotoğraf 12: 6 Mayıs 2017’de Bardak Kıran Dede Türbesi’nden bir görünüm.

“Yakarız bir ateş 3 kez üstünden atlarız. Sabahları erkenden kalkıp ısırgan otu toplarız.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Bak şimdi akşamından küçük bir kova buluyorduk. Kova dediğimde esas bakır olurdu genelde. Bir tane kırmızı krepî farz edelim on beş kız arkadaşız biz. Hepimiz o akşam toplanırız. Kibleye bakan çeşmeden su alıyoruz, kovanın içine dolduruyoruz. Papatya, ısırgan yaprağı, lale, yüzük, kolye, zincir, para gibi şeyler atıyor artık yanında ne varsa. Sonra onu bağlıyoruz. Kovayı açtık mı eşyasına, kişinin hayatına göre uygun maniler okunurdu. Eskiden hasırlar vardı o gece

sokakta gene kalabalık şekilde yakıyoruz hasırı kocaman büyük bir ateş. İyilik, sağlık, 'Allah'ım iyilik verdir, hastalıklarımız olmasın, sağlıklı sıhhatli olalım' deyip ateş üzerinden hoplardık defalarca.

Fotoğraf 13: Dinkçiler Mahallesi'nde roman evinin bahçesinde bulunan gül ağacından görünüm

Sabah oluyor ya sabahleyin de nerede zengin bir muhit var misal 52 Evler var burada ya da Bahçelievler var. Herkesin bahçesinde gül yetiştirilen bir yer vardır. Biz çocuktuk ya işte onu idrak edemiyorduk. Bir küçük bıçak alırdık yanımıza kimisi eliyle koparıyordu diken batıyordu, gül topluyorduk. Sopalar ile bekliyorlardı bizi Hidrellez sabahları. Demet demet güller koparıyorduk. Ne pahasına olursa olsun yapıyorduk. Adam bize vuracak mı, arkamıza mı takışacak takmazdık bunları illa gülleri koparırdık. Onları getiriyorduk vazonun içerisine koyuyorduk. Kapı ya papatya, ebegümeçleri, ağaç yapraklarını bir demet yapıp asıyorduk. Bu hidrellezin sembolü gibiydi, gelişini gösteriyordu.

Yine genç kızlar, genç erkekler içerisinde müzisyen olanlar vardı. Kimi kemanını alırdı kimi darbukasını kimi klarnetini. Oynayarak, çalarak Asri Mezarlığı vardı. Ağaçlı, yeşilli bu yere giderdik. Orada birdirbir atlamak var, saklambaç oynamak var. Müzik aletlerini çalıp oynamalar var bu şekilde geçiriyorduk.”

[Armağan Saldak- Sarımsaklı]

“Hidrellez geldi mi ateş yakarız. Gül toplarız, suyun içine atarız. Yüzük, küpe, boncuk suyun içine atarız. Herkes birer mani atar, artık kimin eşyasına ne çıkarsa.

Hidrellezin olacağı sabah erken kalkarız. Ekin bulur, üzerinde yuvarlanırsınız. Nasip olsun, kısmet olsun, sağlık olsun diye yuvarlanırsınız.” [Gülcan Kalay- Altınova]

Görüldüğü gibi Hidrellez araştırma sahamızın tamamında kutlanan bir bayramdır. Geçmişten günümüze hiçbir canlılığını yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmış ve geçerliliğini yitirmemiştir.

4. Yılbaşı

“Yılbaşında alışverişe gideriz. Meyve alınır, içecek alınır, tavuk veya hindi alınır. Ondan sonra sarma yapardık. Kabak tatlısı illa ki pişerdi. Çünkü et yiyoruz ya dinimizde yılbaşı gecesinde bu yüzden kabak olmazsa olmazdır. Tavuk, hindi, et de yesen de o tencere de mutlaka o kabak kaynayacak. Bütün yiyeceklerle birlikte o gece televizyon açılır.

Saat gece yarısına kadar herkesler dışarıda eğlenir ama gece yarısından sonra eve gelinir. Yeni yıl evde kutlanılır. Ondan sonra sabahleyin erkenden saat 10.00’a kadar zengin birisi kapıya herhangi bir şey için gelirse o yılın bereketli olacağına inanılır. Kim o sabah gelirse onun bahtına göre yılın iyi ya da kötü geçeceği inancı oluyor bizlerde.” [Armağan Saldak- Sarımsaklı]

“Yılbaşında yeriz, içeriz, televizyon izleriz, çalarız, oynarız, zıplarız. O gece yarısı kimse kimsenin evine gitmez. Buna biz ‘ayak denemesi’, ‘insan denemesi’ diyoruz. Uğurlu musun, uğursuz musun bunu deniyoruz. Şimdi mesela yiyoruz, içiyoruz biz sabah olmadan herkes birbirinin evine gider yer, içer, gezer. Tam yeni yıla girildiği an işte o zaman kimse kimsenin evine gitmez. Gitmemesinin sebebi de deniyorlar insanı acaba işte uğurlu musun, uğursuz musun? Bizim büyüklerimizin elinde buğdayları oluyor, paraları oluyor açıyorlar kapımızı öyle üstümüzde parayı, buğdayı döndürüyorlar. Bu nasip, bereket olsun diye yapılır. Biz de ikram olarak dolma veririz. Gelen kişinin duası alınır. Sarmalardan birinin içine para koyarız. Hane içinde kime çıkarsa o kişi uğurlu, nasipli sayılır. Tüm yıl biz ona nasipli deriz.” [Gülcan Kalay- Altınova]

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI, UYGULAMALARI VE HALK HEKİMLİĞİ

1. İnanış ve Uygulamalar

1.1. Nazar

Günümüze değin varlığını devam ettiren nazar inancı Anadolu'nun hemen hemen her yerinde tüm canlılığıyla hayatın içerisindeki varlığını sürdürmektedir. Günlük hayatta halk arasında nazardan korunmak, kötü gözlerin etkisinde kalmamak amacıyla yapılan pratikler vardır. Anadolu'da bu pratikler içinde yaygın olarak nazardan etkilenmemek adına yapılan pratikler şöyledir:

Nazara karşı mavi boncuk, tuz patlatma, kurşun dökme, tütsüleme, hocalara muska içerisinde nazar duası yazdırılması, efsunlama, cevşen taşıma, at nalı, taş koyma, kurban kesme, üzerklik, çörek otu, ığde dalı gibi çeşitli otlar taşıma, hayvan kafası vb. çeşitli pratikler uygulanmaktadır.

Boratav nazar olgusunu şu şekilde açıklamaktadır: Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerindeki hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamındadır (Boratav, 2013: 119).

Kötü göz, nazar insanlara, kıymetli eşyalara, mala mülke gibi pek çok somut veyahut soyut varlıklara değebilir inancına karşı beraberinde tedbirler de meydana getirmiştir. Nazar insanlara, hayvanlara, tarlaya, ekine, eve barka, pek çok imrenilen duygu veya davranışa değebilir düşüncesiyle birtakım koruma önlemlerini beraberinde getirir. Her türlü canlı ve cansız varlığı tehdit eden, televizyon alıcısından boyacı sandığına kadar her türlü nesneye zarar vereceğine inanılan bu çarpıcı ve öldürücü gücün, özellikle geçiş dönemlerindeki çocuklar için büyük bir tehlike taşıdığı inancı çok yaygındır. Bu nedenle çocuk sahibi anneler ve aileler, çocuklarını bu çarpıcı gücün zararından korumak için birçok çareye başvururlar. Bu çarelerin ve önlemlerin bir bölümü, nazarı uzaklaştıracağına inanılan “nazarlık” taşıma çevresinde toplanmaktadır. Öte yandan çocukları isteyerek pis ve kirli

gezdirmek; çocuklara yırtık-pırtık şeyler giydirmek de başvuru alan çareler arasındadır (Örnek, 2014: 233).

Saha çalışmasında derleme yaptığımız kaynak şahıslar genellikle yaşantılarında nazar degecek bir durum olmadığını belirterek nazar inancı taşıdıklarını fakat nazara karşı pratikleri uygulamaya koymadıklarının altını çizmişlerdir. Buna karşı pratikleri gerçekleştirenlerin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Bir kişi nazar olduğunu hissederse kendini okutur. Nazar duası okunur. Özellikle Tevbet Suresi okunur. Okunduktan sonra kişi esner bu şekilde nazar da onu terk eder.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Genelde nazar boncuğu takarız. Eve, çocuğa nazar boncuğu takılır. Biz de genelde nazarlık bir durum olmadığı için pek de bir şey yapmayız.” [Aycan Cihan - İvrindi]

“Nazardan korunmak için 3 kulhuallah 1 elham okuruz. İç çamaşırını ters giyeriz. Bir de çitlembik ağacından bir parça, nazar boncuğu, çatal zeytin bunları üzerimize takarız nazardan korunmak için.” [Sevim Tartı- Balya]

Fotoğraf 14: Nazardan korunma maksadı ile boyna taktıkları çitlembik ağacının minyatürü

“Nazar olduğunda kişi de hem baş ağrısı olur hem de kirpikler top top olur. Bir de geğirti gelir kişiye. Okunduğu anda rahatlarsın baş ağrısı geçer. Yıldızı yeni olanın nazarı hemen değer inancı vardır. Yıldızı yeni olanın gözü keskinmiş. Mesela mavi gözlü olanın yıldızı yenidir derler. Gözleri keskin olanın bir bakışıyla komalık eder. Baktığın anda maşallah diyeceksin. Birinin bakışından rahatsız olduğunda hemen ‘koltuk altına’ ellenmeli. Nazar boncuğunun dinimizde yeri yok. Özellikle

evde kapiya takılan nazar boncuğu hiç iyi bir şey değildir. Nazardan korunmak için; biri sana dikkatli baktığında sağ el ile popoyu kaşımak gerekir. O kişinin nazarı sana gelmez derler o zaman. Kurşun döktürülür. Çitlembik ağacının minyatürünü iple yine çitlembik ağacından yaparak boynumuza asarız nazardan korur bizi. Çoğunlukla herkes takar bizim burada. Muska da yaptırırız. Eski koca karılar önceden tuzu alırlardı kişiyi sıvazlaya sıvazlaya o tuzu ateşe atarlardı. O tuz ne kadar çatladıysa çatladığı anda kişinin nazarı üstünden dökülüyor denilirdi. Eski karılar öyle yapardı.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Nazardan korunmak için göz boncuğu takarız.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Gözden değil de amelden keskin bakarsan nazar olur. Nazardan korunmak için 3 kulhuvallah 1 elham okumak gerekir. Başka nasıl kurtulabileceksin ki.Çörek otu taşırsın üzerinde. Kurşun döktürüp dua ederiz. Ateşe tuz atarız.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Nazardan korunmak için nazarlık takarız, muska takarız, kendimizi okuturuz.” [Ayşe Moral – Ayvalık]

“Okutturuyoruz biz. Bir de siyah, karalık sürüyoruz alnımıza. Bunu nazar almayalım, göz kalmasın diye yapıyorum. Burada bir Halime Nene var ona okutturuyoruz, muska da yaptırıyoruz. Biz de herkes gibi mavi boncuk takarız göz değmesin diye.

Bizim buralarda nazar değmemesi için güzel giyinilmez. Eğer güzel bir kızın varsa kötü giydirilir.” [Gülcan Kalay- Altınova]

1.2.Yağmur Duası

Yağmur, atmosferde bulunan su zerreciklerinin yeryüzüne inişi olarak tanımlanabilir. Yağmurun özü sudur. Su ise hayat kaynağıdır (bu nedenle rahmet olarak adlandırılır); toprak, hava ve ateş ile birlikte kâinatın özünü oluşturur. Yağmurun yağmaması, tabiatı (toprağı, bitkileri ve hayvanları); dolayısıyla da insanları olumsuz yönde etkiler. İnsanlar bundan dolayı kaygılanırlar ve bir beklenti içerisine girerler. Onları ilahî bir güce dayanmaya ve o güçten yağmur talep etmeye sevk eden bu beklentinin sonucunda ortaya çıkan pratikler, belirli bir düzen içerisinde tekrarlanarak Anadolu’da Yağmur Duası olarak tanımlanan bir ritüel özelliği kazanmıştır (Şişman, 2010: 86).

Yağmur yağdırma törenleri, havaların kurak gittiği dönemlerde geciken yağmuru yağdırmak ve böylelikle toprağı canlandırarak bereketi arttırmak amacıyla düzenlenen dinsel ve büyüsel uygulamaları içine alır (Çıblak, 2002: 93-103). Başka bir ifade ile yağmur yağdırma törenleri kişinin kendi gücüyle üstesinden gelemediği durumlarda büyü yapmasıdır. Bu büyüde taklit, kılık değiştirme, kurban ve toplu yeme vb. özellikler bulunmaktadır (Karadağ, 1978: 83).

Balıkesir Romanlarında günümüzde bu gelenek canlılığını kaybetmiştir. Ancak geçmişte bu geleneğe ait tespitlerde bulunmak mümkündür. Romanların yapmış olduğu yağmur dualarından sonra verilen yemek ziyafetlerinde maddi durumu iyi olanlar tarafından kurbanlar kesilir. Kesilen bu kurban yağmur duası sonrasında orada bulunanlara ikram edilir. Romanlar için tepe bir araziden ziyade toplanabilecekleri geniş bir alan olması yağmur duası için yeterlidir.

“Camilerde, köy içerisinde, okul bahçelerinin içerisinde yaparız. Hoca mikrofonla duasını yapar. Dua yapıldıktan sonra yemekler yenilir.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Burada ekseriyetle yağmur duası yapılmaz. Ama ben köylüyüm Gömeç’ten geldim. Orada yapılırdı. Çoğu komşumuz Boşnak’tı. Toplanılırdı konu komşu herkes yağmur isterdi. Kalburlar gerilirdi, sular dökülürdü yağmur diye. Buğdayın elendiği kalburlarda su akıtılırdı ki yağmur yağsın diye ardından da hoca duasını yapardık.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Abdestli erkekler kadınlar aynı Hıdırellez’e çıkar şeklinde sıralanıyorlar. Allah’a yalvarıyorlar, yağmur dualarını okuyorlar, dua ediyorlar. Allah’ da veriyor. Sürü sahipleri kuzular verir yemekler yapılsın diye. Keşkek yapılır, ikram edilir. Yine toplaşılıp dua edilir. İki rekât namaz kılınır. Çok uzun süre geçmeden de dua kabul olur, yağmur yağar. Evvelden harman yerleri vardı oralara giderdik dua ederdik.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

1.3. Ay Tutulması

Sedat Veyis Örnek’in ifade ettiği gibi insanlar gökyüzünü yüce varlıkların, kutsal ruhların, çoğu kez de kötü kuvvetlerin eğleştikleri bir yer olarak tasavvur edip, nedenini açıklayamadıkları göksel olaylar karşısında çoğu zaman korku ve şaşkınlığa düşmüşlerdir. Onlara korku veren göksel olaylardan olan Ay ve Güneş tutulması da daima doğaüstü kuvvetlerin etkisiyle açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmış, uğursuzluk getiren bu durumdan kurtulma çareleri aranmıştır (Örnek: 1981: 93).

Araştırma bölgemizde kaynak şahıslar ay tutulmasını ay ile düşmanın kavgası şeklinde değerlendirmişlerdir.

“Ay tutulduğu vakit dua istiyor denilirdi. Ayın düşman tarafından yakalandığı düşünülür. Ay, kıpkırmızı olur, alev kırmızısı olur. İşte o anda düşmanına yakalandı denilir. Düşmanından korunmak için, kurtulmak için abdest alınıp dua edilir.”

[Gülcan Çelik – İvrindi]

“Ya Rabbi onunda düşmanı varmış diyerek namaz kılıp dua ederiz. Böylelikle aydınlanıp çıkıyor mübarek. Bir de ay kurtulsun diye silah atarız, silahları boşaltırız.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

1.4. Mevsimler, Aylar, Günler

- Cumartesi günü çamaşır yıkanmaz.
- Cuma günü ezan ile sela arası iş yapılmaz.
- Çeşmenin başına cuma günü ezan ile sela arası sokulmayız melekler abdest alıyor diye. [Aynur Süyüköz- Dinkçiler]

- Cuma günü temizlik yapılmaz, evde süpürge açılmaz.
- Cumadan cumaya saç kesersen o saç daha gür, daha güzel uzarmış.

[Aycan Cihan - İvrindi]

- Arefe günü temizlik yapılmaz Yakının biri ölmüşse arefe günü dikiş dikilmez.

[Sevim Tartı- Balya]

“Cuma günü Cuma saatinde süpürge olmaz. Temizlik cumadan sonra yapılır, çamaşır yıkanmaz. Salı günü yeni bir işe başlanmaz. O işin sallanacağına, bozulacağına inanılır. Geceleyin kaynar su dökülmez. Akşam ezanından sonra evden acı biber, acı soğan, maya, sarımsak dışarı çıkarılmaz.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Salı günü çamaşır yıkanmaz. Cuma saatinde yapılan temizlik, süpürülen toz, pislik mescide gidiyormuş. Bu nedenle cuma saatinde süpürge yapılmaz.” [Nazmiye Balkır – Gündoğan]

“Cuma günleri tarlaya, işe gidilmez, kimse o gün işe çıkmaz. Bugün namaz için her işinden geri kalınır.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

1.5. Diğer İnanmalar

- Canının kıymetini bilmeyene ‘eşek canlısı’ derler.
- Ramazan gecelerinde davulcu her eve ayrı mani söylemiş.
- Bebeğin doğum ile birlikte ilk ağlayışının nedeni; alnına kötü yazı yazılmasın diyedir.
- Cenazelerde teselli sözü;
‘Ev girmedik gelin olur ama cenaze çıkmadık ev olmaz. O deve herkesin hanesine çökecek.’
- Evliliklerde;
‘Danasını aldın mı buzağını vereceksin’
- Ölüm ile ilgili bir deyiş;
‘Az yaşa, çok yaşa; akıbet gelecek başa.’
- Sağdıcin babasına ‘sağdıç baba’ denilir.
- Sağdıcin annesine ‘sağdıç anne’ denilir.
- Sağdıçlık romanlarda önemli bir müessesedir. Sağdıçlık, kardeşlikle eş değerdir.
- Açlık sofuluğu bozar.
- Merdiven altından geçilmez, iyi değildir.
- Rüyada yılan görmek düşmandır derler.
- Rüyada kan görmek kötü, acı haber geleceğine işarettir.
- Akşam ezanından sonra evden “ev mayası” çıkarılmaz. Yıldızların mayanın evden çıktığını görmemesi gerekiyor. Evin hem bereketi gidermiş hem de ekmeğin kabarmazmış.
- Akşam ezanından sonra evden acı biber çıkamaz eğer çıkarsa o haneye acı girer.
- Cüzdanımıza, cebimize bereket için “hurma çekirdeği” koyarız.
- Kötülüklerden korunmak için “çörek otunu” cüzdanımız koyarız.
- Zamansız öten horozun kesilmesi gerekir. Hayra yorulmaz.
- Evde tavşan beslemekle belayı beslemek aynı şey olarak kabul edilir.
- Rüya da bulanık su görmek iyi değildir. Bu dünyanın da ahiretin de cefa içinde yaşanılacağına işarettir.
- Rüya da yılan görmek kısmet anlamı taşır.
- Rüya da fare görmek hastalık, ev huzursuzluğuna işarettir.

• Ağızdan kırık düşünce (ekmek kırıntısı/ yemek) yabancı misafir gelecek denilir.

- Çocuk apış arasından bakınca misafir gelecek denilir.
- Bıçak kimsenin elinden alınmaz.
- Gece dışarıya kaynar su dökmeyiz.
- Elden ekmek düşerse misafir gelir.
- Gece aynaya bakılmaz, üç harfliler aynadan çıkıyorlar.
- Dışarıya doğru geceleyin sofrası bezi silkelenebilir.
- Verdiğin iğneyi geri almamak gerekir, helal etmek gerekir.
- Çok beddua eve zarar getirir.

• Kedi elini, yüzünü yıkarsa yağmur yağar.

• Regl olan biri kırklı bebeği ziyaret edemez.

• Kundaktaki bebeği kem gözlerden korumak için iğnelerle ve muskalarla donatırlardı.

- Kırmızı, sağlığın ve mutluluğun rengidir.

• Temizlik yapılan süpürgeye tükürülür. Ayaklarının altının süpürüldüğü kişi de süpürgeye tükürmezse o hanedekilerin kel kalacağına inanılır.

- Misafirliğe gidildiğinde ‘Allah ayaklarınızı korusun’ denilir.

• Konuşma esnasında söz kesilirse ‘Lafını böldüm kusura bakma senin de derdin bölünsün’ denilir.

- Mart ayı geldiğinde çadırdaki, evdeki tüm eşyalar dışarı atılır, temizlenir.

Bu nedenle ‘Mart içeri çingen dışarı’ tabiri kullanılır.

- Çocuklarına kızdıklarında ‘eşek sütü’ diye bağırıp, söylenirler.

• Gelin alınırken, yeni evine getirildiğinde orada koltuk altına ekmek sokulur, nasipli olsun diyerekten.

- Yeni gelin koyun postuna oturtulur, ağırbaşlı olsun diye.

• Gerdek sonrasındaki güne duvak sabahı denilir. O gün geline hiçbir iş yaptırılmaz. Yaparsa o gelinin işi hiç bitmez.

- Balıkesir romanlarında ‘kirvelik’ yok.

- Balıkesir romanlarında dış buğdayı/ dış kaynatması yoktur.

- Kişinin elinde ben var ise o kişinin yemeği tatlı olur inancı vardır.

- Kimi hamile kadınların da bebeği midede olur, bebeği mide de taşırlar.

Böylelerinin doğumlarının zor olacağını söylenir.

2. Halk Hekimliği

Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denilir (Boratav, 2013: 139). Hayatın her alanında yer alan halk hekimliğini toplum sadece bir tedavi olarak görmemektedir. Halk hekimliğine daha geniş bir açıdan bakıldığında, yapılan koca karı ilaçlarında korunma ve kaçınmaya karşı olan işlemler bir bütün halinde olduğu görülmektedir.

Halk hekimliği denince akla, halkın bilimsel tıp yöntemleri dışında kendi üretilip uyguladığı yöntemler gelmektedir. Böylece insanlar psikolojik ve fizyolojik bazı sorunlardan korunup kurtulmaya çalışırlar. Sonuca ulaşip ulaşmamak da halk inancına göre itikat meselesidir. İtikat edip kalbini bozmazsan olur inancı yaygındır (Dermen, 2008: 185-210). Bu nedenle bu tedavi yöntemlerine başvuran kişiler yapılan işlemlerin olumlu sonuçlar doğuracağına inanıp tedavi yöntemlerini uygulamaktadır.

Halk hekimliğinde bitkisel yolla yapılan bu tedaviler için Balıkesir Romanları arasında genellikle “koca karı ilacı” ifadesi kullanılmaktadır. Halk hekimliği kapsamında çeşitli bitkilerin kullanılabildiği gibi ocaklı kişilere başvurulduğu da görülmektedir. Ocak bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücü olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık haline getirmiş, kimseyi gösterir. Erkek veya kadın olabilen ocaklı elini (sağaltma gücü) kendi soyundan alabileceği gibi bir yabancından da alabilir (Boratav, 2013: 141). Balıkesir Romanları arasında ise ocak, soydan gelir inancı vardır. Yılcık kesmek, siğil, sıkmaca, kabakulak gibi hastalıklar için ocaklı kimselere gidilirdi.

2.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavileri

2.1.1. Bacak Ağrısı

“Bacağı ağrıyan insanın bacakları zeytinyağlı ellerle bacakları ovalanır. Geçmiş gibi oluyor ama geçmez. Ama eskiden ilaç yoktu başka yapabilecek bir şey olmadığı için zeytinyağı ile ovalanırdı.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.2. Bademcikler

“Bademcikleri patlatıyorlardı. Mesela bebeğin boğazları şişmiş; ama üşütmüş ama kendinden şişmiş. Başparmak ve işaret parmağını birleştirerek yaşlı

kadınlar bebeğin bademciklerini patlatırdı. Parmağını şekere bandırıp da boğazına bir bastırıyor ama çığlık atıyor. Önce bir tarafını patlatıyor sonra elini çekmeden öbür tarafını da patlatıyor canını iki sefer yakmamayayım gibi. Ardından bademciğini patlattığı için tükür diyor. İltihabı patlattı ya içleri boşaldı. Tabi bademciği patlatılan kişi başını öne getiriyor. Kan, iltihap bu şekilde boşalır. Çok acır çok çığlık atılır. Ah be eski dönemler ah be kızım. Ondan sonra koca insan bile olsa gözleri döner.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

“Çocuklar hasta oldukları zaman boğmaca yaparlardı. Çocuğun bademcikleri şiştiği zaman boyun kısmı ovulur, bademcikleri patlatılırdı.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

2.1.3. Baş Ağrısı

“Babaannem bir gün çemberi başına dolayıp sıkı. Eskiden maşalar vardı, bizde maşinga denilirdi onların önünde bir gelberileri olur sopa doladı doladı doladı sıkı onu. Sıkıntı toparlanacak mı baş ağrısı ne demeye yapıyorsa. O sopa sadece çemberi dolamak için yapılır. Kadınların gücü pek olmadığından sıkma işini sopa yardımıyla yaparlar.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

2.1.4. Bel Ağrısı

“Bel ağrısına yakı falan konulur. Çocuğu olmayan birilerine çölmek konulur. Çölmek vurma yapılır. Bebeği olsun diye yapılır.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Sırtım ağrıyor diyor mesela. Evvelden doktor yoktu bilinçli yaşlı kadınlar vardı. Kişinin beli ağrıdığında yüzükoyun yatırılırdı. Ama kadın ama erkek güzelce ellerini yağlar ovmak için. Sırtı acımasın diye kaydıraklı olarak önce bir ovuyor. Ardından küçük bir bez ve tırnak kadar kül o paçavraya büzülerek konulur. Bezin ucu da iplikle bağlanır. Paçavradan kalan pürçekler makasla alınıyor, düzeltiliyor. Ondan sonra yatan yağlı kişinin en çok neresi ağrıyorsa kişinin sırtına o çıkıyı koyup çakmakla yakıyor ve su bardağını çabuk şekilde kapatıyor. Ama sırtı yanmasın diye çok çabuk davranıyor. Bel kemiğine denk getirmemek gerekir.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.5. Boğaz Ağrısı

“Nenem yazmaya 3 düğüm atardı ardından bunu çekerdi. Sabahları aç karnına yapardı ardından kişi iyileşirdi. Çocuklar boğazım ağrıyor dediklerinde 3 kez “bok

boğazına” diye söylerdi. Neden çünkü boklar dışarı gitsin evden diye böyle yapardı.”
[Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

2.1.6. Böcek Öldürme

“Evvelden sarılıktı, kızamıktı bunlar yoktu. Böcek ölmesi; samanlık damları, ahırlar var. Oralarda o böcekler temelinden, içinden çıkartılır. O böcekler orada yetişir. Yanına bir tabak zeytinyağı alır o işi yapan kişi. Çocuğu da önüne, kucasına sıkıştırır, hareket ettirmez. O böcekleri zeytinyağına sokar, zeytinyağından çıkarır ve çocuğun burun deliklerine sokar. Bunu nefes alamayan, nefes almakta güçlük çeken çocuklara uyguluyorlar. Burnunda kuruluk olan, sümüğü akmayan çocuklara yapılıyor.” [Selahattin Dalga- Gümüşçeşme]

“Burnu çok fazla kaşınan çocuğa böcek öldürmesi olmuş derler. Hayvan, beygir damlarındaki küçük kurtçukları alıp kibrit kutusuna koyarlardı. Bunları yağa bandırıp çocuğun burnuna yaklaştırarak çocuğun hapşırması sağlanırdı.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

“Burnu kuruyor çocuğun burnu akıyor. Sararıyor çocuk ağlıyor. Ona diyorlar ki bu böcek ölmesi. Samanlıkların içinde böcekleri buluyorduk. Çocukların burnuna daha koyarken böcek ölüyordu. 3 tanesini kurban ediyorduk. Elinde böceğin öldüğünü farkına varıyorsun. Bir daha çocuğun burnu akıyor, geçiyor.”
[Nazmiye Balkır – Gündoğan]

2.1.7. Çıban

“Sabun rendelenir, tahin konulur çıbanın üzerine. Zaten geçeceği vardır geçer. Bu bahane olmuştur.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Bir yemiş ve rokayı çıbanın üzerine koyduğunda çıban patlar.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.8. Diş Ağrısı

“Annemler diş macunun üzerine tuz ekip koyarlardı. Karanfil konulurdu ya da tuzlu su yapıp ağzı çalkalanırdı.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Çeyrek aspirin eğer diş yoksa dişin yerine sokulur. Ama ne yaparsan yap o acı çekilmedikten sonra o acı biter mi?” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.9. Ezilme

“Çembere ya da kirli bir çaputa kuru soğan, zeytin konulur ve çekiçe ezilir çekirdekleriyle beraber. Ezilen, burkulan yere bağlanır.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Azıcık bir kıyma bir şey ile sarılıp yara bere üzerine konulur. Kıyma çeker o yarayı. Tüm bunlar çaresizlikten yapılan şeylerdir.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.10. Gaz Sancısı

“Mahallede yaşlı bir kadın vardı, yumurta gezdirmişti. Bebeğin karnında gaz sancısının, ağrısının nerede olduğunu öğrenmek için, kırdı bebeğin karnına yumurtayı, o yumurtayı düşmesin kaymasın diye elinde tuttu. O yumurtayı karnında gezdire gezdire yumurtanın patladığı yer ağrının yeri olarak tespit eder, ovarız.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Ele yağ alınır bastırmadan hafif hafif elinin ağırlığıyla ovalanır karın bölgesi.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.11. Gelincik

“Gelincik otunu hastalığa yakalanmadan önce yersen gelincik hastalığına yakalanmazsın.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Çocuğun karnı şiştiği zaman ortaya çıkan hastalıktır. Dursunbey’de bir kadın (roman değil) şişleri ısıtıp çocuğun karnına değdirip iyileştiriyor. Benim büyük çocuğumu kayınvalidem yaktırdı, iyileşti.” [Selahattin Dalga- Gümüşçeşme]

2.1.12. Güneş Yanığı

“Yoğurt sürülür herkes gibi.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Köylü karıları yoğurt mayalar bir tencere. Güneş yakmış tarlada derileri yanlış kavrulmuş, tavanın içinde yoğurdu yanmış olan yerlerine sürerler.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.13. İshal

“Patates kaynatılır, muz yedirilir, yoğurdun içine kuru çay, leblebi tozu, pirinç çorbası yapılır. Genelde yağsız şeyler yapılır.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Boş yaprağı (ada çayı) diye bir şeyler vardı. Güzel güzel kokuyordu. Bir cezvenin içerisinde onu iki üç yaprak koyuyor kaynatıyor ılıyor bebeğin ağzına veriyorsun. Düzeliyor mu düzelmiyor mu bilmiyorum ben gördüğümü söylüyorum.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.14. İye Batması

“İyelerim ağrıdığı zaman annem 3 sabah boyunca iyelerimden tutup yukarıya doğru çekerdi sonra da iyileşirdi.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

2.1.15. Kabakulak

“Nenem eliyle kulağa istavroz çizerdi, üzerine de okunmuş bir kâğıt yapıştırırdı.” [Gülsüm Kantaş – Ayvalık]

“Hemen hocaya gidip kulak çizdirilirdi Kulağın etrafına Arapça harfler yapılır, çizilir.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Cami hocasına götürüyorlardı çocukları. Hoca dua ile kulağın etrafını çizerdi. Kalemle boyun kısmı çizilirdi.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.16. Karın Ağrısı

“Ayakların sıcak tutulması gerekir. Eskiden evler kiremitti ya hemen annemiz kiremidi alırdı sobanın üzerine arkalı önlü ısıtıp hemen havluya sarıp kiremitleri ayaklarımızın altına koyardı, karın ağrımız geçsin diye. Belimize koyardı o sıcak kiremidi.

“Sıcak su torbaları var. Evvelden her evde var mıydı yok muydu bilmiyorum tabi.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

2.1.17. Kulak Ağrısı

“Kâğıdı külâh yapıp sivri kısmı kulağımıza koyardık açıkta yukarıda kalan kısmı da ateşe verirdik bu şekilde kulak içine duman girerdi. Duman sayesinde kulağın içindeki pislikler külâhın içine dolardı. Pırasa suyu damlatılırsa kulak ağrısına iyi gelirdi.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.18. Mide Bulantısı/ Kusma

“Nane limon kaynatırız. Mide üşüttü denilir ya da çok yedi midesi taşı denilir. Nane limon kaynatılır, kusmayı keser.” [Hamide Dutçu – Gündoğan]

“Dışarı çıkılır kusulur, yediği çıkarılır. Sonra yatırılır.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.19. Kısma

“Çocuğun seslerinin kısılmasına deniliyor. Zeytini ısıttıktan sonra kırarlar ve bir bezle sıcak sıcak boğazını sararlar.” [Selahattin Dalga- Gümüşçeşme]

2.1.20. Saç Kıran

“Babam da vardı. Sarımsak sürülürdü.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.21. Sarılık

“Sarı bez örtülür bebeklerin üzerine. Sarı yapma bir çiçek veya canlı bir çiçek sarı ve bir tane de kırmızı. Sarıçiçeği bebeğin vücudunun herhangi bir yerine koyacaksın, kırmızı çiçek de anne de kalacak. Üç kere çocuktan sarıyı alıp kırmızı çiçeği vereceksin. Üç kere ver sarıyı al kırmızı ver sarıyı al kırmızıyı ver sarıyı al kırmızıyı denilir. Sarılık alınıp kırmızılık verilmiş olunur.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.22. Sıkmaca

“Kol ağrıyorsa sıkmaca oldu denir. El alanlar, ocaktan olanlar bunu tedavi edebilir. 3 kez kolları baştan aşağıya okuyup, dokunarak tedavi ediyorlardı.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

2.1.23. Sırt Ağrısı

“Sırtı sıcak tutmak gerekir. Havlu ısıtılıp sırtı konulur. Yakı da konulur. Kaplumbağa da konulur bele. Bel fıtığı olana, beli ağrıyana kaplumbağa konulur.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.24. Siğil

“Siğil çıktığı yere olgunlaşmamış incir sütü dökülür. Göz kenarında çıkan kabarcığa kedi dirseği denilir. Küçük, yavru kedinin dirseği sürülürse oradaki kabarcık geçermiş.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.25. Yanık

“Yumurta kavrulur. Yağsız tavaya yumurta kırılır. O yumurtanın yağı çıkana kadar kavrulur. Yumurta yandı, bitti ama hala kavrulur. Kısık ateşten yapılır bu ve yağı çıkar. O yağı süzülür ve yanığa sürülür. Yanıkta hemen iyileşir.

Yanığa patates rendelemesi de çok iyi gelir. Patatesin kabuklu ve çiğ olması gerekir. Serin serin acıyı da alır.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.1.26. Yılcık Kesme

“Bacak ağrısı çekenlere uygulanır. Taşları; Kur'an okuyarak, nazar duaları okuyarak bacaklara yapıştırıyorlar. Buna da yılcık kesme deniliyor.” [Gülten Kınacı – Dinkçiler]

2.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavileri

2.2.1. Hayvan Yarası

“Beygir olsun ne olursa olsun. Dış görüntüde bir yara varsa rahmetli babamda öyle yapıyordu katran sürüyordu tavuk tüyü ile yaranın üstüne. Katran sıcak olmayacaktı ılık bir şekilde olması gerekir. Bir kutunun içerisine hafifçe katranı ıltırlardı tavuk tüyü ile yaranın üstüne onu sürüyordular. İlk sürüşte biraz normale dönerdi yara ama ikinci de daha iyi olurdu. Üç dört gün kullanıldığında yara kapanmaya başlıyordu, yani kuruyordu. Beygire tedavi buydu.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.2.2. Doğumu Kolaylaştırma

“Benim kocam yedi sene koyun çobanı idi. Koyunun doğum sırasında iki ön ayağı ve kafası çıkıyormuş, arka tarafı belden yarısı annesinin karnında kalıyormuş. Çoban ya benimkisi tabi o şekil görünce o çıkan iki ayağından tutup çekiyormuş ve kuzu doğmuş oluyor. Mesela inekte de aynı, beygirdede de aynı, keçide de aynıdır. Doğum gerçekleşmeye başladığında sahipleri, çobanları iki ayağından tutup, çekip doğumu gerçekleştiriyorlar.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.2.3. Hayvanın Gazını Çıkarması İçin

“Yemi fazla vermişsindir koyuna, kuzuya buna yem vurma deniliyor. İnek, beygir fazla yem yediği zaman karnı şişer, hazmedemez. En yakınındaki dereye çekerek sokuyorlar suya ve sopalarla sırtına sırtına, kafasına gözüne, kafasına gözüne vuruyorlar. Hayvanlar arsızdırlar doyduklarını bilmezler. Ne yediklerini bilmek gerekir. Gazları olduğu zaman yarım bardak zeytinyağı içirirler bir de hayvanı koştururlar ki onun bağırsaklarını zeytinyağı sertliği yumuşatsın diye. Bu hayvan bu sefer kakasını yapıyor. Hem zeytinyağını içirmek hem de çubuklan koşturmak gerekir oraya buraya. Bu içilen yağ da bağırsaklarında yumuşatma yaptırıyor. Bu şekilde yem vurulan hayvanlar rahatlar.” [Lütfiye Çelik – Gündoğan]

2.2.4. Hayvanda Kırık/Çıkık

“Kırık olunca ince ince tahtalar hayvanın bacağına kalınlığına göre bacağına dolama yapacak kadar ince tahta ama tahtaların incelikleri önemlidir, hayvana rahatsızlık vermemesi gerekir. Kırık olan hayvanın bacağına sıra ile dört tarafına komple konulur. Alçının tahta şekli gibi düşün. Bacağın sıkıntılı kısmı hareket etmemesi için destek verilir. Bu tahtaların üzerine çaputla dolaya dolaya o kırık yer içinde kalıyor. Bu şekilde yirmi gün kalır. Çıkardıkları zaman hayvan topallamaz çünkü kırık olan yer kaynamış olur. Çıkık için bunları yapamayız.”

[Lütfiye Çelik – Gündoğan]

ALTINCI BÖLÜM

BALIKESİR ROMANLARINA ÖZGÜ MESLEKLER

Günümüzde birçok gelenek, işlevini yitirmeye başlamış ya da yitirmiştir. İşte çoğu geleneksel meslek de sayıları çok az kalan ustaların elinde ölmeyi bekleyen insan gibidir. Önce doğarlar, topluma hizmet ederler, olgunlaştıklarında her yere dağılır ve kendilerini geliştirirler. Toplumla olan arz-talep ilişkileri bittiği anda ise ölmeye mahkûmdurlar. Bu noktada meslekleri ayakta tutan, düzenleyen ve mesleklerin toplumla olan ilişkisini yönlendiren kurumlara ihtiyaç duyulur (Tezgel, 2008: 9).

Geleneksel mesleklerin en önemli özelliği halka ait olmasıdır. Çoğunlukla babadan oğula, ustadan kalfa veyahut çırağa devredilen bu geleneksel mesleklerin ilk olarak kimin tarafından uygulandığının tespiti, bu mesleklerin çok eskilere kadar dayanması nedeniyle mümkün değildir.

Geleneksel mesleklerin yaygınlığı özellikle Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte işlevini kaybetmeye başlamıştır. El emeği ile uzun yıllar varlığını devam ettiren bu meslekler makineleşmenin sonucunda değişime ayak uydurmakta güçlük çektikleri için geleneksel mesleklerin sayıları git gide azalmakta hatta bu meslekler son demlerini yaşamaktadırlar. Bu durum Roman kültüründe de çok önemli bir yere sahip olan meslekleri de etkilemiştir. Bu meslekler asırlar boyunca Romanların geçimini sağlamasına yardımcı olmuştur. Romanların ataları tarımcı ve hayvancı topluluklara farklı zanaat ve hizmetleri sunmuşlar, karşılığında ise onlardan çeşitli hayvansal ve tarımsal gıdaları almışlardır. En bilinen Roman zanaatları sepetçilik, kalaycılık, müzisyenlik, halk hekimliği, bakırcılık, at yetiştiriciliği ve demircilik olmuştur. Romanların farklı mesleklere yönelme gibi bir durumları söz konusu olmamıştır. Başka bir deyişle Romanların ataları diğer toplumlar gibi hayvanlara ve geniş topraklara sahip olmadığı için göçebe zanaatçılıktan başka bir geçim kaynağı bulamamışlardır. Bu nedenle Romanlarla Roman olmayanları birbirinden ayıran en önemli farkların başında meslekler gelir denilebilir.

Roman kültüründe en kritik unsurları meslekler oluşturmaktadır. Romanlığı bir yaşam tarzı olarak değerlendirdiğimizde, ‘Romanlığı göçebe zanaatçı kültürlerine ait olmak’ olarak tanımlayabiliriz. Bu nedenle tarih boyunca Romanların ataları tarafından gerçekleştirilen bu geleneksel meslekler Roman kültürünün belkemiğini oluşturmuştur ifadesi yerinde olacaktır.

Balıkesir’de emekli demirci ustası Mehmet Çelikçeken’e yönelttiğimiz: “Bir mesleğin Roman mesleği olması için ne gerekir?” sorusunun cevabını şöyle vermiştir: *“İlk olarak ortada mutlaka bir ürün veya hizmet olacak. Bu sepet, kalaylanmış bir eşya, elek, metal bir malzeme, işlenmiş deri gibi bir ürün olabilir veya diş çekmek, sünnet etmek gibi bir hizmet de olabilir. İkinci olarak bu ürün veya hizmet bir Roman tarafından, Roman olmayan hayvan sahibi göçebelere veya tarımla uğraşan köylülere veya şehir halkına belli bir para karşılığında verilmelidir. Eski zamanlarda paranın yerine hayvani veya tarımsal gıda maddesi de veriliyordu. Üçüncü ve son olarak da Roman meslekleri Roman toplulukları arasında büyük bir çoğunluk tarafından gerçekleştirilir ve zanaat topluluğun temel mesleğidir.”* Bu durum sadece Romanlara has bir özelliktir. Roman olmayan göçebelerde ve yerleşik toplumlarda her zaman zanaatçılar olmuştur. Ama bu zanaatçılar toplum içinde azınlık durumundadır ve toplum zanaat dışında hayvan besleme ya da tarım gibi başka faaliyetlerle de uğraşır. Fakat Romanlarda ise göçebe zanaatçılık temel meslek konumundadır. İşte bu üç unsur bir araya geldiği vakit ortada bir Roman mesleği vardır. En geniş değerlendirmeye bu mesleği yapanlar da Romandır, göçebe zanaatçıdır denilebilir.

Yüzyıllar boyunca Romanların ataları ve Romanlar geçim imkânlarını bu mesleklerle sağladılar. Fakat Avrupa topraklarından dünyaya yayılan Sanayi Devrimi ve gelişen teknoloji Roman mesleklerini tehdit ediyordu. Sonuç olarak da sepet, elek, süpürge, metal malzemeler fabrikasyon ürünleri olarak karşımıza çıktı. Gelişen pazarlama ve dağıtım ağı aracılığıyla da büyük bir hızla kitlelere yayıldı. Bir zamanlar Romanların yapmış olduğu sünnetçilik, veterinerlik, diş çekme gibi meslekler de modern tıbbın yetiştirdiği uzmanlar tarafından ileri tekniklerle yoluna devam etti. Bu durumun sonucunda Romanlar geleneksel mesleklerini büyük ölçüde kaybettiler. Mesleğin getirmiş olduğu göçebe yaşam yine mesleklerin değişimiyle hızla yerini yerleşik hayata bıraktı. Öncesinde Romanlar, sürekli yeni müşteriler bulmak amacıyla farklı bölgeler arasında göç etmişlerdir. Göçebe zanaatçılığın sona

ermesiyle birlikte göçebe yaşamın da bir anlamı kalmadı. Romanların büyük bir kesimi kentlerin ve köylerin kıyısında yerleşik bir yaşama geçmeye başladılar.

Geçmişten günümüze değerlendirdiğimizde Romanların sahip olduğu iş ve meslekler, çoğunlukla marjinal ve prestiji düşük meslekler olduğu görülmektedir. Ayrıca Romanların yaptığı iş ve meslekler konusunda yeterli, açıklayıcı ve sağlıklı verilere sahip olduğumuzu iddia edemeyiz. Yazılı bir geleneğe sahip olmayan Romanların davranışları ve geçtikleri, yaşamlarını devam ettirdikleri ülkelerin kayıtlarındaki henüz açıklanmamış bilgiler önemli bir sorun oluşturmaktadır. Batılı kaynaklar çerçevesinde konuyu incelediğimizde araştırmacıların farklı özellikler üzerinden Roman mesleklerine tanımlama ve değerlendirme yaptığını görmekteyiz. Nitekim Hancock'a göre; *Romanların Avrupa'daki işleri köleler için düşünülenlerdir. Altın yıkayıcı, mangal kömürü, tencere yapıcı, çiçekçi, sepetçi, falcı, kalburcu, nalbant, terzi, inşaatçı, işkenceci, balıkçı, ayı oynatıcı, kaşıkçı, demirci, badanacı, bıçak ustası, kılıç ustası, şerbetçi, violin çalan, çamaşırcı, ayakkabıcı ve cellat bu mesleklerden bazılarıdır* (Hancock, 2002:19).

Diğer bir araştırmacı Fraser ise Roman iş ve meslekleri konusunda müzik ve eğlendirici yönünü ön plana çıkarmaktadır. *Çingenelerin Avrupa'daki ilk kayıtlarına çalgıcı, şarkıcı veya dansçı olarak rastlanılmaktadır. Onlara karşı ölçülü bir toleransın kazanılmasında müzik kabiliyeti güçlü bir faktör olarak değerlendirilebilir* (Fraser, 2005: 202). Martinez de bu durumu destekleyici söylemlerde bulunmuştur: *Bütün Avrupa'da köylüler ya da soylular onlara eğlendirici rolünü yüklemişlerdir* (Martinez, 1994: 110).

Müzik ve eğlencenin dışında Romanlar için düşünülen diğer yaygın bir meslek de falcılıktır. Lewy'nin Romanların falcılığı ile ilgili ifadeleri dikkat çekicidir: *Çingeneler falcılık aracılığıyla, Çingene olmayanlar hakkında kendileri için gereken bilgiyi toplamışlar, sosyal ve politik durum hakkında bilgi edinmişlerdir. Lewy'e göre falcılık dışında Çingenelerin diğer bir uğraşı da ruhların hareketi ve hasta insanlar için dua etmektir. Kırsal insanların basit düşünen mantıkları yüzünden Çingeneler temel ve kolay numaralarla oldukça büyük miktarlarda para kazanmışlardır. Çingeneler için bu tür etkinlikler zamansız ve coğrafi sınırları belirgin olmayan etkinliklerdir* (Lewy, 1999: 4). Lewy'nin bu düşüncelerini destekleyici başka bir yaklaşımı Williams da ele almaktadır: *Çingenelerin yabancı olarak yabancı olmayanlarla ilişkileri iş ilişkisi nedeniyle. Çingeneler açısından Çingene olmayanlarla ilişkileri ve eylemleri, yaşadıkları*

topraklardaki işleri nedeniyle gerçekleşmektedir. Bunun için onların ticari eylemlerinde birazcık kültürel hüner ve mesleki kabiliyetle, yerel otoritenin yasal izni yeterlidir (Williams, 1994: 2). Bu kaynaklardan çıkarılabilecek en net ifade, Romanların Roman olmayanlarla sınırlı bir ilişki içerisinde olduğu ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleridir. Roman iş ve mesleklerinin genel karakteri üzerinde duran Amerikalı gazeteci-yazar Fonseca'ya göre ise; Çingenelerin meslekleri hakkında önemli bir nokta düzenli işlerden genellikle uzak durup daha bağımsız ve esnek işleri tercih etmeleridir. Kesin sınırlarla birbirinden ayrılmış sınıflar arasında, köylüyle toprak sahibi arasında hareket edebilme ve ikisine birden hizmet edebilme yetenekleri, onlar için özel bir ekonomik alan yaratmıştır. Toplum ve aile hayatında içe kapanmışlar ve bunun sonucunda da dışlanmışlardır. Fakat bu onların bir seçimi –belki de dışlanmanın bir sonucuydu bu- olarak algılanabilir. Gerçekten de çalışmayı, tercih ettikleri işler, kullandıkları dil gibi onları hem ayrılığa hem de kendi aralarında bir dayanışmaya zorlamıştır. Meslekleri onlar için, kültürel olarak ayakta kalabilmenin anahtarı olmuştur (Fonseca, 2002: 112)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Roman mesleklerinin, oldukça geniş bir perspektif içerisinde yer aldığı görülmektedir. 1530 yılında Kanuni Sultan Süleyman, Rumeli vilayetinde Romanların göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçişleri için özel yasa hazırlatmış ve Roman sancağı, ordu hizmetinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti, Roman nüfusun düzenli vergi ödemesi amacıyla detaylı olarak yaş, iş, medeni durum gibi bilgiler belgelere tanımlanmıştır.

İmparatorluk sınırları içerisinde yaşayan Romanlar için popüler iş, demircilik ve müzisyenliktir. Diğer meslekler ise; tenekeci, nalbant, kılıç ustası, kuyumcu, bıçakçı, ayakkabıcı, tımarcı, elekçi ve kasaplıktır. Ordu hizmetinde bulunanlar, sosyal prestij açısından daha iyi konumda bulunmuşlardır. Bunların dışında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Romanlar etno-kültürel karakteristiklerini, göçebe yaşam tarzlarını ve geleneksel işlerini korumuşlar ve Ortaçağ Avrupası'na göre kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir (Marushiakova ve Popov, 2002: 2). Aynı araştırmacılar başka bir çalışmalarında (2001: 44) Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan Romanların mesleki dağılımları konusunda şu ifadeleri belirtmektedir: “1522-1523vergi kayıtlarında Çingeneler müzisyenden başka; tenekeci, nalbant, kuyumcu, kılıç ustası, marangoz, ayakkabıcı, terlikçi, raptiyeci, derici, terzi, halıcı, hırdavatçı, helvacı, peynirci, kasap, kebabçı, bahçıvan, katırcı,

korucu, gardiyan, uşak, kurye, maymun yetiştirici, hafriyatçı ve bazen de subay, yeniçeri, subaşı, doktor ve cerrah olarak meslek icra etmişlerdir.”

Halkbilimi alanında bir konu hakkında en sağlıklı verileri toparlayıp araştırma yapma biçimlerinden biri alan çalışmasıdır. Araştırması yapılan konu ile ilgili kaynak şahıslarla derleme yapılması, bölgeyi tanıma çalışmaları, araştırmacının sebep-sonuç ilişkisini tarafsız bir zemine oturtmasına yardımcı olur. Bu nedenle de tezimizin bu bölümünde araştırma konumuzu oluşturan Balıkesir Romanlarının icra ettiği geleneksel meslekler, yerinde ve ilgili şahıslarla derleme yapılarak hazırlanmıştır.

1.Demircilik

Türkler, Çin ve Arap tarih-coğrafya kaynaklarında eski çağlardan beri demiri en iyi işleyen millet olarak tanıtılmıştır. Türk destanlarında demircilere sıkça yer verilmesi, demircilerin kutsallığına inanılması, günümüzde Türklerin yaşamakta olduğu birçok yerde yeni ölmüş birinin üzerine bıçak, makas gibi demirden yapılma eşyalar koyulması, pek çok belde ve köy adlarının, soy adların demirciler, demirci vb. adlar olması gibi birçok olgudan demirin ve demirciliğin Türk kültür ve inanışındaki önemi rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Türkler için demircilik mesleğinin önemi Ziya Gökalp tarafında da Türk Uygarlık Tarihi adlı eserinde şu şekilde ifade edilmiştir: “İlk demirci kavmi olarak Türkler bilinmektedir ve demirin eritilip istenilen şekil verilmesiyle birlikte, insanlık âleminde uzun ve parlak bir dönem açıldığını” belirtmiştir:

“Demir Türk uygarlığının ilk simgesidir. Göktürkler ile Oğuzların ataları demirci idiler. Demirciye Moğollar “Darhan” derlerdi. Dokuz atası demirci olan adam şaman olurdu. Şamanların büyüklerine Tarhan adı verilirdi. Bundan anlaşılır ki demircilik, eski Türklerce sanatların en saygınıydı.” (Gökalp, 1981: 9).

Demirin Türk toplumları için önemini edebi metinlerinde de görmek mümkündür. Türklerin sosyo-kültürel yapısını işleyen destanlardan biri olan Manas Destanı’nda bu konu şu şekilde işlenmiştir:

“Her akına çıkmadan önce Manas kendi demircisine gider, kılıçlarını biletir, silahlarını tamir ettirir ve öyle yola çıkardı. Nogay-Han’ı Yoloy’u mağlup ettikten sonra, onun iki kızını esir ederek yurduna getirmiştir. Bu Han kızlardan birini, teşekkür ifadesi ile demircisine vermiş ve diğerini de oğluna nikâhlamıştı. Manas, demircisini Darkan yani Tarkan, saygı deyiimi ile çağırırdı. Çünkü Tarkanlık

hükümdar tarafından verilmiş çok yüksek bir üstünlük unvanı idi. Onların bu rütbesi de nesilden nesile sürüp giderdi.” (Ögel, 1993: 69).

Ergenekon’dan demir dağı eriterek çıkan Türkler için demir, birçok silah türü, araç türü yapımında kullanılmıştır. Türkler birçok ürünü demiri işleyerek ortaya çıkarmıştır. Ergenekon’da demir dağı eriterek başlayan demir dövme geleneği günümüzde de Nevruz Bayramı aracılığıyla devam etmektedir.

Günümüzde ise demircilik, özellikle teknoloji karşısında yavaş yavaş yok olmaya başlamış geleneksel bir meslektir. Demircilik mesleği kolay sayılabilecek bir meslek değil. Şekil verilmesi bakımından zahmetli ve yorucudur. Gelişen teknoloji ile oluşan bazı araç ve gereçler sayesinde şekil vermek kolaylaşmıştır. Tek başına öğrenilmesi çok zor olan bu meslek türünde bir ustanın yanında eğitim almak gereklidir (Tezgel, 2008: 34).

Dünyanın dört bir yanında Roman toplulukları yaşamlarını devam ettirmektedir. Bu toplulukların ortak özelliği sahip oldukları topraklar, hayvan sürüleri ve geniş orman arazileri ellerinden alındığı için yaşamlarını göçebe zanaatçılıkla temin etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Roman toplumun ataları da yine kendilerine başka hiçbir alternatif bırakılmadığı için yüzlerce yıl boyunca başta demircili olmak üzere sepetçilik, elekçilik, kalaycılık, müzisyenlik, şifacılık gibi geleneksel meslekler ile geçinmek zorunda kalmışlardır. Sanayinin yaygınlaşması ile birlikte geleneksel Roman meslekleri büyük ölçüde yaygınlığını kaybettiğinde ise az sayıdaki şanslı Roman; avukat, doktor, mühendis veya öğretmen olmayı başaramıştır. Günümüzde Balkan coğrafyasının hemen her yerinde yaşayan Roman toplumunun büyük çoğunluğu ekmeklerini taştan çıkarmakta, yaşadıkları ülkelerdeki diğer kesimlerin çoğunlukla tercih etmediği düşük gelirli ve en zor işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum ülkemiz sınırları içerisinde yaşayan Roman vatandaşlar içinde geçerlidir.

Çalışma sahamız olan Balıkesir ili sınırlarında Roman vatandaşlar geleneksel meslekler ile geçimlerini sürdürmektedir. Bu mesleklerin başında da Romanlar arasındaki en popüler mesleklerden biri olan demircilik gelmektedir. Günümüzde demircilik, özellikle fabrikasyon üretimlerinin artmasıyla yavaş yavaş yok olmaya başlamış geleneksel bir meslektir. Demircilik mesleği zor bir zanaattır. Şekil verilmesi yönüyle zahmetli ve yorucudur. Gelişen teknoloji ile oluşan bazı araçlar sayesinde şekil vermek kolaylaşmıştır. Tek başına öğrenilmesi neredeyse imkânsız olan bu meslek türünde bir ustanın yanında eğitim almak gereklidir. Bu nedenle

demircilik mesleğinde icra edenlerin yetişmesi usta-çırak veyahut babadan oğula şeklinde olduğu görülmektedir:

“Çocukluğumda başladım. Baba, dede mesleğidir bu. 12-13 yaşlarında başladım. 3 kuşaktır bu mesleği yaparız. Babam dedemden, ben de babamdan devir-teslim gibi öğrendik, aldık elimize mesleğimizi. Genelde aileden gelir demircilik. Dışarıdan çırak, kalfa olma durumu çok azdır. Daha çok kişi kendi çocuğunu yetiştirir. Zaten demirciler arasında çok okuyan pek yoktur. Okuyan son zamanda çıktı. Onlar da okuduğu zaman ‘aa falancanın çocuğu okumuş’ diye özenilerek diğer ailelerde çocuklarına liseyi veya üniversiteyi okutur. Genelde ilkokul mezunu var hatta ilkokul mezunu var hatta ilkokulu bitiremezler. Bu şekilde küçük yaşta 9-10 yaşında ise başlarlar.” [İsmail Demirkıran–Gümüşçeşme]

“Babam demirciydi. Bu meslek bize dedelerimizden geliyor. Dedemin babası da demirciymiş. Babamın babası Balya’da yaşıyormuş. Onların babaları da Balya taraflarındanmış. Yani biz de demircilik çekirdekten gelmedir. Böyle böyle babadan oğula geçer. Çekirdekten gelen, küçüklükten gelen bir meslek, baba mesleğim. 10 yaşlarında başladım. 20 küsur yıl demircilik yaptım.” [Şakir Çelik – İvrindi]

“Çocukluğumda başladım bu işe. Dedemin dedeleri Bulgaristan da göçmendir. Ondan önce de Karaman’dan Bulgaristan’a göçmüşler. Bulgaristan’dan da Balıkesir’e buraya geliyorlar dedemin babası. Dedem buraya geldiğinde 13 yaşında imiş. Demirciliği burada öğreniyorlar. Burada Rum ustadan öğreniyorlar. Dedemin babası çok fazla demircilik yapmamış ama dedem bu işin ustası olmuş. Daha sonra askere gitmiş 9 sene askerlik yapmış İstiklal Harbi’ne, Balkan Harbine katılmış, askerden döndükten sonra yine mesleğini devam ettirmiş. Dedemden babama, babamdan bana geçti. Ben de son buldu. Ama ben sonum benim oğlum demircilik yapmıyor. Demircilik mesleği epey bir değer kaybetmeye başladı. Daha doğrusu artık makineleşme başladı. Benim çalıştığım son zamanlar dahi artık yavaştan meslek, fabrikasyona dönmeye başlamıştı. Ama yalnız olduğum için devam ettiremedim. Emekli oldum, emekli olunca işi bırakmış oldum. 11-12 yaşlarında bu işi yapmaya başladım, 55 yaşına kadar da çalıştım.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Mesleğin eğitimi de aşama aşama şeklindedir. *“Bir kişi demirci olmak istiyorsa küçüklükten çıraklığa başlaması gerekir. Orada yetişir. Demircilik de ilk çırak, sonra kalfa daha sonra da usta ilişkileri vardır. Aşama aşama gider. Çıraklıkla başlar. İlk önce körük çektirirler. Benim çocukluğumda körük vardı. Şimdi*

o körükler kalmadı. Tek körük vardır. Tokmak vurur, balyoz çekiçler. Tek körük vardı bir de çift körük vardı. Onları da çekmesini öğretirlerdi. Tokmak vurmasını balyoz vurmasını öğretirlerdi. Yukarıdan aşağı basmalı bir de çift körük vardır. O da sağdan sola doğru basmalıdır. Onlar da kalmadı artık. Balıkesir’de hiçbir yerde yok. Tahmin ediyorum ki civar köylerde de yok. Artık elektrik var, o zahmeti kimse çekmek istemiyor. Elektrikli körükler var artık... Aşağı yukarı bir çırağın kalfa olabilmesi için 3-4 seneye ihtiyacı vardır. Kalfa olduktan sonra iyi bir usta olabilmesi için gene bir 4-5 yıla ihtiyacı vardır. Yaklaşık 8-10 sene geçmesi lazım ki iyi bir usta olabilmesi için. Yaptığı işi düzgün bilerek yapabilmesi için 10 seneye ihtiyacı vardır. Yine işe yeni başlayan kişi ustanın yanında yetişir.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Saha çalışmamızda demircilerin geleneksel görgülerini demirci Mehmet Usta şu şekilde ifade etmektedir: *“Eskiden romanların güzel kültürleri de vardır demirciler arasında. Mesela taştan yalaklar vardı. Su yatağı derdik onlara. Oradan sulama yapılır veya sac soğutulur. Fakat demirci sabah geldiği zaman oradan mutlaka yüzünü yıkar. Akşam olduğu zaman da giderken de yine oradan elini yüzünü yıkar, öyle giderdi. Tabi bu durumda bilimsel olarak araştırıldığı zaman görülür ki sürekli olarak orada demir yapıldığı için o suyun içinde bakteri yoktur, temiz sudur, dibi de demirin tufalı ile dolduğu için şifalı olduğuna inanılır hatta içen bile vardır. Dükkânı açıp ve kapatırken oradan illaki eller yıkanır veyahut su içilirdi. Bu şekilde dükkânın bereketinin arttığına inanılırdı. Dükkânların besmele ile açılmasına dikkat edilirdi. Bu durumda alışkanlık haline gelmişti.”[Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]*

Demircilik mesleğinde ‘el alma’ yoktur. Bunun yerine çoğu meslekte olduğu gibi çırak olarak başlangıç söz konusudur. “El almak demircilik mesleğinde yoktur. Başka meslekler de vardır. Mesela benim halam hafızdı kendisi siğil keserdi. El almıştı, Cuma saatinde gelen siğilli kişilere okur eline aldığı toprakla elleri silerdi. Ertesi gün siğil kişilerde kalmazdı. El almanın neticesinde olan bir şey bu. Demircilikte usta- çırak ilişkisi vardır.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Demirciliğin bu yöredeki tarihçesini Demirci Mehmet Usta şu şekilde bizlere aktarmaktadır: *“Burada dere boyunda demirciler çarşısı vardı. Yirmiye yakın demirci vardı. O zamanlar demircilik revaçta bir meslekti. Dedemler buraya geldiklerinde ilk demircilerdendir. Belediye onlara bu çarşıda yer veriyor. Onlarda orada bir kulübe yapıyorlar tahtadan, ağaçtan. Orada demircilik yapmaya*

başlayınca işler de hızlı oluyor, güzel oluyor. Derken köylerden, oradan buradan oraya gelenler oluyor ve roman takımı çalaykalar oraya geliyor ve çarşığı oluşturuyorlar. Oradan da asimile olma var. Bir şekilde orada roman kültürü oluşmuş oluyor. Ondan evvel de buralarda demirciler varmış ama hep civarlardaymış, şehrin içinde yokmuş. Daha sonra bu çarşı ile beraber merkeze geliyorlar. Mesela Susurluk'tan gelen Yılmaz Demirezen, Şaban Eryılmaz, Sait Candemir, Pamukçu'dan gelen Bayram Usta gibi isimler var. Bunların tamamı romandır. Eski demirciler elde balyozla, çekiçe bu işleri yaparlardı. Daha sonra şahmerdan denilen bir alet çıktı. Onunla yapmaya başladılar. İlk şahmerdanı da alan bu yörede bizizdir. 1960'lı yıllardaydı. Makinenin güzel olduğunu, yorucu olmadığını anlayınca herkes makineleşmeye başladı.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Demirci İsmail Usta ise demirciliğin yöredeki tarihçesini şu şekilde açıklamaktadır: “Eskiden Torbalılar varmış. Bunlar üç kardeşmiş. Bulgaristan'dan buralara asırlar önce gelmişler. Hiçbir meslekleri, işleri yokmuş. Babaları bunları Ermeni olan demircilerin yanlarına çırak olarak vermiş. Bir şekilde mesleği öğrenmişler. Soylarımızın bunlara dayandığı rivayet edilir.”[İsmail Demirkıran–Gümüşçeşme]

Demircilikle ilgili malzemelerin temini şu şekildedir:

“Eskiden saban demir yaparlardı. Tren traversleri olur ya onlardan keserekten yapılır veyahut da eski gemi saclarından alınır, kesilir tekrar işlenerek o şekilde yapılırdı. Makas çeliklerinden yapılırdı. Arabaların makas çeliklerinden; balta, keser yaparlardı. Hatta ondan daha da evvel bütün hurdaları bir araya toplayarak demir kırıntılarını birleştirerek kaynatma yoluyla ocakta bir büyük demir elde ederler. Sonra onu döverek bir şekil verilirdi. İşte balta veya keser, kazma neyse onu yaparlardı. Ondan da evvel madenden yapılırdı, demir cevherinde. Onu alıyorlar, eritiyorlar, demirini alıyorlar. Yani toprağın altından demiri çıkarıyorlar tabiri caizse.

Dedem öldüğünde 17 yaşındaydım. İstiklal Savaşı gazisidir. Tam bir Osmanlı adamıydı. O anlatırdı bana. Oğlum daha evvelden bunu toprağın altından cevheri çıkararak eritiyorlar ve özünü alıyorlar. Tekrar onu işleyerek içine de başka katmanlar katarak çelik haline getiriyorlar ve oradan demiri elde ediyorlar. Bazı yöntemler de var. Demircilikte işin püf noktaları vardır. Püf noktası da sulamasıdır. Mesela bir keser veya balta yaptınız. Onu yaptığınız zaman hemen kesmez.

İstedığınız kadar taşıyın, bileyin kesmez. Ancak sulanması, sertleşmesi gerekiyor. Sertleştirme yöntemleri de eskiden daha farklıydı. Şimdi daha farklıdır. Eskiden yapılan bir baltayı bazı ustalar sularlar ya ne kadar da çok kesiyor, kestikçe kendini biliyor gibi tabirler kullanırdı. Hakikaten de doğrudur bu. Fakat şimdi onlar kalmadı. Mesela dedem der ki bana; (ben sulanmasını görmedim, sadece su da sularlık biz) katır sidiği ile sularlık. Suyun içine mesela yarı oranda katır sidiği atıyorlar. Orada sulanan bir çelik çok daha kaliteli oluyor. Son zamanlarda, sonradan ben bu durumu araştırdım. Isıl işlem yapmak zorunda kalınca. Isıl işlem kitabı almaya başladım. Oradan okudum. Asitli su da sulanan çelik malzeme çok daha kaliteli çok daha sert oluyor. Şimdi katır sidiğinin içerisinde de asit var ya işte oradan alıyor kalitesini. Tabi eskiler de asit var ya işte oradan alıyor kalitesini. Tabi eskiler bilmiyorlar bunu ama böyle bir yöntem bulup uygulamışlar.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Fotoğraf 15: Balıkesir Gümüşçeşme Mahallesi’nde demircilik atölyesinden bir görünüm.

Fotoğraf 16: Balıkesir Gümüşçeşme Mahallesi’nde demircilik atölyesinden bir görünüm.

Balıkesir ilinde demircilik mesleği için ‘çelayka’ veyahut ‘çalayka’ olarak isimlendirilmesinin sebebini bizlere Mehmet Usta şu şekilde ifade etmiştir:

“Demircilik mesleği çok eski bir meslektir. Süpürgecilik, sepetçilik, kalaycılıktan çok daha eskidir. Oradan çelayka olarak kalmıştır. Bu isimlendirme de romanların arasında geçerlidir. Mesela romanlar kendi aralarında konuşurken derler ki sen çelaykalardan mısın? Çelayka kelimesi romanca da demirci anlamındadır.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

“Romanlar arasında da demirciye ‘çelayka’ denilir. Bazıları da ‘çalayka’ der. Çok eski meslektir demircilik.” [İsmail Demirkıran – Gündoğan]

Fotoğraf 17: Demirci İsmail Usta'nın atölyesinden bir görünüm.

Romanlarda demircilik mesleği yaygın olmasını Mehmet Usta şu şekilde açıklar:

Mesleğin geleceği makineleşme süreci ile nerdeyse bitme noktasına gelmiştir. *“Kara demircilik olarak zaten bitti, mümkün değil bir daha dirilmez. Ama kendini makineleştirenler; pres, şahmerdan gibi makineleri alıp işini değiştirenler, teknolojiye yönelenler iyi durumdalar. Mesela son zamanlarda bir furya oldu. Bundan 20 sene kadar evvel perforje demirleri yapıyorlar. Demirciler onları yapmaya başladılar. Fakat şimdi onun da makinesi çıktı. Yani artık elde yapma sanatı bitti. Aslında perforje üzerinde çalışmışlar. Osmanlı zenginlerinin pencere korkulukları cumba derler onlara. Cumbalar perforjedir ve elde yapılır tamamen.”*

[Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Romanlar arasında demir ile ilgili ürünler arasında adlandırma farkı var mı?

“Çeşitli isimler var ama onar mesela halkın arasında konuşulan isimlerdir. Naşah, balta, tırpan, tahra, kosa....

Romanlar arasında demirci olanların yapıları da kültürleri de farklıdır. Mesela demirci kısmında ahlaki bozuk insan pek çıkmaz. Akşama kadar çalıştıklarından, işleri de ağır olduğundan dolayı vakitleri de fırsatları da yoktur.

Dolayısıyla genelde iyi, mülayim insanlardır.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Meslek gruplarında kendi mesleklerini icat ettiğine veya meslek mensuplarını koruduğuna inandıkları bazı tipler vardır. Mit, din ve tarih kaynaklı bu tipler etrafında meslek mensuplarının ortak değerleri olarak çeşitli inanışlar ve hikâyeler oluşmuştur. Tarihi kaynaklarda takip edebildiğimiz kadarıyla meslek piri inancının oldukça eski bir geçmişi vardır. Günümüzde özellikle geleneksel mesleklerde yaşamaya devam eden pir inanışları ve anlatıları incelendiğinde, bunların meslek üyeleri arasında grup bilincini canlı tuttukları, mesleğe saygınlık kazandırdıkları ve meslek mensuplarını çalışma hayatında motive ederek olumlu yönde etkiledikleri görülmüştür (Duymaz ve Şahin, 2010: 101-107). Demirciler arasında da yaygın bir pir inanışı vardır. Balıkesir’de saha çalışması esnasında görüşme yaptığımız demirci ustaların pir inanışları ile ilgili ifadeleri ise şöyledir:

“Demircilik mesleği, peygamber mesleğidir. Bizlere demircilik Hz. Davut’tan gelir. Bak sana kıssayı anlatayım: Hz. Davut’un hanımı şöyle sormuş, keramet kim de? Hz. Davut’ta bendedir demiş. Çırağı varmış çırak yemek alıyormuş o sırada peygamberimiz demiri eliyle dövüyormuş. Demiri döverken çırağına parmağını gösterince keramet gitmiş. Sıcak demiri eli ile dövünce eli demire yapışmış daha önce yapışmamasının sebebi keramettenmiş. Ondan sonra ayakları suya girince keramet hanımında demiş. Rabbim ona bir akıl vermiş ki peygamberimize çekiç yok ya eliyle dövüyordu. Kuşun gak gak yapan gagasını çekici ondan ilham alarak yapmış. Kısacacı da köpek yattığı vakit ayaklarını çapraz bağlamasından ilham almış. Mesleğimizin peygamber mesleği olduğunu çoğu demirciler bilmez. Her mesleğin piri vardır.” [İsmail Demirkıran – Gündoğan]

Demircilerde pir inancı var mı diye sorduğumuzda Demirci Mehmet Usta şu şekilde cevaplamıştır: *“Demircilerin piri Davut Peygamber diye söylerler. O da zırhı eliyle yaparmış diye söylerler. Hatta bazı rivayetler de vardır. Davut Peygamber artık çekiçe değil de eliyle yapmaya başlıyor. Ama bu yeteneği kendisinden alınıyor. Yani artık eliyle yapamıyor. Bu mucize alınmış kendisinden. Örsle, çekiçe yapması gerekirken ben bunu nasıl yapacağım demiş ve Allahü Taala ona ilham etmiş bir köpekten. Köpek oturmuş ve onun oturuş şeklinden kısacı bulmuş. Kafasını balyoza benzetmiş, gövdesini örse benzetmiş, kuyruğunu da püsküle (hasır) benzeterek aletler yapmış. Bu kısacın efsanesinin çıkış yeridir. Demirciliğin kökeni ile ilgili bir alıntıdır. Burada demirciliğin aletlerinin bir köpek üzerinden sembolize edildiğini*

görürüz. Buna kısaç ya da kısaç denilir. Romanların arasında çok meslekler var ama demircilik biraz daha asil bir meslek olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü peygamber mesleğidir Sepetçilik, aynacılık gibi değil de daha asil.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]

Meslekleri ile yaşamları arasındaki bağa vurgu yapacak olursak; *“Ben roman düğününde şöyle bir şeye şahit oldum. Kalabalıktı bizde seyrettik. Bir kadın ile bir erkek ortaya çıktı. Bir hava oynuyor oyun roman havası şeklinde. Fakat o oyundaki hareketler, figürler öyle ki bir erkek ne yapıyorsa mesleğiyle ilgili oyunda icra eder gibi oynuyor. Her şeyi yapıyor. Kadın da aynı şekilde. Çamaşır yıkıyor. Elini ovarken ritme göre müziğin akışına göre kendini kaptırıyor aklına ne figür geliyorsa hepsini yapıyorlar. Mesela adam sepet örme yapıyor o müzikle. O zanaatını müzikle gösteriyor. Bu şekilde ben sepetçiyim diyor. Hayatını bir oyunla sergiliyor. Oynayanın mesleği ne ise mesleğinin icrasındaki figürleri sergiler. Hala yapıyorlardır, oynuyorlardır bu oyunu. Meslekler bu anlamda da etkin; oyunlara dahi giriyor, hayatın her yerinde var. Mesleklerin de ayrıntılandırılması lazım.” [Mehmet Çelikçeken – Ali Hikmet Paşa]*

2. Kalaycılık

Kalaycılık, bakırcılığın gelişmesiyle ortaya çıkan bir meslektir. Bu nedenle bakırcılığın geçmişten günümüze kadar olan durumu kalaycılığı da doğrudan etkilemektedir. Günümüzde de kalaycılık mesleğine olan ilginin zamanla azalmasının ve hatta yok olmasının en önemli nedeni mutfaklarda bakır eşyaların yerini çelik, teflon, porselen, plastik vb. ürünlerin almasıdır.

Kalaylama işlemi esnasında öncelikle bakır kaplar tuz ruhu ve kum dökme işlemi ile temizlenir ardından bu kaplar, nışadır ve eritilmiş olan kalayla birlikte odun kömüründe ısıtılır. Daha sonra ise temiz bir bez ile silinir ve bakır yeni alınmış gibi ışıldar. Kalaycı Vedat Usta, bakırın olası bir zehirlenme vakasına karşı yılda en az bir kez kalaylanması gerektiğini ifade etmektedir ve sağlık açısından önemini şu şekilde belirtmektedir: “Bakır, sağlık yönünden diğer eşyalara göre daha iyidir. Parasına bakıp ucuz olan kaplar alınıyor halbuki bakır biraz pahalı o kaplar ucuz ama daha çok hastalık yapar. Asıl sağlıklısı kalaylanmış bakırdır.” [Vedat Moral – Altınova]

Günümüz teknolojisinin hızla ilerlemesi ile fabrikalar zanaatçılara oranla çok daha seri ve maliyeti düşük üretim yapmaktadır. Bu durumda bakırcılık ve kalaycılık mesleklerini olumsuz yönde etkileyerek bu mesleklerin kaybolmasına zemin

hazırlamaktadır. Bakır kapların kullanılmaması kalaylama işleminin de ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Roman kültürünün belkemiğini oluşturan göçebe zanaatların başında kalaycılık gelmektedir. Mesleklerle ilgili ana başlıkta belirtildiği gibi Romanlar geçmişten günümüze yaşadıkları yerlerde hayvan sürülerine veyahut işlenecek büyük topraklara sahip olmadıkları için el emeği isteyen işlere yönelmişlerdir. Saha araştırmamız esnasında bu mesleği benimseyen, Romanlıkla özdeşleştirenlerin yanı sıra mesleğine mecburiyet yönüyle bakan Romanlar da vardır: *“Eskilerden kalma be kızım. Tarla, tapu olmadığı için bu işlere başladık. Bizimki mecburiyet.”* [Ahmet Çakmakçı– Ayvalık] Kalaycılık mesleğini mecburiyet olarak görmeyip mesleğini severek icra eden Romanlar da mevcuttur: *“Bence ellerimiz bu işe yakışıyor. Çünkü şu anda dâhil o kalaycılar var. Ama onlar roman kökenli değildir. Ben onların kabı ellerine aldıklarında tutuşlarına bir bakıyorum bir de bizim atalarımızın bizim tutuşumuza bakıyorum. Bizim atalarımızda ee bize de yakışıyor. Aynı müzisyenlik gibi. Bakın Türkiye’nin en iyi müzisyenleri hep roman kökenlidir. Bu da Allah’ın bir vergisidir. Aynı şekilde kalaycılık da böyledir. En iyi kalay ustaları romanlardan çıkmıştır.”* [Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]

Kalaycılıkta mesleği icra edenlerin yetişmesi babanın oğlunu yetiştirmesi veyahut ustanın birinci, ikinci derece yakınının meslekte yetiştirmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu kaynak şahısların ifadeleri de desteklemektedir: *“Dededen babaya geçmiştir. Babamdan da bizlere geçiyor. Dedemin babası kalaycılık yapıyor mu bilmiyoruz. Ama ben küçüklüğümde babamın yanında kalarak öğrendim”* [Ahmet Çakmakçı– Ayvalık]

“Bu meslek bize dedemin babasından gelmedir. Dedemin babasından sonra dedem ve babam bu mesleği icra ettiler. Babam bizde bu mesleği yapan son kişidir. Muhakkak ki usta-çırak şeklinde yetişir kişi. Ama o usta- çırak genellikle babadan-oğula geçerdi veyahut çok yakının olur. Deden olur, amcan olur veya komşunun oğlu olacak ancak öyle yetiştirdi. Çok yakının olması gerekiyordu çocuğu da yanında götürebilmesi için.” [Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]

Göçebe yaşam tarzını benimseyen Romanlar arasında kalaycılık yaygın bir meslektir. Bu durum büyük ölçüde seyyar kalaycılık ile yaşam tarzları arasındaki uyumdan kaynaklanmaktadır. Yaşamları ile meslekleri arasındaki bu paralellik genel olarak mesleğin hayatlarındaki yerini göstermektedir. Eski zamanlardaki bu uyumun günümüze taşınmamasındaki en önemli neden kalaycılık mesleğinin günümüze kadar

gelmemiş olmasıdır. Mesleğin son zamanlarını yaşıyor olmasını merkez mahallelerdeki kalaycılık mesleği ile uğraşan kişilerin yerleşik hayata geçip meslekle ilişkilerini kesmiş olmalarından anlaşılmaktadır. Ancak mesleği yaşatan son icracılar yine göçebe olarak Altınova’da yaşayan Romanlardır. Kalaycılık mesleğinin Romanlar arasındaki yeri ve önemi konusundaki vurguyu Altınova’da göçebe olarak yaşayan Kalaycı Vedat Usta şu şekilde yapmaktadır: *“Bizim romanların eski mesleklerini söyleyecek olursam şu anda hiçbir meslekle örnek gösteremem mesela bir mühendis, bir mimar, bir avukat dahi olsa bir kalaycının kalitesinde, tanınmışlığında, sevilmişliğinde olamazdı. Eskiden böyleymiş dedelerimiz bana anlatırdılar. Mesela bir kalaycı ustası evinde hastalandığı zaman o köyden ziyaretçiler gelirmiş. İşte filanca usta hastalandı diye köylerden ziyaretlere gelirlermiş. Hediyeler, ikramlar getirirlermiş. Benim askere gittiğimde kapı önünde aranılan meslek kalaycı var mı, kalay ustası var mı deniliyordu. İşte bizim romanların meslekleri bu kadar değerliydi, önemliydi. Sepetçiler olsun, demirciler olsun, elekçiler olsun bunların hepsinin meslekleri değerli mesleklerdi. Ön sırada olan mesleklerdi. Tabi bunlar zamanla teknolojiye yenik düştüler. Bu meslekler evvelden önemliyken bizlerde önemliydik, şimdi nerde?”* [Vedat Moral – Altınova]

Eski zamanlarda Romanlar arasında en popüler mesleklerden biri kalaycılıktır. Kalaycılık Romanlar arasında hem seyyar kalaycılık şeklinde hem de kişiye ait dükkânlarda gerçekleştirilen bir meslektir. Özellikle bu işin erbabı olarak anılan Roman kalaycılar yılın belirli zamanlarında gittikleri bölgelerde ilgi ve alaka ile karşılanmışlardır. *“Dedem bu işlerin tam ustasıydı. O anlatırdı. Bir köye bir kalaycı girdiğinde sanki o köye kaymakam gelmiş. Demircilerde, elekçilerde buna dâhil böyle karşılanırlarmış. Çünkü ihtiyaç olan o Herkesin evinde bakır kapacak varmış. Haliyle o kişiye siz ilgi göstermez misiniz? Hele ki o usta işini özenle de yapıyorsa o ilgi normaldir. Dedem her zaman anlatırdı. Biz köylere ilk girdiğimizde iki gün hiç iş yapmıyorduk. Ağırlandırlarmış evlerde kalaycı ustaları. Şu anda dâhil benim bildiğim Balıkesir’in eski köylerinde, dağılmış olan köylerde gidip göreceksin ki kalay odaları vardır. Kalaycılara ayrılmış Mesela bu Kepsut, Dursunbey taraflarına çıkan oralarda köylerde öyle odalar vardır ki buralar; kalaycılara, demircilere, sanatkârlara ayrılan yerler vardır. Mesela atlar vardı o zamanlar atlara nal yapmak için demirciler gezerlermiş.”* [Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]

“Biz seyyar kalaycılık yapanlardandık. Herkes kafasına göre gidip çalışırdı. Büyüdükten sonra biz kendimiz gelmeye gitmeye başladık. Evvelden de köylere

büyüklerimiz ile gittiğimiz vakit hürmetle karşılanırdık birkaç yıl öncesine kadar da bu böyleydi sonra bizler gidemedik zaten.” [Vedat Moral – Altınova]

Geleneksel mesleklerde karşımıza çıkan meslek piri inancı kalaycılık mesleğinde yoktur. Ancak hemen hemen her meslekte olduğu gibi Balıkesir’de yaşayan kalaycı Romanlar arasında da mesleğin erbabı kabul edilen bir öncü vardır. Saha araştırmamız esnasında görüşme yapılan kalaycı ustaların mesleğin erbabı, öncüsü olarak nitelendirdikleri isim Testereci Yaşar Usta’dır. *“Daha öncelerini bilemem de benim bildiğim kadarıyla Testereci Yaşar Usta lakaplı biri vardı. O da romandı, bizdendi. Bu kişinin elinden tuttuğu herkes iyi bir usta olurdu. Bu kişi dedemlerin dedesiydi. Burada Balıkesir’de bütün kalaycıların öncüsü, ustası sayılırdı. Biz köylere gittiğimizde burada bir demirci ustası vardı, Somuncu Yaşar derdiler. İnanın köylerde hala onun ismi geçer. İşte bunlar hep namlı ustalar. Kalaycılık olsun, demircilik olsun, sepetçilik olsun, süpürgecilik olsun bizim yaptığımız tüm bu meslekler de en iyi ustalar bizden çıkardı.” [Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]*

“Evvelden Testereci Yaşar Usta varmış. Balıkesir’deki tüm Roman kalaycılar ondan öğrenmişler mesleği. O mesleğin piridir bizim için.” [Ahmet Çakmakçı–Ayvalık]

Kalay ustaları ile derleme çalışması esnasında bakır kapların kalaylanmasına denk gelinmediğinden bu başlık altında ürünlerin fotoğraflanması gerçekleşmemiştir.

3. Sepetçilik

Sepetçilik, ağaçların ince dallarından, bitkilerin sertleşmemiş saplarından yararlanılarak yapılan bir örgüdür. Sepetçilik, insanlık tarihiyle başlayan bir el sanatıdır. Toplumlarda kültür tarihlerinin inşasında payı olan el sanatlarındandır. Günümüzde dahi Afrika’da Eski Mısırlıların binlerce yıl öncesine ait sepet yapımında kullandıkları teknikler kullanılmaktadır.

Sepetçilik, Balıkesir Romanlarının da geçim kaynaklarından biridir. Sepetçilik mesleği geçmişte ailelerin tek gelir kaynağı şeklinde idi. Fakat günümüzde Romanların ek gelir sağlamak amacıyla yaptığı bir meslek haline dönüşmüştür. Bu mesleği icra etmelerindeki neden olarak ekonomik kaygı gösterilebilir. Romanlar bulundukları her yerde ekonomik sıkıntılar yaşamış bir topluluktur. Sepetçilik mesleği ile ilgili görüşme yaptığımız sepetçi ustaları da bu durumdan yakındıklarını ve mesleği neden yaptıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir: *“Nenem bizim derdi*

tarlamız yok, tapamız yok mecbur bunları yapardık diye bizlere anlatırdı.” [Gülcan Çelik– İvrindi]

“Ahh bea yavrum! Bizim hayvanımız yoktur, ee tarlamız da yoktur, okul neyinde bilmeyiz, mecbur atadan gördük öreriz sepet.” [Mehmet Çelik– Susurluk]

“Romanın bir şeyi yok ki. Bilgisizlik var, okumamışlık var. Köy köy gezerdik, göçebeydik mecbur karnımızı böyle doyururduk.” [Ali Demirbuke – Altınoluk]

Romanlar için sepet, ekonomik kaygıların yanı sıra bu sanatla uğraşanların iç dünyalarını, ruh hallerini dışarıya aktardıkları somut bir nesnedir. Sepet örgülerindeki desen, şekil, renk çeşitlerinde tüm bunları görmek, bunları okumak mümkündür.

Fotoğraf 18: Susurluk'ta yapılan sepet ürünlerinden bir görünüm.

Balıkesir Romanlarında sepetçilik, diğer geleneksel meslekler gibi babadan veyahut atadan öğrenilen bir meslektir. *“Tabi ki babamdan öğrendim. Geçim kaynağımızdı. Harçlığımızı çıkartırdık. Bize kim iş verecek, eğitim de yok mecbur*

evde sepet öreceksin. Ben de çocuklarıma az da olsa öğrettim.” [Gülcan Çelik–İvrindi]

“Bizim evin dibine bir oda örmüştü dedem. Orada sepetleri örerdı. Biz de çocukken yardım ede ede atadan öğrendik.” [Mehmet Çelik–Susurluk]

“Biz bunu atadan, babadan görmeyiz. Öyle belli bir eğitim almadık, belli bir yöntemle öğrenmedik. Biz mesleğimizi görerek, yaşayarak öğrendik.” [Bahri Açar–Altınoluk]

“Ata mesleğidir sepetçilik. Kendimizi bildik bileli 12-13 yaşlarından itibaren yapardık sepet.” [Ali Demirbuke – Altınoluk]

Derleme esnasında sepet ustalarına yöneltilen sepetçilikte geleneksel görgüler ile ilgili soruların cevapları şu şekildedir: *“Sepetçilikte elin yatkın olması için ilk yapılan şey yanlış yaptığımız sepetleri yakıp onlarla ellerimizi ısıtmak olurdu. Onları ısıta ısıta ellerimiz yatkınlaşırdı bu işe.”* [Gülcan Çelik–İvrindi]

“O yıl hasırı ilk elimize alırken tatlı da alırdık. Bunun nedeni tatlı başlayalım ki tatlı bitirelim diyerdir.” [Ali Demirbuke – Altınoluk]

“Hindistanlılar gibi öyle çok batıl inancımız yok. Ama işe başlarken havaya su atardık sonra o suyu yüzümüze çarpardık. Niye diyecek olursan şifa niyetine, işlerin bereketli olması için yapardık bunu.” [Taci Demirci – Altınoluk]

Romanlar el sanatlarındaki yetenekleri ile öne çıkmış bir millettir. Bu durumu diğer geleneksel meslekleri derlediğimiz şahısların yanı sıra sepetçi ustalarda dile getirmişlerdir: “ Roman dediğin vakit insanın aklına her şey geliyor. Aslında biz güzel insanlarız onların düşündüğü gibi çirkin insanlar değiliz. Osmanlı Devri’nde topları yapan, tüfekleri yapan, atları nallayan, kazanları kalaylayan, kılıçları yapan insanlarız. Biz sanatkâr insanız.” [Bahri Açar– Altınoluk]

Gözlem ve görüşmelerden elde edilen veriler incelendiğinde Romanların sepetçilik mesleğini evlerinde bir oda da, bahçede veyahut bahçe içerisinde örölmüş bir bölmede gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir: *“O geldiğin bahçenin arkasında bir oda var, işte sepetleri orada öreriız kızanım.”* [Gülcan Çelik–İvrindi]

“Açık cezaevi şeklindedir burası. Evlerimizin arka bahçesini sepet atölyesi niyetine kullanıyoruz.” [Ali Demirbuke – Altınoluk]

Fotoğraf 19: Altınoluk'ta hasır yapımından bir görünüm.

Fabrikasyon ürünlerin yaygınlaşmasının hemen öncesinde Balıkesir yöresinde Roman ailelerin çoğunluğu geçimini sepetçilik ile sağlamaktaydı. Bu yöreye has yaygın olan sepetler; saman selesi, pazar sepeti, zeytin sepeti idi. Bu sepet çeşitleri yörenin en işlevsel sepetleri olarak görülmekteydi. Bu nedenle en fazla üretimi yapılan sepet çeşitleri de bunlardı. Günümüze yaklaştıkça sepetin alternatifleri ortaya çıkmıştır: *“Biz kendimizi geliştiremedik, zeytin sepetinde kaldık. Gelenek ile moderni karıştırsaydık çok iyi yerlerde olurduk. Bak şimdi sepetin yerine naylon poşetler var.”* [Taci Demirci – Altınoluk] Buna rağmen Altınoluk'ta yaşayan sepetçi ustaları mesleklerini bırakmayarak dönüşüme gitmişlerdir. Sepet yapımını sipariş üzerine nadir olarak yapan sepet ustaları, el emeklerini otellerin, eğlence merkezlerin hasır siparişleri üzerine yoğunlaştırmışlardır.

Fotoğraf 20: Altınoluk'ta sepetçilik mesleğini icra edenlerden bir görünüm.

Derleme yaptığımız Balıkesir Roman sepet ustaları arasında da meslek piri inancı bulunmamaktadır. Görüşme yapılan her sepet ustası kendi atasının öncü kabul edildiğini dile getirmektedir: “Çanlıyız aslen nenemde oralarda sepetin türlü türlüşünü örerek nam salmıştır.” [Gülcan Çelik– İvrindi]

“Balıkesir’de sepet deyince bizden sorulur, bizden iyisi olmamıştır daha.” [Mehmet Çelik– Susurluk]

“Bir sepetçi olarak düşünüyorum bu sepeti kim icat etti diye? Niçin, nerede, hangi amaçla yapıldı? Her şeyin bir ilki vardır. Mesela Habil ile Kabil arasındaki kavgadan ilk cinayetin işlenmesi, ilk cenazenin olması... Ama bizdeki pir kim bilmiyorum.” [Taci Demirci – Altınoluk]

4.Süpürgecilik

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte süpürge, temizlik aracı olarak önemini kaybetmiştir. Buna rağmen süpürge, geleneksel bir sanat ürünü olarak değerini muhafaza eden geleneksel el sanatlarımızdan birisidir. Elektrikli temizlik aletlerinin yaygınlaşması ile temizlik aracı olarak fonksiyonu azalan süpürgecilik henüz yok olmamış olsa da yok olmak üzere olan el sanatlarımızdandır. Evlerin balkon ve bahçelerinde varlığını sürdürmeye çalışan bir temizlik aracı olarak hala üretimi devam etmektedir.

Ancak süpürgeciliğin bir temizlik aracı olarak ömrünü tamamladığı yörelerde ise bir geleneksel, folklorik, bazen de inanışlar ile ilgili olarak çeşitli fonksiyonlarla varlığını sürdürmektedir. Bu tür fonksiyonlar için üretilen süpürgeler bir temizlik eşyası olarak değil de süslü, renkli ve sadece görsellik için bir süs eşyası olarak üretilmekte ve bu yönüyle de bir pazar oluşturmaktadır. Süpürgeciliğin kültürümüzde birçok folklorik unsuru ve fonksiyonu vardır. Süpürge etrafında oluşan birçok âdet ve gelenek bulunmaktadır. Süpürge, bir nesne olarak evlenme geleneklerinde önemli yer tutar. Mesela süpürgecinin başına kabara denilen büyük ve farklı bir çivi vurulduğunda süpürgeyi kullanan kişinin evlenmemiş bir genç kız olduğu ifade edilmek istenir. Yine bu tür bir süpürge evin dışına asıldığında o evde evlenecek yaşta genç bir kız olduğu ifade edilir. Çeyiz eşyalarının arasına konulan aynalı süpürgeler ise bereket, huzur, sağlık ve mutluluk getireceğine inanılan bir nesne görevindedir. Bu yönüyle aynalı süpürgeler evlenecek genç kızın çeyiz eşyaları arasındaki olmazsa olmazlardan biridir. Bu nedenle de bu tür süpürgelerin üretimi devam ettiği gibi, süpürgeler minyatür biçimlere de girmiş, süs eşyası türünden süpürgeciliğin doğmasına da yardımcı olmuştur.

Balıkesir’de Gündoğan Mahallesi ve Susurluk’ta Sultaniye Mahallesi’nde yaşayan Romanların birçoğunun geçimini sağladığı mesleklerden biri de süpürgeciliktir. Süpürgeciliğin Romanlar arasında yaygın ve önemli olmasının nedeni geçmişte bu mesleğin maddi getirisinin yüksek olmasıdır: *“Ekmek paramızı buradan kazandığımız için saygı duyarız mesleğimize. Bugün neye sahipsek süpürgecilik sayesinde. Evimizi, arabamızı bu uğraş sayesinde aldık. Düşünlerimizi süpürgecilik sayesinde yaptık. Evvelden iyiydi süpürgeciliğin geliri ama artık gelir getirmez oldu.”* [Necmi Açıl –Gündoğan]

Fotoğraf 21: Gündoğan Mahallesi’nde süpürge atölyesinden bir görünüm.

“Biz uzman sepetçiydik, en iyisini yapardık. O yüzden çokça satılırdı bizim süpürgeler. Biz bu evleri o paralarla yaptık. O yüzden kıymetlidir bizde süpürgecilik.” [Nazmi Öbeksiz –Gündoğan]

Balıkesir Romanları arasında süpürgecilik, anne-babadan görme ile öğrenilmiştir. Diğer geleneksel mesleklerde olduğu gibi çıraklık, kalfalık, ustalık süreçleri de vardır: *“Süpürgeciliği evvelimizde evlerde öğrendik. Çocukluğumuzda anne-babaya yardım ede ede öğrendik mesleğimizi. Tabi ilk oturur oturmaz usta olmadık. Acemiydik çırak süpürgeci denirdi.” [Necmi Açıl –Gündoğan]*

“Doğuştan sanatım süpürgeciliktir. Doğar doğmaz süpürge atölyesindeyizdir. Baka baka usta oluruz biz.” [Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]

Fotoğraf 22: Gündoğan Mahallesi'nde süpürge atölyesinden bir görünüm.

Derlemeler esnasında mesleğin yapılma yeri ve yapılış şekilleri hakkında kaynak şahısların ifadeleri şu şekildedir: *“Bahçede, avluda yaparız süpürgeleri. Önce ağaçlar makas ile kesilir, kama ile de ikiye ayrılır. Sonrasında yarılan ağaçlar inceltile inceltile sıska çubuk haline getirilir. Alttan örme yaparak üste çıkarız, üst kısma doğru yuvarlak olarak çıkarız. O sıska çubuklar, yani şeritler birbirinin arasına geçirilir. En son olarak da örgü gibi örülmüş saplar sıkıştırılır.”*
[Necmi Açıl –Gündoğan]

Fotoğraf 23: Sultaniye Mahallesi’nde süpürge atölyesinden bir görünüm.

“Bazılarının atölyeleri, dükkânları var ee bazılarımız da evlerinin bahçelerini ya da evlerinin bir odalarını süpürgeye ayırarak mesleğini icra eder.”
[Nazmi Öbeksiz – Gündoğan]

Balıkesir’deki Roman süpürgecilerin meslek piri inancı bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarak da mesleğin geçmişinin eski olmaması şeklinde ifade edilmiştir: *“Pir inancımız yoktur bizim. Mesela demircilik mesleği asırlar önce inşa edildiği için pir inancı var. Bizim meslek o kadar eski değil ki öyle peygamber soylu lideri, piri olsun. Ama kızanım bizde Cevat Açıl var biz süpürgecilerin en büyüğüdür. Yaylabayır’daki o en has süpürge ustaları bile Cevat Usta’ya ‘ustam’ derlerdi. Öyle sağlam süpürge yapardı ki Yaylabayırlı süpürgeciler dahi yapamazlardı öyle süpürge. İşte biz Balıkesirli Roman süpürgecilerin öncüsü de Cevat Usta’dır. Bizlerin örnek aldığı kişi odur.”* [Necmi Açıl –Gündoğan]

5. Müzisyenlik

Demircilik, kalaycılık, sepetçilik ve süpürgecilik mesleklerinde Romanlığın yaşam tarzlarının izlerini net bir şekilde görmek mümkündür. Özellikle bu mesleklerde öne çıkan göçebelik unsuru meslekleri ile yaşam tarzları arasındaki uyumu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Romanların icra ettiği mesleklerde yaşamlarına uygunluk vardır. Romanlar ayrıca müzisyenlik ve falcılık gibi dini hassasiyeti olan kişilerin yapmadığı işleri yapmaktadırlar.

Müzik, Roman yaşamıyla bütünleşmiştir. Dünya’da Romanlar hakkında yapılan araştırmalardan elde edilen verilerde hiçbir etnik grup veyahut herhangi bir ırkın Romanlar kadar müzik zevki ve yeteneği olmadığı şeklindedir. Bu nedenle yeryüzünde Romanlara ‘müzisyenlik/çalgıcılık’ rolü verilmiştir. Romanlarda bu rolü başarı ile yerine getirmişlerdir. Bunun için oluşturdukları kuralsız, doğaçlama ve yorumlama becerileri sayesinde müziklerin geliştirmişlerdir. Bu zor hayat koşulları içerisinde müzik, Romanların ruhuna üflenmiş bir yetenek gibidir. Müzik Romanlar için tutkuların en büyüğü olmuştur. Bir de bunu bir meslek haline getirerek sürekli yaptıkları iş olarak benimsemelerini sağlamışlardır.

Balıkesir Romanları ise sürekli olarak çalıp oynamalarını, genlerinde bulunan müzisyenlik yeteneğini şu şekilde ifade etmişlerdir: *“Göçlerin vermiş olduğu sıkıntılardan kaynaklanan sorunlar var. Bu göçler sırasında insanların yaşamış olduğu sıkıntılar, kendilerini ifade edememeleri, bir devlete sahip olamamaları, bir nüfus yoğunluğuna sahip olamamaları, sıkıntıları içlerine atarak yaşamaları. Çünkü konuştuklarında ciddiye alınacak durumları yoktu. Dinleyenleri yoktu. Dertlerini, sıkıntılarını, sevinçlerini anlatabilecekleri ne bir birey bir kurum ne de bir devlet yoktu. Yani vatanları toprakları, yurtları yoktu ve bu durum içlerinde birikti. Daha sonra enstrümanlarına yansıdı bu durum. İçlerindeki kederleri, dertleri, sıkıntıları, acıları enstrümanlarına yansıdı. Bu şekilde başarı diğer gruplara göre fazla bizde. Nasıl mı? Bir Romanın çocuk yaşta para kazanması lazım, okula gitmesi lazım ama anne-baba fakir bir de sosyal hayat çok dar alanda, iletişimsizlik yine büyük bir sıkıntı. Yani tamamen sosyal sıkıntılar var. Daha sonra eline enstrüman alıyor. Enstrüman kişinin iç dünyasının dışarıya aktarım oluyor. Enstrümanı kişinin kendi kimliğini açığa vurma oluyor. Enstrümanı kişinin **ben buradayım** işte **ben buyum ben de varımı** oluyor. Bizim en neşeli oyun havalarımızda dahi hüüzün var.*

Oynayanda ağlar, çalan da ağlar. Biz acıların vermiş olduğu hislerle beslenen insanlarız. Neşe kaynağımız ailedeki birlik beraberliğimiz, mutluluğumuz...” [Zafer Dutçu –Gündoğan]

“Enstrümanı çalan kişinin hiçbir düşüncesi yok, sadece mesleğini düşünerek yapar ama bir de garip, fakir olduğu için ezikliğini, yanmasını mesleğine yansıtır hepsi bu. Bundan dolayı roman müzisyenler bu kadar güzel çalabiliyorlar aslında.” [Muzaffer Dutçu –Gündoğan]

“Bizim roman milletinin ruhunda, geninde var. Herkes tatlıya şerbet verir ama kararında, yeterince veren millet roman milletidir, bizizdir kızanım. Bu da gendeki ruha bağlıdır. Şimdi konservatuar öğretmeni olan biri bile sazların, enstrümanların hepsini çalabilse dahi bizim bastığımız gibi çaldığımız gibi bizim verdiğimiz ruhu veremiyor.” [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

Balıkesir Romanları yöredeki müzisyenliğin tarihçesini şu şekilde ifade etmiştir: *“Babam çocukken Kırkağaç’ta birisi nenemden bir teneke un istiyor karşılığında da neneme klarnet veriyor. Yani dedem de falan müzisyenlik yok. Bizim eve klarnet bu şekilde giriyor. Babamda usta görmediği için yanlış çalıyor. Bu şekilde yanlış üfleyince dedem de alıyor elinden çalgıyı kırıyor. Ondan sonra babam başlıyor ağlamaya ille de klarnet isterim diye. Bu sefer gidiyor taa İstanbul’dan ona klarnet alıyorlar. Babam kendi kendine öğreniyor. Ben orada usta olarak geldim. Aşağı yukarı 24-25 yaşlarındaydım. Ben buraya geldiğimde bu Gündoğan’da müzisyenliği meslek olarak yapan yoktu. Ama köylerde vardı. Daha sonra hepsi şehre indiler. Aşağı yukarı 50 hane vardık müzisyen ailesi olarak. Hep trampet, davul, klarnet çalıyorlardı. Keman, ud, kanun falan yoktu. İlk defa benim oğlum Balıkesir’de yerli olarak kemani çalan benim oğlumdu. Hep Susurluk’tan, Kemalpaşa’dan oradan buradan geliyordu keman, cümbüş, kanun...” [Muzaffer Dutçu –Gündoğan]*

“Dedelerimiz artık bu işi meslek olarak ele almışlar. Köy düğünlerine gitmişler, oralarda çalmışlar o şekilde geçimlerini sağlamışlar. Bunun haricinde kendi aralarındaki mahalle düğünlerine gitmişler. Düğüncülük, köy düğünlerinde ön planda olmuş.

Çok az sayıda dededen müzisyen olan var. Mesela benim babamın babası müzisyen olarak gelmiş buraya ve müzisyen olarak devam etmiş. Bir de Kepsut’tan gelen bir aile var. Karagöz ailesi. Onların da dedesi müzisyen. İsmet abilerinde dedeleri müzisyen Süyüköz ailesi. Bu 3 aile müzisyenlik yapınca ve bu meslekten

para kazanılınca köy düğünlerine, mahalle düğünlerine, şehir düğünlerine bunlar gidince daha sonra bu boyacılar, kalaycılar, sepetçiler, demircilik yapan romanlar ek gelir olarak adam eksikliğinden yani o zamanlar bu şehrin işini gören en fazla 5 –6 adam var ve yeterli olmuyor. Bu arada da romanların hepsinde müzisyen kulağı olduğu için ayakkabı boyacılığı yapan bir insanı düğüne çalmaya davet ettiğinde gelir. Asıl meslek ayakkabı boyacılığı ama kalaycılık ama sepetçilik ama elekçilik veya süpürgecilik bunların mesleği genetik olarak müzisyenlik ruhlarında olduğu için hemen bunlara birer davul vermişler, trompet vermişler, darbuka vermişler ve bunlarda bu şekilde köy düğünlerine gidip de gerçekte mesleği 3-4 hane olan müzisyenlerin sayesinde müzisyenlik başlamış bunlarda. Yani ek gelir olarak yapmaya başladıkları bu mesleği daha sonraları benimsiyorlar. Kendi mesleklerinden daha iyi para kazandıkları için, şartları daha iyi olduğu için bunlar daha sonraları benimsiyorlar. Kendi mesleklerinden daha iyi olduğu için bunlar daha sonra oğullarına müzisyenliği aktarmışlar. Yani kimse bu bölgede benim dedem müzisyendi diyemez. Ancak şu şekilde; benim dedem sepetçiydi sonradan müzisyen olmuştu diyebilir veyahut benim dedem kalaycıydı ama ben müzisyen olarak devam ettim.” [Zafer Dutçu –Gündoğan]

“Dedem de müzisyendi, dedemin babasının askerde boru, trompet takımlarında, bando takımlarında geliştirmişler kendilerini. Dedemin babasının dönemlerinde de yine yerleşik düzen sıkıntısı varmış. Sürekli göç etmek zorunda kalıyorlarmış. Yani kendi aralarında müzisyenlik varmış. Ama bunu meslek olarak, para kazanmak olarak çalmıyorlar. Mesleki anlamda icrayı dedeme kadar götürebiliriz. Romanlara has mesleklerin hepsinde usta – çırak ilişkisi baba ile oğul arasında olmuştur. Ama Türkiye’de bunu en fazla üç kuşak olarak görebiliriz. Balıkesir yöresine Cumhuriyet ile birlikte gelinmiştir.” [Zafer Dutçu –Gündoğan]

“Müzisyenlik bize atadan, dededen, babadan gelir. Ben 3. göbeğim. Dedem trompet, klarnet çalıyordu. Anamın babası trompet çalıyordu. Dayılarım trompet çalıyorlardı. İki dedem de en namlı iyi müzisyenlerdi. Trompet ustası idiler.” [İsmet Süyüköz – Dinkçiler]

Romanların icra ettiği meslekler usta- çırak ilişkisi çerçevesinde baba ile oğul arasında olmuştur. Bu durum müzisyenlik mesleğinde de geçerlidir. Görüşme yapılan kaynak şahıslar herhangi bir enstrüman kullanımı öğrenimini dedenin veyahut babanın öncülüğünde gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir: “Çocuk yaşta; anneden, babadan görerek başlarız. Mesela sepet örme... Annemin bir tarafı sepetçi, babamın

bir tarafı demirci... Annemler Bulgaristan'dan gelmiş babamlar da Romanya'dan gelmiş Annem sağ hala anlatır. Biz dere kenarına giderdik orada sepet örerdik, daha 4 – 5 yaşındayken annem. Romanlarda bütün meslek gruplarında anne-babadan eğitim almadan, görerek çocuk yaşta öğrenilerek başlanılır.” [Ersoy Atay – Gündoğan]

“Ben 7 yaşında vurmali sazlarla başladım. İlk hocam, babamdı. Babam da müzisyen klarnet sanatçısı Muzaffer Dutçu'dur. Bizde de aile de müzisyenlik var. Ben diğer müzisyen arkadaşlarıma göre şanslıyım. Diğer arkadaşlarımin babaları da aynıydı. Usta – çırak ilişkisi ile yetişmişler. Benim babam askerde bando takımında iken nota eğitimi almış. Ben enstrüman çalmaya başlar başlamaz babam bana nota eğitimi vermeye başladı. Şansım babamdan kaynaklanıyor.” [Zafer Dutçu – Gündoğan]

“İlk olarak klarneti kullanmaya başladım. 12 yaşlarındaydım. Ben babamdan öğrendim. Babam bildiği kadarını bana gösterdi. Ben daha sonra askerde usulü, notayı, sesi öğrendim. Askerde öğrendikten sonra Balıkesir'e yerleşiyorum ve düğünlere gidiyorum. Aşağı yukarı 3 yıldır artık çalmıyorum.” [Muzaffer Dutçu – Gündoğan]

“Benim mesleğim üçü bir arada. Solistim, davul çalıyorum, klarnet çalıyorum, müzisyenim. 34 yıldır İş Bankası'nın önünde ayakkabı boyacılığı yapıyorum. Bizim bu bütün meslekler anne ve babadan itibaren var. Bizim mesleklerimiz çekirdekten oluşuyor. Roman insanı babadan ne görürse onu yapar. Eğitim olmadan, eğitimsiz şekilde ne görürse onu yapar.” [Ersoy Atay –Gündoğan]

6.Falcılık

Fal, birkaç araç-gereç ve teknikle geçmiş zaman dilimi, şimdiki zaman dilimi veya gelecek zaman dilimi ile ilgili bazı çıkarım ve tahminlerde bulunmadır. Başka bir deyişle geleceği, geçmişi veyahut şimdiki zamanı bir kahve fincanına, el çizgilerine vb. şeylere bakarak okuma işidir. İnsanlar, asırlardan beri kahve fincanından, el çizgilerinden ya da kartlardan bazı şekilleri o kişinin kaderinde olacak bir durumla ilişkilendiriyor ve bu şekilleri, figürleri yorumluyorlar. İnsanların geleceği öğrenme arzusu zaafından yararlanarak fal baktırma işinden ciddi kazançlar elde edenler de vardır. Falcılık, bazı kesimlerce ilgi çekici bir olay gibi görünse de günümüzde çoğu kişiye göre vakit geçirme, keyifli muhabbet etmekten ibarettir.

Başta İslam olmak üzere birçok din, falcılığı yasaklamış ve günah olarak kabul etmiştir. Fakat falcılık, Balıkesir bölgesinde özellikle körfez kısmında yaşayan Roman kadınlar arasında oldukça yaygın bir meslektir. Edremit, Altınoluk, Akçay, Ayvalık sahilleri havaların ısınmaları ile birlikte Roman falcı kadınların uğrak mekânıdır. Balıkesir Romanları arasında bu mesleği icra edenler ya mevsimlik işçidir ya da ev hanımıdır. Ekonomik kaygı ile gerçekleştirilen bir meslektir. Balıkesir körfez kesiminde özellikle yaşlı kadınların geçim kaynağı görevini görmektedir. Bu yörede bakılan fal çeşitleri ise kahve falı ve bakla falıdır. Özellikle bakla falı yörede en fazla talep edilen fal çeşididir.

Derleme yaptığımız falcı Romanlar dışarıya fal baktıklarını gizlediler ya da artık fal işlerini bıraktıklarını belirttiler. *“Ara sıra bakarım, arkadaşlarıma bakarım. Ben devamlı olarak bakmam. Dışarıya bakmam sadece bizimkilere bakarım.”* [Sevcan Toluk – Altınoluk]

“Bakla falı bakarım. Yalnız burada bakarım, dışarıya çıkmam ben.” [Nurcan Şahin – Altınoluk]

“Körfezden, Balıkesir’den, yurtdışından bile gelip fal baktıranlar vardı. Bu İvrindi’nin seksen tane köyü var. Bu köylerden gelmeyen yoktu. Ama çoğunlukla para da almıyordum veren zorla veriyordu. Çoğu insandan para almamışımdır. Zaten fazlası haram diyordum. Beş, on liraya bakardım. Bıraktım zaten onu da. ” [Gülcan Çelik – İvrindi]

Balıkesir’de Roman kadınları için ciddi maddi getirisi olan falcılık, yaşamlarını devam ettirmede, eve katkı sağlamada oldukça yardımcıdır: *“Eşe dosta baktığımla pazar alışverişimi çıkartıyorum evde yemek pişiyor.”* [Nurcan Şahin – Altınoluk]

“Günlük harçlığımızı çıkartmak için bakarız kızanım yoksa muhabbetine nerden bileceğiz gaybı.” [Sevcan Toluk – Altınoluk]

Fotoğraf 24: Falcı Nur Kadın bakla falı baktığı esnadan bir görünüm.

Falcılık, Balıkesir Romanları için pratiği yapıldıkça öğrenilen bir meslektir. Usta-çırak veyahut görerek öğrenme yoktur. Hatta rüyada falcılıkla müjdelendiğini belirten kaynak şahıslarda mevcuttur: *“Ben fal bakmayı hiç bilmiyordum. Bakanlara da hep hayret ederdim bir fincandan nasıl bunca şey söylüyorlar diye. Maddi durumumuz çok kötüydü bir oda evde yaşıyorduk. Elektrik yoktu evimizde, kocam rahatsızdı çalışamıyordu. Çocuklarla yatar vaziyette bir gece yarısı konuşuyoruz, kocamda uyuyor. Benim ayağımı aniden biri dürttü gibi oldu. Allah’ım diyorum kapı kilitli bu acaba kimdir diye düşünüyorum. Yorganı tepeme çektim çil çil terliyorum yaz günü. Sanki bir kez daha yatak üzerine. Ben çocuklarda duyuyor sanıyorum. Meğer duymuyormuş çocuklar. Böyle hayal desem hayal değil rüya desem rüya değil işte böyle geldi geçti bir anda oldu bu. Bir dede geldi. Dedenin sanki saçı ile sakalı birleşik ama beyazlar içinde dede. Yanında da kısa boylu bir*

kadın, fistan giymiş ağzı da yarı kapalı. Bana dede, bunu sana getirdim dedi. Aynı sanki karşılıklı konuşuyoruz. Dede tıklar tıklar eden kapalı fincanı elime verdi. Bak sana kimi getirdim dedi. Sana evliya getirdim diye de ekledi. Bunun falına bakacaksın. Bak sana ne diyeceğim. İsa peygamberimizin karısı şifası bulununca reddetti. Aslında kahve falı yasak ama sen bakacaksın. Senin nasibin bunda çok olacak, dedi. Bana eliyle bir aydınlık yaptı. O fincanın içi par par yanmaya başladı. Ben kadına ne söylesem kadın bana kafasını sallıyor. Bu böyle oldu mu diye soruyorum hep kafasını sallıyor, ağzıyla kadın konuşmuyor. Ben baktıktan sonra dede, kadına yönelip bu kadının parasını verdin mi diye sordu. Kadın benim elime parayı veriyor. Dede, bana sakın parayı elden alma yerden al dedi. Yerden al ki yerden kuvvet de alabilesin dedi. Şimdi kadın parayı yere koydu bana sağ elinle al dedi. Sağ elimle aldım. Bu olay geldi geçti ama dersin ki saatlerce sürdü. Aldım parayı ama yattığımı bile ki para, çaput gibi olmuş. O parayı sabahı da biri gelse dese ki fal bak diye dört gözle onu bekliyorum. O kadar dolmuşum ki hemen görsem bir fincan söyleyeceğim her şeyi. İlk olarak eşime fal baktım. Ne dediysem de aynısı da oldu. Bu şekilde 7-8 sene oldu.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Kimseden öğrenmedim ben. Fincana, baklaya baka baka görmeyi öğrendim. Allah vergisidir bu.” [Nurcan Şahin – Altınoluk]

Diğer mesleklerde olduğu gibi falcılıkta da besmele ile başlamak bir gelenektir. Bunun dışında da çeşitli geleneksel görgüler görmek mümkündür: *“Besmele ile başlarsınız fal bakmaya. Ardından ‘benim elim değil Fatma Fadime anamızın eli’ denir.” [Nurcan Şahin – Altınoluk]*

“Besmelesiz fal bakmaya başladığımı hatırlamam.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

“Biz baklaya dokunmayız dokunan Fatma ananın elidir, deriz.” [Sevcan Toluk – Altınoluk]

“Bakla falında üçleme tekniği vardır. Önce paraya bakarız. Sonra kismete bakarız bol mudur diye en son da sağlığa bakarız o para o kismet nasip olacak mı diye.” [Nurcan Şahin – Altınoluk]

“Ben sözde baklardan bakarım geleceğe ama o iş öyle değil. Bakla sadece araçtır benim için kişinin yüzüne bakmam yeterli.” [Gülcan Çelik – İvrindi]

Fotoğraf 25: Bakla falından bir görünüm.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye’de nüfusa oranla en fazla roman nüfusuna sahip ikinci il olan Balıkesir Romanları ele alınmıştır. Çalışmada araştırma sahası olarak Balıkesir merkez ve ilçe Roman mahalleleri belirlenmiştir. Hedeflenen derlemeler Balıkesir merkez ve ilçe Roman mahallelerinden dokuz tanesine gidilerek gerçekleştirilmiştir. Derlemelerde Balıkesir Romanlarının halk edebiyatı, halk bilimi ürünleri ile ilgili metinlere ayrıca Romanların geleneksel mesleklerine yer verilmiştir.

Kaynak şahısların neredeyse tamamı Romanların Muhacir olduğunu ifade etmişlerdir. Romanların Yunanistan, Bulgaristan ve Balkanlar gibi bölgelerden göçen göçmenler olduğunu ifade eden kaynaklar olmakla birlikte Yavuz Sultan Selim zamanında Karaman bölgesinden Balkanlara zorunlu iskân ile yerleştirildiklerini öne süren kaynaklar da mevcuttur. Romanların kökeni konusu günümüzde hala soru işaretleri olan bir konudur. Bu nedenle çalışmamızda köken meselesine değinilmeden Romanların yaşamlarında var olan, kültürlerini oluşturan unsurları ortaya koymak çalışmamızın amacını oluşturmuştur.

Çalışmada ulaşılan sonuca göre Balıkesir Romanları bölgede Çepni, Türkmen, Yörük ve Manav gruplarından çok daha sonra yerleşik hayata geçmişlerdir. Bunun sebebi bölgeye çok daha sonraları zorunlu olarak yerleştirilmeleridir. Diğer grupların yerleşim bölgelerinin belli olması nedeniyle sonradan bölgeye gelen Romanlar ekonomik açıdan sıkıntı yaşamıştır.

Çalışmamızda Romanlar, eski dönemlerde göçmen veya konargöçer olduklarını zamanla yerleşik hayata geçtiklerini ifade etmişlerdir. Yerleşik hayata geçtikleri için de Çingene adı ile değil Roman adı ile anılmak istemektedirler. Kaynak şahısların ifadelerine göre yalnızca konargöçerler veya göçmenler Çingene adını alabilirler. Bu nedenle yerleşik hayata geçenlerin Roman adı ile anılmaları gerektiğini belirtmektedirler. Çalışma alanımızda ise yalnızca Ayvalık’a bağlı Altınova semtinde çadır romanları yaşamaktadır.

Balıkesir Romanlarının tamamı inanış olarak Sünni mezhebine mensuptur. Bütün Roman mahallelerinde cami mevcuttur. Heterojen bir yapıya sahip Balıkesir Romanlarında iç kesimde İslam dininin farzlarına bağlı olup hac, namaz, oruç gibi ibadetler çoğu kişi tarafından yerine getirilmektedir. Aynı zamanda merkeze bağlı

Roman mahallelerinde dini gereklilikleri yerine getirme amacıyla dört dergâh da mevcuttur. Ancak aynı durum sahil kesimindeki Roman mahalleleri için geçerli değildir.

Halk edebiyatı ürünlerinden ağıt, tekerleme, efsane dışındaki diğer türlere Balıkesir Romanları arasında rastlanmıştır. Ağıt türü sorulduğunda ise kaynak şahısların neredeyse tamamı ölüme isyanın Allah'a isyan etmekle eş değer olduğunu, ağlayıp bağırmanın ve kabullenmemenin günah olduğunu belirtmişlerdir. Balıkesir Romanları arasında masal anlatma geleneği ise çok zayıflamıştır. Fakat çalışmamız nesiller arası aktarımda ciddi problemler yaşayan halk edebiyatı ürünlerini kayıt altına alması yönüyle hedeflerinden birine ulaşmayı başarmıştır diyebiliriz. Balıkesir Romanları arasında mani, kargış ve fıkra söyleme geleneği yaygın bir biçimde devam ederken âşık tarzı şiir geleneğine, saz eşliğinde türkü söyleyen âşıklara rastlanmamıştır. Balıkesir Romanlarını diğer gruplardan ayıran en önemli halk edebiyatı ürünü ise 9/8'lik ritimdeki oyun türküleridir diyebiliriz.

Halk bilimi uygulamalarının ise Balıkesir Romanları tarafından genellikle devam ettirildiği tespit edilmiştir. Saha araştırmamız sırasında hem kaynak şahıs görüşmelerinde hem de gözlemlerimizde eski dönemlerden günümüze kadar devam eden inanış, uygulama ve pratikler tespit edilip ilgili bölümlere kaydedilmiştir. Bu inanış, uygulama ve pratikler incelenip değerlendirilmiştir. Fakat Roman mahallelerinde olup diğer bölgelerde rastlanılmayan bazı uygulamaların da var olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sünnet ve evlenme geleneklerinde Romanların gösterişe son derece önem verdikleri görülmüştür. Tüm ekonomik sıkıntılara rağmen geçmişten günümüze son derece gösterişli sünnet ve evlilik düğünleri gerçekleştirmişlerdir. Birkaç gün süren düğün törenleri ile ilgili pek çok pratik ilgili bölümde incelenmiştir.

Gerçekleştirilen uygulamalarda da hem Türk inanışlarının hem de İslamiyet etkisinin bir arada olduğu görülmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Romanlar, kapalı bir toplum dahi olsa etkileşim mümkündür. Özellikle halk hekimliği uygulamalarında hem eski şamanlardan kalma ve atalar kültürünü yansıtan ocaklı ailelere başvurulduğu görülmektedir.

Romanların giysi kültürüne bakıldığında da bulundukları yerleşkelerdeki giyim tarzlarını benimsedikleri görülmektedir. Fakat Romanların açık ton, parlak, süs işlemeli, bol desenli giysileri tercih ettikleri de görülmektedir. Özellikle kadın giysilerinde bunun etkisi hemen göze çarpmaktadır. Ayrıca Roman kadınlar

kendilerini daha iyi hissettirdiklerini düşündükleri kırmızı ve pembe renklerini kıyafetlerinde oldukça fazla kullanmaktadır.

Romanlar, yerleşik hayata diğer toplumlardan çok daha sonra geçmiştir. Bu nedenle eğitim durumları da ekonomik faaliyetleri de diğer toplumlardan daha geride kalmıştır. Bu durumu Romanları ekonomik sıkıntılara çekip içe kapalı bir toplum haline getirmiştir. Tüm bunlar Romanların eğitim ve sosyal faaliyetlerine de yansımıştır. Romanlar her daim bulundukları bölgede yerleşke açısından dışta yaşayarak eğitim, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin dışında kalmayı göze almış oldukları düşüncesindeyiz.

Bu çalışma bölgede Romanlar ile ilgili müstakil olarak yapılan ilk halkbilim çalışmadır. Haklarında genel olarak neredeyse hiç çalışma yapılmamış olan Romanlar konusu bu çalışmada imkânlar dâhilinde incelenmiştir. Çalışmanın eksiklikleri olabilecek olsa da Balıkesir Romanları ile ilgili yapılan müstakil ilk çalışma olması ve bir kısım halk edebiyatı, halk bilimi ürünleri ve geleneksel mesleklerini kaydederek bunların kaybolup yok olmalarını engellemesi açısından alana yapacağı en küçük katkı bizler için onur sebebidir.

SÖZLÜK

Bu bölümdeki kelimeler metinde geçtikleri yerlerde kalın punto ile gösterilmiştir. Bazı sözcükler de metinlerde geçmeyen, kaynak şahıslarla sohbet esnasında, gözlem esnasında geçen ve not edilen sözcüklerdir. Kelimelerin anlamları da kullanan kişiye derleme esnasında sorulmuş ve onların ifade ettikleri şekilde sözlük bölümüne eklenmiştir.

A

Arçı: Kalay.

B

Baro/Goray : Düğün sahibi olan kimse.

Biyav: Düğün.

Bomacak: Boğmaca hastalığı.

C

Cevahir taşı: Değerli süs taşları, mücevher.

Ç

Çampara : Zil.

Çekiçi: Çekiç.

Çerge: Çadır.

Çıngar : Kavga.

Çor : Herhangi bir şey çalmak.

Çüknü: Kargı, sepet çubuğu.

D

Dade: Baba.

Depo: Örs.

Donluk: Kumaşlık.

G

Gaci: Kadın.

Gadje: Roman olmayan kimse.

Gırnata: Klarnet.

H

Humayun: Kumaşlık.

K

Kelavdi: Cilveli kişi.

Kerez : Müzik icra etmek.

Kılaştı: Kısaç

Kofti: Yalan.

L

Leman : Para.

M

Mamo: Anne.

Maşinga: Maşa.

Marhama : Bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü, makrama.

Merdım merdım :

N

Nişadiri: Nişadır.

P

Pambuko: Pamuk.

Paşmak : Yatmak.

Peniz : Şarkı sözü.

Puşot: Körük.

R

Romi : Kadın, insan.

S

Sasro: Demir.

Sepi: Çeyiz.

Sevli: Sepet.

Sini: İçerisine hediyeler konulan tepsi.

Sipani: Para.

Sırkaflamak: Tecavüz etmek.

Ş

Şişirdan : Kuzunun midesi.

T

Tünlemek : Gecelemek.

U

Urba: Nişan kıyafeti.

V

Vakermek: Söylemek.

Z

Zaro : Polis.

KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ

1. Ahmet Çakmakçı, 1968 Ayvalık doğumlu, kalaycı, okuma-yazma bilmiyor.
2. Akile Sat, 1964 İzmir/ Bergama doğumlu, temizlik işçisi, okuma- yazma bilmiyor.
3. Ali Demirbüke, 1961 Balıkesir/ Altınoluk doğumlu, sepetçi, okuma-yazma biliyor.
4. Armağan Saldak, 1960 Balıkesir/ Kepsut doğumlu, temizlik işçisi, okuma-yazma bilmiyor.
5. Arzu Durak, 1982 Balıkesir/Merkez doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.
6. Aycan Cihan, 1988 Balıkesir/ Susurluk doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.
7. Aynur Süyüköz, 1958 Balıkesir/ Merkez doğumlu, ev hanımı, okuma-yazma bilmiyor.
8. Ayşe Kalay, 1989 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
9. Ayşe Moral, 1993 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
10. Bahri Açar, 1954 Balıkesir/ Altınoluk doğumlu, sepetçi, okuma-yazma biliyor.
11. Banu Çelik, 1996 Balıkesir/ İvrindi doğumlu, mevsimlik işçi, lise mezunu.
12. Berivan Kalay, 2000 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma- yazma biliyor.
13. Birsell Kalay, 1995 Balıkesir/ Altınova doğumlu, ev kadını, okuma-yazma bilmiyor.
14. Cengiz Tartı, 1973 Balıkesir/ Balya doğumlu, hurdacı, ilkokul mezunu.
15. Dilek Kalay, 2014 Balıkesir/ Altınova doğumlu.
16. Emine Tuna, 1958 Balıkesir/ Merkez doğumlu, okul hizmetlisi, okuma-yazma bilmiyor.
17. Ersoy Atay, 1974 Balıkesir/ Merkez doğumlu, müzisyen, ilkokul mezunu.

18. Filiz Demiryakan, 1949 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, temizlik işçisi, okuma- yazma bilmiyor.
19. Gülcan Çelik, 1965 Çanakkale/ Çan doğumlu, falcı, okuma-yazma bilmiyor.
20. Gülcan Kalay, 1989 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, ev hanımı, okuma-yazma bilmiyor.
21. Güldane Sat, 1989 Balıkesir/ Gömeç doğumlu, ev hanımı, okuma- yazma bilmiyor.
22. Güler Kalay, 1975 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
23. Gülseren Kalay, 1970 Balıkesir/ Altınova doğumlu, kalaycı ve mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
24. Gülsüm Kantaş, 1936 Balıkesir/ Edremit doğumlu, temizlik işçisi, okuma-yazma bilmiyor.
25. Gülten Kınacı, 1952 Balıkesir/ İvrindi doğumlu, esnaf, okuma-yazma biliyor.
26. Gülümser Atay, 1947 Balıkesir / Merkez doğumlu, ev hanımı, okuma-yazma bilmiyor.
27. Hamide Dutçu, 1982 Balıkesir/ Bandırma doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.
28. İpek Kalay, 2002 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
29. İsmail Demirkıran, 1960 Balıkesir/ Merkez doğumlu, demirci, ilkokul mezunu.
30. İsmail Kalay, 1949 Balıkesir/ Altınova doğumlu, kalaycı, mevsimlik işçi, okuma- yazma bilmiyor.
31. İsmet Süyüköz, 1958 Balıkesir/ Merkez doğumlu, müzisyen, ilkokul mezunu.
32. Kadriye Dutçu, 1957 Balıkesir/ Merkez doğumlu, ev hanımı, okur-yazar.
33. Kıymet Tunca, 1958 Balıkesir/ Merkez doğumlu, ev hanımı, okur-yazar değil.
34. Kiraz Cihan, 1949 Balıkesir/ İvrindi doğumlu, çiftçi, okuma-yazma bilmiyor.

35. Leyla Dalga, 1952 Balıkesir/ Susurluk doğumlu, ev hanımı, okuma-yazma bilmiyor.
36. Lütfiye Kalay, 1995 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, ilkokul mezunu.
37. Makbule Kalay, 1986 İzmir/ Çiğli doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
38. Mehmet Çelikçeken, 1955 Balıkesir/ Merkez doğumlu, demirci ustası, ilkokul mezunu.
39. Melahat Moral, 1962 Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
40. Muzaffer Dutçu, 1948 Manisa/ Kırkağaç doğumlu, müzisyen, okur-yazar.
41. Nazar Kalay, 2003 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
42. Nazmi Öbeksiz, 1965 Balıkesir/ Merkez doğumlu, kalaycılık ve süpürgeci, ilkokul mezunu.
43. Nazmiye Balkır, 1942 Balıkesir/ Merkez doğumlu, kâğıt toplayıcısı, okuma-yazma bilmiyor.
44. Necla Kamçı, 1953 Balıkesir/ Kepsut doğumlu, ev hanımı, okur- yazar.
45. Nergis Kalay, 1978 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, okuma-yazma bilmiyor.
46. Nurcan Şahin, 1952 Balıkesir/ Altınoluk doğumlu, falcı, okuma-yazma bilmiyor.
47. Nuri Açıl, 1964 Balıkesir/ Merkez doğumlu, sepetçi, ilkokul mezunu.
48. Selahattin Dalga, 1948 Balıkesir/ Susurluk doğumlu, emekli memur, lise mezunu.
49. Selma Kalay, 1991 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, ilkokul mezunu.
50. Serpil Moral, 1981 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, temizlik işçisi, ilkokul mezunu.
51. Sevcan Toluk, 1960 Balıkesir/ Altınoluk doğumlu, falcı, okuma-yazma bilmiyor.
52. Sever Duman, 1956 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, temizlik işçisi, okuma-yazma bilmiyor.

53. Sevim Tartı, 1967 Balıkesir/ Balya doğumlu, temizlik görevlisi, lise mezunu.
54. Şakir Çelik, 1961 Balıkesir/ İvrindi doğumlu, demirci, ilkokul mezunu.
55. Tacı Demirci, 1966 İstanbul/ Üsküdar doğumlu, sepetçi, ilkokul mezunu.
56. Vedat Gökçeev, 1946 Balıkesir/ Merkez doğumlu, müzisyen, okuma-yazma biliyor.
57. Vedat Moral, 1980 Balıkesir/ Ayvalık doğumlu, kalaycı, okuma- yazma biliyor.
58. Volkan Çekmeoğlu, Balıkesir/ Merkez doğumlu, müzisyen, ilkokul mezunu.
59. Yağmur Kalay, 2001 Balıkesir/ Altınova doğumlu, mevsimlik işçi, ilkokul mezunu.
60. Yaprak Çelik, 1990 Balıkesir/ İvrindi doğumlu, mevsimlik işçi, lise mezunu.
61. Yaşar Doğrubasan, 1958 Balıkesir/ Merkez doğumlu, kalaycı ve ayakkabı boyacısı, ilkokul mezunu.
62. Zafer Dutçu, 1981 Balıkesir/ Merkez doğumlu, öğretim görevlisi, lise mezunu.

KAYNAKLAR

ACIPAYAMLI, Orhan. (1974). **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

ALTINÖZ, İsmail. (1995). **Osmanlı Toplumunda Çingeneler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ALTUN, Işıl. (2004). **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Kocaeli: Yayıncı Yayınları.

ALTUNEL, İbrahim. (2003). “**Latife**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 27, İstanbul.

AARNE, Antti ve Stith Thompson. (1928), **The Types of the Folktale**, Helsinki.

ARAYICI, Ali. (2008). **Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler**, İstanbul: Homer Kitabevi.

ARTUN, Erman. (2005). **Türk Halkbilimi**, İstanbul: İstanbul Kitabevi.

ATAMAN, Sadi Yaver. (1992). **Eski Türk Düğünleri ve Rit’leri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BAŞÇETİNÇELİK, Ali, “**Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm**”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1998.

BEŞERLİ Hayati, “**Yemek, Kültür ve Kimlik**”, Milli Folklor. Yıl: 22, Sayı: 87, 2010.

BLOCK, Martin, “**Moeurs et coutumes des Tziganes**”, Paris, Payot, 1936.

BORATAV, Pertev Naili. (1984). **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BORATAV, Pertev Naili. (2013). **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul: BilgeSu Yayınevi.

BORATAV, Pertev Naili. (2000). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÇAĞBAYIR Yaşar, (2007). **Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük**, Ankara: Ötüken Yayınları.

ÇELEBİOĞLU, Amil. (1982). **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul: Ülker Yayınları.

ÇIBLAK, Nilgün, “İçel’de Yağmur Yağdırma Törenleri”, Folklor/Edebiyat, Cilt: VIII, Sayı: XXXI, (2002), s. 93-103.

ÇOBANOĞLU, Özkul. (1999). **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları.

DERMEN, Özlem. (2008). “**Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm**”, Ankara: Folklor/Edebiyat Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit. (2005). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi.

DİLÇİN, Cem. (2005). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DUYGULU, Melih. (2006). **Türkiye Çingeneleleri Müziği**, İstanbul: Pan Yayıncılık.

DUYMAZ, Ali ve Halil İbrahim Şahin, **Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme**, Milli Folklor, 2010, Yıl 22, Sayı 87.

ELÇİN, Şükrü. (1970). **Türk Bilmeceleeri**, Ankara: MEB Yayınları.

ELİADE, Mircea. (1991). **Kutsal ve Dindışı**, Ankara: Gece Kitaplığı.

ERCAN, Aktan Müge (2002), **Gelibolu Yarımadası’nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)**, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki. (1998). **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, 4.b., İstanbul: Sosyal Yayınları.

FRASER, Angus. (2005). **Avrupa Halkları Çingeneler**, İstanbul: Homer Kitabevi, 2005.

GENNEP Arnold Von. (1939). **Folklor**, çev. Pertev Naili Boratav, Ankara: Ulus Basımevi.

GIDDENS, Anthony; “**Living in a Post-Traditional Society**”, Reflexive Modernization, Polity Pres, 1994.

GÖKALP, Ziya. (1981). **Türk Uygarlık Tarihi** (Haz: Yusuf Çotüksöken), İstanbul: İnkılap Yayınları.

GÜZEL, Abdurrahman. (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

HANCOOK, Ian. (2000). **We are the Romani People**, Hatfield: University of Hertfordshire Press.

İLBARS, Zafer (1982), “**Türk Ve Japon Kültüründe Çocuk Yetiştirme Tarzlarının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi**”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İRKİL EROL, Kübra (2014), **Balıkesir Merkez İlçe Manav Köyleri Halk Edebiyatı ve Folklor Derlemeleri**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARABAŞA, Solmaz. (2017), “**Balıkesir İli Edremit İlçesi Mehmetalan Köyü’nde Yaşayan Tahtacı Türkmenlerinde Hıdrellez Geleneği**”, Milli Folklor, C. ,S. 114, Yaz, s. 53.

KARADAĞ, Nurhan. (1978). **Köy Seyirlik Oyunları**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KAYA, Doğan. (2010). **Türk Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Ankara: Akçağ Yayınları.

KAYA, Doğan. (1999). **Anonim Halk Şiiri**, Ankara: Akçağ Yayınları.

KAYA, Doğan. (2001). **Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KOLUKIRIK, Suat. (2007). **Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler**, İstanbul: Simurg Yayınevi.

KOLUKIRIK, Suat, “**Aramızdaki Yabancı: Çingeneler**”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

KOLUKIRIK, Suat. (2009). “**Dünden Bugüne Çingeneler**”, İstanbul: Ozan Yayıncılık.

KOLUKIRIK Suat, “**Sosyolojik Perspektiften Türk(iye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma**”, Uluslar Arası İnsan Bilimler Dergisi, c. 3, sayı 1, 2006.

LEWY, Guenter. (1999). **“The Travail of The Gypsies”**, National Interest, Fall, Issue 57.

MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vesselin. (2001). **Identity Formation among Minorities in the Balkans: The cases of Roms, Egyptians and Ashkali in Kosovo**, Sofia.

MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vesselin. (2002). **Gypsies in Bulgaria**, (Studien zur Tsiganologie und Folkloristik, Bd.18), Frankfurt.

MARTİNEZ Nicole. (1994). **Çingeneler**, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. (2006). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal. (2001). **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin. (1993). **Türk Mitolojisi I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1979). **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis, (1981). **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (2014). **Türk Halkbilimi**, BilgeSu Yayınları.

ÖZENTÜRK TEZGEL, Aycan, 2008, **Samsun İlinin Vezirköprü İlçesindeki Geleneksel Meslekler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı.

ÖZKAN, Ali Rafet. (2000). **Türkiye Çingeneleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KYUCHUKOV, Hristo ve Pepijn Bakker. (2000). **What is the Romani Language**, Hatfield: University of Hertfordshire Press.

PARLATIR, İsmail. (2006). **Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü**, Çingene maddesi, 1.basım, Yargı Yayınevi, Ankara.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. (2003). **Türkçe Sözlük**, Ankara: Arkadaş Yayınları.

SAKAOĞLU, Salim. (2002). **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞAHİN, Halil İbrahim. (2013). **Çepniler Tarih İnanış ve Halkbilimi**, Ankara: Altınpost Yayıncılık.

ŞENESEN, Refiye. (2011). **Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması**, Adana, Karahan Kitabevi.

ŞİŞMAN, Bekir, **Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölüm) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar**, Erdem dergisi, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı 111, c.13, 2002.

TEZCAN, Mahmut. (2000). **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi.

TEZGEL, Aycan Özentürk. (2008). **Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi, Ankara.

THESLEF, A. (1912). **Reporton the Gypsy Problem**, Gypsy Lore Society, Journal.

TURAL, Sadık. (2003). **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Türk Dünyası Ortak Edebiyatı**, Cilt:3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Türkçe Sözlük. (1988). Ankara: TDK Yayınları.

UÇUM, Özgür, **Kocaeli Çingenelerinde Evlenme Geleneği**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2008.

WILLIAMS, P. (1994). **“On The Road -The European odyssey of the Gypsies”**, The UNESCO Courier, Paris, Kasım.

YARDIMCI, Mehmet. (1998). **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri**, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri, Ankara.

YILDIRIM, Dursun.(1999). **Türk Edebiyatında Bektâşi Fıkraları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

YOORS, Jan. (2005). **Çingeneler**, Mjola Kitaplığı, Çiviyazıları Yayınevi.